

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI TİCARETTE TÜRKİYE’NİN
ALMANYA VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlkay KARAOSMANOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL

MAYIS - 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARETTE TÜRKİYENİN
ALMANYA VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlkay KARAOSMANOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası Ticaret
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası Ticaret

“Bu tez 27/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Sedat DURMUŞKAYA	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Yağmur ERSOY	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL	BAŞARILI	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
İŞLETME ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

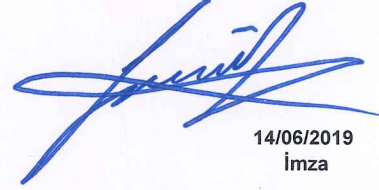
Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	İLKAY KARAOSMANOĞLU
Öğrenci Numarası	:	1460Y56006
Enstitü Anabilim Dalı	:	ULUSLARARASI TİCARET
Enstitü Bilim Dalı	:	ULUSLARARASI TİCARET
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ULUSLARARASI TİCARETTE TÜRKİYE'NİN ALMANYA VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ
Benzerlik Oranı	:	%14

İŞLETME ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

14/06/2019
İmza

Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere gbs@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

14/06/2019
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL

Tarih: 14/06/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL'e değerli katkılarından dolayı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmamla alakalı desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Bölüm Başkanımız Doç. Dr. Hakan TUNAHAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmamla alakalı teknik ve birçok konuda desteğini esirgemeyen enişteme, manevi desteğini her daim hissettiğim ve çalışmama önemli katkılarda bulunan nişanlım Neriman'a, doğru bir birey olabilmeyi ve zorluklarla mücadelenin ne demek olduğunu öğreten akıl hocam rahmetli dedem Remzi KARAOSMANOĞLU'na ve bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, babama ve ablama şükranlarımı sunarım.

İlkay KARAOSMANOĞLU

27.05.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ	4
1.1. 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ	4
1.1.1. 1923-1938 Dönemi	4
1.1.2. 1938-1960 Dönemi	6
1.1.3. 1960-1980 Dönemi	8
1.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ....	11
1.2.1. 1980-1990 Dönemi	11
1.2.2. 1990-1999 Dönemi	14
1.2.3. 2000-2018 Dönemi	16
BÖLÜM 2: TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ	21
2.1. TÜRKİYE - ALMANYA HABERLERİNİN ANALİZİ.....	21
2.1.1. 2008 Yılı Analizi	21
2.1.1.1. Politik Gelişmeler.....	22
2.1.1.2. Ekonomik gelişmeler	24
2.1.2. 2009 Yılı Analizi	25
2.1.2.1. Politik gelişmeler	27
2.1.2.2. Ekonomik gelişmeler	30
2.1.3. 2010 Yılı Analizi	31
2.1.3.1. Politik Gelişmeler	32
2.1.3.2. Ekonomik Gelişmeler	35
2.1.4. 2011 Yılı Analizi	36
2.1.4.1. Politik Gelişmeler	38

2.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler	40
2.1.5. 2012 Yılı Analizi	42
2.1.5.1. Politik Gelişmeler	43
2.1.5.2. Ekonomik Gelişmeler	45
2.1.6. 2013 yılı Analizi	47
2.1.6.1. Politik Gelişmeler	48
2.1.6.2. Ekonomik Gelişmeler	51
2.1.7. 2014 yılı Analizi	54
2.1.7.1. Politik Gelişmeler	55
2.1.7.2. Ekonomik Gelişmeler	61
2.1.8. 2015 yılı Analizi	64
2.1.8.1. Politik Gelişmeler	65
2.1.8.2. Ekonomik Gelişmeler	70
2.1.9. 2016 yılı Analizi	71
2.1.9.1. Politik Gelişmeler	74
2.1.9.2. Ekonomik Gelişmeler	83
2.1.10. 2017 yılı Analizi	86
2.1.10.1. Politik Gelişmeler.....	88
2.1.10.2. Ekonomik Gelişmeler	101
2.1.11. 2018 yılı Analizi	106
2.1.11.1. Politik Gelişmeler.....	108
2.1.11.2. Ekonomik Gelişmeler	114
2.2. TÜRKİYE’NİN ALMANYA İLE OLAN DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ.....	118

BÖLÜM 3: TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ..... 125

3.1. TÜRKİYE-ÇİN HABERLERİNİN ANALİZİ	125
3.1.1. 2008 yılı Analizi	125
3.1.1.1. Politik Gelişmeler.....	125
3.1.1.2. Ekonomik Gelişmeler	126
3.1.2. 2009 yılı Analizi	129
3.1.2.1. Politik Gelişmeler.....	129
3.1.2.2. Ekonomik Gelişmeler	131
3.1.3. 2010 yılı Analizi	132

3.1.3.1. Politik Gelişmeler.....	133
3.1.3.2. Ekonomik Gelişmeler	134
3.1.4. 2011 yılı Analizi	136
3.1.4.1. Politik Gelişmeler.....	136
3.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler	136
3.1.5. 2012 yılı Analizi	138
3.1.5.1. Politik Gelişmeler.....	138
3.1.5.2. Ekonomik Gelişmeler	139
3.1.6. 2013 Yılı Analizi	142
3.1.6.1. Politik Gelişmeler.....	142
3.1.6.2. Ekonomik Gelişmeler	143
3.1.7. 2014 Yılı Analizi	145
3.1.7.1. Politik Gelişmeler.....	145
3.1.7.2. Ekonomik Gelişmeler	146
3.1.8. 2015 Yılı Analizi	149
3.1.8.1. Politik Gelişmeler.....	149
3.1.8.2. Ekonomik Gelişmeler	150
3.1.9. 2016 Yılı Analizi	152
3.1.9.1. Politik Gelişmeler.....	153
3.1.9.2. Ekonomik Gelişmeler	154
3.1.10. 2017 Yılı Analizi	156
3.1.10.1. Politik Gelişmeler	156
3.1.10.2. Ekonomik Gelişmeler	158
3.1.11. 2018 Yılı Analizi	160
3.1.11.1. Politik Gelişmeler	160
3.1.11.2. Ekonomik Gelişmeler	162
3.2. TÜRKİYE’NİN ÇİN İLE OLAN DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ	164

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 171

KAYNAKÇA..... 174

ÖZGEÇMİŞ..... 231

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AGİT	: Avrupa Genel İstişare Toplantısı
AKPM	: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GB	: Gümruk Birliği
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İşKUR	: Türkiye İş Kurumu
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDB	: Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı
TCEB	: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	: Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Türkiye'nin 1923-1929 yılları arasındaki Dış Ticareti	5
Tablo 2: Türkiye'nin 1930-1938 yılları arasındaki Dış Ticareti	6
Tablo 3: Türkiye'nin 1939-1959 yılları arasındaki Dış Ticareti	7
Tablo 4: Türkiye'nin 1960-1967 yılları arasındaki Dış Ticareti	9
Tablo 5: Türkiye'nin 1968-1972 yılları arasındaki Dış Ticareti	10
Tablo 6: Türkiye'nin 1973-1979 yılları arasındaki Dış Ticareti	11
Tablo 7: Türkiye'nin 1980-1990 yılları arasındaki Dış Ticareti	13
Tablo 8: Türkiye'nin 1991-1999 yılları arasındaki Dış Ticareti	15
Tablo 9: Türkiye'nin 2000-2007 yılları arasındaki Dış Ticareti	17
Tablo 10: Türkiye'nin 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti	19
Tablo 11: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İhracatı	118
Tablo 12: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İthalatı	119
Tablo 13: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti ...	119
Tablo 14: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İhracatı	164
Tablo 15: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İthalatı	164
Tablo 16: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti	165

Tezin Başlığı: Uluslararası Ticarete Türkiye'nin Almanya ve Çin ile İlişkilerinin Analizi

Tezin Yazarı: İlkay KARAOSMANOĞLU **Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Esra DİL

Kabul Tarihi: 27 Mayıs 2019

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 231 (tez)

Anabilimdalı: Uluslararası Ticaret

Bilimdalı: Uluslararası Ticaret

Bu çalışma Türkiye'nin yıllar itibariyle en çok ihracat yaptığı ülkelerden ilk sırada olan Almanya ve en çok ithalat yaptığı ülkelere ikinci sırada gelen ve 2015-2017 döneminde ithalatında birinci sırada yer alan Çin ile ilişkisine odaklanmaktadır. Alan yazında ülke analizlerine ilişkin birtakım çalışmalar olmakla birlikte, Türkiye'nin yakın ticari ilişkiler geliştirdiği Almanya ve Çin ile olan hem politik, hem de ekonomik ilişkilerinin zaman içerisinde nasıl bir seyir izlediğinin çözümlenmesine ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğa odaklanarak yakın ticari ilişkiler geliştirdiğimiz ülkeler ile olan münasebetimizi yakın geçmiş üzerinden anlamaya ve ilerideki ticari ilişkilerimize ışık tutmaya çalışacaktır.

Bu amaç doğrultusunda çalışma üç ana başlık altında ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye'nin ekonomik gelişimi dönemler itibariyle ele alınarak, uluslararası ticarete nasıl bir aktör olduğunu anlamaya yönelik bir bölüm tasarlanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmı Almanya örneği üzerinden değerlendirilmiştir. Burada 2008-2018 yılları arasında Türkiye'nin Almanya ile olan politik ve ekonomik ilişkilerine odaklanılmış ve bu amaçla 1076 ana haber metni ve ek haber metinleri analize konu edilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümde ise Çin üzerinden aynı analiz tekrar edilmiştir. Çin ile alakalı ana haber metinleri 682'dir.

Çalışmanın sonucunda, 2008-2018 dönemi aralığında iki ülke açısından ticaretinin gelişme gösterdiği söylenebilir. Çin özelinde ithalatın bu ülke ile fazla olması ekonomik dengeler bakımından ele alınması gereken bir mesele olmakla birlikte, ekonomik ilişkiler yıllar itibariyle değişkenlik gösterecek şekilde son on yıl içinde artmıştır. İleride, Bir Kuşak Bir Yol projesinin ekonomik ilişkileri daha da güçlendirmesi beklenmektedir. Buna mukabil, siyasi alandaki ilişkilerin geliştirilme hızı, ekonomik ilişkilere görece daha yavaş bir seyir izlemektedir.

Almanya örneğinde ise iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin gerilimli alanları olmakla birlikte, bu gerilimin ekonomik ilişkileri her zaman doğrudan etkilemediği görülmüştür. 2013-2017 yılları arasındaki gerilimlere rağmen 2015 yılı dışında ihracatımızın geliştiği ve dış ticaret açığımızın düştüğü farkedilmiştir. 2015 yılını yaşanan global durgunlukla beraber değerlendirdiğimizde Türkiye'nin genel ihracatının düşmesine paralel Almanya'ya ihracatın düştüğü farkedilmiştir. Ayrıca en çok gerilim yaşanan 2016-2017 yılları arasındaki süreç, ekonomik açıdan ihracatın artarak dış ticaret açığının düştüğü ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin geliştiği yıllar olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Ticari İlişkiler, Türkiye-Almanya İlişkileri, Türkiye-Çin İlişkileri, Almanya, Çin

Title of the Thesis: The Analysis of Turkey's Relations with Germany and China in International Trade

Author: İlkey KARAOSMANOĞLU **Supervisor:** Assistant Prof. Esra DİL

Date: 27 May 2019

Nu. of pages: vi (pre text) + 231 (main body)

Department: International Trade

Subfield: International Trade

This study focuses on the relation between Germany which is the major trading partner country for exports of Turkey and China which is in the second place of import and was the first between 2015-2017. Although there are a number of studies about country analyses, it is not encountered a study on how Turkey has developed close business relations with China and Germany by the resolution of developing process on both political and economic aspects. This study will focus on this gap in the literature and try to shed light on our recent relationship with the countries in which we develop close commercial relations and to shed light on our future commercial relations.

For this purpose, the study is discussed under three main headings. In the first part the purpose is to understand how Turkey acts in international markets by analyzing its economic development in periods. The second part of the study was evaluated through the example of Germany. In this part the focus is the politic and economic relations between Turkey and Germany in 2008-2018 decade and 1076 main and additional news stories are subjected to analysis. In the third part of the study, the same analysis was repeated over China. The main news stories about China are 682.

At the end of the study, it can be said that there is an economic trend in terms of both countries. In terms of China, it is an issue that should be dealt with in terms of economic balances, while the economic relations are in an increasing trend with each passing day. Economic relations are expected to get higher by future "The Belt & Road" project. On the other hand, the speed of the development of relations in the political field is relatively slow.

In the case of Germany, the political ties between the two countries are tense areas, but this tension has not always directly affected economic relations. Although the tension between the years of 2013-2017, it is clear that the export increased and the foreign trade deficit decreased except for 2015. With the global recession in 2015 exports of Turkey to Germany decreased as general exports to other countries decreased. The period between 2016-2017, which experienced the most tension, is the most vivid years of trade.

Keywords: International Trade, Commercial Relations, Turkey - Germany Relations, Turkey-China Relations, Germany, China

GİRİŞ

1980 yılı sonrasında küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte ülkeler arasındaki ticari sınırlar ortadan kalmış ve ülkeler arası ticarete gelişme göstermiştir. Küresel ekonomiye entegre olan Türkiye’de bu değişimden etkilenerek 1980 sonrasında ticaretinde hızlı bir gelişme yaşamıştır.

Bu bağlamda Türkiye’nin son yıllarda ihracatında birinci sırada yer alan ve 2008-2018 dönemi aralığında en çok ihracat yaptığı Almanya ile en çok ithalat yaptığı ikinci ülke olan ve 2015-2017 döneminde ithalatında birinci sırada yer alan Çin ile olan ticareti merak konusu olmuştur.

Literatür incelendiğinde, Almanya ve Çin ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin zaman içinde nasıl dönüştüğü ve bu dönüşümün Türkiye’nin uluslararası ticaretine nasıl yansıdığı henüz cevabını bulmamış bir soru olarak karşımızda durmaktadır

Çalışmada, Türkiye’nin uluslararası ticaretinde yakın dönemi mercek altına alınarak Türkiye’nin ticaretinde önemli yer tutan ve merak konusu olan Almanya ve Çin ile olan ilişkileri 2008-2018 dönemi Dünya Gazetesi verilerinden hareketle ilişkilerin nasıl seyrettiği çözümlenmeye çalışılacaktır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Uluslararası Ticaretin 1923-2018 dönemi aralığında Türkiye’deki gelişimi yıllar itibariyle incelenmiştir. İkinci bölümde 2008-2018 dönemi aralığında Türkiye’nin - Almanya ile olan ilişkileri analiz edilerek ticaretindeki gelişimi gözler önüne serilmiştir. Üçüncü bölümde 2008-2018 dönemi aralığında Türkiye’nin Çin ile olan ilişkileri analiz edilerek Çin’le yaptığı ticaret detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırma Sorusu

Bu çalışma, 2008-2018 tarihi aralığında Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı Almanya ile en fazla ithalat yapılan ikinci ülke olan ve 2015-2017 döneminde ithalatında birinci sırada yer alan Çin ile olan ticari ve siyasi ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın araştırma sorusu, Türkiye’nin son on yılda bu iki ülke ile nasıl ticari ilişkiler geliştirdiğidir. Türkiye’nin uluslararası ticaret yapısı ile ilişkili olarak, alanda yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri ele alındığında Almanya ve Çin’in Uluslararası İlişkiler disiplini araştırmalarında politik açıdan araştırmaya konu edildiği ancak Uluslararası

Ticaret disiplini araştırmalarınca yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Alan yazınındaki bu boşluğu doldurmaya yönelik bu tez çalışmasının katkı sunması beklenmektedir.

Amaç

Bu çalışmada amaç Türkiye'nin uluslararası ticaretinin son on yıldaki gelişim seyrini ortaya koymaktır. Bunun için Türkiye'nin son yıllarda ihracatında birinci sırada yer alan ve en çok ihracat yaptığı Almanya ile en çok ithalat yaptığı ikinci ülke olan ve 2015-2017 döneminde ithalatında birinci sırada yer alan Çin ile olan ticareti üzerinden bir analiz yapılacaktır. Çalışmada, hem sosyal hem ekonomik olarak dönüşmekte olan bir Türkiye ekonomisinin daha iyi algılanabilmesi için Türkiye ekonomisinin gelişim tarihini gözler önüne serbilmek amaçlanmaktadır. Türkiye'nin uluslararası ticaret alanında araştırma yapmak isteyen araştırmacılar için bu yapacağımız çalışma referans kaynak niteliğinde olması hedeflenmektedir.

Önem

Alan yazınında Türkiye'nin uluslararası ticaretinin ülkeler özelinde nasıl bir niteliğe sahip olduğu konusu henüz yeterince araştırılmamış bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışma alan yazınındaki bu boşluğu dolduracak bir girişim olmakta olup tez çalışmasında kullanılacak doküman analizi henüz bu tür araştırmalar için tercih edilmemiş bir yöntem olduğundan, kullanılan araştırma tekniği açısından da bir özgünlük söz konusudur.

Yöntem

Bu araştırma nitel bir araştırma perspektifi ile yapılandırılacaktır. Daha önce yapılan araştırmalar, Almanya ve Çin ile ilgili ticari ilişkilerin niteliğine dair yeterli düzeyde bir kapsama sahip olmadığından bu tür bir araştırma yönelimi belirlenmiştir. Bu kapsamda, araştırmada Dünya Gazetesi'nden alınan 2008-2018 dönemi verilerine odaklanılacaktır.

Analizde her bir ülke için haberler, her yıl başına tek tek incelenecek ve öne çıkan gelişmelerin niteliği anlatılacaktır. Kullandığımız dokümanlar TÜİK dış ticaret verileri ve haber metinleri olup Dünya Gazetesi'nin son on yıldaki (30.09.2018-05.02.2008) bütün haber dökümlerini kapsamaktadır. Son on yılda en çok ihracat yaptığımız Almanya için 3451 veriden ayıklanarak 1076 veri elde edilmiştir. Aynı şekilde son on yılda en çok ithalat yaptığımız ikinci ülke olan ve 2015-2017 yılları arasında ithalatta birinci sırada

yer alan Çin için Dünya Gazetesi'nin son on yıldaki (30.09.2018-02.02.2008) bütün haber dökümleri incelenmiş 4364 veriden ayıklanarak 682 adet veri elde edilmiştir.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ

Bu bölümde, Türkiye'nin ekonomik gelişimi dönemler itibariyle ele alınarak, uluslararası ticarete nasıl bir aktör olduğunu anlamaya yönelik bir çalışma yapılmıştır. Birinci bölümde 1980 yılı öncesi ve sonrası olarak iki alt bölüme ayrılmış bu alt bölümlerden 1980 yılı öncesinde 1923-1938, 1938-1960, 1960-1980 olarak alt başlıklarda ele alınmıştır. 1980 sonrası dönemde kendi içinde 1980-1990, 1990-1999, 2000-2018 dönemi olarak üç alt başlığa ayrılarak dış ticaret verileri yardımıyla Türkiye'nin kuruluşundan günümüze ticaretindeki gelişimi aktarılmaya çalışılmıştır.

1.1. 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ

1.1.1. 1923-1938 Dönemi

19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar ağır kayıp verilen savaşlar dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu iç kaynaklarını ve yetişmiş insan gücünü yitirmiş, tarım, sanayi ve ulaşım gibi alanlarda da ciddi sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda ekonomik darboğaza sürüklenmiş ve yarı sömürge durumuna gelinmiştir [1]. Yaşanan uzun süreli savaşlar nüfusun azalmasına sebep olmuş zaten ilkel yöntemlerle yapılan tarımda üretimin büyük oranda azalmasına neden olmuştur [2].

Sonrasında Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan 1929 yılına kadarki dönemde liberal bir ekonomi politikası izlenmiştir. Bu politikanın başlıca nedenleri arasında İzmir İktisat Kongresi'nin temel ilkeleri ve Lozan Antlaşması hükümlerinin olduğu söylenebilir. Bu dönemde devlet tarafından uygulanan ekonomi politikasında liberal sistemle birlikte ekonomide sıkı para politikasıyla özel girişimcilerin lehine müdahaleler yapılmasıdır [3]. Lozan Anlaşması nedeniyle gümrük tarifelerinin artırılmaması bu dönemde sınai üretimin 5 yıl boyunca korunamamasına sebep olmuştur [4].

Aşağıda Tablo 1’de görüleceği üzere 1923 yılında 50.790.000 Dolar ihracat yapılmışken 1925 yılına kadar sürekli artan ihracat rakamı 1925 yılında 102.700.000 Dolar olarak gerçekleşmiş 1925 yılından sonra azalmaya başlamış ve 1929 yılında 74.827.000 Dolar’a gerilemiştir. Bunun yanında, gümrük tarifelerine müdahale edilememesi ve Türkiye'nin sınai ürünlerinde dışarıya bağımlı olunması; 1923 yılında yaklaşık 86.872.000 Dolar olan ithalatın 1929 yılında 123.558.000 Dolar’a yükselmesine

sebepe olmuştur. Bunun sonucunda, 1923 yılında 36.082.000 Dolar olan dış ticaret açığı 1929 yılında 48.731.000 Dolar'a yükselmiştir.¹

Tablo 1 : Türkiye'nin 1923-1929 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1923	50 790	86 872	- 36 082	58,5
1924	82 435	100 462	- 18 027	82,1
1925	102 700	128 953	- 26 253	79,6
1926	96 437	121 411	- 24 974	79,4
1927	80 749	107 752	- 27 003	74,9
1928	88 278	113 710	- 25 432	77,6
1929	74 827	123 558	- 48 731	60,6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 14.01.2019)

1929 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Kanunu ve 1930 tarihindeki Türk Parasını Koruma Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti ithalatı kısıtlama ve denetleme olanağını elde etmiştir [5]. 1929'da ABD'de başlayıp dünyaya yayılan ekonomik bunalım kısa zamanda devletlerin uyguladıkları iktisat politikalarını gözden geçirmelerine neden olmuştur. Özel sektörle birlikte kalkınmayı amaçlayan politikaları gözeten Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yaşanan Büyük Buhran sonrası diğer devletlerdeki gibi korumacı politikaları uygulamaya koymuştur [6]. Devletçilik ilkesini benimseyen Türkiye Cumhuriyeti iktisadi bağımsızlık ve hızlı kalkınma hedefleri doğrultusunda gümrük tarifeleri öncesinde ithal edilen sınai mallar üzerinde ithal ikameci bir politika izlemiştir [7].

1930-1938 yılları arası incelendiğinde, ülke ekonomileri ve gelişmemiş ülkeler Büyük Buhran'ın olumsuz etkileri ile meşgulken, Türkiye'nin diğer ülkelere oranla krizin etkilerinin biraz daha dışında olduğu ve sanayileşmeye dönük önemli hamleler uyguladığı söylenebilir.

1933 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanarak 17 Nisan 1934 yılında uygulanmasına başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletin ekonomik alana doğrudan müdahalesi sonucu devlet eliyle işletmeciliğe planlı bir başlangıç yapılmıştır. Devlet bu dönemde kalkınmada tüm sorumluluğu ve yükü sırtlamıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında öncelikle toprak reformu uygulanarak destek sağlanmış, hammaddesi

¹ Analizimizde TÜİK Dış Ticaret verilerinden yararlanılırken verilerin son üç basamağı (birler, onlar, yüzler basamağı). sıfır olarak kabul edilmiş ve bu şekilde yorumlanmıştır.

ülke içinde bulunan ve hammaddeyi işleyebilecek sanayi işletmelerine sübvansiyon ve kredi desteği verilmiştir [8]. Türkiye'nin Lozan anlaşmasının süresinin bitmesi sonrası yerli sanayisinin kurulması ve geliştirilmesi amacıyla ithalata gümrük tarifeleri uygulamaya başlaması sonucu 1929-1939 döneminde Türkiye'de ihracat ithalatı geçmiş ve dış ticaret fazlası verilmiştir [9].

Aşağıda Tablo 2'de görüleceği üzere Türkiye'nin gümrük vergilerini arttırması 1929 yılında 123.558.000 Dolar olan ithalatın 1930 yılında gerilemesini sağlayarak 69.540.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere 1929 yılından sonra alınan ekonomik önlemler sonucunda 1938 yılı dışındaki diğer yıllarda dış ticaret fazlası verilmiştir. Dış ticaret dengesi 1938 yılına kadar sürekli fazla vermiş 1937 yılında 18.685.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. 1938 yılında ithalat 118.899.000 Dolar, ihracat 115.019.000 Dolar ve dış ticaret açığı 3.880.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin 1930-1938 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1930	71 380	69 540	1 840	102,6
1931	60 226	59 935	291	100,5
1932	47 972	40 718	7 254	117,8
1933	58 065	45 091	12 974	128,8
1934	73 007	68 761	4 246	106,2
1935	76 232	70 635	5 597	107,9
1936	93 670	73 619	20 051	127,2
1937	109 225	90 540	18 685	120,6
1938	115 019	118 899	- 3 880	96,7

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 14.01.2019).

1.1.2. 1938-1960 Dönemi

Tüm dünyayı sarsan, Türk ekonomisinin kalkınmasını geciktiren ve planlanan İkinci Kalkınma Politikasının tatbik edilmesini durduran II. Dünya Savaşı 1939 yılında başlamış ve 6 yıl süren savaşın tahribatı büyük olmuştur. Türkiye savaşa girmemesine rağmen yetişkin nüfusunun büyük bir kısmını silah altına almasından dolayı önemli bir işgücü kaybı nedeniyle üretimde ciddi düşüşlere sebebiyet vermiştir. 1930'larda yürütülen korumacılık politikaları sebebiyle daralan ithalat savaşın başlangıcı ile yarı yarıya düşmüştür [10]. 1938 yılında 118.899.000 Dolar olan ithalatımız 1940'da

50.035.000 Dolar seviyesine gerilemiştir. Savaş yıllarında ihracatın arttırılması amaçlansa da ulusal paranın kıymetli olması ve devletin gelir sağlamak maksatlı ihracattada vergi uygulaması ihracatı savaşın ilk yıllarında büyük oranda azaltmıştır [11]. Türkiye'nin ithalat gerçekleştirdiği ülkelerin savaşta bulunması dolayısıyla ithal edilen ürünlerin arzının düşmesine ve ithalatının önemli miktarda azalmasına yol açmıştır [12].

Tablo 3: Türkiye'nin 1939-1959 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1939	99 647	92 498	7 149	107,7
1940	80 904	50 035	30 869	161,7
1941	91 056	55 349	35 707	164,5
1942	126 115	112 879	13 236	111,7
1943	196 734	155 340	41 394	126,6
1944	177 952	126 230	51 722	141,0
1945	168 264	96 969	71 295	173,5
1946	214 580	118 889	95 691	180,5
1947	223 301	244 644	- 21 343	91,3
1948	196 799	275 053	- 78 254	71,5
1949	247 825	290 220	- 42 395	85,4
1950	263 424	285 664	- 22 240	92,2
1951	314 082	402 086	- 88 004	78,1
1952	362 914	555 920	- 193 006	65,3
1953	396 061	532 533	- 136 472	74,4
1954	334 924	478 359	- 143 435	70,0
1955	313 346	497 637	- 184 291	63,0
1956	304 990	407 340	- 102 350	74,9
1957	345 217	397 125	- 51 908	86,9
1958	247 271	315 098	- 67 827	78,5
1959	353 799	469 982	- 116 183	75,3

Kaynak: TÜİK , <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 20.01.2019).

Tablo 3'teki 1939-1959 yılları dış ticaret verileri incelendiğinde 1939'da 92.498.000 Dolar olan ithalat, 1940 yılında 50.035.000 Dolar ve 1941 yılında 55.349.000 Dolar olarak gerçekleşmiş sonraki yıllar artış gösterecek şekilde 1945 yılında 97.051.000 Dolar'a gerilemiştir. Bu tutarlar bize II. Dünya Savaşı sebebiyle ithalattaki gerilemeyi anlatmaktadır. Aynı dönemin ihracat rakamlarını incelediğimizde 1939 yılında 99.647.000 Dolar olan ihracatın sonraki dört yıl boyunca artarak 1943 yılında 196.734.000 Dolar'a yükseldiğini, 1944 yılında 177.952.000 Dolar'a gerilediğini ve 1945 yılındaysa 168.407.000 Dolar olarak gerçekleşen ihracatın 1943 yılına göre azaldığını 1939 yılı rakamlarıyla kıyasladığımızdaysa yükseldiğini söyleyebiliriz. Aynı dönemin dış

ticaret dengesi rakamlarını incelediğimizde de 1942 yılı dışında 1939 yılından 1945 yılına kadar dış ticaretin dengesinin yıllar itibariyle yükseldiğini 1945 yılında dış ticaret fazlasının 71.356.000 Dolar olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

II. Dünya savaşına katılmayıp tarafsız kalan Türkiye yinede savaşın getirdiği negatifliği ekonomisinde hissetmiştir. 7 Eylül 1946 tarihinde yüksek oranlı bir devalüasyon gerçekleşmiştir [13]. Ayrıca 1946 yılında ithalatın serbestleşmesine izin veren Türkiye bu döneme kadar kapalı ve dış ticaret dengesini gözetten bir ekonomi politikası yürütmüş bu politikanın terkedilerek ithalatın serbestleştirilmesi dış ticaret dengesinin negatife dönmesine sebep olmuştur [14]. Gerçekleşen devalüasyonun yanında ithalatın serbestleştirilmesi sonucunda ithalattaki yükselmenin, ihracattaki yükselmeyi geçtiği gözlenmektedir [15].

1946 yılında ithalatın serbestleşmesiyle 118.889.000 Dolar olan ithalat 1947 yılında 244.644.000 Dolar'a yükselmiş ve 21.343.000 Dolar dış ticaret açığı ortaya çıkmış sonraki yıllardada sürekli dış ticaret açığı verildiği gözlenmiştir (Tablo 3)

1950-1952 arası dönemde % 65 oranında ithalatın serbestleştirilmesi, yurtdışında döviz sıkıntısı çekilmesine sebep olmuştur. 1953 yılında döviz rezervlerindeki düşme ve ithal mallara artan talep nedeniyle ithalatın serbestleştirilmesi terk edilerek tekrardan sınırlandırıcı tedbirlere başvurulmuştur [16]. Milli Koruma Kanununun 1956 yılında tekrardan yürürlüğe girmesiyle fiyatlarda kontrol ve döviz denetimleri arttırılmıştır. Bu tedbirler neticesinde ihracat yükseltilemese de ithalat azalmış 1958 yılında 315.098.000 Dolar olmuştur [17].

1953 yılında dış ticareti kısıtlayıcı önlemlerin alınması sonucunda 532.533.000 Dolar olarak gerçekleşen ithalat 1954 yılında 478.359.000 Dolar'a düşmüş ancak bunun yanında 1953 yılında 396.061.000 Dolar olarak gerçekleşen ihracatında düşmesine ve 1954 yılında 334.924.000 Dolar'a gerilemesine sebep olmuştur. İhracat 1958 yılında 247.271.000 Dolar'a gerilerken ithalat düşerek 315.098.000 Dolar olmuş ve dış ticaret açığında artarak 67.827.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3).

1.1.3. 1960-1980 Dönemi

27 Mayıs 1960 yılında yapılan darbeden sonra 1961'de darbe anayasası yürürlüğe girmiş, yeni bir siyasal süreç başlamıştır. Siyasal değişimlerin yanında ekonomidede gelişmeler yaşanmış, 30 Eylül 1960 yılında bozulan ekonominin düzeltilmesi ve planlı bir kalkınma

amaçlanarak Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş, 1961'deki anayasayla birlikte planlama yapma görevi DPT'ye verilmiştir. 1962 yılı sonrasında uygulamaya koyulan kalkınma planları ekonominin tamamını kapsayarak 1930'lardaki sanayi planlarından farklı olmuştur [18].

1960-1980 dönemi içinde dört tane kalkınma planı hazırlanmış olup bu planlardan üçü uygulanmış dördüncü kalkınma planı askeri darbe dolayısıyla uygulanamamıştır [19]. 1963-1967 döneminde uygulanan birinci beş yıllık kalkınma planıyla ithal malların yurt içinde üretimi amaçlanmış yani ithal ikameci sanayileşme ile dış ticaret dengesine ulaşmak hedeflenmiştir [20].

Tablo 4: Türkiye'nin 1960-1967 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1960	320 731	468 186	- 147 455	68,5
1961	346 740	507 205	- 160 465	68,4
1962	381 197	619 447	- 238 250	61,5
1963	368 087	687 616	- 319 529	53,5
1964	410 771	537 229	- 126 458	76,5
1965	463 738	571 953	- 108 215	81,1
1966	490 508	718 269	- 227 761	68,3
1967	522 334	684 669	- 162 335	76,3

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 03.02.2019).

Yukarıdaki Tablo 4'te 1960 yılında 320.731.000 Dolar olan ihracatın birinci beş yıllık kalkınma planı uygulanmaya başlamasıyla 1963 yılında 368.087.000 Dolar olarak gerçekleştiği 1967 yılına kadar yavaş ama istikrarlı bir büyüme sergileyerek 1967 yılında 522.334.000 Dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. İthalatın 1960 yılında 468.186.000 Dolar iken birinci kalkınma planından sonra 1963 yılında 687.616.000 Dolar olarak gerçekleştiği 1964 yılında 537.229.000 Dolar'a düştüğü; ancak sonraki yıllarda yükselme eğilimine girdiği, 1966 yılında 718.269.000 Dolar olduğu, 1967 yılındada 684.669.000 Dolar'a gerilediği görülmektedir. Kısaca ithalatta ciddi dalgalanmalar yaşandığı, istikrarın yakalanamadığı söylenebilir. Buna bağlı olarak dış ticaret dengesinde ithalata bağlı olarak dalgalanmalar olduğunu, 1963 yılında 319.529.000 Dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açığının 1966 yılına kadar düşme eğiliminde olduğunu, 1966 yılında ithalatın yükselmesiyle birlikte dış ticaret açığında yükselip 227.761.000 Dolar olarak gerçekleştiğini, 1967 yılında 162.335.000 Dolar açık verildiği söylenebilir.

1968-1972 yılları aralığında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi sağlamak amacıyla sanayiye ağırlık verilerek imalat sanayi önemslenmiş, ara ve yatırım malları üreten alt sektörler daha fazla yoğunlaşmıştır. Kamunun ara ve sermaye malları üretmesi özel kesiminse dayanıklı tüketim mallarını üretmesi hedeflenmiştir. İmalat sanayisinde faaliyet gösteren firmalara, yatırım ve ihracat yapabilmeleri için teşvik ve muafiyetler tanınmıştır [21].

İthal ikameci sanayileşme politikası sonucunda artan döviz talebi ihracatın yeterli düzeyde arttırılamaması sonucunda karşılanamamış ülkede döviz kıtlığı baş göstermiştir. Baş gösteren döviz krizi 1970 yılında Türkiye’yi devalüasyona mecbur etmiştir [22].

Tablo 5: Türkiye’nin 1968-1972 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1968	496 419	763 659	- 267 240	65,0
1969	536 834	801 236	- 264 403	67,0
1970	588 476	947 604	- 359 128	62,1
1971	676 602	1 170 840	- 494 239	57,8
1972	884 969	1 562 550	- 677 581	56,6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 03.02.2019).

Yukarıdaki Tablo 5’te görüleceği üzere 1968 yılında ihracat 496.419.000 Dolar olarak gerçekleşirken sonraki yıllarda artarak 1972 yılında 884.969.000 Dolar’a ulaşmıştır. 1968 yılında ithalat 763.659.000 Dolar olurken dış ticaret açığı 267.240.000 Dolar olarak gerçekleşmiş sonraki yıllarda ithalat sürekli artarak 1972 yılında 1.562.550.000 Dolar’a yükselirken ihracatın ithalata oranla beklenen düzeyde arttırılamamış olmasından dolayı dış ticaret açığı 1972 yılında 677.581.000 Dolar’a yükselmiştir.

1973-1977 yılları aralığındaki Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde daha uzun ömürlü bir kalkınma planı yapılmış kamu sektörünün sınai üretimin geliştirilmesine önderlik etmesi ve özel sektörün teşvik edilmesi hedeflenmiştir [23].

Bu dönemde yurtiçinde ve yurtdışında siyasi problemler baş göstermiş, 1973 yılında tekrardan alevlenen Arap-İsrail savaşı sebebiyle ham petrol fiyatı 2,59 Dolar’dan 1974 yılında 11,65 Dolar’a çıkarak tüm dünya piyasalarını kötü etkilemiştir [24]. Türkiye’de bu durumdan kötü etkilenerek dış ticaret hadlerinde krizin olumsuzluğunu hissetmiştir [25]. 1977 yılında krizi aşmak için alınan önlemler yetersiz kalmış ödemeler dengesi krizi

büsbütün hissedilmeye başlanmıştır [26]. Türkiye 1977 yılı itibariyle bir döviz krizine doğru gitmiştir [27].

Tablo 6: Türkiye'nin 1973-1979 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1973	1 317 083	2 086 216	- 769 133	63,1
1974	1 532 182	3 777 501	-2 245 319	40,6
1975	1 401 075	4 738 558	-3 337 483	29,6
1976	1 960 214	5 128 647	-3 168 433	38,2
1977	1 753 026	5 796 278	-4 043 252	30,2
1978	2 288 163	4 599 025	-2 310 862	49,8
1979	2 261 195	5 069 432	-2 808 236	44,6

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 03.02.2019).

Yukarıda Tablo 6'da görüleceği üzere 1973 yılında 1.317.083.000 Dolar olan ihracat sonraki yıllar dalgalı bir seyir izleyerek 1977 yılında 1.753.026.000 Dolar olarak gerçekleşmiş, 1978 yılında 2.288.163.000 Dolar'a 1979 yılında ise 2.261.195.000 Dolar'a yükselmiştir. 1973 yılında 2.086.216.000 Dolar olan ithalatın 1977 yılına kadar sürekli olarak arttığı, 1977 yılında 5.796.278.000 Dolar rakamına ulaştığı, 1978 yılında bir miktar düşerek 4.599.025.000 Dolar olarak gerçekleştiği, sonraki 1979 yılında tekrar yükselerek 5.069.432.000 Dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. 1973-1979 dönemi içinde en yüksek ihracatın ithalatı karşılama oranının 1973 yılında % 63,1 olarak gerçekleştiği sonraki yıllar dalgalı bir seyir izleyerek, 1978 yılında % 49,8 olduğu, 1979 yılında ise azalarak % 44,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

1.2 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ

1.2.1. 1980-1990 Dönemi

1980 yılı öncesinde Türkiye ekonomisinde dışa kapalı bir ekonomi politikası izlenmesine rağmen yurtdışı kaynaklı krizlerden uzak durulamamış veya ekonomik durgunluktan sakınılamamıştır. Bu nedenle 24 Ocak 1980 tarihinde alınan 24 Ocak Kararları ile yapısal reformlar içeren bir program uygulamaya koyularak değişime gidilmiştir [28]. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan program yapısal değişiklikleri de içerdiğinden daha önceki kalkınma programlarından farklıdır. 24 Ocak Kararları doğrultusunda ithal ikameci sanayileşme politikaları bırakılarak, ihracata yönelik bir sanayileşme politikası

izlenmiştir [29]. Bu doğrultuda ihracatçılara düşük faizli kredi, vergi iadesi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti gibi teşvikler sunularak ihracatçılar desteklenmeye çalışılmıştır.

24 Ocak Kararlarının ana ilkeleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının 1980 yılı Raporunda 6 madde olarak sıralanmaktadır [30].

- Ekonominin idaresinde karar bütünlüğünün ve uyumun sağlanmasına yönelik mikro düzeyde müdahaleler yerine, makro düzeyde uygun kararlar alınarak ihracat ve imalatta özel sektör potansiyelinden yararlanılmalıdır.
- Enflasyonun kontrolü öncelikli sorun olup, sağlıklı bir büyüme enflasyon kontrolü sağlandıktan sonra düşünülmelidir.
- Yeni yatırımlara öncelik vermek yerine, atıl kapasitenin tam kullanılmasına öncelik verilmelidir.
- İhracatın hızla attırılması gerekli olup, reel ve esnek bir kur politikası tatbik edilmelidir.
- Tasarruflar reel bir faiz politikasıyla artırılmalı ve mali kurumlar aracılığıyla yönlendirilmelidir.
- Yabancı sermaye finansman açığının kapatılması ve yatırımların istihdam artıracak biçimde hızlandırılması amacıyla özendirilmelidir.

1980 yılında yapılan devalüasyonla ihracatın artırılması ve buna bağlı olarak döviz gelirlerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. 24 Ocak Kararlarının uygulandığı ilk yıllar beklenen olmuş, ihracat yükselmeye başlamıştır. Dış ödemeler açığı ihracat ve döviz gelirlerindeki yükselişe bağlı azalmaya başlamış, yabancı sermaye, turizm gelirleri ve işçi dövizleri artmış döviz sıkıntısı aşılmıştır. Buna bağlı olarak dalgalı fiyatlar ve yoksulluk son bulmuştur [31]. Para piyasalarının ve borsanın gelişmesi altın ve döviz üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasıyla gerçekleşmiş, enflasyon düşmeye başlamıştır [32]. İthalatta 1981 yılında ithalat programı ile serbestleşmeye gidilmiş ancak gümrük vergilerinin beklenenin üzerinde kalmış olmasından dolayı 1984 yılında ithalat rejiminde değişikliğe gidilerek gümrük vergi oranları düşürülmüştür.

Tablo 7: Türkiye'nin 1980-1990 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1980	2 910 122	7 909 364	-4 999 242	36,8
1981	4 702 934	8 933 374	-4 230 439	52,6
1982	5 745 973	8 842 665	-3 096 692	65,0
1983	5 727 834	9 235 002	-3 507 168	62,0
1984	7 133 604	10 757 032	-3 623 429	66,3
1985	7 958 010	11 343 376	-3 385 367	70,2
1986	7 456 726	11 104 771	-3 648 046	67,1
1987	10 190 049	14 157 807	-3 967 757	72,0
1988	11 662 024	14 335 398	-2 673 374	81,4
1989	11 624 692	15 792 143	-4 167 451	73,6
1990	12 959 288	22 302 126	-9 342 838	58,1

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 10.02.2019).

Yukarıda Tablo 7'de görüleceği üzere ihracata yönelik sanayileşme politikası doğrultusunda ihracat teşvikleriyle birlikte 1980 yılında 2.910.122.000 Dolar olan ihracat rakamı hızlı bir yükselme göstererek, 1982 yılında 5.745.973.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde ihracatın ithalatı karşılama oranında % 36,8'den, 1982 yılında % 65'e çıkmıştır. İthalat programıyla serbestleşmeye gidilmesi ithalat üzerinde kısıtların kalkmasıyla birlikte yükselme göstererek 1980 yılında 7.909.364.000 Dolar'a çıkmış ithalat vergilerinde değişimin olmamasında etkisiyle yavaş bir yükselme göstererek, 1982 yılında 8.842.665.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak sonraki yıllar özellikle de 1984 yılında ithalat rejiminde değişikliğe gidilerek vergi oranlarının düşürülmesinin de etkisiyle hızlı bir yükseliş trendine girerek, 1984 yılında 10.757.032.000 Dolar olarak gerçekleştiğini, 1988 yılında 14.335.398.000 Dolar'a yükseldiğini ve 1990 yılında 22.302.126.000 Dolar olarak gerçekleştiğini belirtmek gereklidir. İhracatında 1980-1990 döneminde dalgalı da olsa bir yükselme trendi izlediği, 1984 yılında 7.133.604.000 Dolar olan ihracatın, 1988 yılında 11.662.024.000 Dolar'a yükseldiği ve 1990 yılındaysa 12.959.288.000 Dolar'a çıktığı söylenebilir. Buna bağlı olarak 1984 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranının % 66,3'ten, 1988 yılında %81,4'e yükseldiği, sonraki yıllar ithalattaki artış oranının ihracattaki artış oranından yüksek olmasından ötürü düşme eğilimine girdiği ve 1989 yılında % 73,6 ve 1990 yılında % 58,1 rakamına düştüğü görülmektedir.

1.2.2. 1990-1999 Dönemi

Alınan 32 sayılı kararla 1989 yılında kambiyo rejimi serbestleştirilerek döviz arzı artmış, döviz kurlarının yükselmesi engellenerek dengelenmiştir. Bunun sonucundada iç tüketim harcamaları artmış ithalat yükselmeye başlamıştır [33]. 1990 yılında patlak veren Körfez Krizi ihracatı olumsuz yönde etkilemiş, 1990'dan sonra yurtdışında görülen kamu açıkları, artan enflasyon, faizlerin yükselmesi gibi sebepler 1994 yılındaki ekonomik krize kapı aralamıştır. Kamu açıkları devlet yatırımlarının durmasına neden olmuş, özel sektörde üretim yerine kaynaklarını faize sevk etmiştir [34].

1993 yılının sonlarında Türkiye ekonomisi yüksek faiz sebebiyle dışarıdan kısa vadeli sıcak para girişlerine şahit olmuştur. Sıcak para girişleri sonrasında yurtiçi dövizdeki artış TL'nin değer kazanmasını sağlamış ve bu durum ihracatın düşmesine ve ithalatın yükselmesine neden olmuştur.

1993 yılında kamu harcamalarındaki yükseliş ve iç tasarrufların azalması 1994 yılındaki finansal krizin habercisi olmuştur [35]. 1994 yılında yaşanan kriz, kısa dönemli olmakta birlikte etkisi oldukça yüksektir. İç borç baskısı yaşayan Türkiye ekonomisinde faizlerin ve enflasyonun aşırı yükselmesi sonucu ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde 5 Nisan Kararları olarak adlandırılan ekonomik istikrar programı açıklanmıştır.

5 Nisan Kararları sonrasında yapılan devalüasyonla birlikte ihracat artmış ithalat azalmaya başlamış buna bağlı olarak dış ticaret açığı bir süreliğine azalma eğilimi göstermeye başlamıştır.

6 Mart 1995 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği anlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşma esasında taraf ülkeler arasında malların serbestçe dolaşımıyla birlikte üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanmasını amaçlamaktadır [36]. Anlaşma sonrasında ihracatın artış oranı ithalatın artış oranının gerisinde kalmıştır [37].

1998 yılında Asya ve Rusya'da yaşanan krizlerin etkileri hissedilmeye başlanmış, ardından kriz yaşayan Asya ülkeleri ve Rusya'nın ihracatlarını arttırmak için devülasyona gitmeleri ve 1998 yılından sonra iç piyasada yaşanan talep daralması Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan finansal krizlerin etkisi tazeyken üstüne bir de 1999 yılında yaşanan depremler eklenince Türkiye ekonomisi ve ihracatı çok kötü

etkilenmiştir [38]. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra Aralık 1999 tarihinde Türkiye IMF ile yeni bir stand-by antlaşması yapılmış ve ardından 2000 yılında enflasyonla mücadele programı uygulamaya alınmıştır [39].

Tablo 8: Türkiye'nin 1991-1999 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1991	13 593 462	21 047 014	-7 453 552	64,6
1992	14 714 629	22 871 055	-8 156 426	64,3
1993	15 345 067	29 428 370	-14 083 303	52,1
1994	18 105 872	23 270 019	-5 164 147	77,8
1995	21 637 041	35 709 011	-14 071 970	60,6
1996	23 224 465	43 626 642	-20 402 178	53,2
1997	26 261 072	48 558 721	-22 297 649	54,1
1998	26 973 952	45 921 392	-18 947 440	58,7
1999	26 587 225	40 671 272	-14 084 047	65,4

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 16.02.2019).

Yukarıda Tablo 8'de görüleceği üzere 1990 yılında yaşanan Körfez Krizi ve ardından 1993 yılında yüksek faizden kaynaklı döviz girişi ve sonrasında TL'nin değer kazanması, 1991 yılında 21.047.014.000 Dolar olan ithalat rakamının, 1993 yılında 29.428.370.000 Dolar'a yükselmesine neden olmuştur. İhracat rakamımızda 1991 yılında 13.593.462.000 Dolar olarak gerçekleşirken, 1993 yılında yavaş bir yükselme eğilimi göstererek 15.345.067.000 Dolar olarak gerçekleşmiş, buna bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 1991 yılında % 64,6 iken, 1993 yılında % 52,1 oranına düşmüştür.

1994 yılında yaşanan kriz ve ardından uygulamaya koyulan 5 Nisan Kararları sonrasında, 1994 yılında 18.105.872.000 Dolar olarak gerçekleşen ihracat, yapılan devülasyonunda etkisiyle 1995 yılında 21.637.041.000 Dolar'a yükselmiştir. İthalat ise 1994 yılında 23.270.019.000 Dolar'a düşmüş, 1995 yılındaysa hızlı bir artış göstererek 35.709.011.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve 1998 yılında Asya ve Rusya krizleri ve peşinden, 1999 yılında yaşanan depremler sonrasında ihracatımız dalgalı bir seyir izlemiştir. 1996 yılında 23.224.465.000 Dolar olarak gerçekleşen ihracat, 1998 yılında 26.973.952.000 Dolar'a yükselmiş, 1999 yılında ise 26.587.225.000 Dolar'a düşmüştür.

1995 yılında 35.709.011.000 Dolar olan ithalat ise Gümrük Birliği sonrasında artarak, 1996 yılında 43.626.642.000 Dolar olarak gerçekleşmiş, 1997 yılında 48.558.721.000 Dolar'a yükselmiştir. 1998 yılında ise 45.921.392.000 Dolar'a düşmüş, 1999 yılındada düşme eğilimini sürdüren ithalat 40.671.272.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarakta ihracatın ithalatı karşılama oranındada dalgalı bir seyir izlendiği, 1994 yılında % 77,8 olan oranın, 1998 yılında % 58,7 olarak gerçekleştiği, 1999 yılında % 65,4 oranına yükseldiği görülmektedir.

1.2.3. 2000-2018 Dönemi

Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerine kadar olan süreçte kararlı bir para politikası uygulanarak ekonomik istikrarın sağlanması ve döviz kurlarındaki artışın kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlarda Merkez Bankası döviz kurlarını önceden belirleyerek spekülasyon dalgalarının önüne geçmeyi amaçlamıştır [40]. Kur politikasının yabancı paralara göre TL'yi değerlendirmesi ihracatta beklenen yükselmenin yaşanmamasına, ithalatın aşırı artmasına sebep olmuştur [41]. 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan krizlerin ardından ekonomide yaşanan dalgalanmalar, tüketici ve yatırımcı güveninin sarsılmasına yol açmıştır. Bununla beraber sabit kurdan dalgalı kura geçilmesiyle birlikte döviz kurunda ve faiz oranlarında yaşanan ciddi yükselmeler, tüketim harcamalarının, üretim ve yatırım hacminin ciddi oranda daralmasına sebep olmuştur. Dalgalı kur ve iç talepteki daralmanın neticesinde TL yabancı paralar karşısında değer yitirmeye başlamıştır [42]. 2002-2007 yılları arasında etkili bir büyüme performansı sergilenmiş, ihracatta ve üretimde önemli artışlar gerçekleşmiş, enflasyon düşürülmüş, mali disiplin görece olarak sağlanmıştır [43]. 2004-2006 döneminde Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından hazırlanan İhracat Stratejik planı ile başarılı sonuçlar elde edilmiştir [44]. Bu plan sonucunda ülkemizde 2006 yılında ihracat 85 Milyar Dolar'ı aşmıştır.

Tablo 9: Türkiye'nin 2000-2007 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2000	27 774 906	54 502 821	-26 727 914	51,0
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867	75,7
2002	36 059 089	51 553 797	-15 494 708	69,9
2003	47 252 836	69 339 692	-22 086 856	68,1
2004	63 167 153	97 539 766	-34 372 613	64,8
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743	62,9
2006	85 534 676	139 576 174	-54 041 499	61,3
2007	107 271 750	170 062 715	-62 790 965	63,1

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 23.02.2019).

Tablo 9'da görüldüğü üzere Merkez Bankasının sabit kur politikası sonucu TL'nin değer kazanması ve alım gücünün artmasıyla ithalat patlaması yaşanmış 2000 yılında ithalat 54.502.821.000 Dolar'a yükselmiş, ihracatta ise umulan yükselme yaşanmamış 27.774.906.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Krizler sonrasında iç talebin daralması, faizin ve döviz kurlarının yükselmesiyle birlikte TL'nin değer kaybetmesi ithalatın 2001 yılında 41.399.083.000 Dolar'a gerilemesine, ihracatın da 31.334.216.000 Dolar'a yükselmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak dış ticaret açığının 10.064.867.000 Dolar'a düştüğü gözlenmiştir. Sonraki yıllarda ekonomideki büyümeyle birlikte ihracatın bir yükselme eğilimine girdiği, 2004 yılında 63.167.153.000 Dolar'a yükseldiği, 2006 yılında 85.534.676.000 Dolar olarak gerçekleştiği, 2007 yılında 107.271.750.000 Dolar'a yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde ithalat rakamlarında yıllar itibariyle yükseldiği, 2004 yılında 97.539.766.000 Dolar gerçekleştiği, 2006 yılında ithalatın artarak 139.576.174.000 Dolar olduğu, sonraki 2007 yılında 170.062.715.000 Dolar'a yükseldiği görülmektedir. Buna bağlı olarak, dış ticaret açığının yıllar itibariyle arttığı, 2004 yılında 34.372.613.000 Dolar'a yükseldiği, 2006 yılında 54.041.499.000 Dolar olarak gerçekleştiği, 2007 yılında artarak 62.790.965.000 Dolar dış ticaret açığı verildiği söylenebilir. 2001 yılından sonra ihracat artış oranının ithalat artış oranından düşük olmasından ötürü, ihracatın ithalatı karşılama oranı 2007 yılına kadar yıllar itibariyle düşme eğilimi göstermiş 2004 yılında % 64,8 olmuş, 2006 yılında % 61,3'e düşmüştür.

2007 yılında ise ihracatın ithalattan daha yüksek oranda yükselme göstermesi sonucu, ihracatın artış oranı bir önceki yıla göre yükselme göstererek % 63,1 olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılı Ağustos ayında ABD konut piyasasında patlak veren kriz, 2008 yılının Eylül ayı itibariyle tüm dünya ülkelerini etkileyerek küresel bir hal almış ve Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Krizden etkilenen Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'nin ihracatında önemli bir payı olduğundan ihracatın düşmesine sebep olmuştur [45]. Dış talepte yaşanan daralma üretimin düşmesine, ithal ara mallara olan gereksinimin azalmasına ve sonuç olarak toplam ithalatın düşmesine sebep olmuştur [46].

2009 yılında yaşanan krizden dolayı gerileyen ihracat, 2010-2014 döneminde yükselmeye devam ederek 2014 yılında 154.6 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir [47]. 2015 yılında global ölçekte hammadde ve enerji fiyatlarında meydana gelen azalma ithalatın düşmesine ve dolayısıyla dış ticaret açığının azalmasına neden olmuştur [48].

2016 yılında yaşanan küresel ölçekli durgunluk, jeopolitik ve siyasi gerilimler, yanı başımızda yaşanan savaş, darbe teşebbüsü ve terör olaylarından dolayı büyüme hızı %3,2 seviyesinde tıkanmıştır. Büyüme hızını hızlandırmak ve iktisadi faaliyetleri canlandırmak amaçlı kredi desteği, vergi indirimleri, istihdam ve üretim teşvikleri, üretim ve iç talebi destekleyici uygulamalar sonucunda 2017 yılında büyüme hızı tahminlerin üzerinde gerçekleşerek % 7,4 olmuştur [49]. 2017 yılında enflasyon oranı % 11,9 ile 2004 yılından bu zamana en yüksek oranına ulaşmıştır. Bu yükselmeye yeterince sıkı olmayan para politikası ve başta KGF olacak şekilde iç talebi arttırıcı uygulamaların etkili olduğu söylenebilir [50]. 2018 yılında küresel ekonomide yaşanan gelişmeler ve spekülasyon kur atakları temel ekonomik göstergelerde bozulmalara neden olarak, Ekim ayında enflasyonun % 25,24 tepe noktasına ulaşmasına sebep olmuştur [51].

Tablo 10: Türkiye'nin 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
2008	132 027 196	201 963 574	-69 936 378	65,4
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809	72,5
2010	113 883 219	185 544 332	- 71 661 113	61,4
2011	134 906 869	240 841 676	- 105 934 807	56,0
2012	152 461 737	236 545 141	- 84 083 404	64,5
2013	151 802 637	251 661 250	- 99 858 613	60,3
2014	157 610 158	242 177 117	- 84 566 959	65,1
2015	143 838 871	207 234 359	- 63 395 487	69,4
2016	142 529 584	198 618 235	- 56 088 651	71,8
2017	156 992 940	233 799 651	- 76 806 711	67,1
2018*	167 933 943	223 047 438	- 55 113 495	75,3

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 30.04.2019).

*2018 verileri geçicidir.

Yukarıda Tablo 10'da görüleceği üzere, 2008 yılında 132.027.196.000 Dolar olan ihracat, 2009 yılında yaşanan krizden etkilenerek 2009 yılında 102.142.613.000 Dolar'a düşmüştür. Aynı şekilde ithalat da yaşanan krizden etkilenmiş, 2008 yılında 201.963.574.000 Dolar olan ithalat, 2009 yılında 140.928.421.000 Dolar'a gerilemiştir. İthalattaki düşüşün ihracattaki düşüşten daha fazla olması dolayısıyla, 2008 yılında 69.936.378.000 Dolar olan dış ticaret açığı, 2009 senesinde 38.785.809.000 Dolar'a gerilemiştir. Buna bağlı olarak, 2008 senesinde % 65,4 olarak gerçekleşen ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2009 senesinde % 72,5'a yükselmiştir.

2010-2014 dönemi ihracat rakamlarına bakıldığında 2013 yılı dışında ihracatın sürekli arttığı görülmektedir. 2010 yılında 113.883.219.000 Dolar olan ihracat rakamı, 2012 yılında 152.461.737.000 Dolar'a yükselmiş, 2013 yılında Ortadoğu'da devam eden siyasi gelişmelerinde etkisiyle Ortadoğu ülkelerine ihracat düşerken toplam ihracatta 151.802.637.000 Dolar'a düşmüş, sonraki 2014 yılındaysa yükselerek 157.610.158.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2010-2014 döneminde dalgalı bir seyir izleyen ithalat 2010 yılında 185.544.332.000 Dolar'a yükselmiş, 2011 yılında 240.841.676.000 Dolar rakamına ulaşmış, 2012 yılında 2011 yılı rakamının altında kalarak 236.545.141.000 Dolar'a düşmüştür. 2013 yılında 251.661.250.000 Dolar'a yükselen ithalat 2014 yılında dalgalı seyrine devam ederek 242.177.117.000 Dolar'a düşmüştür.

2015 yılında ABD Doları'nın diğer para birimlerine karşı değerlenmesiyle birlikte baş gösteren Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler ve Türkiye'nin ana ticaret ortaklarında etkileyen global durgunluk sonucu, 2015 yılında ihracat 143.638.871.000 Dolar'a gerilemiş, ithalatta 207.234.359.000 Dolar'a düşmüştür. 2016 yılında devam eden global durgunluk, önemli ihracat pazarlarında yaşanan jeopolitik ve siyasi gelişmeler ve paritelerdeki gelişmeler neticesinde, ihracat 142.529.584.000 Dolar'a gerilemiş, ithalat 198.618.235.000 Dolar'a düşmüştür. 2017 yılında dünya ticaretinde yaşanan yükselme, hükümetin ihracat destekleri, KGF'nin firmalara sağladığı finansman desteklerindeki etkisiyle, ihracat 156.992.940.000 Dolar'a yükselmiştir. Ancak ekonomide yaşanan büyümeyle birlikte ithalatta artarak, 2017 yılında 233.799.651.000 Dolar'a yükselmiştir. 2018 yılında küresel ekonomide yaşanan gelişmeler ve spekülasyon kur atakları ve TL'deki değer kaybının yükselmesinde etkisiyle, ithalat 223.047.438.000 Dolar'a düşerken ihracat yükselerek 167.933.943.000 Dolar olmuştur. 2010-2018 dönemi arasında dış ticaret açığının dalgalı bir seyir izlediği 2011 yılında, 105.934.807.000 Dolar'la Cumhuriyet tarihinin en büyük dış ticaret açığının verildiği, 2012 yılında ihracatın artıp ithalatın azalmasıyla dış ticaret açığının 84.083.404.000 Dolar'a düştüğü, 2015 yılında yaşanan durgunlukla birlikte ihracat ve ithalattaki gerilemeyle birlikte dış ticaret açığının 63.395.487.000 Dolar'a, 2016 yılında 56.088.651.000 Dolar'a gerilediğini görülmektedir. 2017 yılında ithalatın artış oranının ihracat artış oranından yüksek olması nedeniyle, dış ticaret açığının yükselerek 76.806.711.000 Dolar'a ulaştığını, 2018 yılında ise ihracatın artıp ithalatın azalmasıyla birlikte 55.015.647.000 Dolar'a gerilediğini söyleyebiliriz. Buna bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı dalgalı bir seyir izleyerek, 2010 yılında % 61,4 olurken Cumhuriyet tarihinin en yüksek ithalatının gerçekleştiği 2011 yılında % 56,0 düşmüş, 2013 yılında % 60,3 olurken, 2015 ithalattaki geri çekilmenin ihracattan fazla olması nedeniyle % 69,4'e yükselmiş, 2016 yılında devam eden ithalattaki düşüşün ihracattan daha fazla olması nedeniyle % 71,8'e yükselmiş, 2017 yılında ihracattaki artışın ithalattaki yükselişin geride kalması nedeniyle % 67,1'e gerilemiş, 2018 yılında spekülasyon kur atakları ve TL'deki değer kaybının yükselmesi ile birlikte ithalatın geri çekilmesi ihracatın artmasıyla ihracatın ithalatı karşılama oranında % 75,3'e yükselmiştir.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE - ALMANYA İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde, Türkiye'nin Almanya ile olan ticareti iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini gösteren haberler yardımıyla ayrıntılı bir şekilde gündem konularıyla birlikte yıllar itibariyle analiz edilerek anlatılacak sonrasında da haber analizlerinden elde edilen çıktılarla Türkiye'nin Almanya ile olan ticareti son on yıllık dış ticaret verileri yardımıyla yorumlanacaktır. Bu amaçlarda 2008-2018 yılları arasında Türkiye'nin Almanya ile olan politik ve ekonomik ilişkilerine odaklanılmış ve bu amaçla 1076 ana haber metni ve ek haber metinleri analize konu edilmiştir.

2.1. TÜRKİYE - ALMANYA HABERLERİNİN ANALİZİ

2008 Ocak ayı ile 2018 Eylül ayı arasında Dünya Gazetesinin sitesinde "Almanya" aramasıyla yapılan araştırmada 3451 adet veriye ulaşılmış bu veriler ayıklanarak Türk-Alman ilişkilerini ilgilendiren 1076 adet veri elde edilmiştir. Bu veriler yapılan çalışma sonucunda politik ve ekonomik olmak üzere iki gruba ayrılmış olup, içerik itibariyle bazı veriler hem ekonomik ve hem politik olarak gruplandırılmıştır. Bu nedenle ele alınan haber sayısı son tahlilde 1111'dir. Ayrıca haber analizimizi daha anlaşılır kılmak için farklı kaynaklardan 97 haberden yararlanılmıştır.

2.1.1. 2008 Yılı Analizi

Almanya analizi için elde edilen 1076 veri 2008 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 26 adet politik ve 14 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı farklı kaynaklardan 5 haberden yararlanılmıştır.

2008 yılı siyasi gelişmeler konusunda kamuoyunda en fazla konuşulan konular arasında yangınlar ve siyasilerin dirsek temasları, Deniz Feneri Davası, PKK'ya operasyon başlıkları gelmekte olup bu başlıklar altında yıl içinde gerçekleşen olaylar zinciri özetlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca elde edilen ekonomik verilerde ekonomik gelişmeler başlığı altında analiz edilmeye çalışılmıştır. 2008 yılı Türkiye Almanya ilişkileri açısından karşılıklı ziyaretlerin ve yoğun gelişmelerin yaşandığı bir yıl olarak göze çarpmaktadır. 3 Şubat 2008 tarihinde 9 Türk'ün yaşamını yitirdiği Almanya'nın Ludwigshafen kentinde meydana gelen yangın ve sonrasında tekrarlanan diğer yangınlar kafalarda soru işaretleri bırakmıştır. Kundaklama şüphelerinin olduğu ve 9 kişinin yaşamını yitirdiği yangın yerini ziyaret eden Başbakan Erdoğan yangın yerini ziyaretinde Türklere itidal çağrısında bulunmu, Alman tarafından da bu çağrı olumlu karşılanmıştır.

Ancak Başbakan Erdoğan'ın daha sonrasında Köln kentinde yaşayan Türk vatandaşlarına hitaben yaptığı konuşmada "Asimilasyon insanlık suçudur" şeklindeki ifadesi Alman kamoyunda tepkiyle karşılanmış ve Alman siyasetçiler tarafından uzun bir süre tartışılmıştır [52]. Ayrıca bu süreçte, Almanya'da görülmeye başlayan Deniz Feneri e.V. yolsuzluk davasının yankıları Türkiye'de oldukça güçlü hissedilmiş ve Türk kamuoyu tarafında tartışılmış ve dava takip edilmiştir. Yıl içinde yaşanan diğer gelişmeler içinde özellikle karşılıklı ziyaretlerde dile getirilen terör örgütünün Almanya'daki faaliyetlerine yönelik olarak Almanya'nın yaptırımları ve örgütün faaliyetlerine ilişkin aldığı aksiyonlar göze çarpmıştır.

Yıl içinde gerçekleşen CeMaT fuarı ve ardından 25 Eylül 2007 tarihinde imzalanan işbirliği protokolüyle birlikte Türkiye – Almanya arasında kurulan Kobi hattı ile ilerleyen dönemlerde Almanya ile daha sıkı ekonomik ilişkiler ve ticari işbirliğinin olacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca Almanya'nın Detmold kentinde 6 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında düzenlenen "II. Türk Filmleri Haftası-Detmold" ile yeni Türk Filmlerinin tanıtılması, son yıllarda yıldızı parlayan Türk Film ve Dizi sektörüne olumlu katkı yapması beklenmiştir.

2.1.1.1. Politik Gelişmeler

Yangınlar ve siyasilerin dirsek temasları

03.02.2008 tarihinde Almanya'nın güneybatısındaki Ludwigshafen kentinde Türklere ait bir binada çıkan yangında 5'i çocuk olmak üzere 9 kişi ölmüştür. Yangının çıkış sebebiyle alakalı şüphelerin oluşması üzerine araştırma heyeti oluşturulmuştur (53). Dışişleri Bakanı Ali Babacan Hindistan'a giderken Ankara Esenboğa Havalimanında düzenlediği basın toplantısında 9 Türk'ün yaşamını yitirdiği yangınla ilgili olarak Ankara'da temaslarda bulunan Almanya İçişleri Bakanı Wolfgang Schauble'nin olayla ilgilendiğini, olay yerine bir heyetin gönderildiğini belirterek, Türkiye'den de bir bakanla birlikte inceleme heyetini Almanya'ya gönderebileceklerini belirtmiştir [54]. 07.02.2008 tarihinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 9 Türk'ün yaşamını yitirdiği Ludwigshafen'i ziyaret ederek açıklama yapmış, Alman yetkililerle soruşturma konusunda temas halinde olduklarına işaret ederek, Alman ve Türk basınına da uyarılarda bulunmuştur. Yangınla ilgili soruşturmayı yakından takip ettiklerini belirten Erdoğan, spekülasyonların Türk-Alman ilişkilerine zarar vermemesi konusunda uyarıda bulunmuştur [55]. Ardından yangınla ilgili Türkiye tarafından yollanan ve yangını araştırmak için 4 kişilik inceleme heyetine eşlik eden Devlet Bakanı Mustafa Said

Yazıcıoğlu Ludwigshafen'deki yangında hayatlarını kaybeden ailelerin yakınlarıyla belediyeye ait bir salonda basın toplantısı düzenlemiştir. “İslam karşıtlığı, Türk düşmanlığının büyütüldüğünün farkındayız. Vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu Almanya’da yaşıyor. Haketmediğiniz sıkıntılar yaşadınız. Bunları bertaraf etmek için çalışmaktayız” şeklinde konuşarak Türkiye’nin her daim vatandaşlarının yanında olduğunu hissettirmiştir [56]. 04.03.2008 tarihinde Ludwigshafen yangınının raporu açıklanmış, 9 Türk’ün yaşamını yitirdiği yangının soruşturmasını yürüten savcı, söz konusu yangının kundaklama sonucu oluştuğuna dair bir delil olmadığına kanaat getirerek, teknik arızanın da ihtimal dışı olduğunu açıklayarak ihmal üzerinde durulmuştur. Bu arada Almanya'nın iki kentinde daha Türklerin bulunduğu binalarda yangın çıkmıştır [57]. Diğer yangınlar kamuoyunu meşgul ederken şüpheli yangınlara bir yenisi daha eklenmiş; Baden-Württemberg eyaletinin Aldingen kentinde yoğun olarak Türklerin yaşadığı bir binada yangının çıkması ve yangının üç ayrı yerde başlaması kundaklama olasılığını akıllara getirmiştir [58]. Diğer yangınlar aydınlanmamışken Almanya'nın Siegen kentinde yine Türklerin yaşadığı bir evde çıkan yangında 2 çocuk dumandan zehirlenerek hayatını kaybetmiştir [59]. Şüpheli yangınlara bir yenisi daha eklenerek Almanya'nın Mainz kentinde, Türklerin bulunduğu bir bina daha kundaklanmıştır [60]. Kamuoyu Deniz Feneri davasıyla meşgulken Almanya’da Türk Derneğine 18.11.2018 tarihinde molotoflu saldırı düzenlenmiştir. Olayda yaralanan olmamış, dernek binasında hasar oluşmuştur [61]. Türklere yönelik saldırılara bir yenisi daha eklenerek, Almanya'nın Hagen kentindeki bir THY bürosu ve aynı caddede yer alan Türk derneğine saldırı düzenlenmiştir [62].

Deniz Feneri Davası

Almanya’da bulunan Deniz Feneri derneğiyle alakalı yolsuzluk davasında savcılık, toplanan bağış paralarından 16 Milyon 186 Bin Avro’nun amaç dışında kullanıldığını belirterek sanıkların haksız kazanç ve dolandırıcılık suçlarından cezalandırılmalarını istemiştir [63]. Konuya ilişkin açıklama yapan Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, Türkiye’nin de soruşturmanın takipçisini olacağını belirtmiştir [64]. Ardından 26 Eylül 2008 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Almanya'da görülen Deniz Feneri e.V. davasıyla alakalı soruşturma dosyasıyla birlikte mahkeme kararının istenmesi için Adalet Bakanlığı'na başvurmuştur [65]. NTV'nin canlı yayınına katılarak konu hakkında açıklamalarda bulunan Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, Almanya'daki Deniz Feneri Derneği soruşturmasında davanın kararının talep edilmesine ilişkin Ankara Cumhuriyet

Başsavcılığının yazısının Adalet Bakanlığına geldiğini söyleyerek, "Dışişleri kanalıyla Almanya'daki o dosyayı buraya getireceğim" diyerek soruşturma ile ilgili yapılan spekülasyonların önüne geçmeye çalışmıştır [66]. Türkiye'nin dosya talebine ilişkin evrak, 16 Ekim 2008'de Federal Adalet Dairesi tarafından teslim alınmıştır [67].

PKK'ya Operasyon

Almanya İçişleri Bakanlığı, Danimarka'da yayın faaliyetinde Roj TV ve "Mesopotamia Broadcast" isimli kuruluşlarının faaliyetlerinin 19 Haziran 2008 itibariyle yasakladığını açıklamıştır [68]. Bu gelişmeden bir süre sonra Ağrı Dağı'na tırmanmak için gelen 13 kişilik Almanyalı dağcı grubundan 3 Alman 8 Temmuz gecesi PKK tarafından kaçırmıştır. Konuya ilişkin Alman ARD Televizyonu'na açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier dağcıların serbest bırakılması için her türlü çabayı harcadıklarını belirttikten sonra PKK'nın yan kuruluşu Roj-Tv'nin faaliyetlerini yasaklayan Almanya İçişleri Bakanlığının tutumunu protesto ettiklerinin tahmin edildiği açıklamasını yapmıştır [69]. Almanya'nın terör örgütüne yönelik önlemleri devam ederek 19 Eylül 2008 tarihinde Alman polisi, 7 dilde yayın faaliyeti bulunan bir internet sitesini terör örgütünün propagandasını yaptığı için kapatmıştır [70].

2.1.1.2. Ekonomik gelişmeler

Türk – Alman ticari ilişkilerine olumlu katkı yapması beklenen, yıl içinde gerçekleşen Türk firmalarının ürünlerinin ve firmalarının tanıtıldığı Alman firmaları ve işadamlarıyla iletişime geçilen yerlerin başında fuarlar gelmiştir. 27-31 Mayıs 2008 tarihleri arasında Almanya'nın Hannover kentinde düzenlenen iç lojistik fuarı CeMAT'a Türkiye'den 15'in üzerinde Türk firması çıkarma yapmıştır [71]. Bununla beraber Türk-Alman ticari işbirliğinin yıl içinde gelişme göstermesine örnek olarak gösterebileceğimiz diğer bir gelişme de 25 Eylül 2007'de imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde "OSTİM-Baden Württemberg Çevre ve Teknolojileri Yenilenebilir Enerji Günleri" düzenlenmesidir. Konuyla alakalı Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Yusuf Balcı, 50 yıl sonra dünyanın enerji ihtiyacının günümüze göre 3 kat artış göstereceğinin tahmin edildiğini kaydederek çevre dostu ve yenilenebilir enerji kaynaklarının gün geçtikçe önem kazandığını ifade etmiş ve bu noktada Alman sanayicilerinin tecrübelerinden faydalanmak istediklerini söylemiştir. OSİAD Başkanı Nihat Güçlü de 5 Milyon metrekare açık alanda, yaklaşık 5 Bin işletmesi, 50 Bin çalışanı ve 100 farklı sektördeki endüstriyel imalatı ile OSTİM'in bir KOBİ kenti olduğunun altını çizerek Alman

sanayicileri ile yaptıkları protokol çerçevesinde Türkiye ve Almanya arasında KOBİ hattı kurulduğunu belirtmiştir. Almanya Ankara Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müsteşarı Dr. Markus Lang'da Türkiye ile Almanya'nın hem ticaret alanında hem de teknoloji alışverişinde önemli partnerler olduğunu söylemiştir. Ayrıca Alman şirketlerinin yenilenebilir enerji ve çevre teknolojileri konusunda uzmanlaştığını ifade eden Lang, Türk şirketlerine her türlü desteği vermeye hazır olduklarını bildirmiştir [72].

Ayrıca Türk markalarının yurt dışında pazar payını arttıran ve ihracatımıza olumlu etki yapması beklenen diğer bir gelişmede Beko markasıyla yaşanmıştır. Beko'nun 'Kanguru Süpürge'si Red Dot tasarım ödülünü kazanmıştır [73]. 2008 yılı ekonomik gelişmeleri içinde gösterebileceğimiz diğer bir gelişme de "Global problemlere global çözümler yaratmak" misyonuyla yola çıkan ve stratejik diyaloglar kurmayı hedefleyen ve 2008 yılının Eylül ayında Almanya'nın Plön kasabasında Küresel Ekonomik Sempozyum'u düzenlenmiş olmuştur. Sempozyuma katılan Devlet Bakanı Mehmet Şimşek toplantı sonrasında yaptığı açıklamada Türkiye'nin dünyayla önemli ölçüde hem finans piyasaları, hem de ekonomik entegre olmuş bir ülke olduğunu belirterek Dünya ticaretinden Türkiye'nin giderek daha büyük bir pay aldığını belirtmiştir [74]. Ayrıca yıl içinde sempozyum dışında benzer amaçlarla Alman Commerzbank tarafından 2008 yılında satın alınan Dresdner Bank'in Türkiye-Almanya ekonomik ilişkilerini konu alan toplantısına ve Türk ve Alman iş adamları yoğun ilgi göstermiştir [75].

Bununla birlikte diğer bir gelişmede Türk film sektöründe olmuş, Almanya'nın Detmold kentinde 6 Eylül-1 Ekim tarihleri arasında, 2. Türk Filmleri Haftası-Detmold düzenlenmiştir [76]. Bu gelişmenin ilerleyen dönemlerde Türk Dizi ve Film ihracatına olumlu etki yapması beklenmiştir.

Yıl içinde diğer bir gelişmede otomotiv sektöründe olmuş olup global ekonomik krizin vurduğu Alman otomotiv sanayinde Mercedes 14 fabrikasında yaklaşık 1 ay süresince üretimin durdurulacağını açıklamıştır [77].

2.1.2. 2009 Yılı Analizi

Türk – Alman ilişkileriyle ilgili elde edilen 1076 adet veri tekrardan ayıklanarak 2009 yılı analizi için 34 adet politik ve 20 adet ekonomik veriye ulaşılmış ve analiz edilmiş ayrıca analizimizde vize konusunda farklı kaynaktan 1 haberden yararlanılmıştır.

2009 yılı içinde Türk kamuoyunda Türklere yönelik gerçekleşen gelişmeler, Deniz Feneri Davası, vizesiz giriş ve seçim hakkı, AB üyeliği ve terör örgütlerine ve üyelerine yaptırım konuları en çok konuşulan konular arasında yer almış olup bu başlıklar altında politik gelişmeler analiz edilmiştir. 2009 yılı Türkiye-Almanya arasındaki ilişkiler anlamında siyasi gelişmelerin yoğun olduğu bir yıl olarak göze çarparken Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya Başbakanı Gerhard Schröder'in doğum günü davetine katılması, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in Düsseldorf ziyareti, Devlet Bakanı Faruk Çelik'in Berlin ziyareti, askeri alanda Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un Berlin ziyaretleriyle pekişmiştir. Her ne kadar Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türkiye'nin AB üyeliğine hayır söylemi ortamı germiş gibi görünse de Alman Meclis Başkanı Lammert'in Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki olumlu beyanati, iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerde bürokratların sık ziyaretleriyle yeni bir aşamaya geçileceğini göstermiştir. 2008 yılı başında yaşanan yangın ve beraberinde getirdiği kundaklama şüphesi ardından devam eden diğer yangınlar sönmek bilmemiş ve 2009 yılında yılmada devam etmiştir. 2008 yılında tartışılan konular arasında yer alan Deniz Feneri Davası gündemdeki yerini koruyarak 2009 yılında yine kamuoyunda tartışılan konulardan biri olmuştur. Almanya'nın terör örgütlerine ve üyelerine yönelik aldığı aksiyonlar 2009 yılındada devam etmiştir. Ayrıca Almanya'ya vizesiz giriş ve Türkler'e seçim hakkı en çok konuşulan konular arasında yerini almış Türk bürokratların özellikle Başbakan Erdoğan'ın Almanya temaslarında vize konusu sürekli gündemlerinde olmuştur. Bununla beraber Avrupa Adalet Divanı kararıyla hizmet sunumu amacıyla Almanya'ya gelecek Türk vatandaşlarıyla ilgili olarak aldığı vize kararı ve 5 Haziran 2009 tarihinde Almanya Ankara Büyükelçiliği'nin vize muafiyetine ilişkin açıklaması kafa karışıklığına sebep olurken tartışmalarıda beraberinde getirmiştir.

Genelkurmay Başkanı Başbuğ'un Almanya ziyareti sonrasında 6 adet denizaltı yapımı için Almanya ile sözleşme imzalanması, MÜSİAD ve TOBB'un Almanya çıkarmaları, Expo Turkey 2009 - Türk-Alman Ekonomi Fuarı, Nürnberg Biofach Fuarları'na Türk şirketlerin çıkarmaları, ürünlerinin sergilenmesi ve yeni iş bağlantılarıyla Türk – Alman ekonomik işbirliğini arttırılması öngörülmüştür.

2.1.2.1. Politik gelişmeler

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 11.03.2009 tarihinde Baden-Württemberg eyaletinde lisede gerçekleşen silahlı saldırıyla alakalı Almanya Cumhurbaşkanı Horst Köhler'e taziyeye mesajı göndermiştir [78]. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, NATO Zirvesi için Almanya'ya giderken yaptığı açıklamada, zirvenin önemine değinerek temaslarının ittifakın geleceğine katkısını ifade etmiş ve NATO'nun Türkiye açısından önemine vurgu yapmıştır [79]. NATO'nun ne kadar önemli olduğu Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in Almanya televizyonu ZDF'ye yaptığı açıklamasıyla bir kez daha anlaşılabilir olup açıklamada Danimarka Başbakanı Anders Fogh Rasmussen'in yeni NATO Genel Sekreteri olması için ABD'nin Türkiye'ye baskı yapmasını ümit ettiğini belirtmiştir [80]. Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 2009 Haziran ayında Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in daveti üzerine Almanya'yı ziyaret ederek temaslarda bulunmuştur [81]. Almanya'yı 2009 yılında ziyaret eden Türk Bakanlara Devlet Bakanı Faruk Çelik'de eklenmiş olup Çelik, 27 Haziran 2009 tarihinde Türk STK temsilcileriyle temaslarda bulunmak amacıyla Almanya'ya gitmiştir [82]. Türkiye Almanya arasında siyasi ekonomik yakınlaşmalar yanında 2009 yılında askeri konularda fikir alışverişinde bulunulmuş olup Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ 09.09.2009 tarihinde Almanya'nın başkenti Berlin'de Almanya Genelkurmay Başkanı Orgeneral Wolfgang Schneiderhan ile görüşmüştür [83]. Ayrıca Genelkurmay Başkanı Başbuğ, 10.09.2009 tarihinde Almanya Savunma Bakanı Franz Josef Jung ile bir araya gelerek askeri konular ve bazı ortak projeler hakkında bilgi alışverişinde bulunmuştur [84].

Türlere Yönelik Gerçekleşen Gelişmeler

2009 yılında Türklere yönelik saldırılar devam ederken 04.02.2009 tarihinde Almanya Düsseldorf'taki Türk konsoloslğuna molotof kokteyl atılmış ölen veya yaralanan olmamıştır [85]. Almanya'da başlayan yangınlar sönmek bilmezken şüpheli bir yangında Almanya'nın Duisburg kentinde Türk ailenin yaşadığı binada yangın çıkmış ve 1 kişi ölmüştür [86].

Deniz Feneri Davası

Deniz Feneri Davasında adı sıklıkla geçen RTÜK Başkanı Zahid Akman, kamuoyuna Almanya Adalet Bakanlığının gönderdiği dosya olarak sunulan dosyanın bazı arama

motorlarından alınan bilgilerle hazırlandığını belirterek çakma dosya olduğunu öne sürmüştür [87] Türk kamuoyunda Deniz Feneri davası tartışılmaya devam ederken Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, Adalet Bakanlığına 24.04.2009 tarihinde gelen Deniz Feneri dosyasında bazı kişilerin banka hesaplarının incelenmesiyle alakalı soruyla ilgili genel müdürlüğün gelen evrakları incelediğini ve tercüme edileceğini belirtmiş ve sonrasında ilgili yerlere gönderileceğinin altını çizmiş ayrıca Adalet Bakanlığının görevinin yargılamak olmadığını belirterek gelen evrakları ilgili yerlere ulaştırdıklarını belirtmiştir [88]. Bakan Şahin'in bu açıklamasından sonra Adalet Bakanlığına gelen Almanya'nın Deniz Feneri Davası için adli yardım talebi 30.04.2009 tarihinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmiştir [89]. Öte yandan konuyla alakalı 07.05.2009 tarihinde NTV'de canlı olarak yayımlanan programda Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Türkiye'deki Deniz Feneri Derneği'ni yakından tanıdığını ifade ederken, Almanya'daki Deniz Feneri'nden haberi olmadığını ve Deniz Feneri dosyasının Almanya'dan istendiğini belirtmiştir [90].

Vizesiz Giriş Ve Seçim Hakkı

Türk-Alman ilişkilerinde Türk bürokratların özellikle Başbakan Erdoğan'ın Almanya temaslarında sıklıkla dile getirdiği vize muafiyeti talebi, Alman hükümetinin hizmet sunumu kapsamında Türk vatandaşlarının Almanya'ya vizesiz giriş yapıp yapamayacaklarını incelemesiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. Ancak Avrupa Adalet Divanı kararının hizmet sunumu amacıyla Almanya'ya gelecek Türk vatandaşlarıyla ilgili olduğu, turist gibi hizmet alımından faydalanacak kişiler için geçerli olmadığını ifade edilerek, Alman hükümetinin Sosyal kararıyla ilgili olarak Avrupa düzeyinde de görüşülmesi gerektiği belirtilerek konu hakkında bazı görüşmelere başlandığı ifade edilmiştir [91]. Nitekim 5 Haziran 2009 tarihinde Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği 5 Haziran'dan itibaren bilim adamları, sanatçılar, sporcular ve şoförlerin Almanya'ya vizesiz girebileceğini açıklamıştır [92]. Konuyla alakalı açıklama yapan Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, vize muafiyeti kararından duyulan memnuniyeti dile getirirken uygulamada bazı sorunlar oluşturabileceğine dikkat çekmiştir [93]. Almanya'da göçmenlerin seçim hakkıyla ilgili 21 Aralık 1992 tarihinde Alman anayasasında yapılan değişiklikle AB vatandaşlarına yerel seçme ve seçilme hakkı verilirken, AB dışındaki ülke vatandaşlarına bu hakkın verilmeyişini sert dille eleştiren Alman Sendikalar birliği 2009 yılı Nisan ayında Almanya'da yaşayan göçmenlere oy hakkı verilmesi için imza kampanyası başlatmıştır [94].

AB üyeliği

Türk-Alman ilişkilerinde sürekli olarak dile getirilen ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunda açıklama yapan Almanya Başbakanı Angela Merkel, Almanya ve Fransa'nın beraber çalıştıklarını vurgulayarak "Türkiye'yle imtiyazlı ortaklığa 'evet', AB üyeliğine 'hayır' diyoruz" demiştir. [95]. Konu hakkında değerlendirmede bulunan Başbakan Erdoğan'da Almanya Başbakanı Merkel'in verdiği sözlerin arkasında durmadığını ima etmiş ve Türkiye'nin AB üyeliğini hakettiğini ifade etmiştir [96]. Öte yandan, Türkiye'den Almanya'ya çıkartma yapan TBMM Türk-Alman Dostluk Grubu heyeti 28.05.2009 tarihinde Alman Meclis Başkanı Norbert Lammert ile görüşürken Lammert, Türkiye'nin AB ile işbirliğinin geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir [97]. Diğer bir destek Almanya milletvekili olan Serkan Tören'den gelmiş, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda müzakerelerin devam etmesi için Hristiyan Birlik Partileriyle çalışmalar yapacaklarını ifade etmiştir [98]. Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkması sonrasında gerilen ortamda, bir de AB'nin muhtemel yeni başkanının 2004 yılında Belçika Parlamentosu'nda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine karşı güçlü itirazını dile getirerek, "Türkiye asla Avrupa Birliği'ne üye olmayacak" diyen Belçika Başbakanı Herman Van Rompuy'in olması ve Rompuy'in başkanlığını destekleyen ülkeler arasında ilk sırada Türkiye'nin AB üyeliğine kuvvetli şekilde karşı çıkan Almanya ve Fransa'nın yer alıyor olması AB üyeliği konusunda karamsar olunmasına neden olmuştur [99]. 2009 yılında Türkiye'nin AB üyeliği hakkında oluşan bu karamsar hava içinde 2009 yılı Aralık ayında Alman düşünce kuruluşu olan Atlantik Toplum, Türkiye'nin AB açısından önemine dikkat çekerek AB'nin Türkiye'nin üyelik sürecine bağlılığını bildirmesi gerektiğinin altını çizmiştir [100].

Terör Örgütlerine Ve Üyelerine Yaptırım

Almanya 2009 yılındada terör örgütlerinin faaliyetlerini önlemeye yönelik adımlarına devam etmiş olup DHKP-C örgütü üyesi bir kişinin Almanya'nın Düsseldorf kentinde görülen davasında meydana gelen olaylarda 2 kişi yaralanmıştır [101]. Ayrıca terör örgütü PKK'nın Almanya'daki eski ele başısı Düsseldorf Yüksek Eyalet Mahkemesi tarafından 3 yıl 9 ay hapis cezasına çarptırılmıştır [102]. Buna ek olarak PKK'nın Almanya'daki elebaşlarından bir kişi daha Frankfurt Yüksek Eyalet Mahkemesi tarafından dört yıl hapis cezasına çarptırılmıştır [103].

2.1.2.2. Ekonomik gelişmeler

Türk – Alman ticari işbirliğine katkıda bulunacağı düşünülen ve ayrıca Türk firmalarının Dünya'ya açılmasına kapı aralayan fuarlar 2009 yılındada düzenlenmiş ve Türkiye'den çok sayıda firma bu fuarlara katılım göstermiştir. Fuarlar sayesinde Türk firmaları ve Türk ürünleri görücüye çıkmıştır. 19-22 Şubat 2009 tarihleri arasında Almanya'nın Nürnberg kentinde düzenlenen Biofach fuarına Türk firmaları çıkarma yaparak büyük ilgi görmüştür [104]. Ayrıca Türk – Alman ticaretine önemli katkıda bulunan Türk-Alman Ekonomi Fuarı "EXPO Turkey 2009" adıyla Almanya'nın Essen kentinde 22-24 Mayıs 2009 tarihleri arasında yapılmış olup fuarda 6 ülkeden 300 katılımcının yer almış ve başta Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği olmak üzere Belçika, Hollanda ve Almanya'dan 12 Türk kuruluşu tarafından desteklendiği belirtilmiştir [105].

2009 yılında diğer bir gelişme gösteren sektör ulaştırma sektörü olmuştur. 26-29 Mayıs 2009 tarihlerinde Almanya'nın Leipzig kentinde sektörle bütünleşen, Türkiye'nin dönem başkanlığında Uluslararası Ulaştırma Forumunun (ITF) 2009 yılı toplantısı gerçekleştirilmiştir [106]. Ayrıca, Uluslararası Taşımacılık Forumu'na katılım sağlayan Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım'da sektörün kriz sonrası gelişmeleri en iyi şekilde karşılayabilmesi için yapılacak altyapı yatırımlarını, bunların finansmanı konusunda da bir ortak anlayışın geliştirilmesini hedeflediklerini belirtmiştir [107]. Sektörle alakalı diğer bir gelişme ve beklentide TOBB/DEİK Başkanı Rifat Hisarcıklioğlu'nun 10.12.2009 tarihinde yaptığı açıklamasıyla olmuştur. Hisarcıklioğlu ulaşım sektöründe de Türk-Alman işbirliğine yeşil ışık yakarak Türkiye'nin Almanya ile Irak'ın İstanbul-Bağdat demir yolunu yeniden inşası için işbirliği yapmaya hazır olduklarını belirtmiş, ayrıca TCDD ile Alman Siemens şirketinin Mekke-Medine demiryolu işletmeciliği için kurmuş olduğu konsorsiyuma atıfta bulunarak Irak pazarı için de uygulanabilir bir işbirliği modeli olduğu kanısında olduğunu ifade etmiştir [108].

2009 yılında ulaştırma sektörü dışında sanayi sektöründede Türk-Alman ilişkilerine katkıda bulunan temaslar olmuş olup MÜSİAD heyeti, 29-31 Mayıs tarihlerinde AGİT'e katılmak ve temaslarda bulunmak üzere Almanya'ya gitmiştir [109]. Ayrıca savunma sanayii konusunda Türk-Alman ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un 09-10 Eylül 2009 tarihleri arasında yaptığı görüşme öncesinde duyurusu yapılan Türk-Alman askeri işbirliğinin bir göstergesi olarak ifade edebileceğimiz 02.07.2009 tarihinde Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği 6 adet 214

sınıfı modern denizaltının yapımı için Türkiye ile Alman firmalarından oluşan konsorsiyumun arasında sözleşme imzalanacağını belirtmiştir. Ayrıca bu gelişmelerden sonra Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ'un Eylül ayında yaptığı ziyaretle gelişen Türk-Alman ilişkilerinin askeri alandada pekiştirildiği ifade edilebilir [110]. TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu ve beraberindeki birlik üyeleri 03.12.2009 tarihinde Türk-Alman Ticaret ve Sanayi Odası'nın Genel Kurul toplantısına katılmak üzere Almanya'nın Münih kentine gitmişlerdir [111]. Burada açıklama yapan TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, kendilerine Almanya'dan talep geldiğini belirterek Almanya'nın Türk yatırımcılara öncelik verdiğini ve teşvik vermek istediğini ifade etmiştir. Hisarcıklıoğlunun açıklaması bizlere 2009 yılında gelişen Türk-Alman işbirliğini ve Almanya'nın ticarete Türk yatırımcılara öncelik vererek gelişen Türk-Alman işbirliğinin önemsendiğini göstermektedir [112]. Nitekim Almanya Türk firmaları için Avrupa yolunu açan bir kapı olarak görülmüştür [113].

2.1.3. 2010 Yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2010 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 23 adet politik ve 32 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı farklı kaynaktan 2 haberden yararlanılmıştır.

2010 yılında siyasi gelişmeler konusunda en çok konuşulan konular arasında Türk liselerinin açılması ve Türklerin uyumu, Deniz Feneri Davası, vizelerin kaldırılması, AB üyeliği, terörle mücadele anahtar kelimelerimiz olarak yer almakta olup, yıl içinde iki ülke siyasilerinin yoğun ziyaretleriyle geçtiği ve konuların sıklıkla gündemi meşgul ettiği anlaşılmıştır. Türkiye açısından Başbakan Erdoğan'ın Türk liselerinin açılması talebi başta Almanya tarafında uzun süre tartışılıp olumsuz olarak görülse de Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye ziyareti sonrasında fikrini değiştirmesi ve Almanca bilme şartıyla Türk liselerin açılması talebine olumlu dönmesi, Türkiye'nin başarısını göstermektedir. Ayrıca Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumuna uyumuyla alakalı siyasilerinin görüşmelerinde özellikle konunun ele alındığı anlaşılırken, Almanya ile ortak geçmişimize atıf yapıldığı ayrıca 3 Milyon Türk'ün yaşadığı Almanya'da yaklaşık 700 bin Türk seçmenin bulunması dolayısıyla Alman tarafından konuya daha hassas yaklaşılmasını sağlamıştır. Geçmiş yıllarda Almanya'da artan milliyetçilik ve bunun sonucunda Türk toplumuna yönelik saldırılarla anılan Almanya'da 2010 yılında

iki tarafın yapıcı konuşmalarıyla Türk-Alman ilişkilerinde stratejik işbirliğinin kuvvetlendirilmesinin amaçlandığı anlaşılmış, bu işbirliğinin ticaretde ilerleyen dönemlerde yansımalarının olacağı öngörülmüştür. 2010 yılında Türkiye'nin AB üyeliği süreciyle alakalı siyasilerin dirsek temaslarının yoğun olduğu Türk-Alman stratejik işbirliğinin daha iyi olmasına bağlı olarak Alman tarafının konuyla alakalı görüşlerinde de yumuşama olduğu ayrıca Türkiye'nin gerek stratejik öneminden gerekse bölgedeki pozisyonundan da kaynaklı AB ile yakınlaşmasında hem fikir oldukları ancak üyelik sürecini bir koz olarak kullandıkları anlaşılmıştır. Türk tarafının terörle mücadele konusunda Almanya'dan daha aktif olunması ve gerekli aksiyonların alınmasına yönelik taleplerinin olumlu karşılandığı ve güvenlik konusunda ortak bir komite kurma açıklamalarının Türkiye'nin başarısını göstermektedir.

2010 Yılında ekonomik gelişmeler konusunda daha önce tek taraflı olarak çifte vergilendirme anlaşmasını fesheden Almanya'nın Türkiye ile yeniden çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasının imzalanacak olması, Türkiye'nin 2010 yılı dış politikada Almanya ile stratejik işbirliğinin sadece politikada değil ekonomide de olacağını göstermiş, ayrıca düzenlenen Türk-Alman Forumunun iki ülke arasındaki ticaretde geliştirmesi beklenmiştir. İki taraf siyasilerinin ziyaretlerinde dile getirdiği Türk-Alman dostluğunun ve stratejik işbirliğinin ilerleyen dönemlerde artmasının ticaretde yansıtacağı öngörülmüştür.

2.1.3.1.Politik Gelişmeler

Türk Liselerinin Açılması Ve Türklerin Uyumunu

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya'da Türk liselerinin açılması fikriyle alakalı Almanya'nın Die Zeit gazetesine verdiği demeç Alman kamuoyunu oldukça meşgul ederek tartışılmıştır [114]. Erdoğan'ın verdiği demece ilişkin Almanya Başbakanı Angela Merkel, Türk liselerinin açılmasına karşı çıkarak Türk çocuklarının Türk liselerine gitme düşüncesini benimsemediğini ifade etmiştir [115]. Kamuoyunda Türk liselerin açılması ilgili tartışma tazeleşini korurken, Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türkiye ziyaretine Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer'le gelmesi konunun derinlikli olarak tartışıldığını göstermiştir [116]. Zira, Başbakan Erdoğan'la görüşmesinin sonrasında konuşan Merkel, Almanya'da 3 Milyon'dan fazla Türk'ün yaşamasından dolayı Türkiye Almanya arasındaki ilişkilerin "çok özel bir niteliğe" sahip olduğunu vurguladıktan sonra amaçlarının asimilasyon değil entegrasyon olduğunu belirterek

Almanca bilmek şartıyla Türk okulları açılabileceğini ve bu konular hakkında Başbakan Erdoğan ile ortak bir tutum benimseme konusunda anlaşmaya vardıklarını belirtmiştir [117]. Artan milliyetçilik ve Türk toplumuna yönelik saldırıların gündemde olduğu bir dönemde, Almanya milletvekili olan Aygül Özkan Aşağı Saksonya eyaleti Sosyal İşler Bakanlığı'na getirilmiştir. Özkan'ın göreve getirilmesiyle ayrımcılık yapılmadığı Almanya'da herkesin eşit olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır. Özkan gündemdeki Türkçe ve Türk Liseleriyle ilgilide yaptığı açıklamada Türkçe'nin seçmeli ders olmasını önererek öncelikle Türk kökenlilerin Almanca'ya ağırlık vermesini önererek kendi başarısında da Almanca bilmesinin kilit rol oynadığını belirtmiştir [118]. 9 Ekim'de Almanya Başbakanı Angela Merkel Başbakan Erdoğan'ın ile Berlin'deki görüşmelerinin asimilasyondan ziyade Türklerin Alman toplumuna uyumuyla ilgilendiklerini belirterek Almanca öğrenmelerinin önemini belirtmiştir [119]. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'de konuyla alakalı Ankara'ya gelen Almanya Cumhurbaşkanı Christian Wulff ile yaptığı görüşmenin ardından Almanca'nın önemine değinmiş ve Türklerle ilgili durumun derinlemesine değerlendirildiği anlaşılmıştır [120]. Öte yandan, Almanya'da yaşayan Türkler'den 40 Bin'inin 2009 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yaptığı bildirilmiş, Türklere yönelik yaşanan yangınlar ve artan milliyetçilik, Alman toplumuna uyum sorunu, Türkiyenin gelişimi ve ekonomik nedenler gibi çeşitli sebeplerden dolayı tersine göçün yaşandığı tahmin edilmiştir [121].

Deniz Feneri Davası

Gündemi uzun süre meşgul eden ve soruşturma sonuçlanana kadarda edecek olan Almanya'da bulunan Deniz Feneri e.V. soruşturmasını yürüten savcılığının Ankara Cumhuriyet Başsavcılığından istediği bazı bilgi ve belgelerle alakalı evrakların 29 Mart 2010 tarihinde Almanya'nın Ankara Büyükelçiliğine ulaştırıldığı bildirilmiştir [122]. Ayrıca, Almanya bağlantılı Deniz Feneri soruşturmasını yürüten 3 savcının 3 Ocak 2011 tarihinde Almanya'ya giderek Türkiye'deki soruşturmaya ilgili olarak Almanya'daki davaya ilişkin dosyaları incelemiş ve çalışmalar yapmışlardır [123].

Vizelerin Kaldırılması

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye temaslarında Almanya vizesinin kaldırılmasını beklediklerini ifade ederken Almanya Başbakan Merkel'de birlikte vize konusunda çalışma ve yöntem geliştirebileceklerini ifade ederek vize konusuna yeşil ışık yapmıştır [124].

AB Üyeliği

Almanya Dışışleri Bakanı Westerwelle'nin Türkiye ziyareti Alman kamuoyunda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği'' tartışmasını alevlendirmiştir [125]. Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Başbakanı Angela Merkel ve heyetinin katıldığı Mart ayında gerçekleşen Türk-Alman Ekonomi Forumunda konuşan Başbakan Erdoğan, Türkiye-Almanya ilişkilerinin önemini vurgulayarak Almanya'yı doğal müttefikleri olarak gördüklerini, Türkiye'nin AB üyeliğini en fazla desteklemesi gereken ülke olarak Almanya'yı gördüklerini ve görmek istediklerini belirtmiş olup Türkiye ile Almanya arasında stratejik işbirliği konseyi oluşturulması öngörölmüş ve konseyin Türk - Alman ilişkilerinin gelişimine pozitif katkı yapması beklenmiştir [126].

Öte yandan, Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış; Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye ziyaretine ve Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki imtiyazlı ortaklık tavrında değinerek imtiyazlı ortaklığın ancak Türkiye ile Almanya arasında olabileceğinin altını çizerek, Türkiye'nin AB üyeliği yolundaki kararlı tutumunun ilerleyen dönemlerde süreceğini hissettirmiştir [127]. Temmuz ayında Türkiye'ye ikinci ziyaretini yapan Almanya Dışışleri Bakanı Guido Westerwelle'nin heyetler arası görüşmelerin ardından düzenlenen basın toplantısında, Türkiye ile aralarında çok iyi bir ilişki bulunduğunu ifade ederek bunu görüşme sıklığından da anlaşıldığının altını çizerken, Almanya'nın karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine ve Türkiye'nin AB'ye yakınlaşmasına, bağlanmasına önem verdiğini belirterek stratejik açıdan büyük bir öneme sahip olan Türkiye'nin gelişen olaylarında etkisiyle ilerleyen dönemlerde bölgeki pozisyonunun netleşeceğini ve AB üyelik sürecinde olumlu rol oynayıp oynamayacağını belli olacağını ifade etmiştir [128]. Ekim ayında düzenlenen Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) genel kurulu sonrasında Almanya Başbakan Yardımcısı ve Dışışleri Bakanı Guido Westerwelle Türkiye'nin sorumluluğunun kriterleri sağlamak olduğunu belirtirken AB'nin ise sorumluluğunun adil olması gerektiğinin altını çizmiştir [129]. 8-9 Ekim 2010'da Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'la birlikte Almanya'ya ziyaret gerçekleştiren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Almanya Başbakanı Angela Merkel ile temaslarında Türkiye'nin AB katılım süreci gündeminde olmuştur [119].

Terörle Mücadele

Türkiye'ye 2010 yılı Temmuz ayında ikinci ziyaretini yapan Türkiye'ye yapan Almanya Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle'nin bu ziyaretleri Türkiye'ye verilen önemi göstermekte olup Westerwelle ile temasları sonrasında açıklama yapan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu terörle mücadele konusunda Almanya'dan daha aktif bir işbirliği belediklerinin altını çizerek Türkiye'nin güvenlik konusundaki beklentilerini dile getirmiştir [130]. Zira, bir süre sonra Türkiye'ye ziyarette bulunan Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere ile gerçekleşen görüşmelerde terörle mücadele konusunda Almanya'dan beklenen işbirliği yinelenmiş olup İçişleri Bakanlığı'nda gerçekleşen heyetlerarası görüşmelerin ardından İçişleri Bakanı Beşir Atalay güvenlik ve terör konularınıda kapsayan bir ortak komite kurucaklarını belirterek Türkiye'nin Almanya üzerinde etkili bir dış politika siyaseti izlediğini ve istediğini aldığını göstermiştir [131]. Ayrıca 9 Ekim'de Başbakan Erdoğan'ın Almanya ziyaretinde Almanya Başbakanı Merkel ile temasları sonrasında Avrupa Birliği tarafından PKK'nın terör örgütü ilan edilmesine rağmen terör örgütünün farklı isimlerle üye ülkelerde faaliyetlerine devam ettiğinin altını çizerek başta Almanya olmak üzere Avrupa Birliği üyesi ülkelerinden terörle mücadelede destek isteği dile getirilmiştir [119]².

2.1.3.2. Ekonomik Gelişmeler

2010 yılında, savunma sanayiinde yaşanan gelişmeler, başlangıçta öngörülemeyen teknik sorunlar ve gecikmeye bağlı yaşanan maliyet artışları yüzünden, Türkiye'nin ortaklarının bulunduğu A400M askeri nakliye uçakları projesinin -diğer adıyla Uçan Kale'nin- finansmanında yaşanan problemlere çözüm amacıyla Almanya Berlin'de bir takım görüşmeler gerçekleştirilerek, projenin devamı hususunda Almanya Savunma Bakanı Karl-Theodor zu Guttenberg, kararlı olduklarını göstermiştir [132]. Bununla beraber Türkiye ve Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti arasındaki ticari ilişkilerin moda alanında da geliştirilmesi amacıyla İstanbul'da İstanbul Moda Haftası düzenlenmiştir [133]. Bir diğer gelişme ulaştırma sektöründe yaşanmış, Transrapid isimli hızlı tren hatlarının kurulmasıyla Almanya Ulaştırma Bakanı Peter Ramsauer, Türkiye ile de görüşüklerini ifade ederek Türkiye'nin 2023 yılına kadar bitirmeyi planladığı altyapı programının olduğunu hatırlatarak programda Transrapid'inde yer alabileceği tahmin edilmiştir [134].

---

² Analizimizin bu kısmında aynı haberdan yararlanıldığından 119 numaralı kaynak gösterilmiş olup ardışık kaynak sıralaması verilmemiştir. Bundan sonraki kısımlarda aynı haberlere atıflarda da aynı uygulama tekrarlanacaktır.

Türk-Alman işbirliğiyle alakalı Türk-Alman Ekonomi Forumunda konuşma yapan Başbakan Erdoğan, iki ülkenin dostluğunun ve işbirliğinin önemine değinerek Türkiye'nin ihracatında lider ülkenin Almanya olduğunu ve ithalatında da yine Almanya'nın ikinci sırada geldiğini vurgulamıştır [135]. Ardından konuşma yapan Almanya Başbakanı Angela Merkel'de Türkiye ile Almanya arasındaki ticaretin büyüklüğüne değinerek iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin sağlam bir temeli bulunduğunu vurgulamıştır [136]. Gerek iki ülke Başbakanlarının işbirliğinin önemine vurgu yapmaları, gerek Türk ve Alman iş adamlarını buluşturan forumun iki ülke arasındaki stratejik işbirliğini ve ticareti olumlu etkileyerek arttıran adımlar olarak tahmin edilmiştir.

2010 yılında vergi konusundada düzenlemeler olmuş Almanya Maliye Bakanı Wolfgang Schäuble ile görüşmesi sonrasında Şimşek, daha önce çifte vergilendirme anlaşmasını tek taraflı fesheden Almanya ile yeni bir anlaşma imzalanması noktasında önemli adımlar atıldığını belirterek, metinler hazır olduğunda Almanya ya da Türkiye'de anlaşmanın imzalanacağını müjdesini vererek, çifte vergi yükünden muzdarip mükelleflerin rahat bir nefes alması ve ticareti geliştirmesi beklenmiştir [137]. TOBB Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu, Almanya'da temaslarda bulunarak Türk-Alman ekonomik işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmuş ve Almanya vize uygulamasının kolaylaştırılması hususunda söz almıştır [138]. Turkcell'in Almanya'daki iştiraki Turkcell Europe 2011 yılının ilk çeyreğiyle birlikte Almanya'da hizmet vermeye başlayacağını bildirmiştir [139]. Eylül ayında Almanya'ya aktarmasız uçuş kararı alan Sunexpress, sırasıyla Samsun, Kayseri, Gaziantep, Adana, Ankara ve Elazığ'dan Almanya'ya direk uçuşlar başlatmış olup bu uçuşların turizme ve dolayısıyla Türk ekonomisine katkı yapması beklenmiştir [140].

2.1.4. 2011 Yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2011 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 23 adet politik ve 28 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı farklı kaynaktan 12 haberdan yararlanılmıştır.

2011 yılında en fazla konuşulan konular Kıbrıs sorunu, AB üyeliği, vize sorunu, Türklerin uyumu, Türkçe öğrenilmesi ve ırkçılık, terör örgütünün faaliyetleri konu başlıkları gelmiştir. 2011 yılı başında Merkel'in Kıbrıs çözümsüzlüğüyle alakalı Türk

tarafını suçlaması, Türk-Alman ilişkilerinde iplerin gerilmesine yol açmış olsa da sonrasında siyasilerin karşılıklı ziyaretleriyle ortam biraz yumuşamıştır. 2011 yılında da Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumuna uyumuyla alakalı Başbakan Erdoğan'ın CeBIT fuarının açılışından önce Düsseldorf Buluşmasında yaptığı konuşmada, Türk çocuklarından öncelikle Türkçe öğrenmelerini istemesi Almanya kamuoyunda oldukça fazla tartışılırken Başbakan Erdoğan da sert eleştirilerin muhatabı olmuştur. Ayrıca Başbakan Erdoğan CeBIT fuarının açılışında yaptığı konuşmada Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde Almanya'dan destek talebini yinelemiş ve vize konusundada vize muafiyetini dile getirmiştir. Bunun üzerine Almanya Başbakanı Merkel'den muafiyet olmasada vizede esneme yapılabileceğinin sözü verilmesine rağmen vize sorununda bir arpa boyu yol gidelememiş vize sorunu giderilememiştir. Başbakan Erdoğan 2011 yılında Almanya'ya ikinci ziyaretini Kasım ayında yaparak Türkiye ile Almanya arasındaki göçün 50. yıldönümü kutlamalarına katılmış olup sonrasında yaptığı konuşmada terör örgütünün Almanya'daki faaliyetlerine değinerek bu konuda hassasiyet beklediklerinin altını çizmiş, Almanya Başbakanı Merkel tarafından da Türkiye'nin yanında olduklarının bilgisi paylaşılmıştır. Erdoğan Almanya'da Bild Gazetesi'ne demeç vererek Türkiye'nin AB üyeliği konusunda ve Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumuna uyumuyla alakalı Alman hükümetine yüklenmiştir. Kasım ayında ortaya çıkan; 2000-2007 yılları arasında sekiz Türk, bir Yunanlı'nın Nasyonal Sosyalist Yeraltı adlı Neonazi terör hücresi tarafından öldürüldüğü haberleri yüzünden siyasilerin Almanya'da yaşayan göçmenlerin topluma uyumuyla alakalı çalışmaları sektöre uğramış, ayrıca yeni tartışmaların başlamasına ve göçmenlerin güvenlik birimlerine dolayısıyla devlete olan güvenlerinin sarsılmasına neden olmuştur. Sonuç itibariyle 2011 yılında politik tarafta yoğun bir ziyaret trafiği yaşanmasına rağmen Türk-Alman stratejik işbirliğinin beklenen seviyede geliştiği söylenemez.

2011 yılında Türkiye - Almanya arasında siyasi gerilimlere rağmen ekonomide gelişmeler yaşanmış Almanya'dan Türkiye'ye belediyelerin altyapıyı geliştirmeleri için 40,3 Milyon Euro'luk kredi sağlanmış, ayrıca Alman yatırımcılarının Türkiye'nin farklı bölgelerine yatırım isteği ve Türk-Alman kobilerin partnerliği dile getirilmiş olup, Türkiye'nin iş potansiyelinin Alman işadamları ve Kobileri tarafından yakın izlemeye olduğu ve iştah kabarttığı tahmin edilmiştir. Almanya, Türkiye'ye en fazla ziyaretçi gönderen ülkelerin başında gelerek turizmin gelişmesine katkıda bulunmuştur. 19 Eylül 2011 tarihinde Almanya ile Türkiye arasında Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalanmış olup

anlaşmanın iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesine olumlu katkı yapması beklenmiştir. 31 Ekim 2011 tarihinde Berlin’de Türk-Alman CEO Forumu gerçekleşmiş, yoğun katılımın olduğu forumun Türkiye-Almanya arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmesi beklenmiştir.

2.1.4.1. Politik Gelişmeler

Kıbrıs Sorunu

Güney Kıbrıs Rum kesimine giden ilk Almanya Başbakanı olan Angela Merkel 11.01.2011 tarihinde Rum lider Dimitris Hristofyas’la görüştüktan sonra düzenlenen basın toplantısında Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünde Türk tarafını suçlaması Türk-Alman ilişkilerin gelişmeye başladığı bir dönemde ilişkileri germiştir [141]. Konu hakkında değerlendirmede bulunan Başbakan Erdoğan Almanya Başbakanı Merkel’e yüklenerek kendisiyle çeliştiğini belirtmiştir. 2011 Yılına Kıbrıs gerginliğiyle girilmesi Türk-Alman ilişkilerinin seyrinide etkilemiştir [142].

AB Üyeliği

Almanya Başbakanı Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliği yerine imtiyazlı ortaklık fikrine karşı çıkan ve Türkiye’ye destek çıkan Eski Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Hannoversche Allgemeine Gazetesi’ne yaptığı açıklamada, Merkel’in Türkiye’ye karşı izlediği politikayı düzeltmesi gerektiğini belirterek, "Türkiye’ye AB’ye tam üyelik yerine içeriği olmayan bir imtiyazlı ortaklık sunulmasına ilişkin açıklamalar artık sona ermeli" diyerek Almanya’nın kendi çıkarı için de Türkiye’nin AB üyeliğinin avukatlığını üstlenmesi gerektiğinin altını çizerek, Türkiye’nin en büyük ticari ortağının Almanya olduğunu hatırlatmıştır [143]. 28 Şubat 2011 tarihinde Hannover kentindeki CeBIT fuarının açılışında Başbakan Erdoğan, Türkiye’nin AB’ye üyelik yolunda Almanya’dan destek talep ederken AB üyeliği yolunda Türkiye’nin kaydedeceği ilerlemeden ve AB’ye katılımından en çok yarar sağlayan ülkenin Almanya olduğunu hatırlatmıştır. 02.11.2011 tarihinde Almanya ziyareti sırasında Bild Gazetesi’ne verdiği demeçte Başbakan Erdoğan AB üyeliği konusunda Alman hükümetine yüklenmiş ve Almanya’nın Türkiye’nin üyelik isteğini yeterince desteklemediğini belirtmiştir [144].

Vize Sorunu

Türk işadamlarının ve vatandaşlarının Almanya'nın katı vize politikasında dolayı yaşadığı sorunlara 28 Şubat 2011 tarihinde Hannover kentindeki CeBIT fuarının açılışında yaptığı konuşmada değinen Başbakan Erdoğan, işadamlarının vize sorununa değinen sonrasında coğrafi yakınlığı olmayan ülkelerin vize muafiyetinden yararlanmasına rağmen GB üyesi ve müzakereci üye olan Türkiye'nin vatandaşlarına vize uygulanmasından dolayı üzüntülü olduğunu ifade etmiş ve Türk vatandaşlarının yaşadığı bu sorunların Almanya'nın öncülüğünde, AB ölçeğinde giderilmesini istediğini dile getirmiştir. Ardından konuşma yapan Almanya Başbakanı Merkel'de vize uygulamasında biraz daha esnek olacaklarını belirterek Türk işadamlarına vize uygulamasının kolaylaştırma sözü vermiştir [145].

Türklerin Uyum, Türkçe Öğrenilmesi ve Irkçılık

CeBIT fuarının açılışının öncesinde Başbakan Erdoğan'ın Düsseldorf Buluşması'nda yaptığı konuşmada “Kim ne derse desin siz benim vatandaşsınız. Çocuklarımız Almanca öğrensin istiyorum. Önce Türkçe'yi iyi öğrensin istiyorum.” sözleri Alman medyası tarafından eleştirilerin hedefi olurken kamuoyunda oldukça tartışılmıştır [146]. Başbakan Erdoğan'ın sözlerine Alman siyasetçilerde tepki gösterirken Almanya Başbakanı Angela Merkel'de konuyla ilgili “Burada başarılı olunması için Almanca öğrenilmesi şart” şeklinde açıklama yapmış, ayrıca konuyla ilgili Almanya Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert temkinli bir değerlendirme yaparak, Almanya'da yaşayan Türklere çağrı yaparak yaşadıkları topluma uyum sağlamalarını isteyerek bunu olumlu karşıladıklarını ifade etmiştir [147]. Başbakan Erdoğan'ın sözlerinin Alman medyası tarafından cımbızlanarak verilmesi sonucu gelen tepkilerde ifade edilmek istenen yaşanan topluma uyumun oluşması üzerine olduğu gibi Başbakan Erdoğan'da konuşmasında bunu vurgulamak istemiş, ayrıca Türk siyasilerinin bu yönde geçmiş dönemlerde açıklamaları olmuştur. 19 Eylül 2011 tarihinde Almanya'da yapılan seçimlerden sonra 5 Türk milletvekili Berlin Eyalet Meclisi'ne girmeyi başararak Türk-Alman dostluğu ve Almanya'dan yaşayan Türklerin yaşadıkları topluma uyumuyla alakalı örnek teşkil etmişlerdir [148].

Türkiye'den iş gücü göçünün 50. yılı vesilesiyle 02.11.2011 tarihinde Almanya'ya giden Türkiye Başbakanı Erdoğan, Bild Gazetesi'ne verdiği mülakatta Türklerin uyumu konusunda Alman siyasetine yüklenerek Almanya'da yaşayan Türklerin toplumla

bütünleşmesinin yeterince dikkate alınmadığı eleştirisini yöneltmiş ve konunun önemine dikkat çekmiştir [144].

2011 yılı Türklerin Almanya'ya göçünün 50. yılı olması açısından önem arzemesi ve Türk siyasilerle Alman siyasilerin Almanya'da yaşayan göçmenlerin topluma uyumuyla alakalı çalışmaları Kasım ayında ortaya çıkan; 2000-2007 yılları arasında sekiz Türk ve bir Yunanlının Nasyonal Sosyalist Yeraltı adlı Neonazi terör hücresi tarafından öldürüldüğü haberleri yüzünden sekteye uğramış, ayrıca yeni tartışmaların başlamasına ve göçmenlerin güvenlik birimlerine dolayısıyla devlete olan güvenlerinin sarsılmasına neden olmuştur [149]. Cinayetlerin ortaya çıkması üzerine Kasım ayının son günlerinde Almanya'ya gelen Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Alman siyasetçiler, Türk sivil toplum örgüt temsilcileri ve kurbanların aileleriyle görüşükten sonra Berlin'deki Türkiye'nde yaptığı konuşmada ırkçı cinayetlerle alakalı Türkiye'nin artık bir numaralı gündem maddesinin bu cinayetler olduğunu vurgulamış ve mesele aydınlanıncaya kadar takipçisi olacaklarını belirtmiştir [150]. Kasım ayında ortaya çıkan ve göçmenlerin Almanya devletine güvenini derinden sarsan Neonazi Cinayetleri haberlerinden sonra Berlin Eyaleti Uyum, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığına Berlin Eyalet Meclisi Üyesi Dilek Kolat'ın atanması Almanya'nın Türk toplumu ve diğer göçmelerince sarsılan güveni tazelemeye yönelik adımlarından biri olarak düşünülmüştür [151].

Terör Örgütünün Faaliyetleri

02.11.2011 tarihinde iki günlük ziyaret için Almanya'da bulunan Başbakan Erdoğan Almanya Başbakanı Angela Merkel ile ortak yaptıkları basın toplantısında terör örgütünün Almanya'daki faaliyetlerine değinerek, sadece Almanya'da 6 Milyar Euro para topladıklarını ve toplanan paraların mali destek olarak terör örgütüne gittiğini belirterek mevkidaşı Merkel ve Alman makamlarının daha hassasiyetlerini olmalarını beklediklerini ifade etmiştir. Almanya Başbakanı Merkel'de konu hakkında yaptığı açıklamada Türkiye'nin PKK ile mücadelesini desteklediklerini belirterek Almanya'nın PKK konusunda Türkiye'ye yardım için elinden geleni yaptığını ve kuşkuya yer vermeyecek kadar Türkiye'nin yanında olduğunu ifade etmiştir [152].

2.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler

2011 yılı başında Almanya Başbakanı Merkel'in Kıbrıs'ın çözümsüzlüğü hakkında Türk tarafını suçlayan açıklamalarıyla gerilen siyasi ilişkilere rağmen ekonomide olumlu

gelişmeler yaşanmış Türkiye ve Almanya arasında atık su projelerinde dahil olmak üzere Türkiye'deki mevcut belediyelerin alt yapısının geliştirilmesiyle alakalı anlaşma imzalanmıştır [153]. Türkiye'deki mevcut Alman yatırımlarının % 70'inin Marmara Bölgesi'nde olduğunu belirterek Anadolu'yada yatırım yapmak istediklerinin altını çizen Almanya Ekonomi Bakanlığı Türkiye Temsilcisi Türkiye'deki Kobilerin Almanya'daki Kobilerle partner olmaları gerektiğini belirtmiş, ayrıca Türkiye'deki yatırım potansiyellerinin Alman işadamlarına anlatılması gerektiğinin altını çizmiştir [154]. 2011 yılında Türkiye'nin en fazla dış ticaret açığı verdiği ülkeler arasında Almanya 4. olurken Almanya'ya yapılan ihracat ilk çeyrekte % 27.9 artışla 3 Milyar 330 Milyon Dolar olurken, ithalat % 46.1 artışla 5 Milyar 106 Milyon Dolar'a ulaşmıştır [155]. SunExpress yaz tarifelerinde değişikliğe giderek, Almanya-İzmir arasındaki uçuşları, bir önceki yaza göre % 22 oranında arttırdıklarını belirtmiş, bu açıklama bize 2011 yılında yaşanan gerilimlere rağmen Alman turistlerin Türkiye'yi tercih ettiklerini turizmde olumlu gelişmeler olduğunu ve olacağını göstermiştir [156]. Ayrıca Türk Hava Yolları (THY) da yaz sezonuna özel indirimli fiyatlarla İzmir'den Frankfurt ve Münih'e direkt uçuş düzenleyerek, Türkiye'de turizmin gelişmesine katkıda bulunmuştur [157]. Kuzey Ren Vestfalya Eyaleti Hükümeti ve NRW Invest tarafından bölgeye yatırım yapan üç Türk şirketine Almanya'nın İstanbul Başkonsolosluğunda düzenlenen törenle onur ödülü verilmiş olup, gelişen ilişkiler ağının Almanya-Türkiye arasındaki ticaretinde olumlu katkıda bulunması beklenmiştir [158]. Türkiye'ye 2011 yılının ilk yarısında gelen turist sayısı 13 Milyon'u aşmış, en fazla ziyaretçi gönderen ülkelerin başında Almanya gelmiş ayrıca ilk 5 aylık döneminin turizm şampiyonu Almanya olmuştur. Böylelikle Türk-Alman siyasetçileri arasında yaşanan gerilimlerin turizmi etkilemediği anlaşılmıştır [159]. Türk Telekom Almanya, Telefonica Almanya ile işbirliği yaparak GSM pazarına Türk Telekom Mobile markası ile adım atarak Almanya GSM pazarına kampanyalı fiyatlarıyla hizmet vermeye başlamış ve Türkiye-Almanya arasındaki iletişime katkıda bulunması beklenmiştir [160]. Almanya iletişim sektöründe faaliyet gösteren diğer Türk şirketi Turkcell Europe 132 Bin aboneye ulaşmış, 2011 yılı sonunda abone sayısını 250 Bin'e çıkarmak istediğini belirterek Alman pazarında büyümeye devam edeceklerinin sinyalini vermiştir [161]. Daha önce işgücü ihtiyacını Türkiye'den karşılayan Almanya, nüfusunun yaşlanmasından dolayı yine Türkiye'nin kapısını çalarak donanımlı ve nitelikli eleman göçünün sağlanması amacıyla Almanya İŞKUR'un kapısını çalmış, işgücü göçüyle işsizliğin azalması ve sonrasında işçi dövizlerinin ülkeye çekilmesiyle

ekonomiye olumlu katkıda bulunması öngörülmüştür [162]. 19 Eylül 2011 tarihinde Almanya ile Türkiye arasında her iki ülkede gelir elde eden gerçek veya tüzel kişilerin çifte vergilendirmeye tabii tutulmasının engellenmesi amacıyla Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalanmış, anlaşmayla Türkiye'ye kesin dönüş yapan emeklilerle döviz girdisi sağlanacağı öngörülmüştür [163]. TÜSİAD'ın Almanya'daki muadil kuruluşu BDI ortaklığında 31 Ekim 2011 tarihinde Berlin'de gerçekleşen Türk-Alman bürokratlarının ve çok sayıda işdünyasından temsilcilerin katıldığı "Türk-Alman CEO Forumu" ile Türkiye-Almanya arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirerek olumlu katkı yapması beklenmiştir [164]. Ekonomi Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'de faaliyet gösteren 28 Bin 500 uluslararası sermayeli şirketten 4 Bin 688 şirketle Almanya ilk sırada yer alarak Türk-Alman ekonomik işbirliğine katkıda bulunmuştur [165]. TÜİK verilerine göre 2011 yılı Ocak-Ekim döneminde 90 Milyar 183 Milyon Dolar dış ticaret açığı verilerek en çok dış ticaret açığı verilen ülkeler sıralamasında Almanya dördüncü olmuş ve 7 Milyar 684.5 Milyon Dolar düzeyinde dış ticaret açığı gerçekleşmiştir [166].

2.1.5. 2012 Yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2012 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 20 adet politik ve 23 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 18 adet haberden yararlanılmıştır.

2012 yılının başında sakin bir seyir izleyen Türk-Alman ilişkileri karşılıklı üst düzey ziyaretlerle hareketlenirken iki ülke arasındaki ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, Başbakan Erdoğan'ın 30-31 Ekim 2012 tarihlerinde Almanya'yı ziyaretleriyle doruk noktasında ulaşmıştır. Türk tarafının karşılıklı ziyaretlerde dile getirdiği PKK'nın Almanya'daki faaliyetlerine karşı önlem talepleri ve 2011 yılında Başbakan Erdoğan'ın benzer talebinin Merkel tarafından Türkiye'nin yanında olduklarını belirten açıklamaları sonrasında Almanya'nın PKK'nın faaliyetlerine karşı aldığı aksiyonlar dikkat çekmiş ve Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Erdoğan'nın 2012 Ekim ayı sonunda Almanya'ya yaptığı ziyarette Almanya Başbakanı Merkel'le görüşmesinde iki ülke arasındaki ilişkiler masaya yatırılırken AB üyelik süreci, Suriye sorunu ve PKK ile mücadele konuları görüşülmüştür. İki liderin görüşmesi Türk-Alman ilişkilerinde yakınlaşmayı sağlarken iki ülke arasındaki bu ilişkiler ışığında Türkiye'nin NATO'dan talep ettiği Patriot füzelerine ilişkin 2012 Kasım ayında Başbakan Merkel ve Almanya

Savunma Bakanı Thomas de Maiziere Alman Meclisi'nde konunun tartışılacağını ifade ederek yeşil ışık yakmış ve 2012 Aralık ayındada Alman Meclisi talebi olumlu görerek Türkiye'ye Patriot füzelerinin kurulmasını onaylamıştır.

Yıl içinde gerçekleşen Almanya'daki fuarlara çıkarma yapan sektör temsilcileri ürünlerini sergilerken mevcut bağlantılarını kuvvetlenmiş ve yeni bağlantılarla ihracatın geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. İki ülke arasındaki işbirliği enerji alanında yansımış 2012 Kasım ayında iki ülke arasında Enerji Alanında İşbirliğine Yönelik Ortak Bildiri imzalanarak enerji alanında işbirliğinin geliştirilmesine çalışılmıştır. 2012 yılında Türk-Alman ilişkilerindeki sıcak hava turizm sektörünün yüzünü güldürmüş Türkiye'yi en çok ziyaretçi gönderen ülkeler sıralamasında Almanya birinci olmuştur.

2.1.5.1. Politik Gelişmeler

Terör örgütünün faaliyetleri

Başbakan Erdoğan 2011 yılının Kasım ayında yaptığı ziyarette Almanya Başbakanı ile düzenledikleri ortak basın toplantısında dile getirdiği Almanya'dan terör örgütünün faaliyetlerine karşı daha hassas olunması isteği ve ardından Almanya Başbakanı Merkel'in PKK konusunda Türkiye'nin yanında olduklarını belirten açıklamaları sonrasında 5 Nisan 2012 tarihinde Almanya'nın Karlsruhe kentinde bulunan Federal Başsavcılık, terör örgütü PKK üyesi 2 kişi hakkında Stuttgart Eyalet Yüksek Mahkemesi'ne dava açmıştır [167]. Ayrıca Federal Başsavcılık 2007-2010 yılları arasındaki para trafiğini yönettiğini belirttiği 45 yaşındaki Türk vatandaşı bir kişinin 25 Nisan 2012 tarihinde Köln'de yabancı terör örgütüne üye olmaktan tutuklandığını açıklamıştır [168]. Terör örgütünün faaliyetlerini engellemeye dönük çalışmalar yapan Almanya'nın, 08.09.2012 tarihinde Mannheim kentinde düzenlenen "20. Kürt Festivali"ne 14 yaşındaki bir kişinin yasadışı bir örgütün bayrağını sokmaya çalışması ve güvenlik güçlerinin engellemek istemesi sonrasında olayların çıktığı 1'i ağır 80 polisin yaralandığı bildirilmiştir [169]. 30-31 Ekim 2012 tarihlerinde Almanya'da bulunan Başbakan Erdoğan'ın bu ziyareti Alman kamuoyunda geniş yer bulmuş ayrıca 31 Ekim 2012 tarihinde Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşükten sonra yapılan ortak basın toplantısında Başbakan Erdoğan, AB'nin bölücü terör örgütüne yönelik kesin tavrının neticelerini görmek istediklerini belirterek batının tavrını net ve açık ortaya koymasını istemiş ayrıca cezaevlerindeki açlık greviyle alakalı olarakta açlık grevi olmadığını tamamen şov yapıldığını belirtmiştir [170].

Vize uygulaması

28 Şubat 2011 tarihinde Almanya Başbakanı Merkel'in vize uygulamasında daha esnek olacakları sözü sonrasında Eylül 2012 tarihi itibariyle vize başvuruları özel sektöre devredilmiştir. Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği ile birlikte İstanbul Başkonsolosluğu'nun yetki alanındaki bölgelerden Schengen ülkeleri için aile birleşmesi, iş ve okuma amaçlı başvurular dışındaki vize başvuruları artık özel bir firma acılığıyla yapılmaya başlamış olup böylelikle büyükelçilik veya başkonsolosluklara gitme zorunluluğu kalkmıştır [171]. Böylelikle zamandan kazanılmış ve mesafeler kısalmıştır. Ayrıca Türkiye'nin AB'den vizesiz dolaşımı sağlayacak müzakereleri başlatma beklentisi, Almanya İçişleri Bakanı Hans-Peter Friedrich, 25.11.2012 tarihinde Saarbrücker Zeitung gazetesine verdiği demeçte Türkiye ve Rusya'ya yönelik AB vize uygulamasının tamamen kaldırılmasının şuanlık mümkün olmadığını belirttiği açıklamasıyla suya düşmüştür [172].

Suriye sorunu

15 Mart 2011 tarihinde başlayan Suriye iç savaşında ortamın iyice barut fıçısına dönmesiyle birlikte 14 Ağustos 2012 tarihinde Türkiye ve Almanya'nın dışişleri bakanlarının dahil olduğu ülkeler arasında Suriye konusunda telekonferans gerçekleşmiş olup görüşmede Almanya ve Fransa'nın dönem başkanlıklarında BM Güvenlik Konseyi'nde ne gibi adımlar atılabileceği ele alınmıştır [173]. 10 Ekim 2012 tarihinde Moskova-Şam seferini yapan Suriye'ye ait yolcu uçağının yolcu bölümünde silah ve mühimmat taşındığı gerekçesiyle Türk F-16'ları tarafından Ankara Esenboğa Havalimanı'na indirilmiş ve uçağın kargo bölümünde aramalar yapılmıştır. Konuyla ilgili açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Suriye'ye silah taşıdığından şüphelendiği uçakları Türkiye'nin denetleme hakkına sahip olduğunu belirterek Türkiye'ye destek çıkmış ayrıca daha önce Suriye tarafından atılan top mermilerinin Türkiye tarafına düşmesi sonrasında hayatlarını kaybeden vatandaşlarımızla alakalı endişelerini belirterek bu durumun kabul edilemez olduğunun altını çizmiş ve Türkiye'nin Almanya'nın desteğine sahip olduğunu belirtmiştir [174].

Almanya'nın günlük gazetelerinden Junge Welt, 31 Ekim 2012 sayısında iki dilde(Almanca ve Türkçe). manşet atarak Berlin'de bulunan Başkan Erdoğan'ın Berlin'den gitmesi istemiş ve Ak parti hükümetinin azınlık politikası ve Suriye ile savaş potikasını eleştirmiştir [175].

Patriot füze savunma sistemi kurulması

Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle, Türkiye'nin NATO'dan talep ettiği Patriot füzeleriyle alakalı başvuru kriterlerinin gerçekleştirildiğini belirtmiş, Başbakan Angela Merkel ve Savunma Bakanı Thomas de Maiziere, 21.11.2012 tarihinde yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin talebinin Federal Meclis'te kapsamlı olarak tartışılacağını ve karar alınacağını ifade etmişlerdir [176]. Suriye sınırına konuşlanmak üzere Nato'dan istenilen Patriot füzelere ilişkin spekülasyonların devam ettiği bir dönemde ABD'nin en çok satan gazetelerinden Wall Street Journal, Türkiye'ye gönderilecek Patriot bataryalarının sayısı ile alakalı Türkiye ve Almanya arasında tartışmaların yaşandığını öne sürmüştü ve Almanya'nın Türkiye'ye talebini asgariye indirmesi için baskı yaptığı iddiasında bulunmuştur. Ayrıca gazete Alman halkının patriotların Türkiye'ye konuşlanmasına karşı çıktığını da işaret etmiştir [177]. Gazetenin iddiası ve Patriotlara ilişkin spekülasyonlara rağmen Türkiye yine istediğini almayı başarmıştır. 02.12.2012 tarihinde Suriye'den gelebilecek tehditlere karşı Nato'dan talep ettiği Patriot füze savunma sistemiyle alakalı askeri planlama çalışmalarının bittiği duyurulmuş olup Patriot radar gözlem faaliyetlerinin Almanya'nın Rammstein kentinde bulunan Nato Müttefik Hava Komutanlığı'na yönetileceği fakat kontrol ve operasyon istasyonunun Türkiye'de bulunacağı bildirilmiştir [178]. Türkiye'nin talebini değerlendiren Alman hükümeti Türkiye'ye Patriot hava savunma füzeleri konuşlandırmayı onaylamış olup 06.12.2012 tarihinde konu hakkında açıklama yapan Alman Savunma Bakanı Thomas de Maiziere, Ocak 2014 sonuna kadar sınır bölgesine 2 füze bataryası ve 400 asker gönderileceğini bildirmiş ayrıca savunma sisteminin, Suriye'deki çatışmaların Türkiye'ye sıçramasını önlemeye yönelik bir askeri caydırıcılık amacı taşıdığını vurgulayarak altını çizmiştir [179]. 22 Aralık 2012 tarihinde Nato, Almanya'nın Kahramanmaraş'a, ABD'nin Gaziantep'e ve Hollanda'nın Adana'ya Patriot yerleştireceğini duyurmuştur [180].

2.1.5.2. Ekonomik Gelişmeler

8-10 Şubat 2012 tarihlerinde Almanya'nın Berlin kentinde yaş meyve sebze fuarı Fruit Logistica Fuarı düzenlenmiş olup bu fuarda Türkiye ilk kez partner ülke olarak yer almıştır. Fuara uluslararası ölçekte sektör ihracatını arttırmak amacıyla Türkiye'den geniş bir katılım olmuştur. Bununla beraber tarımla alakalı Türk-Alman ilişkilerini gelişimine katkıda bulunan bir diğer gelişimde Alman hükümeti tarafından finanse edilen projenin Türkiye'de 40 bin üreticinin çiftliklerini organik çiftliğe dönüştürmesiyle olmuştur [181].

Ayrıca iki ülke ticaretinde diğer bir gelişme su ürünleri sektöründe olmuş, Almanya'nın Bremen şehrinde 12-14 Şubat 2012 tarihlerinde düzenlenen Bremen Uluslararası Su Ürünleri Fuarı'na Türkiye'den katılım sağlanmıştır [182]. TİM verilerine göre 2012 yılının ilk 2 ayında ihracat 2011 yılının ilk iki ayına göre % 10.03 oranında artışla 21 Milyar 695 Milyon Dolar'a yükselmiş 2012 yılının ilk iki ayında, Türkiye'nin en fazla ihracat % 9.75 payla Almanya'ya yapılmıştır [183]. 2012 Türkiye-Almanya ticaretinin gelişimi rakamlarla ifade edilecek olursa 2012 Ocak-Mayıs döneminde, Türkiye Almanya'ya 5 Milyar 565 Milyon 986 bin Dolar ihracat yapmıştır. Ayrıca Almanya 2012 yılının ilk 5 aylık döneminde aylık bazda da bir Milyar Doların üzerinde ihracat yapılan tek ülke olmuştur [184]. 2012 yılı itibariyle 9 sektörde Almanya en büyük pazar olarak ilk sırada yer almıştır [185]. Bununla beraber Alman Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği yayınladığı raporda, Türkiye'nin bürokratik engeller çıkaran ülkeler arasında olmasına rağmen 2013 yılında Almanya'nın ihracatını % 30 arttıracığı öngörüsünde bulunmuştur [186]. Sonuç olarak rapordaki öngörü göstermiştir ki bürokratik sorunlar bile ticarete ve ticaretin gelişimine engel teşkil etmemektedir. Bununla beraber Türkiye'nin ticaretinde Alman bağımlılığına örnek gösterbileceğimiz sektörlerden biri olan fındık sektöründe de Türkiye'nin fındıkta dünya üretiminin % 75'ini elinde bulundurmasına rağmen fındık fiyat politikalarının Almanya Hamburg Fındık Borsası'nda belirlendiğini belirtilerek Türkiye'nin fındığı işleyerek ihraç edip kendi fındık borsasını kurduğu takdirde ülkeye daha fazla döviz girdisinin olacağı ifade edilmiştir [187].

Ayrıca 2012 yılında Türkiye-Almanya arasında gelişmeler yaşanan bir diğer sektörde enerji sektörü olup Türkiye Almanya arasında enerji işbirliğine ilişkin olarak 15 Kasım 2012 tarihinde Türkiye ve Almanya Enerji Bakanlıkları arasında "Enerji Alanında İşbirliğine Yönelik Ortak Bildiri" imzalanmıştır [188]. Bu gelişmenin ilerleyen dönemlerde elektrik piyasasındada Türk-Alman işbirliğinin gelişimine katkıda bulunması öngörülmektedir.

Türk-Alman ilişkilerinde 2012 yılında gelişme gösteren bir diğer sektörde turizm olup 2012 yılı Kasım ayı verilerine göre Türkiye'yi ziyaret gerçekleştiren yabancı turist sayısı 2012 yılının 11 ayında 2011 yılının 11 ayına göre % 0.59 oranında artarak 30 Milyon 439 bin 612 kişiye ulaşmış ve Kasım ayında Türkiye'ye en çok ziyaretçi gelen ülkeler arasında Almanya % 12 ile birinci olmuş yine aynı şekilde Ocak-Kasım döneminde Almanya % 16 (4 Milyon 870 bin 160) ile birinci olmuştur [189].

2.1.6. 2013 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2013 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 27 adet politik ve 24 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 5 adet haberden yararlanılmıştır.

2012 yılı sonlarında Türk-Alman ilişkilerinde görülen sıcaklık 2013 yılı başlarında Almanya Başbakanı Merkel'in Başbakan Erdoğan'la görüşmesine yansımış ancak yine de Merkel ile bazı konularda görüş ayrılıkları devam etmiştir. Merkel'in 25 Şubat 2013 tarihindeki Türkiye ziyaretinde Başbakan Erdoğan'la görüşmesinde iki ülke arasındaki ilişkiler masaya yatırılırken vize serbestliği, PKK ile mücadele, AB üyelik süreci görüşülmüş AB üyelik süreciyle alakalı Merkel'in Türkiye'nin tam üyeliği konusunda tereddütleri olduğunu ifade etmesi Türk tarafında hayal kırıklığına neden olurken Türk kamuoyunda tartışılmış Alman kamuoyunda kritik konularda görüş ayrılıklarının giderilemediğini yazmıştır. 2013 Mayıs ayında başlayan Gezi Parkı eylemleriyle alakalı Alman siyasetinin söylemleri Merkel'in İstanbul'daki polis müdahalesiyle alakalı yorumu Türk tarafının tepkisini çekerken ilişkileri germiş dönemin AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış Merkel'in Türkiye'yi seçim malzemesi olarak kullandığına dair açıklamaları sonrasında Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Almanya Dışişleri Bakanlığına çağrılırken Türkiye de Almanya'nın Ankara Büyükelçisini Dışişleri Bakanlığı'na çağırmıştır. Öte yandan Başbakan Erdoğan Gezi Parkı olaylarını uluslararası tezgah olarak nitelerken Türk kamuoyunda Alman vakıfları ve Türkiye'deki faaliyetleri kamuoyunda sıklıkla işlenmiş Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve Emniyet İstihbarat Dairesi vakıfları ve bağlantılarını araştırmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmeler Türkiye ile Almanya arasındaki gerilimin tırmanmasına neden olmuş Almanya'da gerçekleşen seçimler sonrasında yeni hükümetle birlikte iki ülke arasındaki gerilimde yumuşamanın sinyalleri verilmiştir.

2013 yılında çeşitli sektörlerden Türk firmaları Almanya'daki fuarlara çıkarma yaparak ürünlerini sergilemiş ve kurdukları yeni bağlantılarla ihracatın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca 2013 Nisan ayında Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Federal Cumhuriyeti Enerji ve Teknoloji Bakanı Dr. Phillip Rösle'nin Türkiye Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'la görüşmesi iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirirken Çağlayan'ın, iki ülke arasında ortak ticari ve ekonomik bir komite kurulması

teklifi ticari ilişkilerin dahada ileriye taşınması olarak yorumlanmıştır. Gezi parkı olaylarında yaşanan rezervasyon iptallerine rağmen Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı artarken Almanya Türkiye'ye 5 Milyon 41 bin turist göndererek yine birinci sırada yer almıştır.

2.1.6.1. Politik Gelişmeler

Türklerin uyumu ve çifte vatandaşlık

2013 yılında Türklerin Alman toplumuna uyumu yine çok konuşulan konular arasında yerini almış olup Türklerin Alman toplumuna uyumuyla alakalı hizmetler veren Bremen Hazreti Mevlana Camisi'nin kurucusu ve aynı zamanda Almanya genelinde birçok cami yapımına katkı sağlayan Mustafa Karabacak, 2013 yılının ilk ayında toplumlar arası diyalogun geliştirilmesine katkıları dolayısıyla Liyakat Nişanı ile onurlandırılmıştır [190]. Ayrıca 2013 yılı Şubat ayında Almanya'nın göçmenlerin özellikle Türklerin Alman toplumuna uyumuyla alakalı çalışmalarından sayılabilecek göçmenlerin ve özellikle Türk kökenli gençlerin federal polis teşkilatında yer almasını sağlayacak proje ile polis olacak göçmenlerin farklı etnisiteye mensup bireylerle temaslarında diyalog kurmakta zorlanmayacakları ve kişilere anlayışla yaklaşabilecekleri hesaba katılarak özellikle her geçen gün artan polis ihtiyacında Türk gençleriyle sağlayarak gençlerin polisliğe ilgilerinin artırılması istenmiştir [191]. Şubat ayında Türkiye gündemini ve TBMM'yi meşgul eden ve yoğun tartışmalara neden olan bir diğer olayda Avrupa'da yaşayan bazı Türk çocuklarının çeşitli ufak sebeplerle ailelerinden kopararak bakıcı aileler olarak eşcinsel ailelere verilmesi konusu olmuştur. TBMM'de yoğun şekilde tartışılan bu soruna el atan TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 17 Nisan 2013 tarihinde incelemelerde bulunmak üzere Almanya ve Avusturya'ya gitmeyi kararlaştırmıştır [192]. Ayrıca Almanya Başbakanı Angela Merkel'in 24-25 Şubat 2013 tarihindeki Türkiye ziyaretiyle ilgili değerlendirmelerde bulunan Alman yayın organı Deutsche Welle, Merkel'in Almanya'daki Türk toplumunu iki ülke arasında bir köprü olarak nitelenmesine rağmen çifte vatandaşlık sağlanamamasıyla alakalı şikayetlerin giderilmesi yönünde herhangi bir adım açıklamaktan imtina ettiğine dikkat çekmiş ayrıca vize serbestleştirilmesine dair herhangi bir esneklik göstermediğini belirtmiştir [193]. Almanya'daki seçimlerden yaklaşık üç ay sonra Merkel Kabinesinde Göç ve Uyum Bakanlığı koltuğuna SPD'den Aydan Özoğuz oturarak federal hükümetin ilk Türkiye kökenli bakanı olmuştur [194]. Almanya'da Göç ve Uyum Bakanlığı'na Türkiye kökenli

birinin gelmesiyle özellikle son dönemde artan aşırı sağcı faaliyetlere önlemler geleceğini ve ayrıca Türklerin Alman toplumuna uyumuyla ilgili çalışmaların verimli bir şekilde yapılması öngörülmüştür.

Ab üyeliği, Siyasilerin dirsek temasları ve Gezi Parkı Olayları

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak iki günlük ziyaret için 24 Şubat 2013 tarihinde Türkiye'ye gelen Almanya Başbakanı Merkel, Kahramanmaraş'ta konuşlandırılan patriot hava savunma sisteminde görevli Alman askerleri ziyaret etmesinden sonra 25 Şubat'ta Başbakanlık Merkez Binası'nda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la başbaşa ve heyetlerarası görüşmeler gerçekleştirmiş ardından düzenlenen ortak basın toplantısında da Türkiye'nin AB müzakere sürecine ilişkin geçmişteki tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık söylemini değiştirerek Türkiye'nin AB müzakere sürecinin "sonucu açık" bir süreç olduğunu belirtmiş ve "Türkiye'nin tam üyeliği konusunda tereddütlerim var ama bu süreci devam ettirmek istiyorum" diyerek tereddütlerine rağmen Türkiye'nin AB üyelik sürecine devamı yolunda fikrini beyan etmiştir [195]. Ayrıca Başbakan Erdoğan ve Almanya Başbakanı Angel Merkel Başbakanlık Resmi Konut'ta 25 Şubat 2008 tarihinde Türkiye'de bulunan bazı dini cemaat temsilcileriyle bir toplantı yapmıştır [196]. Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türkiye ziyareti Alman basınında geniş yer bulurken iki Başbakanın arasında Ankara'da "zor bir diyalog" olduğu, "kilit" konularda görüş ayrılıklarının gidirilemediğini öne sürülmüştür. Ayrıca Başbakan Merkel'in Türkiye'nin AB sürecinin yeniden canlandırılmasına destek ifade ettiği belirtilmiştir [193]. Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Türkiye ziyaretine ve Türkiye'nin AB sürecine ilişkin yaptığı değerlendirmede AB Bakanı ve Başmüzarereci Egemen Bağış, Başbakan Merkel'in Türkiye'nin AB süreciyle ilgili tereddütleri olduğu yönündeki sözlerine ilişkin olarak Başbakan Merkel'in bunu her vesileyle söylediğini ancak süreci engellemeye yönelik hiçbir çabası olmadığını ve Almanya'nın hiçbir faslı bloke etmediğini belirterek Almanya dönem başkanlığında Türkiye'nin 3 faslın müzakeresini açtığının altını çizmiştir [197]. 27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan Gezi Parkı Olaylarıyla ilgili olarak 14 Haziran 2013 tarihinde açıklama yapan Alman hükümeti iç politikadaki olayların Türkiye'nin AB ile yaptığı müzakerelere doğrudan bir etkisi olmayacağını bildirerek oluşmaya başlayan spekülasyonlarında bir nebze önüne geçmiştir [198]. Ancak yinede dış basında gezi parkı olaylarıyla alakalı çatlak sesler yükselmeye başlamış Financial Times'ta David Gardner imzasını taşıyan yorumda Fransa'nın Türkiye'nin üyelik müzakerelerine yönelik tutumunu yumuşattığını

belirtirken Almanya'nın yeni bir başlık açılmasına karşı kararlı bir muhalefet gösterdiğine dikkat çekmiş ve Başbakan Angela Merkel'in Türk polisinin Alman Hastanesine saldırmasına ve Alman Yeşiller Partisi liderlerinin kaldığı oteli gazlamasına özellikle öfkeli gibi görüldüğünü ifade etmiş ayrıca "Almanya'nın Türkiye'nin AB'ye girişine kararlı muhalefeti, hayati bir ilişkinin tabutuna çivi çakabilir" uyarısına yer vermiştir [199]. Öte yandan Almanya Başbakanı Merkel'in İstanbul'daki polis müdahalesiyle ilgili yorumu ve Türkiye AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın "Sayın Merkel kendi seçimine bir malzeme arıyorsa bu malzeme Türkiye olmamalıdır. Daha önce de bu malzemeyi kullanmaya kalkan Sarkozy'nin sonu pek hayırlı olmadı" ifadelerini kullanması sonrasında ortam iyice gerilmiş 21.06.2013 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Hüseyin Avni Karlıoğlu'nu bakanlığa çağırmıştır [200]. Bu olay Türkiye ile Almanya arasındaki gerginliğin artmasına sebep olurken Türkiye de Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Eberhard Pohl'u Dışişleri Bakanlığı'na çağırmıştır [201]. Ayrıca gerilen bu ortamda yaşanan toplumsal kutuplaşmanın arkasında Almanya'nın olduğu iddia edilmiş ve Başbakan Erdoğan Gezi Olaylarının uluslararası tezahür olduğunu belirterek, amaçlarının Alevi-Sünni çatışmasını körüklemeye çalışmak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Gezi Olayları sırasında Alman vakıfları ve Türkiye'deki faaliyetleri kamuoyunda sıklıkla işlenirken Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve Emniyet İstihbarat Dairesi vakıfları ve bağlantılarını araştırmaya başlamıştır [202]. Bu gelişmeler üzerine iyice gerilen ilişkilere rağmen Almanya Başbakanı Angela Merkel 2013 yılı Ekim ayında Türkiye'nin AB müzakerelerinde yeni başlık açılmasına yeşil ışık yakmıştır [203]. Bu gelişme Türkiye tarafında memnuniyetle karşılanmış ayrıca Alman "Zeit Online" haber sitesine röportaj veren AB Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış, Türkiye'nin ekonomik performansının gelişimine dikkat çekerek Almanya ve Fransa devlet başkanlarının birgün diz çökerek Türkiye'nin AB'ye girmesi için ricada bulunacaklarını belirtmiştir [204]. Kasım ayında Türkiye'ye ziyarette bulunan ve daha öncede AB süreciyle alakalı Başbakan Merkel'in tutumunu eleştirip Türkiye'ye destek çıkan Eski Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, Türkiye'nin AB'ye katılımının hem AB hem Türkiye açısından kazanç olduğunu belirterek Türklerin Avrupa'ya ait olmak için yalvarmak zorunda olmadığını ifade etmiş ayrıca ulusal çıkarları açısından Türkiye'ye AB için rica etmeleri gerektiğini belirterek AB'nin Türkiye'yi kaybetmeyi göze alamayacağını bildirmiştir [205]. Almanya seçimlerinde sıklıkla seçim propagandası ve seçmenin dikkatini çekmek için kullanılan Türkiye'nin AB üyeliği

karşıtı siyaset Almanya İçin Alternatif (AfD) partisi tarafındanda kullanıldığı paylaşılarak Avrupa Parlamentosu için hazırlanan taslakta ‘‘Bizim için Avrupa, İstanbul Boğazında biter’’ ifadesinin yer aldığı paylaşılmıştır. Aslında Almanya seçimleri sürecinde sıklıkla görmeye alıştığımız bu tablonun bundan sonraki seçimlerde de tekrarlanacağı tahmin edilmiştir [206].

Yangınlar

Almanya’daki Türk ailelerin yaşadıkları evlerdeki şüpheli yangınlara bir yenisini daha 10 Mart 2013 tarihinde eklenerek Stuttgart yakınlarında bulunan Backnang kentinde bir apartmanda çıkan yangında 8 Türk hayatını kaybetmiştir. Olayla alakalı sosyal paylaşım sitesi Twitter’da açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, konuyu yakından takip ettiklerini belirterek yangının gerçek nedeninin hiç bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklığa kavuşturmasını ve kamuoyuna açıklamasını Almanya’dan beklediklerini ifade etmiştir [207].

Terör rgt ve üzüm süreci

21 Mart 2013 tarihinde Diyarbakır’daki Newroz kutlamalarında okunan terör rgt PKK’nın elebaşısı calan’ın silah bırakma çağrısını içeren mektubuyla alakalı olarak değerlendirmede bulunan Almanya Dışışleri Bakanı Guido Westerwelle yapılan ağrıtı karşılıklı güven için önemli bir adım olarak değerlendirmiştir [208].

2.1.6.2. Ekonomik Gelişmeler

2012 yılında İstanbul Atatürk Havalimanı’ndan dış hatlarda en çok karşılıklı uçuş gerçekleştirilen ülkelerin başında Almanya gelmektedir [209]. 2013 yılındada Almanya ile ilişkilerimizde turizmin gelişmesi beklenmektedir. Almanya ticari ilişkilerimizde 2013 yılında gelişme gsten diğer bir sektör otomotiv sektörü olup 2013 yılı başında Hema Endüstri, Mercedes-Benz’in Almanya Düsseldorf’da bulunan hidrolik direksiyon fabrikasını satın almış ve makine ve teknolojiyi erkezky’e taşıyarak yeni bir direksiyon üretim merkezi kurmayı ve 70 Milyon Euro’luk yatırımla 1000 kişiye istihdam yaratmayı planlamıştır [210].

2013 yılında Türk-Alman ticaretine katkı yapan diğer bir konuda Türk firmalarının ürünlerinin ve şirketlerinin görücüye çıktığı Almanya’da gerçekleştirilen fuarlar olmuştur. Nitekim Ekonomi Bakanlığı’nın UR-GE Uluslararası Rekabetçiliğin

Desteklenmesi Tebliği kapsamında Türk boya sektörünün uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü ve ihracatını artırmak amacıyla İstanbul Kimyevi Maddeler ve Mamulleri İhracatçıları Birliği (İKMİB) tarafından kurulan Türk Boya Sektörü Yurtdışı Pazarlama Takımındaki 9 Türk firması Almanya'nın Köln şehrinde gerçekleştirilen Farbe Fuarı'na ilk kez katılmıştır. 4 gün boyunca süren fuar sayesinde yeni iş bağlantıları oluşturulmuş bununla beraber sektörün ihracatta gelişme göstermesi öngörülmüştür [211]. Fuarlara diğer bir örnekte 24-27 Ekim 2013 tarihleri arasında ilk kez Almanya dışında Türkiye'de düzenlenen CeBIT Global Konferansı Almanya vize alırken yaşanan sıkıntılar yüzünden Türkiye'yi alternatif ülke yapmıştır. Ayrıca konferans sayesinde Türk markalarının ürünleri görücüye çıkmış çeşitli bölgelerden katılımcılar sayesinde yeni pazarlar ve dolayısıyla ticaretin gelişimi öngörülmüştür [212].

Ayrıca 11 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan Türkiye'yi ziyaret eden Alman Federal Cumhuriyeti Enerji ve Teknoloji Bakanı Dr. Phillip Rösler'le yemek sonrası düzenledikleri ortak basın toplantısında, iki bakanlık arasında ortak ticari ve ekonomik komite kurulması teklifinde bulunduğunu belirtmiş, bununla beraber Almanya'da yaşayan 3 Milyon'dan fazla Türk'ün 2013 yılı itibariyle Türklere ait 72 bin işletmenin 40 Milyar avro ciro ve 350 bin kişinin istihdamıyla Alman ekonomisine katkıda bulunduğunu 2015 yılında işletme sayısının 120 bine istihdam sayısında 700 bine çıkmasını beklediklerini ifade etmiştir [213].

Yıl içinde gelişmelerini sunabileceğimiz diğer bir sektörde makine sektörü olup 16 Mayıs 2013 tarihinde 6'ncı Dünya Gazetesi Türk Dış Yatırımları Paneli'nde, Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletindeki yatırım olanakları masaya yatırılmış olup RW Eyaleti Ekonomi, Enerji, Sanayi, KOBİ ve Zanaat Bakanlığı yetkilisi Dr. Johannes Bauerdick NRW'nin Türkiye'ye 2012'de 4.5 Milyar euro ihracat yaptığını ayrıca Türkiye'den 3.1 Milyar euro ithalat yaptığını ifade ederek Avrupa pazarlarına giriş kapısı konumunda olan NRW'nin Türk makine firmaları için en mükemmel yatırım bölgesi olduğuna vurgu yaparak Türk-Alman ticari ilişkilerindeki bölgenin önemini ifade etmiştir [214].

Ayrıca emlak sektöründede gelişmeler yaşanmış olup yabancıya satışın önünü açan ve yabancı yatırımı artıran Mütakabiliyet Yasası'nın 03.05.2012 tarihinde kabul edilmesinden sonra sahibinden.com'un 2012 Mayıs-2013 Nisan tarihleri arasında yaptığı değerlendirmeye göre emlak ilanlarını en çok ziyaret eden ülke Almanya'dır. Buda bize göstermektedir ki Mütakabiliyet Yasası Türkiye'de emlak sektörünü hareketlendirmiş

olup özellikle Almanya üzerinden gelen talebin sonraki dönemlerde artması öngörülmüştür [215].

2013 yılında patlak veren Gezi Parkı Olayları ile ilgili 2013 yılı Haziran ayında Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Eberhard Pohl, yabancı yatırımların orta ve uzun vadeli planlarla yapıldığını, kısa dönemli olayların yatırım kararlarını etkilemeyeceğini belirtmiş ayrıca Almanya'nın Türkiye için en büyük ticaret ortağının altını çizerek Almanya'nın Türkiye'ye doğrudan yatırımı miktarının 10 Milyar Euro tutarında olduğunu ve 5 bin 200 Alman sermayeli şirketin faaliyet gösterdiğini belirtmiştir [216]. İlerleyen dönemlerde özellikle Alman sermayeli şirketlerinde katkısıyla Türk-Alman ticari ilişkilerinin olumlu yönde gelişme göstereceği tahmin edilmiştir.

Diğer bir gelişmede moda sektöründe gerçekleşmiş olup Alman medya organı Deutsche Welle, Berlin Moda Haftası'na katılan dört Türk modacının yeni moda teknikleri ve Türk kültürüne ait motiflerle modern moda anlayışına yeni bir soluk getirmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Bu durum Türk modacıları Alman modaseverler nezdinde bir süsse yaparken Deutsche Welle'nin ve Berlin Moda Haftası'nın katkılarıyla son yıllarda gelişme gösteren Türk modasının Almanya'da yayılımına olumlu katkı yapacağı beklenmiştir [217]. Ayrıca moda ile paralel gelişme gösteren hazır giyim ve konfeksiyon sektörü Ocak-Temmuz 2013 döneminde en fazla ihracatı 2,2 Milyar Dolarla Almanya'ya gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Almanya olan ticaretini rakamlarla ifade etmek gerekirse Ocak-Ekim 2013 döneminde AB ülkeleri arasında Türkiye'nin en büyük dış ticaret ortağı 30 Milyar 766 Milyon 819 bin Dolarla Almanya olmuştur [218].

Ayrıca televizyon sektöründede gelişme gösteren Türk-Alman ticaretini rakamlarla ifade etmek gerekirse Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin rakamlarına göre 2013 Kasım sonu itibarı ile Almanya'ya yapılan ihracat tutarı 12.2 Milyar Dolar düzeyinde olmuştur. 2013 yılında en fazla ihracat yapılan ülke 368 Milyon 752 Bin Dolarla Almanya olmuş olup buda sektör ihracatının da % 25'ini oluşturmuştur [219].

2013 yılında Gezi Parkı eylemleriyle yaşanan rezervasyon iptallerine rağmen Türkiye'ye gelen turist sayısı rekor kırılmış turizm sektöründe geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi Türkiye'ye en fazla turist 5 Milyon 41 bin kişiyle yine Almanya'dan gelmiştir. 2012 yılına göre % 0,25 oranında artmış olup sonraki yıllardada bu sayısının artması öngörülmüştür [220]. Bununla beraber turizm amacıyla yapılan ziyaretler sadece Almanya'dan Türkiye'ye olmamış iki ülke arasında gerçekleşmiştir. Alman Turizm

Merkezi DZT'nin üst düzey yöneticilerinden Michaela Klara, Türk turistlerin de Almanya'ya ilgisinin arttığını belirterek World Travel Monitor'un verilerine göre 2013'te Almanya, % 32 pay ile Türklerin en fazla tercih ettiği seyahat ülkesi olduğuna dikkat çekmiştir [221].

2.1.7. 2014 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2014 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 50 adet politik ve 48 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 7 adet haberden yararlanılmıştır.

2014 yılında Almanya olan ilişkilerde Türk kamuoyunda sıklıkla yer bulan konular AB üyeliği, Irak'taki Kürtlere silah yardımı ve PKK, çifte vatandaşlık, Türklerin uyumu ve ırkçı eylemler, ifade özgürlüğü, dinleme skandalı ve casusluk olurken bu başlıklar altında Türk-Alman ilişkileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler altında Türk-Alman ticari ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren haberler paylaşılmıştır.

2013 yılında yaşanan Gezi Parkı olayları ve sonrasında siyasilerin karşılıklı açıklamalarıyla gerilen Türk-Alman ilişkileri Almanya seçimlerinden sonra yeni hükümetle birlikte Alman tarafında yumuşamanın sinyalleri alınırken 2014 yılı Şubat ayında Başbakan Erdoğan'ın Almanya ziyareti iki ülke arasındaki ilişkilerinin seyrinde önemli bir yer tutmuştur. Başbakan Erdoğan Almanya Başbakanı Merkel ile görüşmesinde AB süreci ve vize muafiyeti konusunda destek isterken, Merkel, müzakerelerin ucu açık olarak yürütüldüğünü ifade ederek tereddütlerini ortaya koymuştur.

2014 yılı Mart ayı sonlarında Türkiye'nin Twitter'a erişim yasağı koyması Alman kamuoyunda geniş yer bulurken Alman siyasilerin tepkisini çekmiştir. Öte yandan Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un 2014 Nisan ayı sonlarında yaptığı Türkiye ziyaretindeki açıklamaları Türk siyasilerden büyük tepki almış en sert tepkiyi de Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu göstermiştir. İki ülke arasındaki gerilim bu dönemde doruk noktasına çıkmıştır.

Türkiye-Almanya ilişkilerinin tekrardan gerilmesine neden olan bu durumun ardından Almanya'nın Köln kentinde 24 Mayıs 2014 tarihinde düzenlenen Avrupalı Türk Demokratlar Birliği'nin kuruluş yıldönümü etkinliğinde Başbakan Erdoğan'ın Almanya'da

yaşayan Türk vatandaşlarına hitaben yaptığı konuşmada asimilasyon konusuna değinmesi Alman kamuyounu uzun süre meşgul etmiş ve eleştirilerin hedefi olmuştur.

2014 yılı Ağustos ayında IŞİD'le mücadele için Almanya'nın Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere askeri teçhizat yardımında bulunacağını açıklaması Türk tarafında silahların PKK'ya ulaşması endişesini yaratmıştır. Ayrıca Alman siyasetçilerden bazılarının doğrudan PKK'ya silah yardımında bulunulması teklifi ve IŞİD'le savaşan PKK'nın terör örgütlerinden çıkarılması talepleri Türk tarafında geniş yer bulup tepkisini çekerken bu fikirlere karşı çıkan Almanya Başbakanı Merkel PKK'ya silah yardımının söz konusu olmadığını ifade etmiş, Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere'inde PKK'nın terör örgütü olduğunu vurgulaması Türk tarafının hassasiyetlerinin gözetildiğini gösterirken Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır.

2014 yılında Almanya'da yaşayan Türklere yönelik kundaklama olaylarının ve saldırıların devam etmesi ve Alman güvenlik güçlerinin pasif kalması Türkiye-Almanya ilişkilerinde yükselen tansiyonun artmasında etkili olmuştur. Ayrıca BND'nin Türkiye'deki üst düzey bürokratları dinlediği iddiası Türk kamuoyunda uzun süre tartışılmasına neden olurken Almanya Başbakanı Merkel'in bu konudaki değerlendirmesi ve MİT casusluğu iddiasıyla üç Türk vatandaşının Almanya'da tutuklanması gerilen Türk-Alman ilişkilerinin iyice yıpranmasına sebep olmuştur.

2014 yılında yaşanan gerilimlere rağmen Türk-Alman ticari işbirliği kesintisiz devam etmiş Almanya çeşitli sektörlerin en önemli ihracat ülkesi olmuştur. Öte yandan 2014 yılında da Türk şirketlerin Almanya çıkarmaları devam ederek ihracatın arttırılmasına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca 2014 yılında Almanya Mahkemesinin Türk işadamlarına Almanya'daki şirketlerle görüşme/fuarlara katılım amaçlı Almanya'ya vizesiz girebileceğine hükmetmesinin Türk-Alman ticaretine olumlu katkı yapacağı öngörülmüştür.

2.1.7.1. Politik Gelişmeler

AB üyeliği

2013 yılında Gezi Parkı olayları ve sonrasında karşılıklı beyanatlarla gerilen Türk-Alman ilişkileri ve 22 Eylül 2013 tarihinde gerçekleşen Almanya seçimleri sonrasında yeni koalisyon hükümetinin kurulmasıyla birlikte yumuşamış, 3-4 Şubat 2014 tarihlerinde Başbakan Erdoğan Almanya Başbakanı Angela Merkel'in daveti üzerine beraberindeki

bir heyetle Almanya'ya bir çalışma ziyareti gerçekleştirmiştir [222]. 3 Şubat 2014 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier Almanya'ya giden heyet içinde bulunan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile yaptıkları görüşme sonrasında yaptığı açıklamada Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki tam üyelik müzakerelerinde ilerleme sağlanmasına çalışacağını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'da yeni müzakere başlıklarının açılmasını arzuladıklarını ifade ederek AB sürecinde istekli ve kararlı olduklarını hissettirmiştir [223]. Ardından 4 Şubat 2014 tarihinde Başbakan Erdoğan Almanya Başbakanı Angela Merkel'le Berlin'de gerçekleştirdiği görüşme sonrasında ortak basın toplantısında AB sürecinde Almanya'dan destek beklediklerini belirtmiştir. Almanya Başbakanı Merkel'de Türkiye ve Almanya'nın büyük ortak stratejik çıkarlara sahip olduğuna vurgu yaparak tam üyeliği konusundaki soru işaretlerine rağmen Türkiye'nin AB üyeliğini "ucu açık" bir süreç olarak gördüklerini ifade etmiş ayrıca yeni fasılların açılmasını istediğini belirtmiştir [224]. Türkiye'nin özellikle Başbakan Erdoğan'ın her fırsatta yinelediği AB desteğinin Türkiye'nin en önemli ticari ortağı olan Almanya'nın aynı performansı Türkiye'nin AB üyelik sürecinde de göstermesiyle Türk-Alman ilişkileri anlam kazanmış olacaktır. Öte yandan resmi temaslarda bulunmak üzere 26 Nisan 2014'te Türkiye'ye gelen Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'da 28 Nisan'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmesi sonrasında düzenlenen ortak basın toplantısında Türkiye'nin AB süreciyle alakalı olarak Türkiye'nin geleceğini sadece Avrupa ile işbirliği içinde düşündüğünü ifade ederek açılacak fasıllarla dinamizmin daha büyük bir ivme kazanacağını ifade etmiştir [225].

Irak'taki Kürtlere silah yardımı ve PKK

2014 yılında Ağustos ayında Almanya'nın Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütüyle mücadele için Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere askeri teçhizat göndermek istediklerini bildirmesiyle Türk kamuyoununda tartışmalara neden olmuş ve uzunca bir sürede devam eden tartışmalarda genel endişe silahların istenmeyen kişilere, PKK'ya ulaşması olmuştur. Endişelerin dile getirilmesi ve bazı Alman siyasetçilerin doğrudan PKK'ya silah yardımında bulunulması önerilerine ilişkin olarak Almanya Başbakanı Merkel Alman televizyon kanalında katıldığı programda soru üzerine, PKK'ya doğrudan silah yardımı önerilerine kapı kapattıklarını ifade ederek İKBY'ye silah yardımında bulunmayı planladıklarını belirterek PKK'nın silah sevkiyatlarında alıcı olmasının söz konusu olmadığını vurgulamıştır [226]. Nitekim Merkel'in açıklamaları sonrasında 31 Ağustos

2014 tarihinde Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen, Alman Hükümetinin IŞİD tehdidine karşı Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne silah yardımıyla bulunma kararı aldığını açıklamıştır [227]. Bununla beraber Almanya'nın 2014 Eylül ayının son haftası terör örgütü IŞİD'e karşı kullanılmak üzere Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ne gönderdiği silahlara ilişkin olarak Almanya'ya getirilen 32 Peşmerge'ye eğitim vermeye başladığı bildirilmiştir [228]. Gelişen olaylara ve bazı Alman siyasetçilerin IŞİD'e karşı savaşan PKK'nın terör örgütleri listesinden çıkarılmasına dair talepleriyle alakalı Türkiye'nin endişeleri devam ederken Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere, PKK'nın bir terör örgütü olduğunu vurgulamış ve Almanya için terör örgütü olarak kalacağını açıkça ifade etmiştir [229]. Ancak PKK konusunda yapılan bu açıklamalar çatlak seslerin yükselmesine engel olmamış Merkel'in partisi Hristiyan Demokratlar'dan grup başkanı Volker Kauder, IŞİD'le mücadele kapsamında PKK'ya silah yardımı konusunda kapının açık olduğunu ancak bunun Türkiye'nin rızası ile olabileceğini vurgulamıştır [230]. PKK'ya silah yardımı yapılması konusu Alman siyasetçiler içinde konunun tartışılmasına neden olmuş konu hakkında 16 Ekim 2014 tarihinde Twitter'da açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier "PKK, Türkiye'yi yeni bir şiddetle tehdit ettiği sürece bunun sorusu bile olmaz" diyerek iddialara son noktayı koymuştur [231].

Çifte vatandaşlık, Türklerin uyumu ve Irkçı eylemler

Başbakan Erdoğan'ın 3-4 Şubat tarihleri arasında yaptığı Almanya ziyaretinde kendisine eşlik eden heyet içinde yer alan bir diğer isim olan Başbakan Yardımcısı Emrullah İşler, Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Aydan Özoğuz ile görüşmüş ve görüşme sonrasında düzenlenen ortak basın toplantısında Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının sorunları ile ilgili görüş alışverişinde bulduklarını ve yeni kurulan hükümetin çifte vatandaşlıkla ilgili 'opsiyon seçeneğinin' kaldırılacağına ilişkin taahhütleri olduğunu belirterek bunun olumlu bir gelişme olduğunu ancak yeterli olmadığını ifade ederek Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının çifte vatandaşlıktan yararlanmasının isabetli ve demokratik bir hak olacağını vurgulamıştır [232]. Ancak Haziran 2014'te Almanya'da doğup büyüyen yabancı kökenlilere çifte vatandaşlık hakkı verilmesi amacıyla hazırlanan yasa tasarısı Federal Meclis'te görüşülmeye başlamasıyla ve opsiyon seçeneğinin kaldırılmayacağına anlaşılmasıyla birlikte Alman Federal Meclisi içinde tartışmalar alevlenmiştir. Yasa tasarısına karşı çıkan Yeşiller Partisi milletvekilleri ve Sol Parti milletvekilleri Alman hükümetinin insanları aldattığını belirtmişlerdir [233].

2013 yılında olduğu gibi 2014 yılında da çokça konuşulan konuların başında gelen Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumuyla uyumuyla alakalı Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, yabancı gazetecilerle buluşmasında Türklerin geleneklerini unutmalarını istemediklerini ancak Almanya'da çalışan ve yaşayan Türklerden Almanca konuşmalarını ve çocuklarına da öğretmelerini istediklerini ifade etmiştir [234]. Öte yandan Avrupalı Türk Demokratlar Birliği'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla Köln'deki Lanxess Arena'da düzenlenen etkinlikten önce Almanya Hükümeti Sözcüsünün buluşma hakkındaki yorumları, Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Başbakan Erdoğan'a yönelik yaptığı itidal çağrısı Alman kamuoyunun buluşmaya kitlendiğini göstermiştir [235]. Lanxess Arena'da 24 Mayıs 2014'te Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarıyla buluşan Başbakan Erdoğan, daha önceki Almanya ziyaretlerinde dile getirdiği ve Alman kamuoyu tarafından uzun süre tartışılan asimilasyon konusuna değinerek Almanya'da yaşayan Türklerle alakalı olarak 'asimile olmadan, özünden, öz kültüründen, öz dilinden taviz vermeden entegrasyonu teşvik etmeye devam edeceğiz' şeklinde konuşarak Türk toplumunun Alman toplumuna entegrasyonunu desteklediklerini ifade etmiştir [236]. Başbakan Erdoğan'ın bu konuşması Alman kamuoyunda geniş yer bulmuş ve eleştirilerin hedefi olmuştur [237]. Almanya'da yaşayan Türk toplumunun Alman toplumuyla uyumuyla alakalı diğer bir gelişmede 2014 yılı Eylül ayının son haftası Alman Bild am Sonntag Gazetesi'nin Almanya'da yaşayan Türklerin durumuna dair yaptığı haberle olmuştur. Haberde ayrımcılığa uğradığını düşünen Türklerin 2000 yılında % 81 olan oranının % 64'e düştüğü belirtilmiş ayrıca Almanya'ya 2006 yılından bu zamana daha az Türk geldiği ifade edilerek, yeni neslin de ilerde Türkiye'de yaşamayı arzu ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin yeni bir kimlik tanımlamasına girdiği kaydedilerek kendilerini farklı bir dine mensup bir Alman olarak tanıttığı ifade edilmiştir [238]. Türklerin Almanya'da ayrımcılığa uğradığına dair diğer bir gelişmede 2014 yılının sonlarına doğru Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yayınlanan raporuyla ortaya çıkmıştır. Rapora göre Türk göçmenler ve çocuklarının iş ararken en fazla ayrımcılık yapılan ülkelerin başında Almanya'nın geldiği bildirilmiştir [239]. Öte yandan Aralık ayının son günlerinde İslam ve göçmen karşıtı söylemleriyle dikkat çeken ve bu söylemleriyle desteğini arttıran PEGIDA grubunca yapılan eylemleri eleştiren Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Aydan Özoğuz, Almanya'daki Müslümanların ülkeye entegre olduklarını dile getirerek sadece küçük bir kesimin uyum sorunu

yaşadığını vurgulamış ayrıca Müslümanların Almanya'ya ait olduğunu ifade etmiştir [240]. Bu tipteki gelişmeler Türklerin Alman toplumuna entegrasyonunu geciktirdiği gibi ırkçı söylemler ve ayrımcılık düşüncesi Almanya'da yaşayan toplumlar arasındaki kutuplaşmaya neden olmuş ayrıca göçmenlerin Alman hükümetine olan güveninide sarsmıştır. PEGİDA'nın söylemleri Alman toplumunda kin ve nefret duygularının körüklenmesine sebep olmuş ayrıca PEGİDA'nın İslam karşıtı ve ırkçı eylemleri camilerin işaretlenmesine ve Müslümanlar arasında korku ve endişeye neden olmuştur [241)

Öte yandan Almanya'da gerçekleşen ancak bu zamana kadar bir gelişme kaydedilmeyen ırkçı Neo-nazi davası ve devam etmekte olan Türk evlerinin kundaklanması ve Türklere yönelik saldırılarla ilgili olarak Türk tarafından en sert çıkış 2014 yılının Mayıs ayında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından yapılmıştır; Almanya Cumhurbaşkanı Gauck'un ODTÜ ziyaretinde yaptığı konuşmada Türk demokrasisiyle alakalı kaygısını dillendirmesi ve hükümetin mevcut uygulamalarına dair yaptığı sert eleştiriler üzerine [242]. Davutoğlu, Almanya'da yaşayan Türklere yönelik saldırıları ve Türklerin maruz kaldığı durumu özetleyerek Gauck'u sert bir şekilde eleştirmiştir [243]. Bununla beraber 2014 yılındada Türklere yönelik saldırılar devam etmiş, 11 Ağustos 2014 tarihinde Almanya Berlin'de Mevlana Camii kundaklanmaya çalışılmış, Bielefeld kentinde de aynı hafta içinde iki camiye yönelik saldırılar düzenlenmiş ayrıca 30 Ağustos tarihinde Almanya Oldenburg kentindeki Hacı Bayram Camisi'ne molotofkokteyli atılmıştır [244]. Bu gelişmeler özellikle sürekli dile getirilen Türk toplumunun Alman toplumuna uyumunu zorlayıcı birer somut gelişme olarak kendisini göstermiş ve eylemlere karşı Alman güvenlik güçlerinin pasif kalması Almanya'da yaşayan Türklerin Alman devletine ve adaletine güvenini sarsarken yıpranan Türk-Alman ilişkilerinde mesafeyi açan birer gelişme olarak kendini göstermiştir. 2014 yılının Eylül ayında Türklere yönelik saldırılara bir yenisini daha eklenerek Almanya'nın Delmenhorst kentinde Türklere ait 3 otomobil kundaklanmıştır [245]. 2014 yılında Türklere yönelik kundaklama olaylarının ve saldırıların devam etmesi ve uyumla alakalı sıkıntılarında etkisiyle Almanya'dan kaçış hızlanmıştır. Türklerin sayısı 2013 yılına göre 22 Bin 690 kişi gerileyerek 2014 yılında kayıtlı Türk vatandaşlarının sayısı ise 1 Milyon 527 Bin 118 olmuştur [246].

İfade özgürlüğü

Başbakan Erdoğan'ın sosyal medya sayfası twitter'la alakalı açıklamaları ve ardından Mart ayının sonlarında Twitter'a Türkiye'den erişimin kapatılması kamuoyunda tepkilere neden olmuştur. Ayrıca Alman tarafında tepkiler yükselmiş olup konuyla alakalı Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier, Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri içerisinde bulunan bir ülkenin ifade ve basın özgürlüğünü kısıtlayacağını belirterek bu kararın rahatsızlık verdiğini ifade etmiştir [247]. Bununla beraber Türkiye ziyareti sırasında 28 Nisan 2014'te yaptığı konuşmada Twitter ve YouTube yasaklarını eleştiren Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'da demokrasiye vurgu yaparak Türk demokrasinin oluşmakta olan bir süreç olarak gördüğünü belirtmiştir [225]. Öte yandan Gauck'un 29 Nisan'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki konuşmasında gündeme ve Türk hükümetine dair eleştiri oklarını sıralaması ve ayrıca fikir ve basın özgürlüğü kısıtlanmasına dair ifadeleri Türk siyasetçileri tarafından tartışılmış konuşmalarına ilk tepki Başbakan Erdoğan'dan gelmiştir. "Sen o akli kendine sakla" şeklinde cevap veren Başbakan Erdoğan, Türkiye'nin içişlerine karışılmasına asla müsaade etmeyeceklerini vurgulamıştır [242],[248].

Dinleme skandalı ve Casusluk

2014 yılında Türk-Alman ilişkilerinin seyrini derinden etkileyen gelişme Alman dış istihbarat teşkilatı BND'nin Türkiye'deki üst düzey bürokratları dinlediği iddiası olmuştur. Alman medyasında ortaya çıkan iddialar üzerine Almanya Ankara Büyükelçisi Eberhard Pohl Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak bilgi istenmiş ayrıca Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'da iddiaların doğru olması halinde kabul edilemeyeceğini ve mazur görülemeyeceğini vurgulamıştır [249]. Ayrıca konuyla ilgili açıklama yapan ve kendisine ABD ile Almanya arasında dinleme skandalının ortaya çıkmasının ardından sarfettiği "Dostlar arasında dinleme kabul edilemez" sözü gazeteciler tarafından hatırlatılan Almanya Başbakanı Angela Merkel, söylediği sözün ABD için geçerliği olduğunu belirterek Almanya için Türkiye'nin dost ülke grubunda yer almadığını ima etmiş ayrıca dinleme iddiasını yalanlamamasıda dikkat çekmiştir [226]. Yıpranan Türk-Alman ilişkilerinin geldiği nokta bu gelişmeyle birlikte daha iyi anlaşılmıştır. Öte yandan dinleme skandalı kamuoyunda sıcaklığını korurken Galler'de düzenlenen Nato Zirvesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Almanya Şansölyesi Merkel kritik bir görüşme gerçekleştirmiştir [250]. Ayrıca dinleme skandalı ve ardından Merkel'in açıklamalarıyla

iyice yıpranan Türk-Alman ilişkilerinde 2014 yılında yaşanan son gerginlik, Mili İstihbarat Teşkilatı için Almanya'da çalıştıkları suçlamasıyla 11 Kasım 2014 tarihinde 3 Türk vatandaşı için yakalama kararı çıkartılıp karar uyarınca gözaltına alınarak tutuklanmasıyla olmuştur [251].

2.1.7.2. Ekonomik Gelişmeler

2013 yılında gerilen ve gerileyen ilişkiler sonrasında kurulan koalisyon hükümetiyle ilk temas Başbakan Erdoğan ve beraberindeki heyet tarafından yapılarak yeni sayfa açılmış olup heyet içinde Almanya'ya giden Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 3 Şubat 2014 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier ile yaptıkları görüşme sonrasında yaptığı açıklamada Almanya'nın Türkiye'nin en önemli ticari ortakları olduğunu vurgulayarak Almanya'dan Türkiye'ye daha fazla yatırım yapılmasını arzuladıklarını ifade etmiştir [223].

Türk-Alman ticari işbirliğinin gelişimini rakamlarla ifade etmek gerekirse Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerinden derlenen bilgilere göre, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında ilk sırada gelen Almanya, ithalat yapılan ülkeler içindedeki ilk 3 ülke içinde yer almıştır. 2004 yılında Almanya'ya 8,7 Milyar Dolarlık ihracat gerçekleşmiş olup bu rakam 10 yılda yaklaşık % 60 artarak 13,7 Milyar Dolar'a ulaşmıştır. Almanya'dan yapılan ithalat ise 2004 yılında 12,5 Milyar Dolar iken, 2013 yılında 24,1 Milyar Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Almanya ile Türkiye arasındaki gelişen ticari ortaklığın bir sonucu olarak ticaret hacmi 2004 yılına göre yaklaşık % 80 artarak 38 Milyar Dolar'a ulaşmıştır [252]. Ayrıca Aralık 2014 'te açıklanan verilere göre ihracat lideri Almanya'ya ekim ayında ihracat tarihi zirvesini görmüş Almanya'ya ekim ayında yapılan yıllık ihracat yılbaşından bu yana % 9,8 yükselmiş, 2013 yılının aynı dönemine göre % 14,1 ve son 5 yılda ise % 56,6 artmıştır [253].

TUSİAD Almanya'da yürüttüğü çalışmalar sonucunda Türk-Alman ekonomik işbirliğinin geliştirilmesini, Türkiye'nin sosyo-ekonomik özellikleriyle alakalı Alman kamuoyunun bilgilendirilmesini ve iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini hedefleyen etkinlikler düzenlemesi amacıyla 26 Nisan 2013 tarihinde Berlin'de Turkey: Culture of Change İnisyatifi - TCCI kurulmuş olup bünyesinde barındırdığı kürsü aracılığıyla Almanya ve Türkiye'de kanaat önderleri ve iş dünyası temsilcilerine ulaşmayı hedeflemiştir. Söz konusu TUSİAD-TCCI ortaklığının ilerleyen dönemlerde Türk-Alman

ticari ortaklığına olumlu katkı yapacağı öngörülmüştür [254]. Bununla beraber Türkiye ile Almanya arasındaki ticari bağların kuvvetlenmesi, ticaret hacminin gelişmesi ve yatırımların hayata geçirilmesi amacıyla Almanya'nın Türkiye Büyükelçiliği, Çorum Ticaret ve Sanayi Odası, Alman Türk Ticaret ve Sanayi Odası ile Siemens'in katkılarıyla 15 Mayıs 2014 tarihinde 13. Türk-Alman Ekonomi Günü Çorum'da düzenlenmiş ve 18 Alman firmasının Türkiye temsilcileri ve üst düzey yöneticileri katılım sağlamıştır. Etkinliğe katılan Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçisi Eberhard Pohl bu etkinlikleri düzenlemelerinin nedeninin Türk ve Alman işletmelerini bir araya getirmek ve teşvik etmek olduğunu belirtmiş, Çorum Valisi Sabri Başköy'de bu tip organizasyonlar en isabetli kararların ve anlaşmaların yapıldığı yerler olduğunu vurgulayarak etkinliğin önemine işaret etmiştir [255].

Türk-Alman ekonomik işbirliğinin 2014 yılındaki gelişimi içinde gösterilebilecek sektörlerden bir diğeri otomotiv sektörü olup Uludağ Otomotiv Endüstrisi İhracatçıları Birliği (OİB)'nin açıkladığı rakamlara göre 2013 Ocak ayına göre 2014 Ocak ayında % 25 artarak en fazla ihracat 279 Milyon Dolarla Almanya'ya yapılmıştır [256].

Almanya'ya vizesiz seyahat her fırsatta Türk bürokratların Almanya temaslarında dile getirdiği konuların başında gelmiş özellikle Türk işadamları bu konudaki mağduriyetlerini dile getirmiş bazıları da mahkeme yoluna gitmiştir. Nitekim Türk işadamlarının açtığı dava Berlin Yüksek İdare Mahkemesi'nin aldığı kararla işadamlarına vizesiz seyahatin önünü açmış ve ilerleyen dönemlerde Türk-Alman ticaretine olumlu katkı yapacağı öngörülmüştür [257].

2014 yılında diğeri bir gelişmede enerji sektöründe olmuş özellikle son yıllarda alternatif enerji kaynaklarına yönelimle ilgisi artan güneş enerjisiyle alakalı 10-12 Nisan 2014 tarihleri arasında İstanbul'da 7. Uluslararası Güneş Enerjisi ve Teknolojileri Fuarı açılmıştır. Fuarı Almanya'nda aralarında bulunduğu ülkelerden yerli ve yabancı 200'ü aşan firma temsilcisi katılmış ve firmaların yeni ürünleri tanıtılmıştır. Güneş enerjisine ilginin artmasıyla birlikte güneş enerji sektöründe büyümeye başladığı vurgulanmıştır [258].

Türk turizm sektöründe en yüksek payı olan Almanya'nın 2014 yılı başlarında bu durumu devam ettirdiği ancak Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan arasında yaşanan polemik sonrasında Almanya'dan rezervasyonların ve satışların durmasına neden olduğu bildirilmiştir [259]. Bu durumun

geçici olduğu öngörülmüş olmakta birlikte 20-22 Mayıs 2014 tarihleri arasında Almanya'nın Frankfurt kentinde düzenlenen IMEX Uluslararası Turizm Fuarı'na Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği (TUROB) katılım sağlamış ve Türkiye stand açarak turizmin gelişmesine katkıda bulunmuştur [260]. Ayrıca Türkiye Almanya ilişkilerinde önemli bir yer tutan turizmde Alman Turizm Merkezi (DZT)'ye göre 2014 yılında geçen yıla göre % 4.4 yükselişle 638 bin turist Almanya'yı tercih etmiştir [261].

Twitter ve YouTube yasakları sonrasında eleştiri oklarının hedefi olan Türk hükümetine Alman bürokratlar tarafındanda eleştiriler yöneltilmiş ayrıca bu durum Türkiye-Almanya arasındaki ticarettede ilk yansımalarını göstermiştir. Almanya Başbakan Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel, Mayıs 2014'te yaptığı açıklamasında Türkiye dahil birçok ülkeye gözetleme teknolojileri alanında ihracatın durdurulacağını belirterek "İnternetin özgürlüğünü savunmak isteyenler, internet kullanıcılarını gözetleyen ve böylece en temel insan haklarını çiğneyen bu tarz rejimlerin eline teknoloji veremez" şeklinde konuşarak Türkiye'deki mevcut durumu eleştirmiş ve bu durumun Türkiye-Almanya arasındaki ticarettede etkileyeceğini hissettirmiştir [262].

2014 yılında Türk-Alman ticaretindeki gelişimi gösteren diğer bir sektör kuru meyve sektörü olup 2014 yılının 4 aylık döneminde Almanya Türkiye'den 57 Milyon 689 bin Dolarlık kuru meyve satın alarak sektörün ihracatında lider ülke olmuştur [263].

Ayrıca hazır giyim sektöründede 2014 yılı Türk-Alman ticaretinde gelişmeler olmuş 2014 yılının Ocak-Nisan döneminde 2013 yılının aynı dönemine göre % 10 artışla 1,3 Milyar Dolar'a yükselen ihracatla Almanya lider ülke olmuştur. İki ülke arasındaki ticari ortaklığın gelişiminin bir sonucu olarak bu artışın sonraki yıllardada devam etmesi beklenmiştir [264]. Ayrıca hazır giyim sektörü içinde önemli bir gelir kaynağına sahip olan kot ihracatında Türkiye Ocak-Mayıs döneminde 112 Milyon 908 bin Dolarlık bedelle 5 Milyon 413 bin kot pantolonun Almanya'ya ihracatını gerçekleştirerek AB'de en fazla kot pantolon sattığı ülke Almanya olmuştur [265].

2010-2014 yılları arasındaki dönemde son beş yıllık fındık ihracatında Almanya 2014 yılı dışında en fazla ihracat yapılan ülke olmuş, 2014 yılında ise tahtını İtalya'ya kaptırarak 57 bin 826 tonla ikinci sırada yer almıştır [266].

2014 yılında gelişen Türk-Alman ticareti savunma sanayisinde kendi göstermiş Türk ROKETSAN ile Alman savunma şirketi MBDA Almanya arasında lazer güdümlü füze

sistemi CİRİT'in üretimi ve entegrasyonu konusunda işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında ROKETSAN tarafından tasarlanan lazer güdümlü füze sistemi CİRİT'in Alman helikopteri Tiger'la bütünleşmesinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiş olup Türk-Alman işbirliğinin savunma sanayisinde ilerleyen dönemlerde pozitif katkı yapması öngörülmüştür [267].

Yıl içinde Almanya ile ticarete rakamlarla ifade edilen bir gelişme gösteren diğer bir sektör kimya sektörü olmuş 2014 Temmuz ayında en fazla ihracatını Almanya'ya gerçekleştirmiş olup Almanya'ya olan kimya ihracatı 2013 yılının Temmuz ayına göre % 21,84 artışla 83 Milyon Dolar olmuştur [268].

Türkiye'nin dış ticaretinde 2014 yılında bölgesel ticari gelişimi bağlamında Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Almanya'ya yapılan ihracatın arttığı gözlenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden 2014 yılının ilk yarısında Almanya'ya gerçekleştirilen ihracat, 2013 yılının aynı dönemine göre % 16 artarak 99 Milyon 869 bin Dolar'a ulaşmıştır [269].

2.1.8. 2015 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2015 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 53 adet politik ve 45 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 8 adet haberden yararlanılmıştır.

2015 yılında Almanya ile olan ilişkilerde Türk kamuoyunda sıklıkla yer bulan konular Suriye sorunu, Ermeni Olayları ve IŞİD terörü, PKK ve Kürt devleti, AB süreci ve mülteciler, vize kolaylığı, Patriotlar ve Türklere saldırılar olurken bu başlıklar altında Türk-Alman ilişkileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler altında Türk-Alman ticari ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren gelişmeler paylaşılmıştır.

2013 yılı Gezi Olaylarında Almanya Başbakanı Merkel'in açıklamaları sonrasında gerilen Türk-Alman ilişkilerinde siyasilerin sonraki dönemlerdeki temaslarında eski ritim yakalanamamış açıklamalarda dış politika ağırlıklı olurken bağlayıcı olmamıştır. 2015 yılı Türk-Alman ilişkilerinde inişlerin ve çıkışların olduğu hareketli bir yıl olarak geçmiştir.

2014 yılında yükselen Türk-Alman ilişkilerindeki gerilim 2015 yılında da devam ederken 2015 Nisan ayında Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un Berlin Katedralinde

düzenlenen törende Ermeni Olaylarıyla ilgili soykırım ifadesini kullanması Türk-Alman ilişkilerinde gerilimi tırmandırmış Türkiye Dışişleri Bakanlığı konu hakkında sert bir açıklama yapmıştır. Öte yandan Nisan ayında PKK'nın üst düzey yöneticilerinden Cemil Bayık'ın geçmişteki PKK eylemleri nedeniyle Almanya'dan özür dilemesi Türk tarafının dikkatlerini bu yöne çevirmesine neden olurken Türkiye'nin devam ettiği IŞİD ve PKK operasyonlarıyla alakalı Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'in PKK operasyonunu eleştirerek PKK'dan Kürt organizasyonu şeklinde bahsetmesi Türk-Alman gerilimini tırmandıran diğer bir etken olarak görülmüştür.

İki ülke arasındaki gerilim devam ederken 2015 Ağustos ayında Almanya Savunma Bakanlığı Türkiye'deki Patriotların süre uzatmadan görev süresinin 31 Ocak 2016'da dolacağını açıklaması Türkiye'nin cezalandırıldığı yorumlarına neden olurken Türk-Alman ilişkilerindeki yükselen gerilimi devam ettirici bir etken olarak görülmüştür.

Yılın ilk dokuz ayında ilişkilerde hakim olan gerilim Almanya'yı sarsan mülteci kriziyle birlikte son çeyrekte yumuşamaya başlamış Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2015 Ekim ayında Brüksel temaslarında AB'yi sarsan mülteci krizini masaya yatırması sonrasında vize serbestliğinin ve AB üyelik sürecinin hızlandırılmasını talep etmesi sonrasında bu alanlarda gelişmeler olurken Ekim ayında Merkel'in Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda mülteci krizinin çözümünde Türkiye'yi kilit ülke olarak ifade etmesi sonrasında 18 Ekim 2015 tarihinde Türkiye'yi ziyaretinde gündem mülteci krizi olmuş iki ülke arasındaki ilişkilerde masaya yatırılmıştır. Bu dönemde Türk-Alman ilişkileri hızlı bir toparlanma sergilerken ilişkilerdeki sıcak hava Alman siyasetinin söylemlerinde yansımış, Türkiye hakkındaki söylemlerinde mülteci kriziyle alakalı Türkiye'ye övgüleri ve destekleri sıklıkla yer almıştır.

2015 yılında Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan iniş çıkışlara rağmen iki ülke arasındaki ticari işbirliği kesintisiz devam etmiştir. 2015 yılında da Almanya'daki fuarlara Türk şirketlerin çıkarmaları devam ederek ihracatın arttırılmasına katkıda bulunmuşlardır.

2.1.8.1. Politik Gelişmeler

Suriye sorunu, Ermeni Olayları ve IŞİD Terörü

Bir süre önce Suriye'deki durumla alakalı ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin "Şam rejimiyle eninde sonunda müzakere etmek zorundayız" şeklinde sözleri Türkiye-ABD ilişkilerinde gerginliğe sebep olmuşken Mart 2015'te Almanya Dışişleri Bakanı Frank

Walter Steinmeier'da benzer bir açıklama yaparak gerekirse Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile konuşulabileceğini söylemiştir. Steinmeier'in son açıklaması Türk-Alman ilişkilerinde olumsuz bir hava yaratılmasına sebep olmuştur [270]. Öte yandan yıl içinde Türk-Alman ilişkilerini geren diğer bir olayda Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un 23 Nisan 2015 tarihinde Berlin Katedralinde düzenlenen törende geçmişte yaşanan Ermeni Olaylarıyla alakalı soykırım ifadesini kullanarak Türk milletini suçlaması olmuştur [271]. Konu hakkında Dışişleri Bakanlığı sert bir açıklama yaparak Gauck'a Türk milletine işlemediği bir suçu isnat etme hakkı olmadığı belirtilmiş ve Türk-Alman ilişkilerinde uzun dönemli olumsuz yaklaşımlar sergilememesi temennisinde bulunulmuştur. 20 Temmuz 2015 tarihinde IŞİD üyesi bir kişi tarafından Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde bombalı intihar saldırısı düzenlenmiş 34 kişi ölmüş 100'den fazla kişi yaralanmıştır [272]. Saldırı üzerine Almanya Başbakanı Merkel Başbakan Davutoğlu'nu arayarak başsağlığı dileklerini iletmiştir. Ayrıca Almanya vatandaşlarına Türkiye'ye seyahat uyarısında bulunarak Suriye ve Irak sınırına yakın bölgelerden uzak durmalarını tavsiye etmiştir [273]. Suruç'ta yaşananların acısı tazeyken Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen, Alman Bild gazetesine konuşarak Türkiye'nin terör örgütü IŞİD'e karşı başlattığı operasyona destek çıkmıştır. IŞİD'in Türkiye'yi kana bulayan terör eylemleri devam etmiş 10 Ekim 2015 tarihinde Türkiye tarihinin en kanlı intihar saldırıları Ankara Ulus semtinde gerçekleştirilmiş 106 kişi hayatını kaybetmiş 89 kişide yaralanmıştır [274]. Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck, Ankara'da meydana gelen terör saldırısı nedeniyle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a taziye mesajı göndermiştir [275].

PKK ve Kürt Devleti

9 Nisan 2015 tarihinde PKK'nın üst düzey yöneticilerinden KCK Yürütme Konseyi Başkanı Cemil Bayık, 1990'lı yıllarda Almanya'da otoyolların kapatılması ve göstericilerin kendini ateşe verdiği eylemler için Almanya'dan özür dilemiş ve Türkiye'ye karşı artık savaşmayacaklarını belirtmiştir [276]. Bu özüre Almanya'dan yanıt gecikmemiş Almanya İçişleri Bakanlığı Sözcüsü Tobias Plate, yapılan açıklamanın kısa vadede PKK hakkında şimdiye kadarki değerlendirmelerin değiştirilmesine imkan sunmadığını vurgulamıştır [277]. Öte yandan Şanlıurfa Suruç'ta yaşanan bombalı intihar saldırısı sonrası IŞİD'e karşı girişilen operasyona destek çıkan Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'in desteği çok kısa sürmüş Türk Hava Kuvvetleri'nin IŞİD ve PKK'ya eş zamanlı düzenlediği bombardıman sonrasında Türkiye'nin PKK

operasyonunu eleştirerek IŞİD'e karşı yapılan operasyonun tartışma götürmeyen bir hak olduğunu ifade etmiş ayrıca PKK'dan Kürt organizasyonu olarak bahsederek yapılan operasyonu haksız ve tartışmalı olarak yorumlamıştır [278]. Bu çıkış gerileyen Türk-Alman ilişkilerinde soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur. Yaşanılan olumsuz gelişmelere rağmen Alman hükümet kanadından Türkiye'nin olumlu karşılayacağı bir açıklama gelmiş, Almanya Dışişleri Bakanlığı sözcü yardımcısı Sawsan Chebli, bir gazetecinin sorusu üzerine Alman hükümetinin "bağımsız bir Kürt devleti kurulmasından yana olmadığını" belirtmiştir [279]. Öte yandan 2015 yılında PKK üzerinden Türkiye'ye çıkan Alman politikacılara Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier'da katılarak, PKK ile çatışmaların artması ve şiddetin tırmanmasından endişe duyduğunu ifade etmiş ve barış sürecinde yaşanacak bir aksamanın bölge için ölümcül sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır [280].

AB süreci ve Mülteciler

AB üyesi ülkelerin ve özellikle Almanya'nın Suriye'de patlak veren savaş sonrasında çekindiği konuların başında gelen Avrupa'ya mülteci akını korkusu dolayısıyla Türkiye'ye sınırları içine aldığı mülteciler için zaman zaman destek ifadelerini içeren açıklamaları olmuştur. Nitekim Eylül 2015'te Almanya Başbakanı Angela Merkel'de Türkiye'nin mülteciler için çok önemli şeyler yaptığını ifade etmiş ve yükünün ağır olduğunu vurgulayarak bu yükün hafifletilmesi gerektiğini belirtmiştir [281]. Ayrıca Almanya Başbakanı Merkel Başbakan Davutoğlu ile mülteci sorununu telefonla görüşmüş ve Türkiye'yi takdir ettiklerini ifade etmiştir [282]. Mülteci konusuna ilişkin Merkel'in Türkiye övgüsü 7 Ekim 2015 tarihinde Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'ndada devam etmiş, Türkiye'nin sığınmacı krizinin çözümünde kilit ülke olduğunu belirtmiştir [283]. Ancak Merkel'in Türkiye övgüsü ve desteği mültecilerle sınırlı kalmış belirli aralıklarla Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olduğunu yineleyen Merkel, Alman ARD kanalında yine aynı açıklamayı yaparak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olduğunu ifade etmiştir [284]. Ayrıca mülteciler konusunda Türkiye'ye bir destekte Almanya Ekonomi Bakanı Sigmar Gabriel'den gelmiş, Türkiye ile işbirliği yapmak zorunda olduklarını ifade etmiştir [285]. Öte yandan 18 Ekim 2015 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Başbakanı Angela Merkel Başbakan Ahmet Davutoğlu ile görüşmesinden sonra düzenlenen basın toplantısında Merkel, Ekonomi ve Parasal Politikalarda 17. fasılı açmak istediklerini belirterek Türkiye'nin AB üyelik sürecinde yeni fasılların açılmasına yeşil ışık yakmıştır. Başbakan Davutoğlu'da AB

katılım müzarekeleri sürecinin hızlanması beklentisi içinde olduklarını vurgulamış ayrıca "Göçü kaynağında engellemek için de Suriye sorununa çözüm bulma konusunda da iş birliğimiz şarttır." şeklinde açıklama yaparak Almanya ile işbirliği içinde yasa dışı göçle mücadele konusunda çalışmaya hazır olduklarına dikkat çekmiştir [286]. Davutoğlu'nun mülteci krizine ilişkin ifadeleri 26 Ekim 2015 tarihinde Brüksel'de Almanya Başbakanı Angela Merkel tarafından önem atfedilerek, Suriyeli mülteci krizinin çözülmesi için Türkiye'ye ihtiyaç olduğu ifade edilmiş ve Avrupa Komisyonu'nun göç konusunu Türkiye ile daha fazla görüşmesinin çok önemli olduğu Merkel tarafından vurgulanmıştır [287]. Öte yandan mülteci krizi nedeniyle Alman kamuoyu tarafından aldığı eleştirilere yanıt veren Merkel, sorunun çözümü için sabırlı olunması gerektiğini belirterek mülteci sorununun çözümü konusunda Türkiye'deki seçim tarihi olan 1 Kasım'ın önemini vurgulamıştır [288]. Merkel'in bu açıklaması Türkiye'deki mevcut hükümet ile AB arasında mülteci akınının durdurulmasına yönelik bir yol haritası olduğu ve seçim sonrasında bu konuda aksiyon alınacağı tahmin edilmiştir. Bu minvalde de Türk-Alman ilişkilerindeki Gezi Olaylarıyla başlayan gerginlik mülteci kriziyle birlikte yumuşamaya başlamıştır. Mülteci krizinin çözümü konusunda her fırsatta Türkiye'ye ihtiyaç olduğunu yineleyen Merkel, Münih'te düzenlenen genel kurultayda da bu ifadesini tekrarlayarak Avrupa'ya mülteci akının önlenmesi için Türkiye ile anlaşmaya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir [289]. Mülteci kriziyle yumuşayan Türk-Alman ilişkileri kendini göstermiş 24 Ekim 2015 tarihinde Türkiye hava sahasını ihlal eden SU-24 tipi bir Rus savaş uçağı, Türk F-16'ları tarafından Suriye sınırında düşürülmüş Almanya Başbakanı Angela Merkel'de Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağının düşürülmesine ilişkin, "her ülkenin kendi topraklarını koruma hakkı olduğunu" söyleyerek Türkiye'ye destek vermiştir [290]. Ayrıca Türk-Alman ilişkilerinin yumuşamasıyla birlikte ilişkilerin gerildiği dönemde alınan Patriotların geri çekilmesi kararını tartışan Almanya, Suriye'de IŞİD'e karşı mücadelede kullanılmak üzere Tornado keşif uçaklarının konuşlanacağı yerler konusunda Türkiye ile de görüşüldüğünü bildirmiştir [291]. Ayrıca bir diğer olumlu açıklama Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Schaefer'dan gelmiş, Schaefer, Türkiye'nin Almanya'nın partneri olduğunu Suriye meselesinde de bunun devam edeceğini söyleyerek Türk-Alman ilişkilerinin önemine vurgu yapmıştır [292]. 2015 yılının son çeyreğinde mülteci kriziyle önemli bir ivme kazanan Türk-Alman işbirliği Alman siyasetinin söylemlerinde yansımış, Türkiye ile iyi bir görüşme yürüttüklerini ifade eden Almanya İçişleri Bakanı Maiziere, görüşmelerin

Avrupa ve Almanya'ya sığınmacı akınını engelleyeceğini belirtmiştir [293]. Ayrıca Maiziere'nin Türkiye hakkındaki bu ılımlı ifadeleri 17 Aralık 2015 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu'nun Göç, İçişleri ve Vatandaşlıktan Sorumlu Üyesi Dimitris Avramopoulos ile Berlin'de katıldığı etkinlikte devam etmiş Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılar konusunda güçlü bir performans sergilediğini ve takdir edilmesi gerektiğini dile getirmiştir [294]. Öte yandan savunma alanında da iki ülke arasında olumlu gelişmeler yaşanmış, NATO üyesi Türkiye'ye destek amacıyla Almanya'nın NATO'ya ait bazı AWACS uçaklarının geçici olarak Almanya'dan Konya'ya kaydıracağı bilgisi paylaşılmıştır [295].

Vize kolaylığı

Frankfurter Allgemeine Gazetesi'ne Türkiye ziyareti öncesinde açıklama yapan Almanya Başbakanı Merkel, vize sorunu konusunda hızlıca halledilebilecek birkaç adım kaldığını ifade ederek Türkiye'ye vize kolaylığı verilmesi konusunda da hazır bulunduğu sinyalini vermiştir [296]. Nitekim 29 Kasım 2015 tarihinde Brüksel'de düzenlenen AB-Türkiye Zirvesi girişinde benzer bir açıklama yapan Merkel, Türkiye ile vize serbestisinin geri kabul anlaşması tamamen yürürlüğe girdikten sonra mümkün olabileceğini belirtmiştir [297].

Patriotlar

Türk-Alman ilişkilerinde son dönemde soğuk rüzgarların esmesiyle birlikte Patriotlarda konuşulmaya başlanmıştır. Nitekim Almanya Savunma Bakanlığı 250 askerin görev yaptığı birliğin vazifesinin, "Suriye'den Türkiye topraklarına balistik füze atılma ihtimalinin azalması" nedeniyle 31 Ocak 2016'da sona ereceği bildirmiştir [298]. Konuyla ilgili açıklama yapan bir Nato yetkilisi Suriye'den füze riskinin devam ettiğini ifade ederek Almanya'nın Türkiye'den Patriotları çekme kararını saygıyla karşıladığını belirtmiştir. Bu minvalde Nato müttefikliğine rağmen Türk-Alman ilişkilerinin seyrinin Patriotların Türkiye'den çekilme süresini hızlandırdığı anlaşılmıştır. Öte yandan Türkiye Suriye'deki aktivitelerin devam etmesi dolayısıyla NATO'dan Patriot savunma sistemlerini tutmasını istemiştir [299].

Türklere saldırılar

2014 yılında PEGİDA'nın eylemleri ve yükselen Neo-nazi sempatanlığı 2015 yılında başındada kendini göstermiş, Türkler ırkçı grubun saldırısıyla yeni yıla korku içinde

girmelerine neden olmuştur. Bahse konu olay Almanya'nın Pforzheim şehrinde bir grup ırkçı Alman'ın 'Pis Türkler' diyerek yeni yıl kutlaması için biraraya gelen Türk ailelerin olduğu dönerci dükkanına saldırması, dükkana zarar verip işletme sahibini kolundan bıçaklamalarıyla yaşanmıştır [300].

2.1.8.2. Ekonomik Gelişmeler

2015 yılında halı sektöründe gelişmeler yaşanmış, 17-20 Ocak'ta Almanya'nın Hannover kentinde düzenlenen "Domotex 2015 Uluslararası Halı ve Zemin Kaplamaları Fuarı'nda 60'a yakın Türk firması stand açmış ayrıca ihracatçılar katılımcı veya ziyaretçi olarak fuara yoğun ilgi göstermişlerdir. Dünya halı pazarında belli bir oranda ağırlığı olan Türkiye'nin, Türk halılarının ulaşılamayan pazarlara ulaşması ve sektördeki trendlerin takip edilerek sektöre uyumlu bir şekilde pastadan daha büyük pay alınarak ihracata olumlu yansımaları hedeflenmiştir [301]. Diğer bir önemli fuarda 16-20 Mart 2015 tarihlerinde Almanya'nın Hannover kentinde Uluslararası CeBIT Bilişim Fuarı düzenlenmiş 300 bin ziyaretçi, 3 bin 400 firmanın katılım sağladığı fuara Türkiye'den de 6 firma katılmış ve bilişim ürünleri sergilenmiştir. Ayrıca fuarda Türk Silahlı Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'nın şirketi Havelsan tarafından tamamen milli İnsansız Hava Aracı - İHA görücüye çıkmıştır [302]. Öte yandan 2015 yılı 13-17 Nisan tarihlerinde düzenlenen bir diğer fuarda Hannover Sanayi Fuarı 2015 olmuş Türkiye'den 222 firma fuara katılım sağlamıştır. Yoğun katılım sağlanan ve Türk firmalarının ürünlerinin sergilendiği fuarın sanayi sektöründe Türk-Alman ticaretine olumlu katkı yapacağı öngörülmüştür [303]. Ayrıca 2015 yılında savunma alanında gelişmeler yaşanmış olup CERBE sınıfı denizaltı projesi için üretilen Denizaltı Bilgi Dağıtım Sistemi Havelsan tarafından Almanya'ya ihraç edilmiştir [304].

2015 yılında diğer bir gelişme Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli bir yeri olan turizm sektöründe gerçekleşmiş, Alman Turizm Merkezi - DZT tarafından yapılan araştırmaya göre Türklerin yurt dışı çıkışlarında ilk sırada Almanya gelmiştir [305]. Ayrıca diğer bir olumlu gelişmede vize uygulamasıyla alakalı olmuş, Stuttgart Barosu üyesi ve Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rolf Gutmann tarafından tesadüfen 20 Mayıs 1930'da imzalanan ve yürürlükte olan Türk-Alman Ticaret Anlaşması farkedilerek vergi borcu olmayan tüccarlara uzun vize işlemleri yerine sadece yeterlilik belgesi ile Almanya'ya gidip mallarını tanıtılabileceği, alım-satım sözleşmeleri yapabileceği bildirilmiş olup Türkiye'nin AB süreci sonrası anlaşmayı hiç kullanmadığı

ifade edilmiştir [306]. Bununla beraber 20 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa Suruç'ta gerçekleşen intihar saldırısı sonrası Almanya Dışişleri Bakanlığı Türkiye'ye seyahat edeceklere uyarıda bulunmuştur. Bu uyarının turizmi geçici bir süre olumsuz etkilediği belirtilmiş ve turizmciler önlem istemişlerdir [307]. Ayrıca Almanya'dan ikinci bir seyahat uyarısında 10 Ekim 2015 tarihinde Ankara'da gerçekleşen bombalı intihar saldırılarından sonra olmuş olup güvenlik konusunun tatilecilerin tercihini etkileyerek turizm satışlarını hissedilir derecede düşürdüğü anlaşılmıştır [308].

Türk-Alman ticari işbirliği yaşanan gerilimlere rağmen gelişerek devam etmiş Türkiye ile Almanya arasındaki ticaret hacmi 2015 yılında 36,8 Milyar euroya yükselmiştir. 2014 yılında Almanya'nın ihracatında 16. ve ithalatında da 18. sırada bulunan Türkiye, ticaretin gelişimiyle birlikte 2015 yılında Almanya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 14. ve en çok ithalat gerçekleştirdiği ülkeler arasında 17. sırada yer almıştır [309].

2.1.9. 2016 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2016 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 138 adet politik ve 57 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 12 adet haberden yararlanılmıştır.

2016 yılında Almanya olan ilişkilerde Türk kamuoyunda sıklıkla yer bulan konular AB üyeliği, Mülteci Anlaşması ve vize muafiyeti, terörizm, İncirlik, Ermeni Olayları, dokunulmazlıkların kaldırılması, basın özgürlüğü, demokrasi mitingi, FETÖ ve iltica, başkanlık seçimi, Hitler benzetmesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret ve çifte vatandaşlık olurken bu başlıklar altında Türk-Alman ilişkileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler altında Türk-Alman ticari ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren gelişmeler paylaşılmıştır.

2015 yılının son çeyreğinde iki ülke arasında yaşanan gerilimin Almanya'yı sarsan mülteci kriziyle birlikte aşılması sonrasında 2016 yılı gerginlikler yılı olarak ifade edilebilir. 2016 yılı Ocak ayı başında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Başkanlık sistemiyle alakalı yorumunda Hitler Almanya'sı ile ilgili benzetmesi yoğun eleştiriler alırken iki ülke ilişkilerinde kısa bir süreliğine soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur. Sonrasında İstanbul Sultanahmet'te çoğunluğunu Alman turistlerin oluşturduğu kafilenin

hedef alınarak DAESH mensubu bir kişinin gerçekleştirdiği bombalı saldırı iki ülkeyi derin üzüntüye boğarken iki ülke arasında teröre karşı dayanışma çağrıları yüksek sesle dillendirilmiştir. Öte yandan 2015 yılında varılan mutabakat neticesinde 2016 yılı Ocak ayında Türkiye ile Almanya arasında ilk defa Hükümetlerarası İstişare Toplantısı gerçekleştirilerek Türk-Alman ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunulmuştur. Bu gelişme sonrasında gerek toplantının etkisi gereksede siyasilerin temaslarında öncelik verdiği konular olması hasebiyle terörle mücadele, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığıyla ilgili olarak Türkiye ve Almanya İçişleri Bakanlıkları arasında 23.02.2016 tarihinde "işbirliği niyet beyanları" imzalanarak bu alanlarda Türk-Alman işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2016 Mart ayında Almanya televizyonunda Alman bir şovmenin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret içeren şiir okuması iki ülke arasında gerginliğe neden olurken Türkiye Almanya Dışişleri Bakanlığı'na nota verip konunun incelenmesini talep etmiştir. 2016 Nisan ayında Türkiye'yi AB üst düzey yöneticileriyle ziyaret eden Almanya Başbakanı Merkel'in gündeminde mülteciler olmuş yinede Merkel'in bu ziyareti Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret krizi nedeniyle oluşan gerginliğin dindirilmesine yönelik bir ziyaret olarak okunmuştur.

2016 Haziran ayı başında Alman meclisine sunulan Ermeni olaylarının soykırım olarak tanınmasını içeren önerenin kabul edilmesi Türkiye'nin sert tepki vermesine neden olurken, Türk-Alman ilişkilerinin ciddi derecede gerilmesine neden olmuştur. Türkiye bu karar sonrasında Almanya'nın Alman milletvekillerinden oluşan bir heyetin İncirlik'teki Alman askerlerini ziyaret talebinini reddetmiş milletvekilleri ancak Ekim ayında Türkiye'nin izin vermesi sonrasında ziyareti gerçekleştirebilmiştir. Bu karar Alman kamuoyunda uzunca bir süre tartışılmasına neden olurken Türkiye eleştiri oklarının hedefi olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimine karşı gerek Alman kamuoyunun gerek Alman politikacılarının tepki konusunda yavaş kalması Almanya'nın sınıfta kalmasına neden olurken üstüne birde Ergenekon savcılılarıyla alakalı Türkiye'nin iade isteğine "Savcılar burada değil" cevabı verilmesi ve Almanya'daki Gülen cemaati kuruluşlarını denetleme isteğinin reddedilmesi iki ülke ilişkilerindeki gerilimin artmasına neden olmuştur. Ayrıca Almanya Köln'de 31 Temmuz 2016 tarihinde yapılacak Darbeye Karşı Demokrasi Yürüşü'ne güvenlik gerekçesiyle Almanya'nın zorluk çıkarması ve

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mitinge video konferans yoluyla katılımının engellenmesi Türk tarafında ciddi eleştirilere neden olup iki ülke arasındaki gerilen ilişkilere zarar verirken 01.08.2016 tarihinde tepki olarak Almanya maslahatgüzarı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na çağırılmıştır.

2016 Eylül ayından sonra bir yumuşama kırıntıları görülsede 2016 Ekim sonlarında Can Dündar'a İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca yakalama emri çıkartılması sonrasında Almanya'nın geçici pasaport vermesi ve Almanya İçişleri Bakanlığı'nın 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında diplomatik pasaportlu 35 Türk vatandaşının Almanya'ya sığınma talebinde bulunduğunu açıklaması iki ülke arasındaki gerilimi tırmandıran gelişmeler olarak görülmüş Türk siyasilerinde sert tepkiler vermesine neden olmuştur. Öte yandan HDP'li vekillerin Kasım ayı başında tutuklanması sonrasında Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Michael Roth'un Türkiye'de baskı altındaki hükümet karşıtlarının Almanya'dan sığınma hakkı talep edebileceklerini söyleyerek ilticaya yeşil ışık yakması gerilen iki ülke arasındaki ilişkilerde Türkiye'nin güçlü tepki vermesine neden olmuştur. İki ülke arasındaki gerilimi tırmandıran gelişmeler sonrasında 14-15 Kasım 2016 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret ederek temaslarda bulunan Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier'in, 15 Temmuz darbesini ve terörü kınadıklarını ifade etmesi iki ülke arasındaki tansiyonu düşürücü bir söylem olarak yorumlanmıştır.

Türk-Alman ilişkilerindeki gerilim devam ederken 2016 Aralık ayı başında TBMM Başkanvekili Ayşe Nur Bahçekapılı Almanya ziyareti sırasında pasaportunun çalınması sonrasında Türkiye Büyükelçiliğinden aldığı geçici pasaportla havalimanında Alman polisinin kötü muamelesine maruz kalmış ve havalimanında alıkonulmuştur. Bu gelişme sonrasında Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Martin Erdmann'ın Dışişleri Bakanlığına davet edilerek müsteşar yardımcısı düzeyinde Türkiye'nin tepkisi dile getirilmiştir [310]. Ayrıca benzer bir gelişmede spor turnuvası için Almanya'ya giden 14 Türk'ün Almanya'nın Düsseldorf Havalimanı'nda insan kaçakçılığı bahanesiyle bekletilip Alman polisi tarafından sorgulanması ve grupta bulunan bir kişinin gözaltına alınmasıyla yaşanmış ve Türkiye'nin tepkisini çekmiştir [311].

2016 yılında yaşanan gerilimlerin tırmanması Almanya ile iş yapan işadamlarını tedirgin ederken yaşanan gerilimlere rağmen yıl içinde Türk-Alman ticari işbirliğini geliştiren ve Türk firmalarının tanınırlığını arttırıp ürünlerini sergileme fırsatı bulduğu Almanya'daki fuarlara Türk firmaların çıkarması devam etmiş ve ihracatın geliştirilmesine çalışılmıştır.

2016 yılında yaşanan gerilimler ve terör olayları nedeniyle Almanya Dışişleri Bakanlığı sitesi aracılığıyla yaptığı Türkiye'ye seyahat uyarıları turizm sektörünü olumsuz etkilemiş bu olumsuzlukları aşmak ve turizmi geliştirmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı'nın 2016 Ağustos ayında Almanya'nın önde gelen tur operatörleri ve turizm sektörü temsilcileriyle temasları fayda etmemiş Türkiye'yi ziyaret eden Alman turist sayısı ciddi bir düşüş yaşamıştır.

2.1.9.1. Politik Gelişmeler

AB üyeliği, Mülteci Anlaşması ve vize muafiyeti

Türk-Alman ilişkilerinde ve bürokratların Almanya temaslarında dile getirilen konuların başında gelen vize muafiyetiyle ilgili 2016 yılı Ocak ayı sonlarında tahminde bulunan Ekonomi Bakanı Mustafa Elitaş, AB'nin öne sürdüğü çeşitli programların Türkiye tarafından hayata geçirilmesi sonrasında Ekim 2016'da Türkiye'den Almanya'ya vizesiz seyahatin gerçekleşmesinin muhtemel olduğunu ifade etmiştir [312]. Öte yandan 2016 yılında Türk-Alman ilişkilerinde öne çıkan diğer konularda AB üyeliği ve Mülteci anlaşması olurken Almanya Başbakanı Merkel, 2015 yılında mülteci sorunu konusunda dile getirdiği Türkiye desteği Ocak 2016'da haftalık video değerlendirmesinde de yer bulmuş 2,5 Milyon sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye'nin çok az uluslararası yardım aldığını belirterek konunun önemine vurgu yapmıştır [313]. Merkel'in bu açıklaması sonrasında harekete geçen Almanya, Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitiminde kullanılmak üzere UNICEF Türkiye'ye 25 Milyon Euro yardımda bulunmuştur [314]. Öte yandan Almanya'nın mültecilerle alakalı Türkiye desteği bununla sınırlı kalmamış Almanya Başbakanı Merkel 2016 Ocak ayı sonlarında Türkiye'den Almanya'ya gelen sığınmacılara öncelikli kontenjan ayrılacağını açıklamıştır [315]. Bununla beraber Almanya Başbakanı Merkel 08.02.2016 tarihinde Türkiye ziyaretinde bulunarak Başbakan Davutoğlu ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüş ve Türkiye-AB ilişkileri, mülteci sorunun getirdiği düzensiz göç konuları ele alınmıştır [316]. Türkiye ziyareti sonrası 12.02.2016 tarihinde yaptığı açıklamada Merkel, mülteciler konusuna değinerek Kasım 2015'te Türkiye AB Zirvesinde anlaşmaya varılan eylem planının adım adım uygulanacağını belirtmiş ayrıca mültecilerin durumunun iyileştirilmesi amacıyla Türkiye'ye verilmesi öngörülen 3 Milyar Euro'nun yeterli olmaması halinde gönüllü bir grup AB ülkesinin belirli sayıda sığınmacının kabul edilmesinin düşünülebileceğini ifade ederek Türkiye'nin yükünün hafifletilmesi için daha önceleride belirttiği desteği

yinelemiştir [317]. Ayrıca Merkel, 18.02.2016 tarihinde Brüksel’de gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi’nde AB-Türkiye Ortak Eylem Planı’na öncelik verilmesini istediğini belirterek mülteciler konusunun önemini vurgulamıştır [318]. Bununla beraber gerek Ocak 2016’da ilk defa gerçekleştirilen Hükümetlerarası İstişare Toplantısı’nın etkisi gereksede Almanya Başbakanı Merkel’in Türkiye ziyaretlerinde görüşülen konuların başında gelmesi hasebiyle terörle mücadele, düzensiz göç ve göçmen kaçaklığıyla ilgili olarak Türkiye ve Almanya İçişleri Bakanlıkları arasında 23.02.2016 tarihinde "işbirliği niyet beyanları" imzalanmış olup Türk-Alman yakın işbirliğinin gelişimi amaçlanmıştır [319]. Ayrıca Türkiye’nin Suriyeli mülteciler konusundaki tutumunun Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir ivme kazanmasında önemli rol oynadığı ve AB müzakere sürecine hız kazandıracığı öngörülmüştür. Nitekim Almanya Başbakanlık Dairesi Başkanı Peter Altmaier Türkiye’nin sığınmacılar konusunda birçok AB ülkesinden daha Avrupalı bir şekilde hareket ettiğini belirterek Türkiye’nin önemini ve AB’deki rolünü vurgulamıştır [320]. Ayrıca 07.03.2016 tarihinde Türkiye-AB Zirvesi için Brüksel’e gelen Başbakan Ahmet Davutoğlu, Almanya Başbakanı Angela Merkel ve AB Dönem Başkanlığını yürüten Hollanda Başbakanı Mark Rutte ile üçlü bir görüşme yaparak düzensiz mülteci göçü, AB’ye tam üyelik müzakere süreci, Suriye’deki gelişmeler ve bölgesel konular ele alınmıştır [321]. Öte yandan Türkiye-AB Zirvesinde öneriler paketini sunan Türkiye mülteciler sorununu AB üyeliği noktasında bir kapı olarak görmüş ve vize muafiyeti konusunda önerilere dahil ederek avantajlı konuma gelmiştir [322]. Türk tarafının önerilerini değerlendiren Almanya Başbakanı Merkel, önerileri memnuniyetle karşılayıp ayrıntıları değerlendirmek için bir hafta kadar zaman istemesi Alman siyasetinin karışmasına sebep olmuştur [323]. Ayrıca mülteciler konusunda açık kapı politikası eleştirilen ve destekçi kaybeden Merkel, üstüne Türkiye’nin AB görüşmelerinde avantajı ele geçirmesiyle birlikte vize kolaylığı ve AB müzakere sürecinin hızlandırılacak olması Merkel’in Alman siyasetçilerinin eleştiri oklarına hedef olmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler üzerine açıklama yapan Merkel, Türkiye’nin AB görüşmelerinde üstünlüğü ele geçirmediğini ifade ederek "Çıkarlarda bir denge arıyoruz" şeklinde konuşmuştur [324]. Eleştiri oklarının hedefi olan Almanya Başbakanı Merkel’e ve dolayısıyla Türkiye’ye destek veren Almanya Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert, Türkiye’nin AB süreci ve vize muafiyetine ilişkin Merkel’le benzer bir açıklama yaparak önerileri memnuniyetle karşıladığını ifade etmiş ve ortak hedeflerinin AB zirvesinde somut kararlara ulaşmak olduğunu belirtmiştir [325]. Konuyla alakalı Alman hükümet

kanadındanda destek Almanya Adalet Bakanı Heiko Maas ve Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'den gelmiş, Türkiye'nin AB üyeliğine destek veren Bakanlar AB üyelik müzakerelerinin ilerletilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir [326]. Ancak Türkiye'nin AB üyeliği ve vize muafiyetine ilişkin umutları kısa sürmüş 17-18 Mart 2016 tarihinde yapılacak AB zirvesinden önce AB-Türkiye anlaşmasına dair açıklamalar yapan Almanya Başbakanı Angela Merkel, Türkiye ile üyelik müzakerelerinde yeni fasılların açılmasından önce Kıbrıs konusunda yapılması gerekenler olduğunu ifade etmiş ayrıca vize koşullarının gevşetilmesi için AB'nin belirlediği koşulların değişmeyeceğine dikkat çekmiştir [327]. Öte yandan AB Komisyonu Başkan Yardımcısı Frans Timmermans'ta vize muafiyeti konusunda Türkiye'nin yerine getirmesi beklenen kriterleri Nisan sonuna kadar tamamlaması gerektiğini belirterek vize muafiyeti için istenen 72 kriterin kısa bir zaman diliminde gerçekleşmeyeceğini hissettirmiştir [328]. Vize muafiyeti ve AB üyeliği konusunda Türkiye'yi oyalamaya dönük bir politika benimseyen AB ve benzer bir politika güden ve söylemleriyle sürekli olarak Türkiye'nin tam üyeliğine karşı olduğunu yineleyen Almanya Başbakanı Angela Merkel, Nisan 2016 'da benzer bir açıklama yaparak "Hemen tam üyeliği göz önünde bulundurulmadan AB ile bağları güçlendirmeye çalışmayı, üyelik sürecini ilerletmeyi ve vize konuları ile vize serbestisi üzerine görüşmeyi var olan sorunlara rağmen doğru buluyorum." diyerek değerlendirmesini tamamlamıştır [329]. Bununla beraber 23 Nisan 2016 tarihinde Almanya Başbakanı Merkel, Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Donald Tusk ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Frans Timmermans ile birlikte Gaziantep'e gelerek Başbakan Davutoğlu'nun eşliğinde mülteci kamplarını gezmiş ve özellikle AB-Türkiye mülteci sorununa ilişkin mutabakatın şartlarının taraflar açısından zamanında yerine getirip getirmediğinin tartışıldığı bir dönemde bu ziyareti yapması güven tazelemeye çalışması olarak yorumlanmıştır [330]. Ayrıca Merkel, 2016 Mayıs ayının ilk haftasında yaptığı açıklamasında Türkiye'nin vize serbestisi konusunda henüz yerine getirilmeyen kriterleri de gerçekleştireceğine inandığını ifade ederek AB-Türkiye anlaşmasının inandırıcılığının sağlanması gerektiğine dikkat çekmiştir [331]. Bununla beraber bu destekler kısa sürmüş 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen ve onlarca şehit verilmesine neden olan Fetullahçı Terör Örgütü - FETÖ'nün darbe girişimi sonrasında örgüt mensuplarının yakalanması ve Türk kamuoyunda idam talebinin yüksek sesle dile getirilmesiyle birlikte Alman hükümeti idam cezasının gelmesi durumunda Türkiye'nin AB'ye üye olamayacağını belirterek 2016 Haziran ayı başında sözde Ermeni soykırımı

kararıyla Türk-Alman ilişkilerinde sebep olan büyük gergiliğin artmasına neden olmuştur [332]. Başarısız darbe girişimi ve ardından yaşanan gelişmelerle iki ülke arasında tasiyonun yükselmesi sonrasında Alman tarafında Türkiye ile AB üyelik görüşmelerinin durdurulması fikri tartışılmaya başlanmış olup Almanya Başbakan Yardımcısı Sigmar Gabriel'de üyelik görüşmelerinin durdurulması fikrine karşı olduğunu belirtmiş ancak Türkiye'nin sonraki 10-20 yıl içerisinde AB'ye üyeliğinin söz konusu olmadığını ifade ederek bu zamana kadar oyalanan Türkiye'nin bundan sonraki süreçte benzer taktiklerle üyelik sürecinin uzatılacağı anlaşılmıştır [333]. Öte yandan HDP'li vekillerin tutuklanması, Almanya tarafından FETÖ üyelerinin iade edilmemesi ve ilticaya yeşil ışık yakılması sonrasında Türkiye Almanya arasındaki tasiyonun iyice yükselmesine neden olmuş ve Alman Federal Meclisinde'de Alman Hükümetinin politikalarının tartışılmasına sebep olurken bazı milletvekilleri tarafından AB'nin Türkiye'nin üyelik müzakerelerini askıya alması önerileri tekrardan dillendirilmeye başlanmıştır. Konu hakkında açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier bu önerilere karşı çıkarak "Türkiye'nin Avrupa'yla bağlı kalmasına ihtiyacımız var." diyerek Türkiye'nin önemine dikkat çekmiştir [334]. Ayrıca Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier 14-15 Kasım 2016 tarihinde Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirerek Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile düzenlediği basın toplantısında "Müzakereler dursun kararını Avrupa başkentleri vermemeli, AB müzakereleriyle ilgili kararı Türkiye vermeli" diyerek kararı Türkiye'ye bırakmıştır. Konu hakkında açıklama yapan Mevlüt Çavuşoğlu'da AB'nin çifte standardından usandıklarını ifade ederek "AB ile müzakere kararını referandumda halkımız verir" açıklamasında bulunarak referandum sinyalini vermiştir. Bu dönemde Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier'in Türkiye ziyareti kopma noktasına gelen Türk-Alman ilişkilerini normale döndürme adına yapılmış bir ziyaret olarak değerlendirilmiştir [335]. Öte yandan Avrupa Parlamentosu'nda darbe sonrası devreye sokulan önlemleri öne sürerek ohal, idam cezasının getirilmesi gibi Türkiye gündeminde tartışılan konuları ekleyerek dokuz maddeden oluşan ortak karar metni hazırlanmış ve 24.11.2016 tarihinde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik müzakerelerinin geçici dondurulmasına ilişkin karar oylanarak kabul edilmiştir. AP oylaması öncesi yazılı açıklama yapan Almanya Başbakanı Merkel, kararın AB Konseyi tarafından alınabildiğine dikkat çekerek AP'nin hukuken bir işlevinin bulunmadığını vurgulamış ve Ankara ile diyalogun sürmesi gerektiğini belirtmiştir [336].

Terörizm

2016 yılında Türk-Alman ilişkilerini derinden etkileyen bir diğer olayda 12 Ocak 2016 tarihinde İstanbul Sultanahmet'te Alman çeşmesi civarında canlı bomba bir DAESH militanının 45 kişilik turist kafilesi arasına karışarak kendini patlatması olmuştur. Saldırıda 10 Alman vatandaşı hayatını kaybetmiş 15 kişide yaralanmıştır. Hayatlarını kaybeden turistlerin çoğunun Alman vatandaşı olması nedeniyle Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu Almanya Başbakanı Merkel'i arayarak taziyelerini iletmiştir. Almanya Başbakanı Angela Merkel terör saldırısına ilişkin yaptığı ilk değerlendirmede Teröristlerin tüm insanlığın düşmanı olduğunu belirtmiş ayrıca Ekim 2015'te Ankara'daki gerçekleşen terör eylemini hatırlatarak "Biz Almanlar tekrar tekrar terörün hedefi olan Türkiye'deki insanları unutmayalım" şeklinde konuşarak Türk insanıyla dayanışma mesajları vermiştir [337]. Ayrıca 13.01.2016 tarihinde Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere beraberindeki heyetle İstanbul'a gelerek yaralı Alman vatandaşlarını hastanede ziyaret etmişlerdir [338]. Öte yandan terör saldırısı nedeniyle iki ülke arasında içişleri bakanlıkları ve istihbarat servisleride yoğun temaslarda bulunmuşlardır. Konuyla alakalı Merkel'de terörizmle mücadelede iki ülkenin birlikte durması gerektiğini ifade ederek işbirliğinin önemine işaret etmiştir [313]. 15 Temmuz darbe girişi sonrasında gelişen olaylarla iki ülke arasındaki gerilim gittikçe büyürken, Ağustos 2016'nın sonlarında Türkiye'nin Ortadoğu'daki İslamcı grupların merkezi eylem platformu olduğunun savunan raporun Almanya'da yayınlanması iki ülke arasındaki gerilime tuz biber ekmiştir. Üstüne birde Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere'in raporla alakalı olarak "Aslında Türkiye'deki durum çok daha karmaşık" şeklindeki sözüyle yayınlanan raporun arkasında durması gerilimin büyümesine neden olmuştur [339].

İncirlik

2 Haziran 2016 tarihinde sözde Ermeni soykırım tasarısının Almanya Federal Meclisinde onaylanmasından sonra iki ülke arasında gerginliğin gittikçe artması ilişkilerde kendini göstermiş olup Alman Savunma Bakanlığı Müsteşarı Ralf Brauksiepe başkanlığında milletvekillerinden oluşan bir heyetin İncirlik'teki Alman askerlerini ziyaret talebinin reddedilmesi Almanya'da ciddi tepkilere neden olmuştur. [340]. Bunun üzerine İncirlik üssüne ziyaret kararı alan Almanya Savunma Bakanı Von der Leyen, Başbakan Binali Yıldırım'ın ziyaretin önündeki engeli kaldırması üzerine 2016 Temmuz ayı başında

ziyaretini gerçekleştirmiştir [341]. Bununla beraber Almanya Başbakanı Merkel'in Nato Zirvesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmesinden sonra Alman televizyonu ZDF'de katıldığı programda yaptıkları görüşmeye değinerek Alman milletvekillerinden oluşan heyete İncirlik üssünü ziyaret izni verilmemesi konusunda yapıcı bir görüşme olduğunu görüşmelere devam edilmesi gerektiğini belirtmiş ve çözümün henüz olmadığını ifade ederek heyetin İncirlik Üssü'nü ziyaretiyle alakalı beklentilerini bir süre için boşa çıkarmıştır [342]. Ayrıca iki ülke arasındaki gerginliği arttıran İncirlik ziyaretinin engellenmesi sonrasında 2016 Eylül başında İncirlik'e planlanan yatırımlar için ayrılan 58 Milyon Euro'luk bütçeyi Almanya Savunma Bakanlığı onaylayarak iki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmeye başladığı yorumları yapılmasına neden olmuş ve ayrıca Alman ordusunun IŞİD'e karşı mücadelede İncirlik Üssü'nü kullanmaya devam edeceğini göstermiştir [343]. Bu gelişmeler sonrasında Ekim ayında Türkiye'nin, Alman milletvekillerinin İncirlik ziyaretine izin vermesi gergileşen iki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmesi adına atılmış bir adım olarak değerlendirilmiştir [344]. İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başladığını gösteren bir diğer önemli adımda 2016 Ekim başlarında Almanya'nın terör örgütü DAEŞ'le mücadele kapsamında Türkiye'ye ek asker gönderme kararı alması olmuştur [345]. Ayrıca bir diğer gelişmede Almanya'nın DAEŞ'la mücadelede İncirlik Üssü'ne verdiği önemi ifade eden ve Türkiye'nin desteğinin sürmesini isteyen Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Schaefer'ın açıklaması olmuştur [346].

Ermeni Olayları

Mülteci sorununun Türkiye-Almanya ilişkilerinde gerilimi dindirmesi ve iki ülke arasındaki üst düzey temasların artmasıyla birlikte Alman Yeşiller Partisi tarafından Almanya Federal Meclisine sunulan 1915 Ermeni olaylarına ilişkin verilen ve "soykırım" olarak nitelendiren önerge destek bulamayınca geri çekilmiştir [347]. Ancak bu önerge girişimi bir süre sonra Hristiyan Birlik Partileri (CDU/CSU), koalisyon ortağı Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve muhalefetteki Yeşiller Partisi'yle birlikte tekrarlanarak Almanya Federal Meclisine sunulmuş Türk tarafının girişimleri ve çağrısına rağmen 2 Haziran 2016 tarihinde onaylanmıştır. Ermeni olaylarının soykırım olarak tanınması Türk-Alman ilişkilerini 2016 yılında derinden etkilemiş ve ciddi derecede germiştir [348]. Nitekim tasarıya ilişkin Cumhurbaşkanı Erdoğan "Karar bu ülkeyle ilişkileri ciddi manada etkileyecek bir karardır" diyerek ilişkilerin ağır yara aldığını ifade etmiştir. Ayrıca karara ilişkin Türkiye, Almanya Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırması ve Alman

tarafına Türkiye’den ciddi eleştiriler yöneltilerek Türk tarafı için yok hükmünde olduğu ifade edilmiştir [349]. Bu gelişme iki ülke arasındaki ilişkilerin ilerleyen dönemlerde seyrinide etkilemiştir. Öte yandan Alman tarafına yöneltilen eleştirilerin yüksek sesle dile getirilmesi ve ilişkilerin ciddi şekilde gerilmesi sonrasında açıklama yapan Almanya Başbakanı Merkel, 1915 olayları konusunda farklı düşüncelerini ancak ilişkilerinin kapsamlı ve güçlü olduğunu söyleyerek Türk-Alman ilişkilerine dair düşüncelerini dile getirmiş ancak tasarının Türk-Alman ilişkilerine derin bir yara açtığı gerçeğini değiştirememiştir [350].

Dokunulmazlıkların kaldırılması, Basın Özgürlüğü, Demokrasi Mitingi, FETÖ ve İltica

22-23 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen Dünya İnsani Yardım Zirvesi’ne gelen Almanya Başbakanı Angela Merkel zirve kapsamında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edilmiştir. Terörle mücadele kapsamında son dönemde dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekilleri ve MİT turları haberiyle devlet sırlarını ifşa etmek suçundan ceza alan Cumhuriyet Gazetesi yayın yönetmeni Can Dündar ve gazetenin Ankara muhabiri Erdem Gül Merkel’in gündeminde olarak Türkiye’de bağımsız yargı sistemine, bağımsız medyaya ve güçlü bir parlamentoya ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve dokunulmazlıkların kaldırılmasını endişeyle karşıladıklarını dile getirerek Türkiye’ye eleştiride bulunmuştur [351]. Merkel’in bu ağır eleştirisinin 2016 yılı başında gelişme gösteren Türk-Alman ilişkilerinin peşpeşe gelen olumsuz gelişmelerle birlikte gerilmesinde payı olmuştur. Ayrıca firari Ergenekon savcılarları Zekeriya Öz ve Celal Kara’nın Almanya’da olduğu söylentileri sonrasında harekete geçen Türkiye’nin Almanya’dan iade isteğine Almanya “Savcılar burada değil” yanıtını vermişken üstüne birde Türkiye’nin Almanya’da Gülen cemaati kuruluşlarını denetleme isteğini reddetmesi iki ülke ilişkilerinin iyice gerilmesine neden olmuştur [352]. Öte yandan 31 Temmuz 2016 tarihinde Almanya Köln’de yapılacak Darbeye Karşı Demokrasi Yürüşü için güvenlik gerekçesiyle çıkarılan zorluklara ek miting öncesi Alman Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, “Türkiye’deki politik gerilimlerin Almanya’ya taşınması ve farklı siyasi görüşte olanların korkutularak susturulması kabul edilemez ve biz buna müsaade etmeyeceğiz” şeklinde konuşarak uyarıda bulunmuş ve ardından Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın mitinge video konferans yoluyla katılımının engellenmesi iki ülke arasındaki ilişkilere büyük zarar verirken, Türk kamuyounda da eleştirilere sebep olmuş ve Almanya tarafından sürekli olarak dile getirilen düşünce ve ifade özgürlüğü kistaslarının da yok

saymıştır [353]. Nitekim Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'da bu konudaki tepkiyi dile getirerek "Hani ifade özgürlüğü vardı." şeklinde çıkmıştır [354]. Öte yandan Almanya maslahatgüzarı 01.08.2016 tarihinde tepki olarak Türkiye Dışişleri Bakanlığına çağrılmıştır [355]. Ayrıca Alman kamuyunda Türkiye karşıtlığının artması ve darbecilerin Almanya'ya sığındığına dair söylemlerin ayyuka çıkması sonrasında Almanya Başbakanı Merkel, Almanya'nın darbeyi kınamasının doğru ve önemli olduğunun altını çizmiştir. Merkel'in bu söylemleri iki ülke arasındaki gerginliğin büyüdüğü bir zamanda tansiyonu düşürmek adına yapılan açıklamalar olarak değerlendirilmiştir [356]. Bununla beraber Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının FETÖ ile bağlantılı olduğunu düşündükleri firmalara yönelik internet üzerinden başlattıkları boykot çağrısı sonrasında Almanya Stuttgart Savcılığı çağrıyla yapanlara yönelik "Halkı kışkırtmak" suçlamasıyla soruşturma başlatmış Baden Württemberg Eyaleti Ekonomi Bakanı Nicole Hoffmeister-Kraut'da boykot çağrısının duruldurulması yönünde istekte bulunarak Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının tepkisini çekmiştir [357]. Gerilen Türk-Alman ilişkilerinin Eylül ayı başında İncirlik üzerinden her iki tarafın olumlu adımlarıyla birlikte normalleşme sinyalleri vermesi sonrasında 2016 Eylül sonlarında Türkiye Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) üyesi firari savcılar Zekeriya Öz ve Celal Kara'nın iadesi için ikinci kez Almanya'ya nota vermiştir [358]. Bununla beraber Türk-Alman ilişkilerini etkileyecek bir diğer gelişmede Almanya İçişleri Bakanlığı'nın 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında diplomatik pasaportlu 35 Türk vatandaşının Almanya'ya sığınma talebinde bulunduğunu açıklaması olmuştur. Türk tarafından Almanya'nın darbecilere ve FETÖ üyelerine karşı tutumu eleştiriliyorken üstüne birde Almanya İçişlerinin bu açıklaması gelince Türk-Alman ilişkilerinde gergin havanın tekrardan oluşmasına neden olmuştur [359]. Bu gelişmelere ek olarak 2016 Ekim sonlarında Almanya'ya kaçan Can Dündar için İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nca yürütülen soruşturma çerçevesinde yakalama emir çıkartılması sonrasında Almanya'nın geçici pasaport verdiği öğrenilmiştir. Bu adım Türk-Alman ilişkilerinde yeniden oluşan gergin havaya tuz biber ekmiştir [360]. Konuyla alakalı açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan'da Almanya'nın FETÖ'nün arka bahçesine döndüğünü ve teröre çanak tuttuğunu ifade ederek tepkisini belirtmiştir [361]. Bununla beraber dokunulmazlıkları kaldırılan HDP'li vekillerin Kasım ayı başında tutuklanması sonrasında Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steirmeier, Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği Maslahatgüzarı'ndan açıklama talep etmiştir [362]. Bu gelişme sonrasında Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Michael

Roth, Türkiye’de baskı altındaki hükümet karşıtlarının Almanya’dan sığınma hakkı talep edebileceklerini söyleyerek ilticaya yeşil ışık yakması gerilen iki ülke arasındaki ilişkilerde Türkiye’nin güçlü tepki vermesine neden olmuştur [363]. Nitekim Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu 'Teröristlerin Almanya'yı seçmesi tesadüf değil' demiş ve terör örgütü üyelerinin istenmesine rağmen iade edilmediğini ifade ederek Almanya’nın art niyetli davrandığına dikkat çekmiştir [364]. Öte yandan 14-15 Kasım 2016 tarihleri arasında Türkiye’ye ziyaret gerçekleştiren Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, 15 Temmuz darbe girişimini güçlü bir şekilde kınadıklarını ifade ederek her türlü terörü kınadıklarını, PKK’nın silah bırakması gerektiğini ifade etmiştir. Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier’in bu açıklaması Türk bürokratların Almanya’nın terör örgütlerine çanak tuttuğu, FETÖ üyelerinin ilticasına kolaylık sağladıklarına dair beyanları ve iade edilmemeleride hesaba katılınca iki ülke arasındaki tansiyonu düşürücü bir girişim olarak yorumlanmıştır [335]. Öte yandan 2015 yılına göre Türkiye’den Almanya’ya iltica edenlerin sayısı 2016 yılı Ocak-Kasım döneminde üç katı artış göstererek 5 bin 166 kişi olmuştur [365]. 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında Almanya’ya ilticalar atmış olup özellikle Alman Dışişleri Bakanlığı’nın 2016 Kasım ayı başında ilticaya yeşil ışık yakması sonrasında başvuru sayılarının daha da artacağı öngörülmüştür.

Başkanlık Seçimi, Hitler Benzetmesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a Hakaret

2016 yılı başında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Başkanlık sistemiyle alakalı açıklamasında Hitler Almanya’sı ile ilgili benzetmesi yeni düzelmeye başlayan iki ülke arasındaki ilişkilerde 2016 yılı başında soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur. Bu açıklama sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan Alman medyası tarafından eleştiri oklarının hedefi olması üzerine Cumhurbaşkanlığı’ndan açıklama yapılarak sözlerinin çarpıtıldığı belirtilmiş ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan’da 06.01.2016 tarihinde yaptığı konuşmada konuya değinerek benzer bir açıklama yaparak şahsının hedef alındığını belirtmiştir [366]. Öte yandan mülteci sorunu sonrası belirgin gelişme göstere Türk-Alman ilişkileri 31 Mart 2016 Alman İkinci Kanalı ZDF’de yayınlanan Neo Magazin Royal programında Jan Böhmermann ‘ın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret içeren şiir okuması sonrasında soğuk rüzgarlar esmesine neden olmuş ve Türkiye tarafından Almanya Dışişleri Bakanlığı’na nota verilerek Alman makamları nezdinde inceleme başlatılması istenmiştir [367]. Türkiye’nin bu talebi Almanya Federal Hükümeti

tarafından kabul edilerek Böhmermann'ın 'yabancı ülke temsilcilerine hakaret' suçundan yargılanabilmesinin yolu açılmıştır [368].

Çifte vatandaşlık

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Köln'de düzenlenen darbeye karşı demokrasi mitingine katılan Türklere yönelik Alman politikacılar tarafından yöneltilen sadakat eleştirileri sonrasında gündeme getirilen çifte vatandaşlık konusu Almanya'da gerçekleşecek seçim öncesi yoğun olarak tartışılmış ve Almanya Başbakanı Merkel, Almanya'da yaşayan Türk kökenlilerden Almanya'ya sadık olmalarını istemiştir [369]. Merkel'in Türklere yönelik sadakat açıklaması Alman siyasetçiler tarafından bölücü bir açıklama olarak nitelendirilerek yoğun eleştirilmiş ayrıca iki ülke arasında gittikçe artan gerilimin dahada büyümesine neden olmuştur [370]. Ayrıca 2016 yılı Aralık ayında Almanya iktidar partisi olan Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU), çifte vatandaşlığın korunması yönündeki koalisyon kararını unutarak kongresinde çifte vatandaşlığın kaldırılması kararı almış ve Türkiye'nin tepkisini çekerek gerginliğin uzamasına neden olmuştur [371].

2.1.9.2. Ekonomik Gelişmeler

2016 yılında İstanbul, Ankara ve Adana'da yaşanan terör saldırı sonrasında Almanya vatandaşlarına 2016 yılı içinde Almanya Dışişleri Bakanlığı sitesi aracılığıyla 3 kez Türkiye'ye seyahat uyarısında bulunmuş ayrıca İstanbul'daki bombalı saldırılar sonrası iki kezde seyahat uyarısını güncelleyerek İstanbul'daki vatandaşlarına otellerinden çıkmamaları tavsiyesinde bulunmuştur. Yaşanan terör saldırı ve darbe girişimi turizm sektörüne derin bir darbe vurmuş özellikle yapılan uyarılar turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir [372]. Yaşanan bu olumsuzlukları gidermek ve turizm sektörünü geliştirmek için adına Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı 2016 Ağustos ayında Türkiye ile Almanya arasındaki turizm ilişkilerinin değerlendirildiği ve 2016 yılına yönelik eylem planının ele alındığı toplantıya katılarak Almanya'nın önde gelen tur operatörleri ve turizm sektörü temsilcileriyle görüşmüştür [373].

Bir diğer gelişmede sergi alanında olmuş, 23 Nisan-30 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da Expo 2016 Antalya "Gelecek Nesiller için Yeşil Bir Dünya" felsefesi ve 'Çiçek ve Çocuk' teması ile sergi düzenlenmiştir. Almanya, Expo 2016 Antalya'ya katılarak sergi alanına Alman bahçesi kurmuştur [374].

Türk-Alman ticari işbirliğini geliştiren ve Türk firmalarının tanınırlığını arttırıp ürünlerini sergileme fırsatı bulduğu fuarlardan biri olan ve her yıl tekrarlanan Hannover Endüstri ve Sanayi Fuarı 25-29 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenmiştir. Türkiye 137 katılımcı firmayla fuarın en çok katılım sağlayan 5. ülkesi olmuştur. Endüstri 4.0'ın ön planda olduğu fuarda sektör temsilcileri Almanya'nın Endüstri 4.0 liderliğine dikkat çekerek öncelikli pazar değil makinede hedef pazar olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdür Yardımcısı bu talebe yeşil ışık yakarak konunun değerlendirilebileceğini belirtmiştir [375]. Öte yandan 22-24 Kasım 2016 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Bilişim Zirvesi'ne konuşmacı olarak katılan Bosch Dünya Başkan Yardımcısı ve İşletme Birimi Başkanı Gaur Dattatreya Türkiye'de sanayinin dijitalleşme oranının Almanya gibi gelişmiş ülkelere göre daha düşük olması nedeniyle potansiyelinin çok daha yüksek olduğuna dikkat çekmiştir [376].

2016 Haziran ayında Almanya'nın sözde Ermeni soykırımı tasarısını tanınması sonrasında gerilen Türk-Alman ilişkileri sektör temsilcilerinin de tedirgin etmiş Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD) Başkanı Rahmi Çuhacı Türkiye-Almanya arasında dış ticaret hacminin 38 Milyar Dolar olduğunu hatırlatarak, 2015 yılında Türkiye 13 Milyar 427 Milyon Dolar ile en fazla ihracatı Almanya'ya yaptığını ifade etmiş ve 2016 yılının ilk 5 ayında da Almanya'nın 5.6 Milyar Dolar ile en fazla ihracat yapılan ülke olduğuna dikkat çekerek Almanya ile krizin faturasının Rusya krizinden daha ağır olabileceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin konuya ölçülü tepki vermesi gerektiğini ifade ederek öncelikli hedeflerinin insanlara ve Türkiye ekonomisine zarar vermemek olması gerektiğine dikkat çekmiştir [377].

2016 yılında havacılık sektöründe gelişme yaşanmış olup 2016 Temmuz ayında Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş (TUSAŞ), Avrupa'daki en önemli havacılık ve uzay sanayii merkezlerinden biri olan Hamburg kentinde "TAI GmbH" adlı yeni bir havacılık şirketi kurmuştur. AIRBUS Grubu ile kaynaşma yolunda atılan stratejik bir adım olarak ifade edilen bu girişim sonrasında TUSAŞ ayrıca Hamburg yakınlarındaki Stade kenti merkezli Grunewald Stade GmbH şirketini satın almıştır. TUSAŞ böylelikle Avrupa havacılık sektörü ile kaynaşması yolunda adımlar atmış ve havacılık alanındaki kapasitesini artırarak geliştirmesinde önemli roller üstlenecek şirketlerin de oluşturmuştur [378].

2016 yılında bir diğer gelişmede otomotiv sektöründe olmuş 13-17 Eylül 2016 tarihinde Frankfurt Almanya'da gerçekleşen Automechanika Frankfurt 2016 Fuarı'na Türkiye'den 250 firma ile katılım sağlanmıştır. Fuar kapsamında basın mensuplarıyla bir araya gelen Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği (TAYSAD) yaptığı açıklamada yaşanan darbe girişimine rağmen Türk sanayisinin aksama olmaksızın faaliyetlerine devam ettiğini ifade ederek 2016 yılının ilk 8 ayında Türkiye'nin otomotiv sektör ihracatının 2015 yılının aynı dönemine göre % 12,2 artarak 15 Milyar 141 Milyon Dolarla Türkiye ihracatında ilk sıradaki yerini koruduğunu ifade etmiş ayrıca Almanya'nın Ocak-Ağustos döneminde 2 Milyar 537 Milyon Dolarla Türkiye'nin otomotiv ihracatında ilk sırada yer aldığına dikkat çekilmiştir. Fuara katılım sağlayan firmalar Automechanika Frankfurt 2016 fuarı ile başta Almanya'ya olmak üzere diğer ülke pazarlarına ihracatlarını geliştirmeyi amaçlamışlardır [379]. Ayrıca yüksek lojistik maliyetlerden dolayı Avrupalı firmalarla rekabette zorlanan otomotiv yan sanayicileri Ekonomi Bakanlığı ve TİM'in de desteğini alarak TAYSAD öncülüğünde başta Almanya olmak üzere üç ülkeye 2017 yılında lojistik merkez kurmayı kararlaştırmışlardır. Projenin maliyetleri % 15 oranında düşürmesi amaçlanmıştır [380].

2016 yılının Ekim ayında bir diğer gelişmede enerji sektöründe yaşanmış Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, Dünya Gazetesine yazdığı yazıda Almanya'daki enerji dönüşümüne değindikten sonra Türkiye'deki su, güneş, rüzgâr ve sıcak toprağa sahip olduğunu ifade ederek enerji üretiminde ağırlıklı olarak su kullanıldığını diğer kaynakların yeterince kullanılmadığını belirtmiş ve gelecekte güneş enerjisi santrallerinin, rüzgâr parklarının ve jeotermal tesislerinin Türkiye'nin parçası olmasını beklediklerini ifade etmiştir. Ayrıca iklimin korunması maksadıyla ve Almanya'nın enerji dönüşümündeki deneyimiyle Türkiye'yi desteklemeye hazır olduklarını vurgulamıştır. Siemens, E-On, EnBW ve STEAG gibi büyük Alman şirketlerinin ve orta ölçekli Alman şirketlerinin de bu fırsatı görerek Türkiye'ye yatırım yaptıklarını ifade etmiştir [381].

2016 Kasım ayında Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) tarafından başlatılan 'TİMAKADEMİ2023', Hedef Pazar Toplantıları'nın Antalya ayağında Almanya'dan Antalya ürünlerine çok talep olduğu ifade edilerek Rus pazarının yokluğunda Alman pazarının ön plana çıktığına dikkat çekilmiş ve Almanya'nın ticaretteki önemi dile getirilmiştir [382].

2.1.10. 2017 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2017 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 183 adet politik ve 114 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 24 adet haberden yararlanılmıştır.

2017 yılı Türk-Alman ilişkilerinde oldukça yoğun geçen bir yıl olmuş Almanya ile olan ilişkilerde Türk kamuoyunda çok fazla konu yer bulmuş sıklıkla yer bulanlar FETÖ'cülerin Türkiye'ye iade edilmemesi, PKK ve diğer terör örgütleri, İncirlik krizi ve Konya Üssü, Demirtaş'a davet, DİTİB - Casusluk krizi, referandum etkinliklerinin iptali ve Nazi benzetmesi, Erdoğan'a engelleme, Türkiye'de tutuklanan Alman vatandaşları ve insan hakları ihlalleri, Almanya'nın politika değişikliği ilanı, Almanya'daki seçim, Türkiye karşıtlığı ve Türklere çağrı, AB üyeliği, çifte vatandaşlık ve Suriye, silah ambargosu konuları olurken bu başlıklar altında Türk-Alman ilişkileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler altında Türk-Alman ticari ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren gelişmeler paylaşılmıştır.

2016 yılında sözde Ermeni soykırım tasarısının Almanya tarafından tanınması sonrasında gerilen ve tepki olarak Berlin Büyükelçisinin Ankara'ya çağırılmasıyla hissedilen gerilim, Alman vekillerin İncirlik ziyaretinin geçici engellenmesi sonrasında artmış ve 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye beklediği desteği Almanya'dan görememiş ayrıca Almanya'da gerçekleştirilen darbeye karşı demokrasi mitingine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın video konferans yoluyla katılmasının engellenmesi ve sonrasında FETÖ üyelerine iltica yolunun açılması gerilimin devam etmesine neden olurken 2017 yılında Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan gerginlikle girilmiştir. 2017 yılı Türk-Alman ilişkilerinin karşılıklı üst düzey ziyaretlerin yoğunluğu ve gerginlikleriyle en hareketli yıllarından biri olmuş yaşanan gerilimler gündemi uzunca bir süre meşgul etmiş ve ilişkilere zarar vermiştir. Almanya Başbakanı Angela Merkel'in 02.02.2017 tarihinde gerçekleştirdiği Türkiye temasları ilişkilerin toparlanması adına atılmış bir adım olarak görülsede temaslarda liderler arasındaki soğukluk hissedilmiş darbecilerin iadesi konusu iki ülke arasında sorun olmaya devam etmiştir. Öte yandan 18.02.2017 tarihinde Başbakan Binali Yıldırım'ın Almanya Başbakanı Merkel ile heyetlerarası görüşmesinde iki ülke ilişkileri masaya yatırılmış ve ilişkilerin son dönemde karşılıklı üst düzey temaslara tekrar ivme kazanmasından duyulan memnuniyet dile getirilerek ilişkilerdeki

toparlanma görülmüştür [383]. Ancak bir süre sonra Türk Bakanların Almanya’da düzenlenecek referandum kampanyalarını Almanya’nın sistematik bir şekilde engellemeye başlaması iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrardan gerilmesine neden olmuştur. Konu hakkında yorum yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Nazi benzetmesi Alman kamuoyunda uzunca bir süre yer edinirken Alman siyasilerin sert tepki göstermesine neden olmuş iki ülke arasındaki gerilim zirve yapmıştır. Öte yandan darbeci askerlerden bazılarının iltica başvurularına Almanya’nın onay vermesi iki ülke arasındaki tansiyonun iyice yükselmesine sebep olmuştur. Ayrıca Türkiye 16.05.2017 tarihinde İncirlik Üssü’nü ziyaret etmek isteyen bazı Alman milletvekillerine izin vermemiş, Türkiye’nin bu tavrı Alman siyasiler tarafından eleştirilerin hedefi olurken Alman kamuoyunda da fazlaca yer almıştır. Bu karar sonrası Merkel, İncirlik Üssü’nün taşınacağına dair sinyalleri verirken Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ”Almanya İncirlik’ten gitmek isterse güle güle deriz” açıklamasını yapmıştır.

İncirlik krizi iki ülke arasındaki ilişkilerde gerilimi tırmandırırken 05.06.2017 tarihinde Türkiye’yi İncirlik meselesinin çözümü için ziyaret eden Gabriel, Türkiye’nin FETÖ ve PKK mensuplarına yönelik beklentilerini boşa çıkarınca İncirlik konusunda çözüme varılamamış, Almanya’ya eli boş dönmek zorunda kalmıştır. Bu çözümsüzlük Türk-Alman ilişkilerindeki uçurumu özetlerken bu gelişme sonrasında 07.06.2017 tarihinde Alman kabinesi İncirlik’ten Alman askeri birliğinin çekilmesini onaylamıştır. Karar hakkında konuşan Almanya Başbakanı Angela Merkel, "Türkiye ile çok sayıda alanda ortak çıkarlarımız ve güçlü ekonomik ilişkilerimiz var, bu nedenle görüşmelerin sürmesi çok gerekli" diyerek Türkiye’nin önemini vurgulayarak görüşmelerin devam edeceğini vurgulamıştır [384].

2017 yılı Şubat ayında Die Welt Gazetesi Türkiye temsilcisi Deniz Yücel’in tutuklanarak cezaevine gönderilmesi iki ülke ilişkilerinde tansiyonu yükselten konulardan biri olurken 2017 Temmuz ayında aralarında bir Alman vatandaşında bulunduğu altı insan hakları savunucusunun silahlı terör örgütüne yardım etmek suçlamasıyla tutuklanması tansiyonu yükselten diğer bir konu olmuştur. Tutuklanmaları eleştiren Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel, Almanya’nın Türkiye politikasını değiştirebileceğine dair sinyaller vermiştir.

2017 yılında Almanya seçimleri öncesinde seçim malzemesi yapılan Türkiye karşıtlığında Türk-Alman ilişkilerinde gerilimin tırmandıran diğer bir konu olmuş, seçim sonrasında iki tarafın tansiyonu düşürmek yönündeki yaklaşımları iki ülke arasında güvenin tekrar

inşa edilmesi ve ilişkilere tekrar ivme kazandırmak amacıyla karşılıklı temasları hızlandırması dikkat çekmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, mevkidaşıyla seçim sonrasında ilk temasları gerçekleştirmiş ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'da ilişkilerin yeniden tesisi yönünde Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier ve Almanya Başbakanı Angela Merkel'le telefonda görüşmüştür [385]. Bu gelişmeler sonrasında Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Maria Adebahr, Türk hükümetiyle görüşmeleri devam ettirmeye ve ilişkilerdeki gerilimin azaltılmasına hazır olduklarını ifade ederek Almanya'nın Türkiye hakkındaki görüşünü dile getirmiştir [386].

2017 yılında iki ülke ilişkilerinde tansiyonun yükselmesi sonrasında Türkiye'ye yönelik baskıyı arttırmak amacıyla Alman siyasetinin ekonomik önlemleri gündemlerine alması dikkat çekerken Alman basınında Alman şirketlerinin casusluk iddiasıyla Türkiye tarafından soruşturulduğu iddiası ortaya atılmıştır. Türkiye'ye baskıyı arttırmak için ekonomik önlemleri uygulama başlayan Almanya AB nezdinde girişimlerde bulunmuş Berlin'in girişimleri sonrasında AB'nin Türkiye'ye mali yardımda kesintiye gitmeye hazırlandığı bildirilmiştir [387]. Ayrıca bu dönemde Gümrük Birliği anlaşması koz olarak kullanılmış, Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB Gümrük Birliği anlaşmasının güncellemeyeceklerine dair sözleri ve diğer Alman siyasetinin benzer açıklamalar yapması Türkiye'deki siyaset tarafından tepkiyle karşılanırken yurtdışında ticari faaliyetleri bulunan Türk firmalarını tedirgin etmiştir [388].

Yaşanan gerginliklere rağmen Türk firmalarının Almanya'daki fuarlara ilgisi ve katılımları devam etmiş, fuarlardan mevcut bağlantıları güçlendirerek ve yeni iş bağlantılarıyla dönerek ihracatın gelişimine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca yıl içinde tansiyonun yükselmesiyle birlikte Almanya'nın Türkiye'ye yönelik seyahat uyarıları turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir.

2.1.10.1. Politik Gelişmeler

FETÖ'cülerin Türkiye'ye iade edilmemesi, PKK ve diğer Terör örgütleri

Almanya'nın 2016 Kasım ayı başında ilticaya yeşil ışık yakması ve iltica eden FETÖ'cülerin Türkiye'ye iade edilmemesi 2017 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerde tansiyonu yükselten konulardan biri olmuştur. Konu hakkında 2017 Ocak ayı sonunda açıklama yapan Milli Savunma Bakanı Fikri IŞIK, 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında

40 Türk subayının Almanya'ya iltica talebinde bulunduğunu belirterek başvuruların işleme alınmadan iade sürecinin gerçekleştirilmesini beklediklerini ifade etmiştir [389]. Gerilen Türk-Alman ilişkileri Merkel'in Türkiye ziyaretinde yansımış 02.02.2017 tarihindeki Türkiye ziyaretinde bu havada geçmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmesinden sonra yapılan ortak açıklamada Merkel, darbecilerin cezalandırılması konusunda görüşüklerini ifade ederek PKK'da dahil her türlü terörle mücadele konusunda konuştuklarını belirtmiş darbecilerin iadesi konusunda Almanya'nın elinde kanıtların olması gerektiğini ifade ederek bu konuda kararın mahkemelerde olduğunu belirterek buna saygı duyulmasını istemiştir. Bu açıklama Türk tarafının beklentilerini karşılamamıştır [390]. Nitekim Adalet Bakanı Bozdağ görüşmelerde Merkel'in ziyaretinde dile getirilen ancak beklentileri karşılamayan ifadelerini ve Almanya'nın bugüne kadarki tutumunu eleştirerek "Türkiye'ye karşı suçluların iadesi konusunda gereken hassasiyet gösterilmediği takdirde Türkiye de aynı ile mukabele etmeye devam edecektir." şeklinde konuşmuştur [391]. Öte yandan 18.02.2017 tarihinde üst düzey heyetle birlikte Almanya'da Almanya Başbakanı Angela Merkel ve heyetiyle görüşme gerçekleştiren Başbakan Binali Yıldırım gerilen iki ülke ilişkilerini masaya yatırarak FETO, DEAŞ, PKK/PYD terör örgütleriyle mücadelede Almanya ile diyalog ve işbirliği olanaklarını ve bu konuda beklentilerini dile getirmiştir [383]. Almanya ile diyalog ve işbirliği kanallarının açık tutulması suçluların iadesine dair beklentiler oluşmasına neden olmuşsa da kısa bir süre sonra bu beklentiler boşa çıkmıştır. Bakanların referandum etkinliklerinin engellenmesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nazi benzetmesi sonrasında iki ülke ilişkilerinde gerilimin doruk noktasına ulaştığı bir zamanda Spiegel Dergisi Alman Hükümeti'nin Almanya'da faaliyetleri yasak olan PKK terör örgütüne karşı tutumunu sertleştirdiğini iddia etmiştir [392]. Ancak kısa süre sonra bu yasağın lafta kaldığı anlaşılmış Almanya'nın Frankfurt kentinde terör örgütü PKK yandaşları PKK sembolleriyle miting düzenlemiştir. Bu olay sonrası Türkiye Dışişleri Bakanlığı "Terör örgütünün gösterisine izin verilirken, Türkiye'nin milletvekillerine her türlü zorluğun çıkartılması, çifte standardın en vahim örneğini oluşturmaktadır." açıklamasını yaparak Almanya'yı kınamıştır [393]. Ayrıca gerilimi tırmandıran diğer bir konu Almanya istihbarat servisi BND Başkanı Bruno Kahl'ın, haftalık Der Spiegel Dergisi'ne verdiği mülakatta 15 Temmuz darbe teşebbüsünün arkasında FETÖ'nün bulunduğu ikna olmadığına dair beyanları olmuş bu gelişme sonrasında Almanya Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak Türkiye'nin tepkisi dile

getirilmiş ve söz konusu açıklamanın Almanya Federal Cumhuriyeti'nin FETÖ'ye gösterdiği müsamaha ve korumacı yaklaşımın ardındaki zihniyeti ifşa ettiği vurgulanmıştır [394]. Öte yandan Türkiye'deki referandum sonrasında gerilen ilişkilerde Almanya tarafından tansiyonu düşürmeye yönelik olumlu açıklamalar gelmeye başlamıştır. Almanya Başbakanı Merkel, 2017 Mayıs ayı başında yaptığı açıklamada Türkiye'nin önemli konularda bir ortak ve müttefik olduğunu belirterek "Türkiye, teröre karşı mücadelede, Suriye ve Irak'taki sorunların çözümünde mütteftir. Açıkça konuşmamız gereken olumsuz gelişmelere rağmen bir kenara itilmemeli." şeklinde konuşmuştur [395]. Ancak Merkel'in tansiyonun düşmesine yönelik bu açıklaması sonrasında Almanya yine ters köşe yaparak Ocak ayı başında iltica taleplerini işleme almadan Türkiye'ye iadesini isteyen Savunma Bakanı Fikri Işık'ın talebine kulak tıkayarak Türkiye'nin hassasiyetlerini gözetmemiş ve 15 Temmuz darbesi sonrasında sığınma talebinde bulunan FETÖ mensubu askerlerden bazılarına olumlu yanıt vermiştir. Bu gelişme Türk tarafında tepkilere neden olmuştur [396]. Nitekim Başbakan Yıldırım, "Almanya, eğer Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istiyor ise yönünü, bölücülere, FETÖ'cülere değil, Türkiye Cumhuriyeti'ne dönmek zorundadır." şeklinde konuşarak FETÖ'cü askerlere sığınma izni veren Almanya'nın ilişkileri gerdiğini ifade etmiştir [397]. Öte yandan Almanya İçişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Lisa Haeger 2017 Mayıs sonunda FETÖ'nün 15 Temmuz darbe girişiminden sonra diplomatik ve hizmet pasaportuna sahip 437 Türk vatandaşının Almanya'da iltica talebinde bulunduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin FETÖ mensuplarının iadesiyle alakalı siyasilerin Almanya temaslarında konunun dile getirilmesi 05.06.2017 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'in Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile baş başa ve heyetler arası görüşmelerinde dile getirilmiş görüşmeler ardından düzenlenen ortak basın toplantısında Gabriel, Almanya'ya iltica talebinde bulunan FETÖ mensuplarının Türkiye'ye iadesi konusunda bir çözüm bulamadıklarını belirterek Türk tarafının beklentilerini yine boşa çıkarmıştır. PKK konusunda değinen Gabriel, örgütün haraç,uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi suçlardan yasaklandığını ifade ederek PKK'nın faaliyetlerini Almanya'da yürütmemesi için Türkiye'nin yönelttiği soruların değerlendirileceğini ifade etmiştir [398]. Bu gelişme sonrasında Almanya iç istihbarat servisi Federal Anayasayı Koruma Teşkilatı açıkladığı 2016 yılı istihbarat raporunda Almanya'da terör örgütü PKK'nın yaklaşık 14 bin yandaşı bulunduğunu ifade etmiş terör örgütünün eylemlerine katılmaları için Almanya'da PKK'nın gençlik yapılanmasının

eleman toplamasında etkili olduğu vurgulanmıştır [399]. Rapordan kısa bir süre sonra Almanya Stuttgart Eyalet Yüksek Mahkemesi tutuklandığı 16 Şubat 2016 tarihine kadar PKK'nın sözde Dortmund ve Düsseldorf bölge sorumlusuna örgütün propagandasını yapmak örgüte yeni eleman kazandırmaya ve para temin etmeye çalışmak suçlarından 3 yıl 3 ay hapis cezası vermiştir [400]. Ancak Almanya'nın PKK'nın faaliyetlerini engellemeye yönelik çalışmaları Türkiye'nin beklediği seviyede olmamış Türkiye tarafından verilen dosyalar askıda kalmış ayrıca FETÖ konusunda Türkiye'nin iade isteği gerçekleşmemiştir. İade talebi Türk siyasilerin Almanya temaslarında ve değerlendirmelerinde sürekli olarak dile getirilip eleştirilmiştir. Bununla beraber bir Alman vatandaşının içinde bulunduğu 6 insan hakları aktivistinin tutuklanması sonrasında Türkiye-Almanya arasındaki gerilimin tırmanmasıyla beraber Türkiye'ye yönelik bir takım önlemler faaliyete sokan Almanya, Türkiye'nin Almanya'daki FETÖ'cülerin mal varlıklarını dondurma talebinde reddetmiştir [401]. Ayrıca Gümrük ve Ticaret Bakanı Bülent Tüfenkci, Almanya'nın seçimler öncesinde Köln'de PKK terör örgütü yandaşlarının etkinlik düzenlemesine ve terör propagandasına izin vermesi kararını kınayarak tepki göstermiştir [402]. Öte yandan seçimler sonrasında Türk-Alman ilişkilerinde tırmanan gerilimin dinmeye başlaması sonrasında 2017 Kasım ayının ilk haftasında Düsseldorf'ta gösteri yapan PKK yandaşlarının yasaklı sembol ve posterleri Alman polisi tarafından engellenmeye çalışılınca çatışma çıkmıştır [403].

İncirlik krizi ve Konya üssü

2017 yılında gerilimi tırmandıran bir diğer konu İncirlik krizi olmuş, İncirlik'te konuşlanmış olan Tornado tipi keşif uçaklarının elde ettiği DEAŞ görüntülerine Türkiye'nin erişim isteği sonrasında Almanya Savunma Bakanlığı görüntülere filtresiz erişim vermeyeceğini açıklamıştır. Alman Der Spiegel Dergisi Almanya'nın üsse yapacağı lojman yatırımları iznini Türkiye'nin görüntülere erişim verilmesine bağlandığını ifade ederek bunu şantaj olarak değerlendirmiştir [404]. İki ülke arasındaki gerilimin zirveye tırmanması sonrasında Almanya İncirlik'e alternatif üs arayışına başlayarak sekiz alternatif üs belirlemiştir [405]. Bununla beraber Almanya'nın iltica başvurusu yapan bazı darbeci askerlere olumlu yanıt vermesi Türkiye'nin sert bir şekilde tepkisini çekmiş ilişkilerinde seyrini etkilemiştir. Türkiye 16.05.2017 tarihinde İncirlik Üssü'nü ziyaret etmek isteyen bazı Alman milletvekillerine izin vermemiştir. Türkiye'nin bu tutumu Almanya tarafından sert bir şekilde eleştirilirken bir yandanda İncirlik Üssü'ne alternatifler yüksek sesle konuşulmaya başlamış Almanya Başbakanı Merkel İncirlik

Üssü'ne alternatifleri değerlendirmeliyiz, Ürdün bir olasılık" demiştir [406]. Bu açıklama sonrasında Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu "Almanya İncirlik'ten gitmek isterse güle güle deriz" şeklinde açıklama yaparak kararı Almanya'nın vereceğini ifade etmiştir [407]. Öte yandan Merkel'in açıklamasına benzer bir açıklamada Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel yaparak Alman parlamentosunun İncirlik'teki askerleri çekmeyi oylayabileceğini söylemiştir [408]. Ayrıca Gabriel ABD ziyareti sırasında İncirlik tartışmalarıyla alakalı olarak Türkiye'den çekilme söz konusu olursa, bunun sadece İncirlik'te görevli askerleri kapsamayacağına dikkat çekerek Konya'da konuşlandırılan erken uyarı uçakları AWACS'larında İncirlik'teki çekilmeyle beraber gideceğine dair sinyal yakmıştır [409].

Brüksel'deki yeni NATO karargahında düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı girişinde 25.05.2017 tarihinde basına açıklama yapan Merkel, Alman askerlerinin Federal Meclis üyeleri tarafından ziyaret edilebilmeleri gerektiğini aksi halde İncirlik'i terk etmek zorunda olduklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca Merkel, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ikili görüşmeler kapsamında bir araya gelmiştir [410]. Bu gelişmelerle beraber Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu İncirlik tartışmalarına ilişkin "Almanya şunu anlamalı. 'Ben Türkiye'ye istediğimi yapacağım yine de Türkiye'den istediğimi alacağım'. Böyle bir şey yok. Bu devir geçti. Türkiye'den olumlu bir şeyler görmek istiyorsanız, Türkiye'ye düşmanca yaklaşmayacaksınız. 'Ben istediğimi yaparım, istediğim kötülüğü yaparım, Türkiye de benim her istediğimi yapsın'. O Türkiye geride kaldı." şeklinde konuşarak Türkiye'nin İncirlik konusunda tavrının net olduğunu ortaya koymuştur [411]. 05.06.2017 tarihinde İncirlik meselesi için Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'e Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından Türkiye'nin PKK ve FETÖ mensuplarıyla alakalı talepleri yerine getirilmediği için böyle bir karar alındığı vurgulanmış FETÖ konusunda anlaşma sağlanamaması dolayısıyla İncirlik konusundada anlaşmaya varılamamıştır. Gabriel'in Türkiye ziyaretinde çözüme ulaşılamaması Alman medyasında geniş yer bularak "Türkiye Gabriel'e yolu gösterdi", "Ankara ziyarete müsaade etmiyor", "Gabriel çözüm bulamadı" gibi başlıklar atılmasına ve Almanya'nın İncirlik'ten çekilmesine kesin gözüyle bakılmasına neden olmuştur [412].

Nitekim Alman kabinesi 07.06.2017 tarihinde İncirlik'ten çekilme planını onaylamış ve Tornado keşif uçaklarının ve bir yakıt ikmal uçağının yer aldığı Alman askeri birliğinin Ürdün'e taşınması önerisini kabul etmiştir [413]. Öte yandan 17 Temmuz 2017 tarihinde

Konya Nato Üssü'nde görevli Alman askerlerini ziyaret etmek isteyen Alman milletvekillerine Türkiye'nin izin vermemesi sonrasında iki ülke arasındaki gerilim iyice tırmanmıştır. Alman kamuoyunda ziyaretin pazarlık konusu yapılabileceğine dair değerlendirmeler sonrasında kendisine soru yöneltilen Almanya Başbakanı Angela Merkel, Konya Nato Üssü'ndeki Alman askerlerine ziyaret izninin Almanya için siyasi pazarlık konusu yapılamayacağını belirtmiştir [414]. Konuyla alakalı Almanya Federal Dışişleri Bakanlığı, Alman vekillere ziyaret yasağının söz konusu olmadığını, sadece ziyaretin ertelendiğini açıklayarak Alman kamuoyundaki tartışmaya son noktayı koymuştur [415]. Alman milletvekillerinin Konya hava üssünü ziyaret etmesi için Türk ve Alman yetkililer arasında Nato'nun arabuluculuk faaliyeti sonrasında 08.09.2017 tarihinde ziyaret gerçekleşmiştir [416].

Demirtaş'a davet

Adalet Bakanı Bozdağ'ın Almanya'nın suçluların iadesine dair tutumunu eleştirmesi ve aynı şekilde mukabele etmeye devam edeceğini ifade etmesi sonrası gerilen Türk-Alman ilişkileri iyice çıkmaza sürüklenirken Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD) Genel Başkanı ve Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, 12-13 Mart 2017 tarihinde düzenlenecek Uluslararası Sosyal Demokrat ve Sosyalist Parti Kongresi'ne tutuklu bulunan HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ı davet etmiş ve Türk tarafının tepkisini çekmiştir [417].

DİTİB - Casusluk krizi

Federal Savcılık Almanya'da görevli bazı imamların, Gülen yapılanmasına yönelik bilgi toplayıp Ankara'ya göndererek casusluk yaptıkları iddiaları üzerine soruşturma yürüterek Federal Asayiş Dairesi'ne bağlı ekiplerce Diyanet İşleri Türk İslam Birliği - DİTİB'te görevli dört çalışanın evinde aramalar gerçekleştirmiştir [418]. Ayrıca Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere, Türkiye'den Almanya'da yaşayan Türklere karşı casusluk faaliyeti yürütmemesini isteyerek Türkiye'yi casuslukla suçlayarak Türkiye-Almanya arasındaki krizin derinleşmesine neden olmuştur [419].

Referandum etkinliklerinin iptali ve Nazi benzetmesi, Erdoğan'a engelleme

Başbakan Binali Yıldırım'ın üst düzey heyetle birlikte Almanya Başbakanı Merkel ve heyetiyle görüşmesi diyalog ve işbirliği kanallarının açık tutulmasına dair ifadeleri ve Türkiye'nin beklentileri sonraki yaşanan olaylarla boşa çıkmıştır. Avrupalı Türk

Demokratlar Birliği'nin UETD'nin 2017 Mart ayı başında Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinin Gaggenau kentinde düzenlediği ve Adalet Bakanı Bozdağ'ın konuşmacı olarak katılacağı referandum konulu etkinlik park yeri ve girişlerin yeterli olmadığı bahanesiyle engellenerek etkinlik izni iptal edilmiştir. Ayrıca Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekci'nin katılacağı Almanya'nın Köln kenti yakınlarındaki Frechen beldesinde düzenlenecek referandum konulu etkinlikte salonu işleyen şirket tarafından iptal edilmiştir [420]. Bu gelişmelere tepki olarak Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Martin Erdmann, Dışışleri Bakanlığı'na çağrılmıştır. Türkiye'nin ciddi manada tepkisini çeken bu gelişmeler sonrasında Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu sert bir şekilde tepkisini dile getirerek, "Bizimle ilişkileri sürdürmek istiyorsanız bize nasıl davranacağınızı öğrenmek durumundasınız" şeklinde konuşmuş ve aynı şekilde karşılık verileceğini ifade etmiştir. Türkiye'ye her fırsatta düşünce özgürlüğü ve demokrasi konusunda ders vermeye çalışan Almanya engellemelerle sınıfta kalmış ve bu gelişmeler 2017 yılında Türk-Alman ilişkilerindeki gerilimi tırmandıran en önemli gelişmelerden biri olmuştur [421]. Öte yandan Almanya'nın bu tutumu Türkiye'de diğer partilerinde eleştiri oklarının hedefi olmuştur [422]. Türk tarafının tepkilerinin artarak devam etmesi sonrasında Almanya Başbakanı Angela Merkel, Almanya'da miting kararlarını yerel yönetimlerinin verdiğini ifade ederek Almanya Dışışleri Bakanlığı Sözcüsüde Bozdağ'a ilişkin kararın yerel düzeyde alındığını ifade etmiş ayrıca Almanya'nın Türkiye ile diyalogu sürdürmek için her şeyi yapacağını vurgulamıştır [423]. Bu açıklamalar Türk tarafını tatmin etmemiş ve inandırıcı gelmemiştir. Almanya'ya en sert tepkide Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan gelmiş Alman hükümetinin uygulamalarını Nazi uygulamalarına benzeterek düşünce özgürlüğü ve demokrasi konusunda Almanya'yı eleştirmiştir [424]. Türk-Alman ilişkilerindeki gerginliği doruk noktasına çıkararak ve Almanya'da büyük öfke yaratan bu benzetme sonrasında Almanya Başbakanı Angela Merkel'in sözcüsü Steffen Seibert, Alman hükümetinin Nazi benzetmesini şiddetle reddettiğini ifade ederek Almanya ve Türkiye'nin gereksiz eleştirilerden kaçınması gerektiğini belirtmiştir [425]. Bununla beraber Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun toplantısında engellenmiş bu gelişme sonrasında Mevlüt Çavuşoğlu Almanya'yı sert şekilde eleştirerek Almanya'ya hareket etmiş ve 07.03.2018 tarihinde Almanya'nın Hamburg Türk Başkonsolosluğu'nda miting yapmıştır [426]. Almanya'nın sistematik engellemeleri TBMM'ye taşınarak AK Parti, Chp ve MHP Grup Başkanvekilleri Almanya'nın tavrını kınamışlardır [427]. Türk tarafının sert eleştirileri ve TBMM'nin Almanya'yı kınaması sonrasında iki ülke ilişkileri

kopma noktasına gelirken Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nazi benzetmesinin yankılarında sürmeye devam etmiştir. Nitekim Alman Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'den Nazi benzetmesini inanılmaz provokasyon olarak nitelendirmiş ve Almanya'nın katlanabileceği sınırı zorladığına dikkat çekmiştir [428]. Ayrıca Almanya Başbakanı Angela Merkel'de Nazi benzetmesine tepki göstererek Türkiye'nin önemli bir partner olduğunu ancak Nazi benzetmelerinin üzücü olduğunu belirterek Türkiye'nin Nazi benzetmelerine son vermesi gerektiğini ifade etmiştir [429]. Ayrıca Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere'de Türk Bakanların referandum kampanyalarına ilişkin "Almanya'ya veya anayasal düzene hakaret eden ve kasıtlı bir şekilde alay eden herkes yasal sürece tabii tutulur. En azından bu bile bir sınırlamadır" açıklamasını yaparak Almanya'nın Türkiye konusunda tavrını sertleştirdiğine dikkat çekmiştir [430]. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan 19.03.2017 tarihinde Almanya Başbakanı Merkel'in "Almanya'da bulunan Türklere ve oraya giden Türk bakanlara Nazi metodları uyguladığını" ifade ederek Alman tarafının iyice öfkelenmesine neden olmuş ve Almanya'nın büyük tepkisini çekmiştir. Bu eleştiri sonrasında Almanya hükümet sözcüsü Ulrike Demmer "Nazi karşılaştırması hiçbir şekilde kabul edilemez" diyerek iki ülke arasındaki ilişkilere kalıcı zararın önüne geçilmesinin de Türkiye'ye bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca konu hakkında Angela Merkel'de, Nazi benzetmelerinin son bulması gerektiğini ifade etmiştir [431]. Öte yandan Saarlaendischer Rundfunk Radyosu'na açıklama yapan Almanya Başbakanı Angela Merkel, Nazi söylemlerinin kabul edilemez olduğunu bir notayla Türkiye'ye ilettiklerini yineleyerek, Almanya'nın Türkiye ile yaşanan gerginliğin artmasını istemediğini ifade ederek gerilimin zirve yaptığı bir dönemde tansiyonun düşmesinden yana tavır almıştır [432]. İlişkileri geren bir diğer gelişme Almanya'nın Hamburg kentinde 7-8 Temmuz tarihinde düzenlenecek G20 zirvesine katılacak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'daki Türklere hitap etmesi için Türkiye'nin talebine izin verilmemesi olmuştur. Konu hakkında Alman medyasına açıklama yapan Erdoğan, "Almanya konuşmama izin vermeyerek intihar ediyor" diyerek Almanya'yı eleştirmiştir [433]. Öte yandan konu hakkında açıklama yaparak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'da yaşayan Türklere hitap etmemesi yolundaki isteklerine saygı göstermesini isteyen Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Martin Schaefer, Erdoğan'ın Türk konsolosluğunda bir konuşma yapması veya video görüntüsünün kullanılmasının bile 'hükümetin net bir şekilde ortaya koyduğu isteklerine hakaret ve Alman bağımsızlığını ihlal etmek anlamına geleceğini' belirterek gerilimin

tırmadığı bir zamanda sert bir çıkış yaparak iki ülke ilişkilerinin seyrini etkilemiştir [434]. Öte yandan tansiyonu yükselten diğer bir gelişmede 03.07.2018 tarihinde Almanya Federal Başbakanlık binası önünde podyum üzerine çıkarılan arabanın önüne açılan ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz'in resimlerinin bulunduğu, "Bu arabayı kazanmak istiyor musun? o zaman diktatörlüğü öldür" yazılı pankart açılması olmuştur. Bu provokatif eylem sonrası Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliği Almanya Dışişleri Bakanlığı'na nota vermiştir [435]. 07.07.2017 tarihinde Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşen Cumhurbaşkanı Erdoğan Türk politikacıların Almanya'da konuşma hakkının ellerinden alınmasını eleştirirken Merkel ise Türkiye-Almanya dostluğuna zarar vermeyen makul ilişkiler içinde olmak istediklerini belirtmiştir [436]. Tansiyonun düşürülmesi adına yapılan bu açıklamalar önem arz ederken iki ülke ilişkilerinde sonraki yaşanan gelişmelerle 2017 yılında umulan iyileşme sağlanamamıştır.

Türkiye'de tutuklanan Alman vatandaşları ve insan hakları ihlalleri

Türk ve Alman vatandaşı olan Alman Die Welt Gazetesi Türkiye temsilcisi Deniz Yücel terör örgütü PKK'nın propagandasını yaptığı ve halkı kin ve nefrete sevk ettiği iddiasıyla 14.02.2017 tarihinde gözaltına alınmış 27.02.2017 tarihinde tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Almanya'nın büyük tepkisini çeken bu gelişme sonrasında Türk Büyükelçi Alman Dışişleri Bakanlığına çağırılmış ayrıca Deniz Yücel'in serbest bırakılması konusunda Alman hükümetinin birçok girişimi olmuş ve Türkiye temaslarında bu istek dile getirilmiştir [437]. Bu konuda Almanya Adalet Bakanı Heiko Maas'ta 02.03.2017 tarihinde Türkiye Adalet Bakanı Bekir Bozdoğan'a mektup göndererek Deniz Yücel'in serbest bırakılmasını istemiştir. Adalet Bakanı Bozdoğan'da 16.03.2017 tarihinde mevkiidâşının mektubuna cevap vererek mektubunu "Türkiye'ye yönelik haksız ve mesnetsiz iddialarla dolu, diplomatik nezaket kurallarına aykırı mektuplar kaleme almak ve terör örgütleri, teröristler ve darbeciler için endişe etmek yerine, kıymetli mesainizi Türk toplumu dahil Almanya'da yaşayan yabancılara karşı hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayan uygulamalara son vermeye ayırmış olmanızı temenni ederdim." ifadeleriyle tamamlamıştır [438]. İncirlik konusunda istediğini alamayan Almanya'nın İncirlik'ten çekilmeyi kararlaştırması sonrasında Türk-Alman ilişkilerindeki kriz dahada derinleşirken konu hakkında konuşan Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, Türkiye'ye iş birliği konusunda sunacakları bir dizi imkanın bulunduğunu ancak ana şartın Alman vatandaşlarının serbest bırakılması olduğunu ifade

etmiştir [439]. Öte yandan Deniz Yücel ve insan hakları ihlali konusu G20 Liderler Zirvesi için Almanya'nın Hamburg kentinde bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 07.07.2017 tarihinde Almanya Başbakanı Angela Merkel'le görüşmesindedey dile getirilmiştir [436]. Bununla beraber iki ülke ilişkilerinde tansiyonu yükselten diğery bir konuda aralarında bir Alman vatandaşınında bulunduğu altı insan hakları savunucusunun silahlı terör örgütüne yardım etmek suçlamasıyla tutuklanması olmuştur. Olay Alman kamuoyunda sert Türkiye eleştirilerine neden olurken konu hakkında açıklama yapan Merkel ve Alman Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Martin Schaefer, Türkiye'yi sert şekilde eleştirmiş ayrıca Almanya Türkiye'nin Berlin büyükelçisini Dışışleri Bakanlığı'na çağırarak olayı protesto etmiştir [440]. Türkiye yönelik yapılan sert eleştiriler sonrasında T.C. Dışışleri Bakanlığı, Almanya'nın Türk yargısına müdahale etmeye çalıştığını ifade ederek bunun 'kabul edilemez' olduğunu bildirerek eleştirilere sert yanıt vermiştir [441].

Almanya'nın politika değişikliği ilanı

Alman vatandaşı bir aktivistin içinde bulunduğu 6 kişinin terör örgütüne yardım etmek suçundan tutuklanması sonrasında Türk-Alman ilişkilerinde iki ülke arasındaki karşılıklı sert açıklamalar tansiyonu iyice yükseltirken ilişkilerinde geleceğini etkilemiştir. Nitekim Almanya Dışışleri Bakanı Sigmar Gabriel, Alman vatandaşı Deniz Yücel ve aktivistin tutuklanmasını eleştirerek, "Türkiye'ye çok fazla sabır gösterdik" diyerek Almanya'nın Türkiye politikasında yeni bir yöne ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve Almanya'nın Türkiye politikasını değiştirebileceğine dair sinyalleri vermiştir [442].

Almanya'daki seçim, Türkiye karşıtlığı ve Türklere çağrı

Tutuklamalar sonrasında yaşanan olaylar ve yapılan açıklamalar ardından yükselen tansiyon Türk-Alman ilişkilerini iyice germiş, Türk tarafı Almanya'yı eleştirirken Türkiye karşıtlığını Almanya'nın seçim malzemesi olarak kullandığını ifade etmiştir. Nitekim Türkiye tarafından Almanya Dışışleri Bakanı'nın açıklamalarını değerlendiren Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın Türkiye karşıtlığının seçim malzemesi olarak kullanıldığını belirtirken benzer bir açıklama yapan Türkiye Dışışleri Bakanlığı'da "Almanya, bir yandan devletimizin bekasını hedef alan PKK ve FETÖ terör örgütleri üyelerinin kendi topraklarında rahatça dolaşmasına göz yummakta, diğery yandan da ülkemizde terör suçundan gözaltına alınan veya tutuklanan şahısların da yargıdan muaf tutularak serbest bırakılması gibi kabul edilemez taleplerde bulunuyor. İç politika saikleriyle Türkiye ve Türk karşıtlığı üzerinden prim yapma çabalarının farklı

platformlara taşınmasına da gereken tepki gösterilecektir." ifadelerini kullanmıştır [443]. Alman Dışişleri Bakanının sözlerini değerlendiren Cumhurbaşkanı Erdoğan'da "Türkiye'nin iç işlerine karışmaya kimsenin yetkisi yok. Türkiye'nin içinde ajanlık, provokatörlük yapanlara karşı Türkiye elinden geleni yapacaktır." diyerek Almanya'yı eleştirmiştir. [444]. Almanya'da seçimlerin yaklaşması Türkiye karşıtlığını körüklemiş gerilen Türk-Alman ilişkileri sonrasında Alman siyasetçilerin Türkiye karşıtlığı sıklıkla ifadelerinde yer bulurken iki ülke arasındaki sorun Türkiye-AB sorunu haline getirilmeyede çalışılmıştır. Nitekim Almanya Başbakanı Angela Merkel, Gümrük Birliği Anlaşması'nı güncellemeyeceklerini ifade etmiş Türkiye ile ilişkilerde herhangi bir derinleşme söz konusu olmadığını vurgulayarak Gümrük Birliği tartışmasını açmıştır [445]. Merkel'in bu sözleri Türkiye tarafından birçok bakanın sert eleştirilerine neden olmuş, Merkel'in ifadelerini değerlendiren Erdoğan'da, "Türkiye'nin tansiyon düşürme noktasında herhangi bir sorumluluğu yoktur. Sorumlu aranıyorsa bu Almanya'dır. Almanya, AB müktesebatına uymayan bir ülke konumuna düştü" demiş ayrıca Almanya'daki seçimlere dikkat çekerek Almanya yaşayan Türk vatandaşlarına çağrıda bulunmuş ve Türkiye düşmanlarını desteklememelerini istemiştir. Başbakan Yıldırım'da "Almanya tüm AB benden sorulur havasıyla racon kesiyor" değerlendirmesini yapmıştır [446]. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'daki seçimler için Türk vatandaşlarına yönelik çağrısı Almanya tarafından sert eleştirilere neden olmuş, Almanya Başbakanı Angela Merkel, "Bu tarz bir müdahaleye müsamaha göstermeyeceğiz" derken Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'de çağrıyı "Ulusal egemenliğimize eşi benzeri görülmemiş bir müdahale" olarak nitelendirmiştir [447]. Konu hakkında açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, açıklamaları ve saygısız dili kınadığını ifade etmiştir [448]. Seçim kampanyalarını Türkiye karşıtlığı üzerine kuran Alman siyasilerden Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Sosyal Demokrat Parti Lideri Martin Schulz ile 03.09.2017 tarihinde yaptıkları siyasi düello programında Türkiye ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik ifadeleri Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye karşıtı sözlere tepki gösteren Cumhurbaşkanı sözcüsü İbrahim Kalın, "Almanya ve Avrupa'nın temel ve acil sorunlarının adeta yok sayılarak Türkiye-Erdoğan'a saldırılması, Avrupa'daki ufuk daralmasının yansıması" eleştirisini yapmıştır [449]. 24.09.2017 tarihinde Almanya'da yapılacak seçimlerin zamanı yaklaştıkça Alman siyasilerin seçim malzemesi yaptığı Türkiye karşıtlığı devam ederek daha yüksek sesle dile getirilmiş, Almanya Başbakanı Merkel, Türkiye karşıtlığı üzerine bir açıklama daha yaparak AB'nin

Ekim ayında Türkiye ile müzakereleri sona erdirme ya da askıya almayı görüşeceğini ifade etmiştir [450]. Almanya'da gerçekleşen seçimler sonrasında seçim malzemesi yapılan Türkiye karşıtlığı bir tarafa bırakılarak Alman siyaseti gerilen Türkiye-Almanya ilişkilerini iyileştirmeye yönelik söylemlere yönelmişlerdir.

AB üyeliği, çifte vatandaşlık ve Suriye

Türk-Alman geriliminin tırmanması sonrasında Merkel'in Türkiye ile yaşanan gerginliğin artmasını istemediğini ifade eden açıklaması sonrasında tansiyonun düşmesi yolunda bir diğer gelişmede Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Martin Schaefer'den gelmiş AB'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerine son vermesini istemediklerini, Türkiye'nin birçok sebepten Avrupa ve Almanya için büyük önem taşıdığını ifade ederek Türkiye'nin Almanya için, karşılıklı suskunluk dönemine girmeyi göze alamayacağı gibi, birçok konuda fazlasıyla önemli bir ülke olduğunu vurgulayarak iki ülke arasındaki yaşanan gerginlikler sonrasında yeniden yapıcı diyaloglara dönmenin önemine dikkat çekmiştir. [451]. Öte yandan diğer bir olumlu gelişmede Angela Merkel'den gelmiş Türkiye'de 16 Nisan Anayasa Değişikliği Referandumu için oy kullanan Almanya'daki Türk vatandaşlarının çifte vatandaşlık konusu tartışmalara sebep olmuş bazı siyasetçiler bu uygulamaya son verilmesini talep etmişken Merkel, Almanya'daki Türklere çifte vatandaşlık verilmesini savunmuştur [452]. Öte yandan Alman vatandaşı bir aktivistin terör örgütüne yardım etmek suçlamasıyla tutuklanması sonrasında Türkiye-Almanya arasında yaşanan gerilim Alman siyasetinin Almanya-Türkiye sorununu söylemleriyle AB-Türkiye sorununa dönüştürmeye çalışması olarak kendini göstermiş Almanya Başbakanı Angela Merkel Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmeyeceğine dair çıkışıyla tartışmayı başlatırken Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel'de, Türkiye'nin "şimdiki durumuyla" AB'ye üye olamayacağını ifade ederek bu durumu devam ettirmiştir [453]. Ancak Almanya'nın Türkiye'ye yönelik tutumu AB ülkelerinden destek görmemiş olup konu hakkında açıklama yapan Gabriel'de Türkiye'ye yönelik alınan ekonomik önlemlere AB üyesi ülkelere de destek istediklerini ancak bazı AB ülkelerinin bu konuda Almanya'dan farklı düşündüklerini ifade etmiştir [454]. Türkiye'nin AB müzakere süreciyle ilgili bir açıklamada Alman Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert yaparken Almanya için AB ülkelerinin, Türkiye ile üyelik müzakerelerine ilişkin ortak tutum belirlemesinin önemli olduğunu dile getirmiştir [455]. Benzer bir açıklamada Almanya'da 24.09.2019 tarihinde yapılacak seçimler öncesinde Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'den gelmiş AB'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerini durdurması

gerektiğini ifade etmiştir [456]. Ancak bu görüşler geçici olmuş Almanya'da gerçekleşen seçimler sonrasında Alman siyaseti Türkiye karşıtlığını bir tarafa bırakmıştır. Nitekim Almanya Başbakanı Merkel, AB zirvesinden Türkiye hakkında somut karar beklemediğini ifade ederek Türkiye konusundaki görüşleri dinlemek istediğinin altını çizerek Türk-Alman ilişkilerinde gerilimin bir tarafa bırakıldığının sinyalini vermiştir [457]. 19-20 Ekim 2017 tarihinde Brüksel'de yapılan AB Liderler Zirvesi'nin birinci günü ardından basın toplantısında Merkel, hiçbir AB ülkesinin Türkiye'yle üyelik müzakerelerinin kesilmesini istemediğini belirterek, Ankara ile diyalog kurulmasından yana olduğunu ifade ederek Türkiye ile AB müzakerelerinin sonlandırılması taraftarı olmadığını vurgulamıştır [458]. Almanya seçimleri öncesinde AB'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerini durdurması gerektiğini ifade eden Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel, seçim sonrasında tansiyonun düşmesiyle birlikte Türkiye-AB ilişkilerinde alternatif yollar aranması gerektiğini ifade ederek, Brexit'in Türkiye ve Ukrayna ile ilişkilerde yeni bir model oluşturabileceğini belirtmiştir [459]. İki ülkenin ilişkilerin yeniden inşasına yönelik olumlu adımları sonrasında Alman tarafından gelen olumlu açıklamalar Türk-Alman ilişkilerinin 2018 yılında toparlanma sürecine gireceğini göstermiştir.

Silah ambargosu

Alman hükümetinin 24.09.2017 tarihinde gerçekleştirilecek seçimler öncesinde bir diğer hamlesi Türkiye'ye silah ihracatını durdurmak olmuştur. Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, Türkiye'de kötüye giden insan hakları ve iki NATO müttefiki arasındaki gergin ilişkiler gerekçesiyle, Almanya'nın Türkiye'den gelen önemli boyuttaki silah taleplerinin tümünü askıya aldığını açıklamıştır [460]. Karar Türkiye tarafından tepkiyle karşılanırken AB Bakanı Ömer Çelik, "Silah vermemeleri Türkiye'ye zarar vermez" derken Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, "Milli savunma sanayimizin güçlenmesine vesile oluyor. Türkiye hiçbir zaman çaresiz değildir." ifadelerini kullanmıştır [461]. Bu gelişmeler sonrasında verdiği bir röportajda Merkel, Almanya'nın güvenlik konularında Türkiye ile iş birliğine bağlı olduğunu vurgulayarak silah satışının devam edeceğinin sinyalini vermiştir. Nitekim Alman Hükümet Sözcüsü Seibert, "Şansölye, Türkiye'ye silah ihracatının genel olarak durdurulmasını reddediyor" diyerek Türkiye'ye silah satışının devam ettiğini bildirmiştir [462].

2.1.10.2. Ekonomik Gelişmeler

2017 yılında gerilen Türk-Alman ilişkileri ekonomide kendini göstermesine rağmen Türk-Alman şirketlerinin ticari ortaklıkları ve karşılıklı faaliyetleri devam etmiştir. Bu konuda en önemli etkenlerden biride Almanya'da faaliyet gösteren Türk şirketlerle Türkiye'de faaliyet gösteren Alman şirketler olmuş Türk-Alman ekonomik işbirliğinin gelişimine bu şirketler büyük katkı sağlamışlardır. Almanya'daki Türk girişimciler Almanya'nın ekonomik büyümesine katkı sağlarken, gayri safi milli hasılasına yaklaşık 50 Milyar euro katkıda bulunmuşlardır [463]. Öte yandan 08.05.2017 tarihinde Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu - DEİK ile Almanya Ticaret ve Sanayi Odası -DIHK arasında ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek için işbirliği anlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasındaki siyasi gerilimin günden güne yükseldiği bir zamanda atılan bu adım gerilimin ekonomik ilişkilere yansımalarının önüne geçmek için atılan bir adım olarak öngörülmüştür. İmza törenine katılan T.C. Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi "Ortak hedef ve değerlere sahip olduğumuz Almanya ile ikili ticaretimizin artırılmasına var olan potansiyelin daha etkin kullanılmasına büyük önem atfediyoruz" diyerek iki ülke arasındaki ticari işbirliğinin önemini vurgulamış ayrıca Alman mevkidaşı Brigitte Zypries ile yaptığı görüşmede iş ilişkilerini yeniden canlandırmanın yollarını görüşmüştür [464]. Gerilim ticarettede kendini hissettirmiş bugüne kadar Bursa'nın ihracatında lider ülke olan Almanya 2017 yılının ilk 6 ayında ikinci sıraya gerilemiştir [465]. Öte yandan Büyükada'da Alman aktivistin tutuklanmasıyla ilgi düzenlediği basın toplantısında Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel, Alman şirketlerinin Türkiye'deki yatırımlarını garanti edemeyeceklerini belirterek Türkiye'ye yatırım yapan Alman şirketlerinin tedirgin olmasına neden olmuştur [466]. Gerilimin gün geçtikçe tırmanması sonrasında 20.07.2017 tarihinde Almanya Türkiye'ye gidecek vatandaşlarını uyarırken Türkiye'deki Alman yatırımlarını engelleyebilecek nitelikte bazı önlemler alabileceğini ifade etmiştir. Bu gelişme sonrasında Alman ihracatçılarının çatı kuruluşu BGA ise, "Almanya açıkladığı tedbirleri uygulamaya alırsa Türkiye'ye ihracatta önemli düşüş bekliyoruz" şeklinde açıklama yapmıştır [467]. Ayrıca bu dönemde Alman basınında Alman şirketlerinin casusluk iddiasıyla Türkiye tarafından soruşturulduğu iddiası ortaya atılmış bu iddialar Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Binali Yıldırım ve birçok bakanı tarafından yalanlanmıştır. Yinede Alman şirketlerinin tedirgin olması ve yatırım kararlarını gözden geçirmeleri engellenememiştir [468]. Öte yandan Almanya İçişleri Bakanlığı sözcüsü Tobias Plate Türkiye'nin terörizmi desteklediğinden şüphelenilen 700 Alman firması

hakkında soruşturmaya yardımcı olması için Almanya'ya yaptığı talebi resmen geri çektiğini ifade etmiş ve Alman firmalara karşı Türkiye'de ya da Almanya'da Türk yetkililerin yaptığı bir araştırmanın olmadığını vurgulamıştır [469]. Konu hakkında Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere ile görüşen T.C. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, Alman şirketlerin Türkiye'de yatırım yapmasından her zaman memnuniyet duyduklarını ifade etmiş, FETÖ ile iltisakı nedeniyle 140 şirketin Türkiye'de yürütülen soruşturma kapsamında ihracat yaptığı ülkelerden İnterpol üzerinden standart bilgi talebinde bulunulduğunu söylemiştir [470]. İki ülke arasında yaşanan gerginlikler ve Alman şirketleri tedirgin eden gelişmeler ticarete ufakta olsa hissedilerek Almanya'dan Türkiye'ye gelen yatırım 2017 Ocak-Haziran döneminde % 6 azalarak 181 Milyon Dolar'dan 170 Milyon Dolar'a gerilemiş ancak Türkiye'de bulunan 55.639 uluslararası sermayeli şirketten 6.998 şirketle Almanya birinci sırada yer almıştır [471]. Almanya'daki seçimlerin yaklaşması dolayısıyla Türkiye karşıtlığını siyasi malzeme olarak kullanan Alman siyasetçilerin ifadelerinde Türkiye karşıtlığı sıklıkla yer almıştır. Nitekim Almanya Başbakanı Angela Merkel katıldığı siyasi düelloda Türkiye üzerindeki ekonomik baskının artırılmasını istediğini ifade ederek tutumuna devam etmiştir [449]. Merkel'in bu çağrısı sonrasında Alman hükümeti, Türkiye'deki Alman firmalarına yönelik Hermes kredi ve yatırım garantilerini sınırlandırma kararı aldığını duyurmuştur [472].

2017 yılında ekonomik gelişmeleri içinde gıda sektöründe gelişmeler yaşanmıştır. 29 Ocak-1 Şubat tarihleri arasında Almanya'nın Köln şehrinde düzenlenen dünyanın en büyük gıda fuarı olan ISM 2017 Uluslararası Bisküvi ve Şekerleme Fuarı'nı 150 ülkeden 38 bin 500 kişinin fuarı ziyaret ederken fuara 76 Türk firması katılım sağlayarak ürünlerini sergilemiştir [473]. Ayrıca 7-11 Ekim 2017 tarihinde Almanya'nın Köln kentinde düzenlenen Anuga Fuarı'na 247 Türk firması katılarak yenilikçi ürünlerini sergilemişler ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması amacıyla ikili iş görüşmeleri yapmışlardır [474].

2017 yılında Türkiye-Almanya arasında yaşanan gerginliğe rağmen Türkiye'den Almanya'ya ihracat % 7,8 artarak 14,9 Milyar Dolar'a yükselmiştir [475]. Yaşanan gerginlik ve Alman siyasilerin Türkiye'ye yatırım yapan Alman yatırımcılara yönelik söylemlerine rağmen Alman yatırımcılar 2017 yılında Türkiye'yi tercih etmiştir. Alman girişimcilerin Türkiye'yi tercih etmesi 2017 senesinde ülkeler sıralamasında şirket kuruluşlarında Almanya'nın 428 şirketle birinci olmasını sağlamıştır [476]. Türkiye'nin

ihracatında önemli bir payı olan Almanya'ya 2016 yılında 14 Milyar Dolarlık ihracat yapılırken bölgeler ihracatı sıralamasında Ege Bölgesinin ihracatında Almanya ilk sırada yer almıştır. Bölgeden 2016 yılında gerçekleştirdiği ihracatta 26 ana sektörden 9 tanesinde Almanya birinci ülke olmuş, Almanya'ya hazır giyim ve konfeksiyon sektöründe 288 Milyon Dolar, gıda ürünlerinde de 155 Milyon Dolarlık ihracat yapılmıştır. İki ülke arasında iplerin gerilmesi sonrasında yaşanan ekonomideki olumsuzluklara rağmen kısa dönemde Türkiye'nin Almanya'ya ihracatını etkilememiş 2017 Ocak-Temmuz döneminde Türkiye'nin otomotiv, hazır giyim, demir, makine, iklimlendirme, fındık, meyve-sebze ile kuru meyve ve mamulleri olmak üzere 8 kalemde en fazla ihracat yaptığı ülke Almanya olmuştur. 2017 Ocak-Temmuz döneminde 2016 yılının aynı dönemine göre ihracat % 6,2 artarak 8 Milyar 293 Milyon 123 bin Dolar olmuştur [477]. Türkiye'nin Almanya'ya olan ihracatındaki olumlu artış siyasi gelişmelere ve Almanya tarafından dillendirilen ekonomik önlemlere rağmen devam etmiş, 2017 Ocak-Ağustos döneminde Almanya'ya ihracat 2016 yılının aynı döneminde göre % 7,12 artarak 9 Milyar 786 Milyon Dolar olmuştur [478].

2017 yılında Türk-Alman ilişkilerinin seyrinden etkilenen sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve terör olayları yüzünden kötü etkilenen turizm sektörü 2017 yılında Türkiye-Almanya arasında yaşanan referandum etkinliklerine izin çıkmaması ve Nazi benzetmesi ile iki ülke arasındaki ipler iyice gerilmiştir. Günden güne dozu artan karşılıklı sert açıklamalar sektörü tedirgin ederken sektör temsilcileri siyasi ilişkilerin turizm sektörünü etkileyebileceğini ifade etmiş ancak umutlu olduklarını belirtmişlerdir [479]. Öte yandan iki ülke arasındaki siyasi gerilim altında 2017 Mart ayında kapılarını açan 51'inci Berlin Uluslararası Turizm Borsası Fuarı'nda Türkiye stand açmıştır. Fuarın bir parçası olan 'The Golden City Gate' isimli turizm filmleri yarışmasında Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan 'Bursa, Feel The City' adlı tanıtım filmi bölge kategorisinde ikincilik almıştır [480]. Ancak gerginliklerle beraber fuarda 2016 yılına göre Türkiye'ye ilginin azaldığı farkedilmiş bu durum sektörü tedirgin etmiştir [481]. Öte yandan turizm sektörünü olumsuz etkileyen diğer bir gelişmede gerilimler sonrasında Almanya Dışişleri Bakanlığının vatandaşlarına yaptığı seyahat uyarıları olmuştur. İki ülke arasındaki tansiyonun iyice yükselmesi yeni bir uyarının gelmesi sonrasında 09.09.2017 tarihinde bu uyarılara misilleme yapan Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'da Almanya'ya seyahat edecek olan ve Almanya'da yaşayan vatandaşlarına

uyarıda bulunmuştur [482]. Turizm sektöründe yaşanan tedirginlikle alakalı Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş, "Benim Alman siyasetçilere tavsiyem şudur, siyasetteki gerginlikleri azaltma yolu olarak turizmi görsünler." diyerek turizmle siyasetin ayrı tutulması gerektiğine dikkat çekmiştir [483]. 2016 yılının Ocak-Ağustos döneminde 2,71 Milyon Alman turist Türkiye'yi ziyaret ederken 2017 yılının Ocak-Ağustos döneminde 2,5 Milyon turiste gerilemiştir. Turist sayısının azalmasında yaşanan siyasi gerilimin ve Alman Dışişleri Bakanlığının seyahat uyarılarının etkili olduğu söylenebilir [484]. Almanya'da gerçekleşen seçimler sonrasında tansiyonun düşmeye başlamasıyla Alman tur operatörleri, Türkiye'ye dönük tatil talebinde yeniden artış olduğunu bildirmişlerdir [485].

Diğer bir gelişmede ısıtma ve iklimlendirme sektöründe olmuş 2017 Mart ayında Almanya'nın Frankfurt kentinde düzenlenen ve Türkiye'nin Partner ülke olarak yer aldığı ISH 2017-Enerji Isı ve Havalandırma Fuarı'na Türkiye 140 firma ile katılım sağlamıştır. Türk-Alman ilişkilerinin gerildiği bir zamanda yapılan fuarlar iki ülke arasında devam eden ekonomik ilişkileri pekiştirmek anlamında önemli yer tutmuş ayrıca Türk şirketlerin fuarlar vasıtasıyla ürünlerinin tanıtılmasını ve tanınırlığını artırarak ihracatına katkıda bulunmuştur [486].

Bağlantı Elemanları, Kilit ve El Aletleri (BAKİEL). sektöründede Türk-Alman ekonomik ilişkilerini etkileyen gelişme olmuş 28-30 Mart 2017 tarihleri arasında düzenlenen Almanya Fastener Fair Stuttgart fuarında 44 Türk katılımcı yer almış ve ürünlerini sergilemiştir [487].

2017 yılında bir diğer gelişmede silah ve savunma sektöründe olmuş, iki ülke arasında yaşanan gerginlikler sonrası Alman medyası Alman hükümetinin silahların halka karşı kullanılmasından endişe duyulması dolayısıyla NATO müttefiki Türkiye'ye silah ihracatını 11 kez onaylamayı reddettiğini yazmıştır. Benzer bir gelişmede savunma şirketi Rheinmetall'in Türkiye'ye tank savunma sistemleri satışında olmuş Alman hükümeti, Rheinmetall'in Türkiye'ye tank savunma sistemleri satmasını engelleyerek ihracat sözleşmelerine onay vermemiştir [488]. Siyasi gerilimin devam ettiği ve savunma alanında Alman tarafının ambargosu konuşuluyorken Türk ve Alman savunma sanayii şirketlerinin bir araya gelerek Endonezya donanması için ortak denizaltı üretimi için anlaşmış ve 13. Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı kapsamında bir araya gelen Türk ve Alman savunma sanayi şirketlerinin iyi niyet anlaşmasını imzalamışlardır [489]. Türkiye

Almanya arasında yaşanan gerilim Almanya'da seçimlerin yaklaşmasıyla birlikte tırmanmış Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, Almanya'nın Türkiye'ye silah ihracatını beklemeye aldıklarını açıklamıştır. Bu gelişmeler Türk tarafında eleştirilere neden olurken Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Nato müttefikliği ve güvenlik konularında işbirliği vurgusu sonrasında Almanya Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert, Merkel'in Türkiye'ye silah ihracatının genel olarak durdurulmasını istemediğini ifade ederek silah ihracatının devam edeceğinin sinyallerini vermesi eleştirilerin yerini bulduğunu göstermiştir [490]. Bununla beraber iki ülke arasındaki gerilim planlanmış savunma projelerinde yansımış Alman savunma şirketi Rheinmetall'in CEO'su Armin Papperger, gerilimin planlanmış savunma projelerini sektöre uğrattığını ifade etmiştir [491].

2017 yaşanan siyasi gerilimler sonrasında otomotiv ve sanayi sektörlerinde Alman yatırımcılar alternatif alan arayışlarına girmişlerdir. Arayışa giren bazı otomotiv şirketleri yeni alımlarda Türkiye'yi sepet dışı bırakarak Türk otomotiv sektör temsilcilerinin endişelenmesine neden olmuşlardır. Gerginliğin sürmesinin iki ülkenin de ticaretine zarar verdiğini ifade eden sektör temsilcileri ilişkilerin tez zamanda normalleşmesini istediklerini ifade etmişlerdir [492].

Gerginliğin yansıdığı bir diğer sektörde hazır giyim sektörü olmuş birkaç Alman alım grubu Türkiye ziyaretlerini iptal etmiştir. Almanya ile yaşanan gerilimin sürmesi durumunda sektörün hedeflenen ihracat rakamına ulaşamayabileceği bildirilmiştir [493]. Ayrıca 5-7 Eylül 2017 tarihlerinde Almanya'nın Münih kentinde düzenlenen Munich Apparel Source fuarına 14 Türk hazır giyim ihracatçısı firma katılım sağlayarak Almanya pazarındaki konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır [494]. Yaşanan gerilimler sonrasında ithalatın engellenmesi endişesiyle Almanya'nın bağımlılığı kırmak ve tedarikte alternatif üretim üsleri oluşturmak için Doğu Avrupa'ya yöneldiğini belirten sektör temsilcileri yinede en büyük pazarın hala Türkiye olduğunun altını çizmişlerdir [495].

Fındık sektöründede yaşanan gerilime rağmen son 8 sezonda olduğu gibi 1 Eylül 2016-31 Ağustos 2017 ihracat döneminde Türkiye en fazla fındık ihracatını yine Almanya'ya gerçekleştirmiştir. Türkiye satılan 54.110 ton fındık karşılığında Almanya'dan 437.349.000 Dolar gelir elde etmiştir [496].

Çay sektöründede siyasi gerginliklere rağmen 2017 Ocak-Eylül döneminde 21.732.096 Dolarlık çay ihracatında Almanya, 6.109.347 Dolarla ikinci sırada yer almıştır [497].

Son iki yıl içinde Almanya ile yaşanan gerilim ve 2017 Eylül ayında yapılan seçim öncesinde gerilimin tırmanması enerji uzmanlarına göre 'iç siyasete ilişkin çekişmeler'den ziyade Almanya'nın hedefinde Türk Akım projesi olduğu vurgulanmış gerilimin temelinde Türk Akım ile Kuzey Akım 2 arasındaki çekişme olduğu ifade edilmiştir [498].

2.1.11. 2018 yılı Analizi

Almanya analizi için Türk-Alman ilişkileriyle alakalı elde edilen 1076 veri 2018 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 84 adet politik ve 45 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 3 adet haberden yararlanılmıştır.

2018 yılı Türk-Alman ilişkileriyle alakalı Türk kamuoyunda sıklıkla yer bulan konular siyasilerin dirsek temasları, terörle mücadele ve PKK/PYD, Afrin operasyonu, tankların modernizasyonuna durdurma ve silah sevkiyatı, koalisyon taslağı AB üyelik süreci ve vize serbestisi, tutuklu Alman vatandaşları, Türklere ve Türk camilerine saldırı, ırkçılık, iltica ve FETÖ, AB üyelik müzakereleri, 24 Haziran Türkiye seçimleri olurken bu başlıklar altında Türk-Alman ilişkileri yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmeler altında Türk-Alman ticari ve ekonomik ilişkilerini ilgilendiren gelişmeler paylaşılmıştır.

2017 gerginliklerin yoğun olduğu bir yıl olmasına rağmen Almanya'daki seçim sonrasında karşılıklı temaslarla gerginlikler aşılmaya çalışılmış 2018 yılı başında üst düzey ziyaretlerle iki ülke arasındaki ilişkilerin normale döndürülmesi amaçlanmıştır. 2018 Ocak ayında başlayan iki ülke arasındaki hükümetler arası görüşmeler Şubat ayındaki üst düzey temaslarla devam ederken 2018 yılı başında Türkiye'nin Afrin operasyonunda Alman tanklarını kullandığı görüntülerin Alman kamuoyunda yer alması tepkilere neden olmuş ve eleştirileri beraberinde getirmiştir.

Alman tarafının karşılık üst düzey temaslarda üzerinde durdukları konuların başında Türkiye'de tutuklu Alman vatandaşları gelmiş özellikle tutuklu gazeteci Deniz Yücel'in serbest bırakılması taleplerini her fırsatta yinelemişlerdir. Nitekim 15.02.2018 tarihinde Başbakan Binali Yıldırım'ın Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşmesindeki

açıklamaları iki ülke arasındaki sorunların aşıldığını hissettirirken görüşmeden bir gün sonra tutuklu gazeteci Deniz Yücel'in serbest bırakılması Alman tarafından olumlu bir adım olarak görüşülmüş ilişkilerde olumlu bir hava yakalanarak ilişkilerin normale dönmesi olarak yorumlanmıştır.

Türk tarafının temaslarda üzerinde durduğu konuların başındaysa terör örgütleriyle mücadele gelmiş PKK ve FETÖ konularında hassasiyetlerini dile getirmiştir. İki ülke arasında yakalanan olumlu hava kısa sürmüş YPG/PKK yandaşlarının 3 Mart 2018 tarihinde Almanya Berlin'de düzenledikleri mitinge PYD/PKK'nın eski eş başkanı Salih Müslüm'in katılması ilişkileri gererken Türk siyasilerin tepkisini çekmiş, Türkiye Almanya'dan geçici tutuklama ve iade talebinde bulunmuştur. Ayrıca Afrin operasyonunun yankıları sürerken PKK terör örgütü ile ırkçı ve İslam karşıtı kesimler Almanya'da Türklere ait camileri hedef almaya başlamış T.C. Dışişleri Bakanlığı 12.03.2018 tarihinde Almanya Büyükelçiliğine nota vermiştir.

Türkiye'de 24 Haziran 2008 Genel Seçimleri öncesinde 2018 Nisan ayında Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Almanya'da başka bir ülkenin seçim kampanyası yürütmesine izin vermeyeceklerini vurgularken bir süre sonra Almanya'nın HDP mitingine izin vermesi tansiyonu yükseltmiş T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından sert tepki gösterilmesine neden olmuştur.

24 Haziran 2018 Genel Seçimleri sonrasında iki ülke arasındaki gerilim yok olurken Almanya'nın YPG ve PYD'yi PKK'nın Suriyedeki uzantısı gören tespiti Türk tarafının özellikle hassasiyet gösterdiği konulardan biri olması hasebiyle oldukça olumlu karşılanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin ABD ile yaşadığı gerilim sonrasında Türkiye'de yaşanan piyasa hareketliliği, TL'de yaşanan sert değer kayıpları sonrasında Alman siyasilerin Türkiye'ye destek ifadeleri dikkat çekerken normale dönen ve gelişmeye başlayan Türk-Alman ilişkilerinin bir sonucu olarak görülmüştür. Öte yandan iki ülke arasındaki karşılıklı üst düzey temaslara Türkiye-Almanya arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve ivme kazandırılması üzerinde durulmuştur.

İki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmesi önceki yıllarda gerilen ilişkilerden tedirgin olan iki ülke arasındaki ticarete katkı sunan sektörleri memnun ederken MÜSİAD ve TOBB'un Almanya çıkarmaları dikkat çekmiş iki ülke arasındaki ticari işbirliğinin gelişimine katkı sunmuşlardır. Ayrıca Türk şirketlerin Almanya'da gerçekleşen fuarlara çıkarmaları 2018 yılındada devam etmiştir. 2018 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin

normale dönmesi turizm sektöründe yüzünü güldürmüş 2017 yılına Almanya'dan Türkiye'yi ziyaret eden Alman turist sayısı belirgin bir şekilde artmıştır.

2.1.11.1. Politik Gelişmeler

Siyasilerin dirsek temasları

2017 yılının ilk üç döneminde Türk-Alman ilişkileri gerginliğin tırmandığı bir ortamda devam ederken Almanya'daki seçimler sonrasında kısmende olsa gergin ortam terkedilmiş ve bazı konularda ilerleme kaydedilmiştir. 2018 yılı Ocak ayında Alman Haber Ajansı DPA'ya mülakat veren T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, "Almanya bize doğru bir adım atarsa Türkiye Almanya'ya doğru iki adım atar. Bu zayıflık değil, bilakis kalpten gelen bir şey. Ama Almanya Türkiye'yi tehdit ederse Türkiye de buna karşı gerekeni yapar." şeklindeki değerlendirmesiyle 2018 yılı için Türkiye'nin hazır olduğuna dikkat çekerek iki ülke ilişkilerinde normalleşmenin sinyallerini vermiştir [499]. Bu sinyal sonrasında 06.01.2018 tarihinde Almanya'ya giden Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel görüşükten sonra düzenlediği ortak basın toplantısında iki ülke arasında görüş ayrılıklarının olduğunu ancak bunların diyalogla aşılabileceğini düşündüklerini ifade ederek Türk-Alman ilişkilerinde gerginliğin bir tarafa bırakılarak 2018 yılında diyalogla yeni bir dönemin başlayacağını hissettirmiştir [500]. Bu gelişme sonrasında Almanya ile Türkiye arasındaki hükümetler arası konsültasyonların 17.01.2018 tarihinde yeniden başlatılacağı bildirilmiştir [501]. Görüşmeler hakkında gelen soru üzerine Almanya Dışişleri Bakanı Gabriel, Almanya'nın Türkiye ile yeniden daha iyi görüşmeler yapma niyetinde olduklarını belirterek bu durumun iki ülkenin ve Avrupa'nın çıkarına olacağına dikkat çekmiş ve ilişkilerde normalleşmenin başladığını hissettirmiştir [502]. Ayrıca 15.02.2018 tarihinde Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım Almanya Başbakanı Angela Merkel'le görüşmesi öncesinde Almanya ile normalleşmeye dair olumlu görüşlerini ifade etmiş görüşme sonrasında düzenlenen ortak basın toplantısında Almanya Başbakanı Angela Merkel'de "Görüşmelerimiz yoğun bir şekilde sürmeli." diyerek iki ülke arasındaki sıkıntıların aşıldığını göstermiştir [503]. İki ülke başbakanlarının görüşmelerinden bir gün sonra tutuklu gazeteci Deniz Yücel'in serbest bırakılması Almanya tarafından olumlu karşılanmıştır. Yakalanan bu pozitif hava 54. Uluslararası Münih Güvenlik Konferansı kapsamında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel ile görüşmesinde yansımış Çavuşoğlu, iki ülke arasındaki ilişkileri

güçlendirmek ve derinleştirmek için çalışmaya devam edeceklerini ifade etmiştir [504]. Konferansta konuşan Gabriel'de Türkiye'nin çok önemli bir ülke olduğunu ve her şartta diyaloga devam edeceklerini vurgulayarak iki ülke arasındaki ilişkilerin normale döndüğünü göstermiştir [505]. Yakalanan olumlu hava Mart ayında YPG/PKK mitingine PYD/PKK'nın eski eş başkanı Salih Müslüm'in katılması ve Haziran seçimleri öncesinde seçim yasağı kararına rağmen Almanya'nın HDP mitingine izin vermesiyle ilişkileri geçici germişse de seçim sonrasında ilişkilerde tekrardan normale dönmüştür. Almanya'nın YPG ve PYD'yi PKK'nın Suriye'deki uzantısı gören tespiti Türk tarafının özellikle hassasiyet gösterdiği konulardan biri olması hasebiyle oldukça olumlu karşılanmıştır. Bu olumlu hava iki ülke liderlerinin telefon trafiğindedir yansımış Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier ile telefon görüşmelerinde Türkiye-Almanya arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi ve ivme kazandırılması üzerinde durulmuştur. Öte yandan ilişkilerdeki olumlu havanın yansıması olarak 5-6 Eylül 2018 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, TBMM Başkanı Binali Yıldırım ile temalarında iki ülke ilişkileri ele alınmış ve geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Maas'ın Türkiye ziyareti öncesinde yaptığı açıklamada "Türkiye büyük bir komşumuzdan daha fazlasıdır, aynı zamanda Almanya'nın da önemli bir ortağıdır, ancak geleneksel olarak iyi ilişkilerimiz son yıllarda çok sayıda zorlu testten geçmiştir." ifadeleri Almanya'nın Türkiye'ye verdiği önemi özetlerken Türkiye temalarının derinliğini göstermiştir [506]. T.C. Cumhurbaşkanı Erdoğan 27-29 Eylül tarihleri arasında beraberindeki heyetle Almanya'yı ziyaret ederek Almanya Cumhurbaşkanı Frank Walter Steinmeier ve Almanya Başbakanı Angela Merkel ile temaslarda bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya ziyaretine ilişkin açıklama yapan Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ilişkilerde yeni bir sayfa açmak için ziyaretin önemli bir dönüm noktası olduğunu ifade etmiş, oldukça olumlu havada geçen görüşmeler için Cumhurbaşkanı Erdoğan'da ziyaretin önemini vurgulamış ve Türkiye-Almanya dostluğuna katkısına dikkat çekmiştir [507].

Terörle mücadele ve PKK/PYD

6 Ocak 2018'de Alman Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel ile görüşen Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun gündemindeki konuların başında terörle ve PKK ile mücadele gelmiştir. 2018 Ocak ayında Afrin operasyonuna hazırlanan Türkiye ile ilgili, Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Rainer Breul, Suriye sınırlarının korunmasının

Türkiye için önemli ve meşru olduğunu bununla birlikte Türk hükümetinin Suriye'ye asker gönderme konusunda itidalli hareket etmesini umduklarını ifade etmiştir [508]. Ayrıca benzer bir açıklamada 2018 Ocak ayı sonlarında Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel'den gelerek " Türkiye'nin güvenlik çıkarlarının dikkate alınmasından yana olacaklarının altını çizirken müzakereler çatışmalarla durdurulmamalı şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Gabriel'in bu çıkışı Türkiye'nin Suriye operasyonuna karşı olduğu yorumlarına neden olmuştur [509]. Öte yandan Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekati'nda Alman silah ve teçhizatlarının kullanılmasını eleştiren terör örgütü PYD/PKK yandaşları ve Alman sol gruplara mensup kişiler tarafından Sosyal Demokrat Parti'nin Almanya Hamburg eyalet teşkilatı basılmış Alman polisi duruma müdahale etmiştir [510]. Ayrıca Köln Emniyet Teşkilatı Almanya'da sık sık gösteri düzenleyen PKK'nın Almanya'daki çatı örgütü NAV-DEM'e bundan sonra gösteri izni verilmeyeceğini belirtilerek Köln ve Leverkusen'de düzenlenmek istenen iki gösterisinin yasaklandığını duyurmuştur [511]. PKK'ya yönelik alınan bu kararların iki ülke dışişleri bakanlarının 6 Ocak'taki görüşmesinin bir sonucu olarak öngörülmüştür. Ayrıca Münih'teki 54. Uluslararası Güvenlik Konferansında Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere, Türkiye'yi terörle mücadelede çok önemli bir partner olarak nitelendirmiştir [512]. Yapılan bu açıklama Deniz Yücel'in serbest bırakılması sonrasında iki ülke ilişkilerinde pozitif bir hava yakalanmasının sonucu olarak görülmüştür. YPG/PKK yandaşlarının 3 Mart 2018 tarihinde Almanya Berlin'de düzenledikleri mitinge katılarak konuşma yapan terör örgütü PYD/PKK'nın eski eş başkanı Salih Müslüm için Türkiye Almanya'dan geçici tutuklama ve iade talebinde bulunarak Almanya'da bulunmasına tepki göstermiştir [513]. Ayrıca T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel ile Salih Müslüm konusunu görüşerek Türkiye'nin iade talebini yinelemiştir [514]. Almanya'nın terör örgütü yandaşları tarafından yapılan mitinge izin vermesi normalleşmeye başlayan Türk-Alman ilişkilerini gererken AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik Almanya'ya sert tepki göstermiştir [515]. Ancak bu gerilim kısa sürmüş 24 Haziran 2018 Türkiye Seçimleri sonrasında geride bırakılarak karşılıklı temaslarda ilişkilere ivme kazandırma istekleri dile getirilmiştir. Almanya iç istihbaratı Anayasayı Koruma Teşkilatı raporunda PYD ve YPG'nin terör örgütü PKK'nın Suriye'deki uzantıları olduğu tespitinde bulunması Türk tarafından olumlu karşılanmış iki ülke ilişkilerinde olumlu rüzgarların esmesini sağlamıştır [516].

Afrin operasyonu, tankların modernizasyonuna durdurma ve silah sevkiyatı

Alman kamuoyunda 2018 yılı başında Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'nda Alman üretimi Leopard 2 tanklarının kullanıldığına dair görüntülerin yer alması tepkiye yol açarken Alman hükümeti konu hakkında bilgileri olmadığını ifade etmiş sonrasında Türkiye'ye teslim edilen Leopard tanklarının modernizasyonunu durdurduğunu açıklamıştır [517]. Bu karar sonrasında açıklama yapan Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu askıya alma yada iptal diye bir şeyin olmadığını Leopard tanklarıyla alakalı bir komisyonun toplanacağını ve bu komisyonun ertelendiğini ifade ederek kafa karışıklığına sebep olmuştur [518]. Öte yandan Alman kamuoyunda tartışma yaratan Alman tanklarının Afrin operasyonunda kullanılması sonrasında Almanya Sol Parti Kalkınma Politikaları Sözcüsünün başvurusu sonrasında Almanya'da Federal Meclis Bilimsel Hizmetler Dairesi tarafından iki rapor hazırlanmış ve iki ayrı bilirkişi raporunda Türkiye'nin Afrin operasyonu ve Almanya'nın Türkiye'ye tank ihracatı ile ilgili an itibariyle hukuki bir sorun bulunmadığı bildirilmiştir [519]. Türkiye'nin Zeytindalı Harekatı, Alman kamuoyunda silah ve askeri malzeme satışlarıyla alakalı tartışmalara neden olurken 16 Şubat 2018 tarihinde Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, harekâtın başlamasıyla birlikte Türkiye'ye yapılan sevkiyatın durdurulduğunu belirtmiştir. Ancak bir süre sonra Almanya, Afrin'deki Zeytin Dalı Harekatı'nın başlamasından sonra Türkiye'ye askeri malzeme satışlarının sürdüğünü doğrulamıştır [520]. Bununla beraber Almanya Başbakanı Merkel, Türkiye'nin Afrin operasyonu ilgili olarak Afrinde olanların kabul edilemez olduğunu ifade etmiş, Almanya hükümet sözcüsü Ulrike Demmer de Türk ordusunun Afrin'deki faaliyetlerinden endişe duyduklarını belirterek normale dönen Türk-Alman ilişkilerinin gerilmesine neden olurken T.C. Dışişleri Bakanlığı Merkel'in açıklamasına tepki göstermiştir [521].

Koalisyon taslağı AB üyelik süreci ve vize serbestisi

2018 Şubat ayında netleşmeye başlayan Hristiyan Birlik (CDU/SDU) ile Sosyal Demokrat Parti (SPD) arasında yapılan koalisyon anlaşması taslağında "Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) katılım sürecinde hiçbir faslın kapatılmaması ve yeni bir başlığın açılmaması" ile "koşullar yerine getirilene kadar vize serbestisi veya Gümrük Birliği genişlemesinde uygulanmaması " ifadeleri kullanılmıştır [522]. Taslak 2018 yılına Türk-Alman ilişkilerinde AB ile ilişkilerin yeni bir dönemi olarak bakan Türk tarafının beklentilerini boşa çıkarmıştır. Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım Almanya Başbakanı

Angela Merkel ile 15 Şubat 2018 tarihindeki görüşmeden bir gün sonra yaptığı açıklamada sıkıntıların aşıldığını ifade ederek Türkiye'nin olmazsa olmazının terör örgütlerine müsamaha gösterilmemesi olduğunun altını çizmiştir [523].

Tutuklu Alman vatandaşları

Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım 15.02.2018 tarihinde Almanya Başbakanı Angela Merkel'le yaptığı görüşme sonrasında düzenlenen ortak basın toplantısında Deniz Yücel davası ile ilgili soruya hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde Deniz Yücel davası ve diğer davaların devam ettiğini ifade ederken Merkel'de Deniz Yücel'in serbest bırakılması konusunda Türk hükümetinden beklentileri olduğunu dile getirmiştir [503]. Görüşmeden bir gün sonra Deniz Yücel tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılırken Alman kamuoyunda Türkiye ile kamuoyuna açıklanmayan bir anlaşma yapıldığı yorumlarına neden olmuştur. Konu hakkında açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, gazeteci Deniz Yücel'in serbest bırakılmasına ilişkin herhangi bir anlaşmanın yapılmadığını ifade etmiştir [524]. Bu gelişme Almanya tarafından olumlu karşılanmış Türk-Alman ilişkilerinde olumlu bir hava yakalanmasını sağlamıştır.

Türlere, Türk camilerine saldırı ve ırkçılık

Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı sonrasında PKK terör örgütü ırkçı ve İslam karşıtı kesimler ile Almanya'da Türklere ait camilere saldırı düzenlemeye başlamışlardır. T.C. Dışişleri Bakanlığı özellikle hareket sonrası artan Türk camilerine yönelik saldırılara ilişkin tepki göstermiş ve 12.03.2018 tarihinde Almanya'daki saldırılardan dolayı Almanya Büyükelçiliği'ne nota verilmiştir. Konu hakkında açıklama yapan Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Bekir Bozdağ, yaşananlara tepki göstererek suçluların cezalandırılmasını istemiştir [525]. Türkiye'den gelen tepkiler sonrasında Almanya İçişleri Bakanlığı, Alman güvenlik kurumlarının önlemlerini alarak Türklerin yaşadığı yerlere yönelik olası şiddet olaylarına karşı tetikte olduklarını açıklamıştır [526]. Öte yandan Almanya'da artan ırkçılık Almanya'nın dünya kupasından elenmesi sonrasında şiddetini arttırarak Alman milli takımında oynayan Türk futbolculara uygulanmış futbolcu Mesut Özil Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la çekilen fotoğrafı yüzünden ırkçı tepkilerin hedefi olmuştur. Almanya'da yaşayan Türkler ve Türkiye'deki siyasetçiler bu duruma tepki göstererek Mesut Özil'e destek vermiş Mesut Özil maruz kaldığı ırkçılığa tepki göstererek Alman milli takımını bırakmış yaşananlar Alman basınına ikiye bölerek uzun süre tartışılmıştır. Konu hakkında Almanya Başbakanı Merkel

adına açıklama yapan Alman Hükümet Sözcüsü Almanya'da yaşayan Türklerin Almanya'yı zenginleştirdiğini ifade ederek Almanya'da yabancı düşmanlığına yer olmadığını vurgulamıştır [527].

İltica ve FETÖ

FETÖ'nün 15 Temmuz darbe girişiminden 7 Mart 2018'e kadar olan süreçte diplomatik ve hizmet pasaportu taşıyan toplam 1059 kişinin Almanya'da iltica talebinde bulunduğu bildirilmiş 2018 yılının Ocak-Şubat döneminde 1.400'den fazla Türk vatandaşının Almanya'da iltica talebinde bulunduğu ifade edilmiştir [528].

FETÖ'nün firari imamı darbeci Adil Öksüz'ün Almanya'da görüldüğü iddiaları üzerine açıklama yapan T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Almanya ile resmi temaslarda bulunulduğunu ifade ederek Adil Öksüz ve diğerleri için Almanya'nın yakalama kararı çıkarttığını vurgulayarak yakalanırsa iade sürecini başlatacaklarının altını çizmiştir. Öte yandan gelen soru üzerine Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Maria Adebahr'da güncel bir gelişme olup olmadığı konusunda somut bir şey söyleyemeyeceğini ifade ederken Almanya İçişleri Bakanlığı Sözcüsü Eleonore Petermann'da bu konuda bilgi olmadığını ifade etmekle yetinmiştir [529].

AB üyelik müzakereleri

Koalisyon taslağında Türkiye ile ilgili AB üyelik müzakerelerinde hiçbir fasılın kapatılmaması ve yeni bir başlığın açılmaması ile vize serbestisi veya Gümrük Birliği genişlemesinin şarta bağlanması Türk tarafının beklentilerini karşılamamıştır. Bu nedenle Ankara, Almanya temaslarda ilişkilerin geliştirilmesine ve ivme kazandırılmasına öncelik vermiştir. İlişkilerde normale dönmenin bir sonucu olarak Almanya Büyükelçisi Martin Erdmann, AB'nin vize serbestisi konusunda Türkiye'ye verdiği sözü tutmak istediğini vurgulayarak OHAL'in vize serbestisine engel olduğunu ifade etmiştir [530]. Ayrıca bir diğer olumlu gelişmede Almanya AB Bakanı Michael Roth'tan gelmiş, açıklanan AB ilerleme raporu ve Avusturya AB bakanının Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki olumsuz açıklamalarına rağmen Roth, AB'nin Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde kapıyı kapatmaması gerektiğini ifade ederek Türkiye'den yana tavır almıştır [531]. Ayrıca Roth 7-8 Mayıs 2018 tarihleri kapsamında sürece ziyaretleri için Türkiye'ye gelmiş ve İstanbul temaslarda yaptığı açıklamada Türkiye'nin AB üyelik sürecine değinerek Gümrük Birliği'nin genişletilmesine Alman hükümetinin karşı

olduğunu ifade ederek iç politikada durumun iyileşmesi halinde gündeme gelebileceğinin altını çizmiş ve vize serbestisinin şarta bağlı olduğunu ifade etmiştir [532]. Gazeteci Yücel'in serbest bırakılması sonrası normalleşmeye başlayan Türk-Alman ilişkileri seçim öncesi bir nebze gerilim yaşasada 24 Haziran Türkiye seçimleri sonrasında Alman siyasilerin Türk siyasileri tebriklerinde ilişkilere ivme kazandırma kararlılıkları dile getirilmiş yakalanan olumlu hava Alman siyasilerin Türkiye hakkındaki söylemlerinde yansımıştır. Almanya Başbakanı Angela Merkel, Federel Hükümet'te yaptığı açıklamada AB ile Türkiye arasında yapılan sığınmacı mutabakatının önemine değindikten sonra Türkiye'nin sığınmacılar için yaptıklarını övmüştür [533].

24 Haziran Türkiye Seçimleri

İki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmesi ve yakalanan olumlu havaya rağmen Türkiye'deki seçimlerle alakalı gelen soru üzerine Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Almanya'da başka bir ülkenin seçim kampanyası yürütmesine izin vermeyeceklerini vurgulamıştır [534]. Öte yandan Türkiye ziyaretinin İstanbul ayağında Almanya AB Bakanı Micheal Roth seçim kampanyalarında Almanya'nın hedef alınmamasını isteyerek Türk hükümetinin Almanya'daki seçim etkinliği düzenleme yasağına uymasını beklediğini ifade etmiştir [532]. Bununla beraber Türkiye'nin isteği ve Alman Hükümetinin onayı sonrasında Türk vatandaşlarının 4-17 Haziran 2018 tarihleri arasında konsoloslukların belirlediği alanlarda kullanabilecekleri açıklanmıştır [535]. Türk-Alman ilişkilerinin normalleştiği bir zamanda Almanya'nın kendi koyduğu seçim yasağını hiçe sayarak HDP mitingine izin vermiş, bu duruma T.C. Dışişleri Bakanlığı sert tepki göstererek "Almanya'nın iki yüzlü yaklaşımını kınıyoruz. Açıklanabilir, kabul edilebilir yanı yoktur" ifadeleri kullanılmıştır. Türk-Alman ilişkilerinde normalleşme beklentilerini boşa çıkaran bu yaklaşım iki ülke arasındaki tansiyonunda yükselmesine sebep olmuştur. Gelen soru üzerine konu hakkında açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Maria Adebahr, "Etkinliklerin ve toplantıların somut onayı yerel yönetimler ve yerel resmi daireler tarafından veriliyor." diyerek izin onayının yerel yönetim tarafından verildiğine dikkat çekmiştir [536].

2.1.11.2. Ekonomik Gelişmeler

2017 senesinin son çeyreğinde özellikle Almanya'daki seçimler sonrasında Türkiye-Almanya ilişkilerindeki gergin hava yavaş yavaş kaybolmuş Alman yatırımların Türkiye yatırımları hız kesmeden devam etmiştir. 2018 Ocak ayında Türkiye'de HDI Sigorta'ya

bünyesinde barındıran Almanya merkezli Talanx Grubu Türkiye’de faaliyet gösteren Liberty Sigortayı satın almıştır [537]. 2018 yılı Ocak ayında başlayan hükümetler arası görüşmeler ve Şubat ayında Deniz Yücel’in serbest bırakılmasından sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmeye başlamasıyla birlikte olumlu yönde gelişen Türk-Alman işbirliği ticari alandada kendini göstermiş Almanya ile olan ticareti karşılıklı olarak attırmak isteyen MÜSİAD yöneticileri Almanya’nın Karlsruhe kentinde Avrupa’daki şube başkanları ve idarecileriyle görüşerek gelecek strajelerini belirlemiş ve Almanya’nın önemini ifade etmişlerdir [538]. Türkiye ve ABD arasında yaşanan gerilim sonrasında 2018 yılının Ağustos ayında Türkiye’de yaşanan piyasa hareketliliği, TL’de yaşanan sert değer kayıpları sonrasında Alman siyasilere Türkiye’ye destek mesajları gelirken Almanya Başbakanı Angela Merkel, Türkiye’nin refah içerisinde olduğunu görmek istediğini ifade etmiş, Almanya Hükümet Sözcüsü Steffen Seibert Türk ekonomisinin istikrarının Almanya’nın yararına olacağını vurgulayarak Berlin’in Türkiye’deki gelişmeleri yakından izlediğini ifade etmiştir. Öte yandan benzer açıklamalar Almanya Ekonomi ve Maliye bakanlıklarından gelmiş olup Alman tarafının Türkiye’ye verdiği bu destekler normale dönen ve aşama kaydeden Türk-Alman ilişkilerinin bir sonucu olarak görülmüştür [539]. Ayrıca konu hakkında açıklama yapan Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Türkiye’ye yönelik yaptırımların Almanya’ya ve Avrupa’yı vuracağını ifade ederek ABD’ye tepki göstermiştir [540]. The Wall Street Journal Gazetesi 28 Ağustos 2018 tarihli haberinde Alman hükümetinin bir ekonomik krizin bölgeyi istikrarsızlaştıracağı endişesi ile Türkiye’ye acil mali yardım yapılmasını değerlendirdiğini yazarken Alman hükümetinden bir yetkili tarafından Türkiye’ye mali yardım yapılmasını gündemde olmadığını ifade etmiştir [541]. İki ülke arasındaki üst düzey temaslarla tekrardan ivme kazanmaya başlayan Türk-Alman ilişkileri siyasilerin söylemlerinde yansımış Alman RTL televizyonuna açıklama yapan Almanya Başbakanı Merkel, Türkiye’yi desteğini yineleyerek Türkiye ekonomisinin gelişmesinin Almanya’nın çıkarına olacağını dile getirmiştir [542]. Türkiye’nin Almanya temasları 2018 Eylül ayında devam ederken iş adamlarından oluşan heyetle birlikte Almanya Berlin’e çıkarma yaparak Türkiye-Almanya Ekonomi Diyaloğu toplantısına katılan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu iki ülke arasındaki ticaretin büyüklüğünü ifade ederek Almanya’nın dostluğunun önemine vurgu yapmıştır. Ekonomi diyaloğunun iki ülke arasındaki ticari ilişkileri geliştirip ticaret hacmini artırması öngörülmüştür [543]. Alman tarafının Türk piyasalarındaki destek

mesajları sonrasında 2018 Eylül ayında Almanya'ya çıkarma yaparak temaslarda bulunan Bakanlar arasında Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak, Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez yer almış, Bakanlar Almanya ile Türkiye arasında işbirliğinin önemine dikkat çekerken son yıllardaki ticaret hacminin artmasına vurgu yapmışlardır [544]. Türkiye'nin ekonomi yönetiminin Almanya çıkarması iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrardan ivme kazanmaya başlaması açısından önem arz etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş sonrasında ilk resmi ziyaretini yanındaki heyetiyle birlikte 27-29 Eylül 2018 tarihleri arasında Almanya'ya yapan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ziyaret öncesinde Alman basınına "Almanya ve Türkiye ticaret savaşlarının yıkıcı etkisine karşı birlik olmalı." derken Almanya temalarında öncelikli konular arasında yer alan ekonomik ilişkiler masaya yatırılmış ve ilişkilerin geliştirilerek ikili ticaret hacminin orta vadede arttırılması hedeflenmiştir [545].

2017 yılında ilişkilerin gerilmesinden ve Alman tarafının tekrarladığı Türkiye'ye seyahat uyarılarından etkilenen turizm sektörü 2018 yılında ilişkilerin normale dönmesiyle birlikte rezervasyonlarda 2017 yılına göre yaşanan artışlarla gelişme göstermiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Alman Dışişleri Bakanlığının Türkiye'ye seyahat uyarısı konusunu gözden geçirmesini isteyerek ikili ilişkilerinin seviyesini yansıtmadığını ifade etmiştir. İkili ilişkilerde 2018 yılında yalanan ivmenin iki ülke arasındaki turizmde olumlu etkilemiştir. Nitekim Almanya Büyükelçisi Martin Erdmann iki ülke arasındaki ilişkilere ilişkin değerlendirmesinde turizm sektöründe değinerek 2018 yılında Türkiye'yi 4 Milyondan fazla Alman turistini ziyaret etmesini beklediklerini ifade ederek turizmde olumlu gelişmelerin olacağını sinyali vermiştir [546]. 2018 yılının ilk çeyreğinde rekora gidilerek % 34,88 artışla 5.128.406 turist Türkiye'yi ziyaret ederken en fazla ziyaretçi gönderen üçüncü ülke 416.802 turistle Almanya olmuştur. Almanya'dan 2018 Mart ayında 220.198 turist Türkiye'yi ziyaret ederek turizm gelirlerindeki artışa katkıda bulunmuştur [547].

2018 yılında Türkiye-Almanya arasındaki ilişkilerin normale dönmesi iki ülke arasındaki ticarette de yansımış bakiel sektörünün temsilcileri Almanya'nın Köln kentinde düzenlenen Eisenwarenmesse 2018 fuarına 51 Türk firmasıyla katılım sağlamış olup sektör 2018 yılının Ocak ayında 2017 yılının Ocak ayına göre % 27 ihracatını attırmıştır [548].

2018 yılında diğer bir gelişme savunma sanayii sektöründe olmuştur. 2018 yılı başında Alman tanklarının Türkiye'nin Afrin operasyonunda kullanıldığına ortaya çıkmasından sonra bu durum Alman medyasında gündemi uzunca bir süre meşgul etmiş gelen tepkiler üzerine Alman Dışışleri Bakanı Sigmar Gabriel Türkiye'ye askeri malzeme satışlarının durdurulduğunu ifade etmiştir. Ancak bu sözlerin doğru olmadığı Alman Ekonomi Bakanlığının Yeşiller Partisi Milletvekilinin soru önergesine verdiği yanıtla ortaya çıkmış, Alman hükümeti Zeytin Dalı Harekatı'nın başlamasından sonra Türkiye'ye 4 Milyon 4 bin euroluk askeri malzeme satışı için Alman hükümetinden 20 ayrı izin alındığını ifade etmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmeye başlaması 2018 yılında Türkiye'ye askeri malzeme satışlarını olum etkilemiş 2018 Ocak ve Şubat aylarında 9 Milyon 700 bin euroluk satışla ilgili Alman hükümeti 34 ayrı ihracat izni vermiştir [549].

Öte yandan yerli üreticilerin şikayetleri üzerine Türkiye Ekonomi Bakanlığı Almanya'nın da aralarında bulunduğu dört ülkeye akrilik veya modakrilik ithalatına yönelik dumping soruşturması başlatmıştır [550].

2018 yılında diğer bir gelişmede çevre sektöründe olmuş 14-18 Mayıs 2018 tarihleri arasında Almanya'nın Münih şehrinde düzenlenen IFAT 2018 fuarına Türkiye'den 100'e yakın Türk firması katılım sağlayarak su, atıksu ve atık teknolojileri üzerine önemli iş bağlantıları kurarak Almanya ile ticaretin gelişimine katkıda bulunmuşlardır [551].

Bir diğer gelişmede tekstil ve hazır giyim sektöründe olmuş, İstanbul Hazırgiyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İHKİB), Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD) ve İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği (İTHİB), son dönemde oluşan olumsuz Türkiye algısını kırmak ve 2017 yılında 3,7 Milyar Dolarlık ihracatı olan Almanya'nın pazar payını ve iş birliğinin arttırmak amacıyla 2018 Mayıs ayı sonunda Düsseldorf'a giderek sektör temsilcileri ve akademisyenlerle görüşmeler yapmışlardır. Ayrıca ziyaret sırasında Türkiye ile Almanya arasında tekstil ve hazır giyim endüstrileri arasında işbirliğini öngören protokol imzalanmış olup protokolün Almanya'ya ihracatı ilerleyen dönemlerde geliştirmesi beklenmiştir [552]. Öte yandan 4-6 Eylül 2018 tarihleri arasında Almanya'nın Münih kentinde düzenlenen Almanya'nın en büyük tekstil fuarları arasında yer alan Fabric Start Fuarı'na 45 Türk firması ile katılım sağlanmış Türk firmaların ürünleri sergilenmiştir [553].

2018 yılında ulaşım sektöründede gelişmeler yaşanmış Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), 2018 Nisan ayında açtığı Yüksek Hızlı Tren ihalesine en uygun teklifi veren Siemens ile 10 adet Velaro YHT için anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca 2018 Eylül ayında Alman medyası Türkiye ile Almanya arasında 35 Milyar euro'luk bir demiryolu modernizasyon projesi için anlaşmaya varıldığını ve Siemens'in tedarik tarafında yer alacağını yazarken Siemens iki hükümet arasında henüz bir anlaşmaya varılmadığını ifade etmiştir [554].

Diğer bir gelişme gösteren sektörde otomotiv sektörü olmuş 11-15 Eylül 2018 tarihinde Almanya'nın Frankfurt kentinde gerçekleşen Uluslararası Otomotiv Yedek Parça ve Aksesuarlar Fuarı'na (Automechanika). Türkiye'den 21 Firma katılarak motor parçalarından elektrik aksamlara, yedek parçalardan atölye ekipmanlarına kadar çok sayıda yeni ürünlerini sergilemişlerdir. Sektör temsilcileri fuarın Türk otomotiv sektörünün Almanya'ya olan ihracatına ivme katmasını beklediklerini ifade etmiştir [555]. Ayrıca sektör 20-27 Eylül 2018 tarihlerinde Almaya'nın Hannover kentinde düzenlenen IAA Hannover Fuarı'na 100 Türk firmasıyla katılım sağlamıştır. Fuara katılan firmalar en yeni ürünlerinin tanıtımını yaparak ihracatlarını geliştirmek için çalışmışlardır. Sektör temsilcileri sektörün 2018 yılı sonunda Almanya'ya ihracat rakamının 5 Milyar Dolar'a ulaşmasını beklediklerini ifade etmiştir [556].

2.2. TÜRKİYE'NİN ALMANYA İLE OLAN DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ

Tablo 11: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İhracatı (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	Toplam İhracat İçindeki Pay (%)	Önceki Yıla Göre Değişim (%)
2008	12 951 755	9,8	8,0
2009	9 793 006	9,6	-24,4
2010	11 479 066	10,1	17,2
2011	13 950 825	10,3	21,5
2012	13 124 375	8,6	-5,9
2013	13 702 577	9,0	4,4
2014	15 147 423	9,6	10,5
2015	13 417 033	9,3	-11,4
2016	13 998 653	9,8	4,3
2017	15 118 910	9,6	8,0
2018	16 141 434	9,6	6,8

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 25.03.2019).

Tablo 12: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İthalatı
(Bin ABD \$)

Yıllar	İthalat	Toplam İthalat İçindeki Pay (%)	Önceki Yıla Göre Değişim (%)
2008	18 687 197	9,3	6,5
2009	14 096 963	10,0	-24,6
2010	17 549 112	9,5	24,5
2011	22 985 567	9,5	31,0
2012	21 400 614	9,0	-6,9
2013	24 182 422	9,6	13,0
2014	22 369 476	9,2	-7,5
2015	21 351 884	10,3	-4,5
2016	21 474 989	10,8	0,6
2017	21 301 869	9,1	-0,8
2018	20 407 277	9,1	-4,2

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 25.03.2019).

Tablo 13: Türkiye'nin Almanya ile olan 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti
(Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
2008	12 951 755	18 687 197	- 5 735 443	31 638 952
2009	9 793 006	14 096 963	- 4 303 957	23 889 969
2010	11 479 066	17 549 112	- 6 070 047	29 028 178
2011	13 950 825	22 985 567	- 9 034 741	36 936 392
2012	13 124 375	21 400 614	- 8 276 239	34 524 989
2013	13 702 577	24 182 422	- 10 479 845	37 884 999
2014	15 147 423	22 369 476	- 7 222 053	37 516 900
2015	13 417 033	21 351 884	- 7 934 851	34 768 918
2016	13 998 653	21 474 989	- 7 476 336	35 473 642
2017	15 118 910	21 301 869	- 6 182 959	36 420 779
2018	16 141 434	20 407 277	- 4 265 843	36 548 712

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 25.03.2019).

Yukarıdaki haber analizleri ve Tablo 11, Tablo 12 ve Tablo 13 'deki veriler ışığında Türkiye'nin Almanya ile 2008-2018 yılları arasındaki uluslararası ticareti yorumlanmıştır.

2008 yılında Türk-Alman ilişkilerinde yoğun bir yıl olması ve karşılıklı temaslarla ilişkilerin pekiştirilmesi yolunda atılan adımlar ve ticari işbirliği ile birlikte Almanya'ya

olan ihracat 2007 yılına göre % 8 artarak 12.951.755.000 Dolar'a yükselmiş Almanya'nın toplam ihracat içindeki payı % 9,8 olarak gerçekleşmiştir. Almanya'dan ithalat ise 2007 yılına göre % 6,5 artarak 18.687.197.000 Dolar'a yükselirken Almanya'nın toplam ithalat içindeki payı % 9,3 olmuştur. Bu dönemde dış ticaret açığı 5.735.443.000 Dolar olarak gerçekleşirken dış ticaret hacmi 31.638.952.000 Dolar'a ulaşmıştır.

2009 yılında Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan geçici gerginlik terkedilerek karşılıklı üst düzey temaslarla geliştirilmeye çalışılırken küresel ölçekte yaşanan kriz ülkeleri vurmuştur. Türkiye'nin Almanya'ya ihracatı 2009 yılında 2008 yılına göre % 24,4 düşerek 9.793.006.000 Dolar'a düşmüş, Almanya'nın toplam ihracat içindeki payı ise fazla düşüş yaşamadan % 9,6 olarak gerçekleşmiştir. İthalat ise 2008 yılına göre ihracattaki azalıştan daha yüksek bir oranla % 24,6 oranında azalış yaşayarak 14.096.963.000 Dolar'a gerilemiştir. Almanya'dan ithalatın toplam ithalat içindeki payıda % 10 olarak gerçekleşmiştir. İthalatın ihracattan daha fazla düşmesi dış ticaret dengesine olumlu etki yaparak Almanya ile olan dış ticaret açığının düşmesini sağlamış dış ticaret açığı 4.303.957.000 Dolar'a gerilemiştir. Ancak ithalat ve ihracatın birlikte düşüş yaşaması dış ticaret hacminde gerilemesine sebep olmuş düşmesine neden olmuş dış ticaret hacmi 23.889.969.000 Dolar'a gerilemiştir. 2008-2018 döneminde iki ülke arasındaki ticaret hacminin en düşük rakamı 2009 yılında olmuştur.

2010 yılında iki ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretleri, bakanlar ve heyetler arasında karşılıklı temaslarla Türkiye-Almanya ilişkileri geliştirilmeye çalışılırken 2010 yılında Almanya'ya ihracat 2009 yılına göre % 17,2 artarak 11.479.066.000 Dolar'a yükselmiştir. Almanya'ya gerçekleşen ihracatın toplam ihracat içindeki payıda % 10,1'e yükselmiştir. Almanya'dan ithalat ise 2010 yılına göre % 24,5 oranında artarak 17.549.112.000 Dolar'a yükselmiş olup ithalatın ihracattan fazla yükselmesi dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının yükselmesine sebep olmuş, Almanya ile olan ithalatın toplam ithalat içindeki payıda % 9,5'a düşmüştür. İhracattaki yükselişin ithalattaki yükselişin altında kalması dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının 6.070.047.000 Dolar'a yükselmesine neden olmuştur. Dış ticaret hacmi ise ithalat ve ihracattaki yükselişlerle artarak 29.028.178.000 Dolar'a yükselmiştir.

2011 yılında Merkel'in Kıbrıs sorunuyla alakalı Türk tarafını suçlaması, Başbakan Erdoğanın önce Türkçe öğrenin söylemi ve 2000-2007 yılları arasında sekiz Türk'ünde bulunduğu cinayetlerin Neonaziler tarafından işlendiğinin ortaya çıkması Türk-Alman

ilişkilerini geren konular olurken iki ülke arasında yoğun ziyaret trafiğine rağmen Türkiye'nin bekletilerinin Almanya tarafından karşılanamaması nedeniyle Türk-Alman ilişkilerinde istenilen gelişme yakalanamamıştır. Buna rağmen Almanya ile olan ticari işbirliği artarak devam etmiştir. 2011 yılında Almanya'ya olan ihracat 2010 yılına göre % 21,5 artarak 13.950.825.000 Dolar'a yükselmiş Almanya'ya ihracatın Türkiye'nin toplam ihracat içindeki payı da % 10,3'e yükselmiştir. Almanya'dan ithalat ise 2010 yılına göre % 31 oranında artarak 22.985.567.000 Dolar'a yükselirken ithalatın toplam ithalat içindeki payı önceki yıla göre aynı kalarak % 9,5 oranında gerçekleşmiştir. İthalat artış oranının ihracat artış oranından fazla olması dış ticaret açığının artmasına neden olmuş dış ticaret açığı 9.034.741.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber ithalat ve ihracatta gerçekleşen artışlar dış ticaret hacminin artmasını sağlayarak 36.936.392.000 Dolar'a yükseltmiştir.

2012 yılı Türk-Alman ilişkileri açısından sakin başlarken karşılıklı üst düzey ziyaretlerdeki yoğun diplomasi trafiğiyle iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlikler unutulurken istenilen ivme yakalanmış ancak Almanya ile olan ticarete ilişkilerde gibi beklenen gelişme gerçekleşmemiştir. Almanya'ya olan ihracat 2011 yılına göre % 5,9 oranında düşerek 13.124.375.000 Dolar'a gerilemiş, Almanya'ya olan ihracatın toplam ihracat içindeki payı da düşerek % 8,6 olmuştur. Almanya'dan ithalatta 2010 yılına göre % 6,9 düşerek 21.400.614.000 Dolar'a gerilerken Almanya'nın toplam ithalat içindeki payı da % 9'a düşmüştür. İthalattaki düşüşün ihracattaki düşüşten daha fazla olması dış ticaret dengesine olumlu katkı yaparak dış ticaret açığının 8.276.239.000 Dolar'a gerilmesini sağlarken ithalat ve ihracatta birlikte yaşanan düşüş dış ticaret hacminde 34.524.989.000 Dolar'a düşmesine neden olmuştur.

2013 yılında başlarında Türk-Alman ilişkilerinde başlayan yakınlaşma liderlerin temaslarıyla geliştirilmeye çalışılırken Mayıs ayı sonlarında başlayan Gezi Parkı Olaylarında ve sonrasında siyasilerin karşılıklı açıklamalarıyla iki ülke ilişkileri gerilmiş olayların arkasında Alman vakıflarının olduğuna dair söylentiler ve vakıfların soruşturulmaya başlaması iki ülke ilişkilerinde gerilimi tırmandırmıştır. Almanya'daki seçimler sonrasında yumuşamanın sinyalleri verilsede iki ülke arasında yaşanan gerilim ticarete yansımamış iki ülke arasındaki ticari ilişkiler gelişerek devam etmiştir. Türkiye'nin Almanya'ya olan ihracatı 2012 yılına göre % 4,4 artarak 13.702.577.000 Dolar'a yükselmiş ihracatın toplam ihracat içindeki payı da % 9'a yükselmiştir. Almanya'dan yapılan ithalatta 2012 yılına göre % 13 artarak 24.182.422.000 Dolar'a

yükselmiş Almaya'dan ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 9,6 olmuştur. Almanya'dan yapılan ithalatın Almanya'ya olan ihracattan daha fazla yükselmesi dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının 10.479.845.000 Dolar'a yükselmesine neden olmuştur. İthalat ve ihracattaki yükselme dış ticaret hacminin 37.884.999.000 Dolar'a yükselmesini sağlamıştır. 2013 yılında ithalatta yaşanan yükseliş 2008-2018 döneminin en yüksek rekoru olurken aynı dönemde dış ticaret açığının da rekor kırmasını sağlamış ve dış ticaret hacmide 2008-2018 döneminin en yüksek rakamlarına ulaşmıştır.

2014 yılında başında siyasilerin temaslariyla 2013 yılındaki gerilim havası dağıtılmaya çalışılmışsada Twitter yasağıyla ile birlikte Alman siyasilerin söylemleri gerilimi alevlendirmiş Başbakan Erdoğan'ın Almanya'daki Türklere hitaben yaptığı konuşmada asimilasyona dair ifadelerinde gerilimin dozunun arttırken BND'nin Türkiye'deki üst düzey bürokratları dinlediği iddiası ve 3 Türk vatandaşının MİT casususluğu iddiasıyla tutuklanması iki ülke arasındaki gerilime tuz biber eken diğer konular olmuştur. Türkiye-Almanya ilişkilerinde yaşanan gerilim ticarete hissedilmezken iki ülke arasındaki ticari işbirliği gelişme göstermiştir. Almanya'ya olan ihracat 2013 yılına göre % 10,5 artarak 15.147.423.000 Dolar'a yükselirken Almanya'nın toplam ihracat içindeki payıda % 9,6'ya yükselmiştir. Almanya'dan ithalat ise % 7,5 düşerek 22.369.476.000 Dolar'a gerçekleşmiş toplam ithalat içindeki payı % 9,2'ye düşmüştür. İhracatın yükselip ithalatın düşmesi dış ticaret dengesine olumlu etkide bulunarak dış ticaret açığının 7.222.053.000 Dolar'a düşmesini sağlarken dış ticaret hacmide 37.516.900.000 Dolar'a gerilemiştir.

2015 yılı Türk-Alman ilişkileri açısından sert inişlere ve çıkışlara sahne olurken yılın ilk dokuz ayında iki ülke ilişkilerinde gerilim hakim olmuş 2015 yılının son çeyreğinde Almanya'yı sarsan mülteci kriziyle birlikte iki ülke arasında yaşanan gerilim aşılmaya başlamıştır. Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan gerilimler Almanya'yı olan ihracatı etkilerken ihracatı etkileyen diğer bir etkende yaşanan global durgunluk olmuş Almanya'ya ihracat 2014 yılına göre % 11,4 düşerek 13.417.033.000 Dolar'a gerilerken Almanya'ya olan ihracatın toplam ihracat içindeki payıda % 9,3'e gerilemiştir. Almanya'dan yapılan ithalat ise % 4,5 azalarak 21.351.884.000 Dolar olurken Almanya'dan ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 10,3'e yükselmiştir. Almanya'ya ithalat düşerken toplam ithalat içindeki payın yükselmesi global ölçekte yaşanan hammadde ve enerji fiyatlarında düşüşten Türkiye'nin toplam ithalatının azalmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca ithalattaki düşüşün ihracattaki düşüşten az olması Almanya ile

olan dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının 7.934.851.000 Dolar'a çıkmasına neden olmuştur. İthalat ve ihracattaki düşüşler dış ticaret hacminde etkileyerek 34.768.918.000 Dolar'a düşmesine sebep olmuştur.

2016 yılı Türkiye-Almanya arasında yaşanan gerilimler nedeniyle gerilimler yılı olarak adlandırılabilir. 2015 yılı son çeyreğinde mülteci kriziyle birlikte gerilen iki ülke ilişkilerinde başlayan yumuşama 2016 yılı başında devam ederken Cumhurbaşkanı Erdoğan'a Alman tv'de hakaret ve ardından Almanya'nın Ermeni Olaylarını soykırım olarak tanıması iki ülke arasında tansiyonun iyice yükselmesine neden olmuştur. Ardından Almanya'nın darbeye karşı demokrasi mitigine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın video konferansıya katılımını engellemesi gerilimi tırmandırırken birde üstüne ilticaya yeşil ışık yakması tansiyonu iyice yükseltmiştir. 2016 gerilimler yılına sahne olan bu gelişmeler ışığında 2016 yılı geçerken iki ülke ilişkilerinde yaşanan gerilimler Türkiye-Almanya ticaretinde hissedilmemiş Almanya'ya yapılan ihracat artmaya devam etmiştir. 2016 yılında Almanya'ya yapılan ihracat % 4,3 artarak 13.998.653.000 Dolar'a yükselirken Almanya'ya ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 9,8'e yükselmiştir. 2016 yılı Türkiye için darbe teşebbüsü, global durgunluk, jeopolitik ve siyasi gerilimler gibi önemli gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkileyerek düşmesine sebep olan bir yıl olarak göze çarparken Almanya ile yaşanan gerilimlere rağmen Türkiye'nin Almanya ile olan ticaretini geliştirerek arttırması üstelikte toplam ihracattan % 9,8'lik pay alması Türkiye'nin Almanya ile olan ticaretinde güçlü bağlara sahip olduğunu göstermiştir. 2016 yılında Almanya ithalatta 2015 yılına göre % 0,6 artarak 21.474.989.000 Dolar'a yükselmiş Almanya'dan yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payıda son 10 yıl içindeki en yüksek payını alarak % 10,8 olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalattan daha fazla artması dış ticaret dengesini olumlu etkileyerek dış ticaret açığının 7.476.336.000 Dolar'a gerilemesini sağlamış, ihracat ve ithalattaki yükselişlerle dış ticaret hacmi 35.473.642.000 Dolar'a yükselmiştir.

2017 yılı Türk-Alman ilişkilerinin karşılıklı üst düzey ziyaretlerin yoğunluğu ve gerginlikleriyle en hareketli yıllarından biri olmuş yaşanan gerilimler gündemi uzunca bir süre meşgul etmiştir. 2017 yılı başında iki ülke liderlerinin temasları ilişkilerin toparlanması adına atılmış bir adım olarak görülsede gazeteci Deniz Yücel'in tutuklanması tekrardan ilişkilerin gerilmesine neden olmuş, Almanya'nın referandum kampanyalarına engeli, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Nazi benzetmesi, İncirlik krizi ve seçim malzemesi yapılan Türkiye karşıtlığı Türk-Alman ilişkilerinde gerilimi tırmandıran

konular olmuştur. Seçim sonrasında iki tarafın tansiyonu düşürmek yönündeki yaklaşımları ve karşılıklı temasları hızlanırken gerginliklerin yükseldiği zamanlarda Alman siyasilerin baskıyı arttırmak amacıyla Türkiye'ye yönelik ekonomik önlem söylemleri dikkat çekmiştir. Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan gerginlikler Almanya ile olan ticarete yansımamış tam tersine Almanya ile olan ticaret bu dönemde artarak devam etmiştir. 2017 yılında Almanya'ya olan ihracat 2016 yılına göre % 8 artarak 15.118.910.000 Dolar'a yükselmiş Almanya'ya ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 9,6 olmuştur. Almanya'dan gerçekleşen ithalat ise 2016 yılına göre % 0,8 düşerek 21.301.869.000 Dolar'a gerilemiş Almanya'ya ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 9,1'e gerilemiştir. İhracat artarken ithalatın düşmesi Almanya ile olan dış ticaret dengesine olumlu yansırken dış ticaret açığının 6.182.959.000 Dolar'a düşmesini sağlamış ayrıca Almanya ile olan dış ticaret hacmide yükselerek 36.420.779.000 Dolar olmuştur.

2017 yılı son çeyreğinde Almanya'daki seçimler sonrasında Türk-Alman ilişkilerinde başlayan yumuşama 2018 yılı başındaki temaslara devam ederken tutuklu bulunan Deniz Yücel'in serbest bırakılması ilişkilerin normale dönmesi olarak yorumlansada ardından PYD/PKK'nın eski eş başkanı Salih Müslüm'in Almanya'da mitinge katılması ve Almanya'daki yasağa rağmen HDP mitingine izin verilmesi iki ülke arasındaki tansiyonun yükselmesine sebep olmuştur. İki ülke arasında yaşanan gerilim Türkiye'de gerçekleşen Haziran seçimi sonrasında temaslara aşılmaya çalışılmış, ABD krizinde TL'de yaşanan sert değer kayıplarında Alman siyasilerin Türkiye'ye destek ifadeleri dikkat çekmiştir. Türk-Alman ilişkilerinde 2018 yılının ikinci çeyreğinde gerilim hakim olsada iki tarafın iki ülke arasındaki ticareti geliştirmek konusunda istekli olmaları ihracata olumlu etki yapmış Almanya'ya ihracat 2017 yılına göre % 6,8 yükselerek 16.141.434.000 Dolarla Almanya'ya yapılan ihracatın son on yılın en yüksek ihracat rakamına ulaşılmasını sağlamışken Almanya'ya ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 9,6 olarak kalmıştır. Almanya'dan yapılan ithalat ise 2017 yılına göre % 4,2 düşerek 20.407.277.000 Dolar olarak gerçeklemiştir Almanya'dan yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 9,1 olarak gerçekleşmiştir. İhracat artarken ithalatın azalması dış ticaret dengesine olumlu etki yapmış dış ticaret açığının 4.265.843.000 Dolar'a gerilemesiyle Almanya'dan olan son on yılın en düşük dış ticaret açığı rakamına ulaşılmıştır. Dış ticaret hacmide artarak 36.548.712.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE-ÇİN İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde, Türkiye'nin Çin ile olan ticareti iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini gösteren haberler yardımıyla ayrıntılı bir şekilde yıllar itibariyle analiz edilerek anlatılacak sonrasında da haber analizlerinden elde edilen çıktılarla Türkiye'nin Çin ile olan ticareti son on yıllık dış ticaret verileri yardımıyla yorumlanacaktır. Bu amaçla 2008-2018 yılları arasında Türkiye'nin Çin ile olan politik ve ekonomik ilişkilerine odaklanılmış ve bu amaçla 682 ana haber metni ve ek haber metinleri analize konu edilmiştir.

3.1. TÜRKİYE-ÇİN HABERLERİNİN ANALİZİ

2008 Ocak ayı ile 2018 Eylül ayı dönemi arasında Dünya Gazetesinin sitesinde "Çin" aramasıyla yapılan araştırmada 4364 adet veri elde edilmiş bu veriler ayıklanarak Türkiye-Çin ilişkilerini ilgilendiren 682 adet veri elde edilmiştir. Bu veriler yapılan çalışma sonucunda politik ve ekonomik olmak üzere iki gruba ayrılmış olup içerik itibariyle bazı veriler hem ekonomik ve hem politik olarak gruplandırılmıştır. Bu nedenle ele alınan haber sayısı son tahlilde 715'tir. Ayrıca haber analizimizi daha anlaşılır kılmak için farklı kaynaklardan 82 haberden yararlanılmıştır.

3.1.1. 2008 yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2008 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 4 adet politik ve 54 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 9 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.1.1. Politik Gelişmeler

2008 yılı Nisan ayında Türkiye'den Çin'e en üst düzey ziyaret TBMM Başkanı Köksal Toptan ve heyeti tarafından yapılmış olup Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Wen Jiabao ve Meclis Başkanı Wu Bangguo ile görüşmeler yapılarak olumlu seyreden Türkiye-Çin ilişkilerine yapılan ziyaretle yeni ivme kazandırması amaçlanmıştır. Çin'de konuşan Toptan, "Çin'le başta Kıbrıs olmak üzere, terörle mücadele ve Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi Geçici üyeliği konularında görüş birliği içindeyiz" açıklamasını yapmıştır. Daha sonra Toptan'ın, Pekin, Şian, Shaanxi, Şanghai kentlerindeki temaslarıyla olumlu seyreden iki ülke ilişkilerinin dahada ileri taşınması ekonomi ve ticaret bağlamında

güçlendirilmesi hedeflenmiştir [557]. Ayrıca Çin'e bir diğer önemli ziyaret Türkiye'den Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen ve beraberindeki heyet tarafından 30 Ağustos-4 Eylül 2008 tarihleri arasında yapılmış olup Çin Ticaret Bakanı Chen Deming ile görüşülüp Şincan Uygur Özerk Bölgesi merkez şehri Urumçi'ye geçilerek Urumçi Uluslararası Fuarı'nın açılışına ve fuar kapsamında Türk-Çin İş Forumuna katılım sağlanmıştır [558]. Çin tarafından da Çin Halk Cumhuriyeti Halk Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu Başkan Yardımcısı Jiang Futang ve beraberindeki heyet TBMM'nin resmi konuğu olarak 10-13 Kasım 2008 tarihleri arasında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirerek temaslarda bulunmuşlardır. Futang ve beraberindeki Çin heyeti ile görüşen Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen iki ülke arasındaki ticaretin gelişme gösterdiğini ifade ederek krizin herkesi etkilediğine dikkat çekmiş ve iki ülkenin birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Futang ve beraberindeki heyeti kabul eden TBMM Başkanvekili Nevzat Pakdil Çin ve Türkiye'nin önemine değinerek iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine vurgu yapmış Futang'ta iki ülke arasında çeşitli alanlarda işbirliği olduğunun altını çizerek ilişkilerin arttığını ifade etmiştir [559]. Çin tarafından da bir diğer üst düzey ziyaret 27-28 Kasım tarihlerinde Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı Ulusal Komitesi Başkanı Cia Çinglin tarafından yapılmıştır. Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la görüşen Çinglin olumlu yönde seyreden iki ülke ilişkilerinin gelişimine katkıda bulunmuştur [560].

3.1.1.2. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye'deki girdi maliyetlerinde yaşanan yükseliş ve Türk lirasının değerlenmesi sonrasında imalat sanayiindeki neredeyse tüm sektörler başta Çin'den yapılan ithalatlar olmak üzere ucuz ithal edilen mallarla rekabet sorunu yaşamaya başlamışlardır. Dolayısıyla Çin malına olan talep piyasada artarken Türkiye'nin Çin'den yaptığı ithalatta yıllar itibariyle artmış, Çin ile dış ticaret açığıda yıllar itibariyle yükselmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2008 yılında yayınladığı enflasyon raporunda daha önceleri ucuz mallar ve işgücü nedeniyle piyasada birçok sektörü tehdit eden Çin'in para birimi yuan'ın başta ABD Doları olmak üzere diğer ülke para birimleri karşısında değer kazanması küresel enflasyon oranını yukarı yönlü tetikleyeceğinin beklendiği ifade edilmiş ve bunun Türkiye ekonomisinde enflasyon oranını arttırması riski bulunduğu dikkat çekilmiştir [561]. Ayrıca Çin ile dış ticaret açığını düşürmek için çalışmalara başlayan Dış Ticaret Müsteşarlığı fuar ve ticari gezilerle Türkiye'nin Çin'e olan ihracatını

arttırmaya çalışmış ve Türkiye ile Çin arasındaki ticaret dengesizliğini kabul edilebilir düzeylere çekmek için Çin girişimleri başlatılarak Çin yetkilileri ile yoğun temaslar kurulmuştur [562]. Öte yandan 2008 Mayıs ayında Çin'in Şanghay kentinde Çinli yatırımcılara Türkiye'nin yatırım potansiyelinin anlatıldığı TÜSİAD International ve Şanghay Uluslararası Ticareti Destekleme Konseyi - CPIT tarafından "Türkiye: Çin'e En Yakın Avrupa Ülkesi" başlıklı bir seminer düzenlenmiş ve Çin'li yatırımcılarla ekonomik işbirliğinin geliştirilerek ihracattaki gelişmeyle ikili ticarete yaşanan dengesizliğin giderilmesi amaçlanmıştır [563]. Türkiye Ocak-Mayıs 2008 döneminde Çin'den 6 Milyar 579,8 Milyon Dolarlık ithalat gerçekleştirirken 6 Milyar 18,8 Milyon Dolarlık dış ticaret açığı vermiştir [564]. Türkiye ile ticari ilişkilerini daha geliştirmek isteyen Çin Halk Cumhuriyeti 1-5 Eylül 2008 tarihlerinde düzenlenen 17. Urumçi Ekonomik İşbirliği ve Ticaret Fuarı için Türk ihracatçılarına ürünlerini sergilemeleri için bedava yer ve stant verme kararı almış ve fuara getirilen mallar için gümrük işlemlerinin ücretsiz yapılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen'de Türk ihracatçılarına Çin pazarına girerken cesur davranmaları konusunda çağrıda bulunmuştur [565]. Öte yandan Forbes Dergisi'nin dünyadaki başarılı işadamları listesinde 260. sırada yer alan Hüsnü Özyeğin 2008 Eylül ayında Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu - DEİK bünyesinde faaliyet gösteren Türk-Çin İş Konseyi Başkanı seçilmiş ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunacağı ifade edilmiştir [566]. Öte yandan iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler ile işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan TÜSİAD International 17-20 Kasım 2008 tarihleri arasında Çin'in liman ve sanayi kentlerinden Qindao ile başkent Pekin'e ziyaret gerçekleştirirken Avrupa Birliği Çin Ticaret Odası (EUCCC) ve Çin Sanayi ve Ticaret Federasyonu (ACFIC) ile ortak seminerler düzenleyerek temaslarda bulunmuş ve Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır [567].

Çin'den olan ithalatın artması sektörleri etkilerken en büyük sıkıntıyı yaşayan sektörlerin başında gelen tekstil ve hazır giyim sektör temsilcileri bu duruma tepki göstermiş ve 14-15 Nisan 2008 tarihlerinde Çin'de gerçekleşen fuara yoğun ilginin olduğunu ifade ederek sektörün endişelerini dile getirmiştir [568].

2008 yılında bir diğer gelişme otomotiv sektöründe olmuş fiyat avantajı nedeniyle Çin'den ithal edilerek Türkiye pazarına sunulan Çin malı otomobillerin ÖTV, KDV ve Gümrük Vergisi nedeniyle fiyatlarının artmasıyla birlikte tüketiciye fiyat avantajı yansımamıştır. Ayrıca sektör temsilcileri Türkiye pazarına 3 değişik modelle giren Çin

otomobillerinin kaliteleri konusunda endişelerini dile getirmiştir [569]. Öte yandan 2008 Temmuz ayında Çin'in Çongçing şehrinde Çin'den DFM Grubu ile Türkiye'den MGY Otomotiv Sanayi AŞ arasında karşılıklı ihracatı ve yatırımı kapsayan işbirliği anlaşması imzalanmış ve anlaşma uyarınca Avrupa'ya ihraç edilecek Çin otomobilleri Türkiye'de üretilmesi ve Çin tarafının Türkiye'den maden ve gıda ithal etmesi kararlaştırılmıştır [570].

Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği - TÜSİAD Yönetim Kurulu üyesi Haluk Dinçer ithalattaki artışa ilişkin yaptığı değerlendirmede ithalattaki artışı enerji fiyatlarındaki veya Türk lirasındaki değerlenmeye bağlamanın doğru olmadığını ifade etmiş ve Çin'in dengeleri değiştirdiğini belirtmiştir [571]. Öte yandan Türkiye ile Çin arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek isteyen TÜSİAD International, Çin'in Shaanxi bölgesi heyetiyle 15 Nisan 2008 tarihinde İstanbul The Marmara Oteli'nde protokol imzalamıştır [572].

2008 yılında bir diğer gelişme doğal taş sektöründe olmuş 08-11 Nisan 2008 tarihlerinde Stonetech 2008 15. Çin Uluslararası Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı'na Türkiye'den 38 Türk firmasıyla katılım sağlamış ve önemli ihracat bağlantıları sağlamışlardır [573].

2008 yılında benzin ile mazot fiyatı arasındaki fark kapanmaya başlarken dünyada mazot fiyatlarının hızla yükselmesinin sebebinin diğer birçok emtada olduğu gibi Çin olduğu ifade edilmiştir. The Wall Street Journal gazetesi Çin'in 2008 Yaz Olimpiyat Oyunları ve deprem bölgelerinin yeniden inşası için stoklarını arttırmasından kaynaklı olarak mazot fiyatlarının yükseldiği ifade edilmiştir [574].

2008 yılında Çin'den yapılan ithalattan etkilenen bir diğer sektör mantar yetiştiriciliği olmuş sektör temsilcileri Çin'den ithal edilmeye başlanan salamura mantarının sektörü olumsuz etkilediğini ve yerli üreticiyi zor duruma soktuğunu ifade etmişlerdir [575].

Çin'in Türkiye'de olumsuz etkilediği bir diğer sektör gelinlik sektörü olmuş Çin malı gelinliklerin yurtiçi pazarda payının artması ve piyasalardaki durgunlukla sektörün olumsuz etkilendiği ifade edilmiştir [576].

Çin mallarının sektörde pazar payını arttırmasıyla diğer olumsuz etkilenen sektör oyuncak sektörü olmuş başta petrol, elektrik ve demir çelik fiyatlarının artmasıyla yerli üretici üretimlerini durdurmaya başlamıştır [577]. 2004-2007 yılları arasında Türkiye'nin oyuncak ithalatında 211 Milyon 132 bin 989 Dolarla Çin Halk Cumhuriyeti birinci sırada

yer alırken Çin yapımı oyuncaklarda aşırı dozda kurşun çıktığı iddiaları gündemdeki yerini korumuş ve iddialar üzerine ilgili birimler uyarılarak denetimler sıkılaştırılmıştır [578].

Global ekonomik kriz ve ucuz Çin malı tekstil ürünlerinin piyasada yer almasıyla olumsuz etkilenen tekstil sektörü ciddi üretim kayıplarına neden olmuştur. 2007 yılının Mayıs ayına göre 2008 yılının Mayıs ayında sektörün önemli ürünleri arasında yer alan pamuk ipliği üretimi % 25,9, sentetik iplik üretimi % 22,4, yünlü dokuma üretimi % 11,6, pamuklu dokuma üretimi % 21,7, sentetik dokuma üretimi % 23, makine halısı üretimi % 9,2 azalmıştır [579].

Diğer bir gelişmede ev tekstili sektöründe olmuş 26-29 Ağustos 2008 tarihinde Çin'in Şanghay şehrinde düzenlenen 14. Intertextile Shanghai Hometextiles Uluslararası Ev Tekstili Ürünleri ve Aksesuarları Fuarı'na Türk firmalar ihracatlarını arttırmak ve ihrac ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla çıkarma yapmışlardır [580].

3.1.2. 2009 yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2009 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 12 adet politik ve 43 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 12 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.2.1. Politik Gelişmeler

Yavaş seyreden Türkiye-Çin ilişkileri 2009 yılında kritik bir süreçten geçmiş Urimçi'de yaşanan olaylar sonrasında gerilmiş sonrasında iki ülkenin karşılıklı temaslarıyla tekrardan rayına oturmuştur.

20 Nisan 2009'da Çin'e giden TBMM heyeti Pekin'de Çin Ulusal Halk Meclisi Daimi Komitesi Başkan Yardımcısı Çen Cılı ve Çin Ulusal Halk Meclisi Türkiye-Çin Dostluk Grubu üyeleriyle görüşmüş ayrıca Şanghay ve Nanjing'de temaslarda bulunarak iki ülke arasındaki ekonomi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi masaya yatırılmıştır [581]. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve beraberindeki milletvekili ve işadamlarından oluşan yaklaşık 250 kişilik heyet 24-29 Haziran 2009 tarihleri arasında Çin'i ziyaret ederek Pekin, Xian, Shenzhen, Urimçi kentlerinde temaslarda bulunmuş ve iki ülke arasında bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı Gül'ün Çin'e yaptığı ziyaret Türkiye'den Çin'e 1995 yılından bu yana Cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk

ziyaret olması ve ayrıca Şincan Uygur Özerk Bölgesini ilk defa bir Türkiye Cumhurbaşkanı'nın ziyaret etmesi açısından önem arz ederken ziyaret öncesi yaptığı açıklamada ziyaretin amacının "Sağlam temellere dayanan mevcut ilişkilere ivme kazandırmak, yeni iş birliği alanlarını araştırmak ve Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti münasebetlerinde yeni bir dönemi açmaktır" şeklinde özetlemiştir. Ziyaret sırasında 3,5 Milyar Dolar değerinde anlaşmalar imzalanmış ve ziyaret oldukça verimli geçmiştir. Yapılan ziyaret hakkında Gül, "İnanıyorum ki, Türkiye ile Çin arasında yeni bir sayfa açıldı. Hem ekonomik ilişkilerimiz, hem siyasi alandaki ilişkilerimiz çok daha güçlü bir şekilde devam edecektir" sözleriyle ifade etmiştir [582]. Cumhurbaşkanı Gül'ün ziyaretinden bir hafta sonra Şincan Uygur Özerk Bölgesi Urumçi'de Uygurlar ile Han Çinlileri arasında yaşanan olaylarda 197 kişi ölmüş ve 1721 kişi yaralanmıştır. Bu gelişme üzerine Çin'in Ankara Büyükelçiliği Maslahatgüzarını Dışişleri Bakanlığı'na çağırarak Türkiye'nin hassasiyetleri iletilmiştir. Yaşanan acı olayları Ankara, BM Güvenlik Konseyi'ne taşımaya çalışırken Başbakan Erdoğan Urumçi'de yaşananları 'vahşet', 'Adeta soykırım' olarak nitelmiş [583], TBMM İnsan Hakları Komisyonu Şincan Uygur Özerk Bölgesine inceleme heyeti göndermek için Çin Hükümetine başvuruda bulunmuştur [584]. Bu gelişmeler üzerine Türkiye-Çin ilişkileri gerilirken Çin Dışişleri Bakanlığı Türkiye'de bulunan Çinlilere "iki ülke arasındaki gerilim sürdükçe dikkatli olmaları ve mümkün olduğunca dışarı çıkmamaları" uyarısında bulunmuştur [585]. İki ülke ilişkilerinin gerilmesi sonrasında Çin'in eski Ankara Büyükelçisi Aiguo Song Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Özel Temsilcisi olarak Ankara'yı ziyaret ederek temaslarda bulunmuştur [586]. Türkiye tarafından da Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Başbakan Erdoğan'ın özel temsilcisi olarak 28 Ağustos-1 Eylül 2009 tarihleri arasında yanındaki heyetle Çin'i ziyaret ederek Çin Başbakanı Wen Jiabao görüşmüş Pekin'de temaslarda bulunarak verdiği sıcak mesajlarla iki ülke arasındaki buzları eritmiştir [587]. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Maliye Bakanı Xie Xuren'in resmi davetlisi olarak 15-19 Eylül 2009 tarihleri arasında Çin'i ziyaret eden Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'de iki ülke arasındaki gerilimin son ermesi sonrasında ekonomik ve ticari ilişkilerin artırılması ve Çinli firmaların Türkiye'ye yatırım yapmasına dönük temaslarda bulunmuştur [588]. Maliye Bakanı Şimşek'in ziyaretinden kısa bir süre sonra Devlet Bakanı Zafer Çağlayan 24-27 Eylül 2009 tarihleri arasında Türkiye-Çin Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantısı için tekrardan Çin'i ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmesine ve ticaretin gelişimine katkıda

bulunmuştur [589]. Ayrıca 2009 Aralık ayında Çin Halkı Cumhuriyeti Siyasi Danışma Konferansı Başkan Yardımcısı Li Wuwei ve beraberindeki Parlamento heyeti Türkiye'yi ziyaret ederek Ankara'da temaslarda bulunmuşlardır. Li Wuwei ve beraberindeki heyeti kabul eden TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, "Türkiye, tek Çin politikasını benimsemektedir. Çin Halk Cumhuriyetini, tüm Çin halkının yasal temsilcisi olarak görmektedir" diyerek Çin'in hassasiyetleri gözetilerek iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır [590].

3.1.2.2. Ekonomik Gelişmeler

Cumhurbaşkanı Gül'ün Çin ziyaretine eşlik ettiği heyet arasında yer alan Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Çinli bir otomotiv firmasının Türk firmasıyla ortaklaşa Türkiye'de otomobil fabrikası açacağını bildirmiştir [591]. 2009 Eylül ayı başında Başbakanlık Yatırım Ajansı Çin'in 3. Büyük otomotiv üreticisi Dong Feng Motor'un Güney Koreli çelik devi POSCO ile Türkiye'de yatırım kararı aldığını bildirmiştir [592]. Cumhurbaşkanı Gül'ün ziyaretine eşlik eden bir diğer isim olan İstanbul Ticaret Odası Başkanı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). Başkan Yardımcısı Murat Yalçıntaş Pekin'de 300, Şian'da 150 ve Urumçi'de 50 firmayla görüşüldüğünü ifade etmiş ve Türk girişimcilerin Çin'de yeni ufaklar açtığına dikkat çekmiştir [593]. 7 Temmuz 2009 tarihinde Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu (DEİK) ve Türk Çin İş Konseyi tarafından İstanbul'da Türkiye-Çin İş Forumu düzenlenmiş olup Çin'den 23 firma katılım sağlamıştır. Forumda 56 Milyon Dolar tutarında 6 ayrı anlaşma imzalanmış ve Zhejiang eyaleti ile ticaret ve işbirliğinin canlanması hedeflenmiştir [594]. Cumhurbaşkanı Gül'ün 23-29 Haziran 2009 tarihleri arasındaki Çin ziyaretiyle 3,5 Milyar Dolar değerindeki yapılan anlaşmalarla gelişen ekonomik ilişkiler Çinli işadamlarının iş forumuna katılımıyla daha da güçlenmiştir [595]. Ayrıca 15-19 Eylül 2009 tarihleri arasında Çin'i ziyaret eden Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in ziyaretiyle gelişen iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler dış ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın 24-27 Eylül 2009 tarihleri arasında Çin'in Şanghay kentinde düzenlenen Türk-Çin İş Forumu'na katılımıyla iyice pekişmiştir. Çağlayan forumda "Çin'i sadece bir ticari ortak olarak değil, stratejik ortak, işbirliği yapılacak, ekonomik entegrasyon sağlanacak bir ülke olarak görüyoruz" diyerek Türkiye'nin Çin politikasını ifade etmiştir [596]. Gelişen ekonomik ve ticari ilişkilerle birlikte 2009 Ekim ayı sonunda İzmir Büyükşehir Belediyesi ile Çin firması CSR Zhuzhouse Elektrik Locomotive arasında 3 set, 32

vagonluk 350 Milyon Yüen (51,2 Milyon ABD Doları). tutarında hafif tren alım sözleşmesi imzalanmıştır [597].

2009 yılında tuğla ve kiremit sektöründe iki ülke arasındaki ticareti etkileyecek gelişme yaşanmış dumpinge karşı Çin Halk Cumhuriyeti menşeli Kromit ateş tuğlalar, magnezit ateş tuğlalar, krom magnezit ateş tuğlalara, ton başına 145 Dolar vergi konulmuştur [598].

Diğer bir gelişme tekstil sektöründe olmuş Çin ile Türkiye arasındaki ticareti geliştirmek isteyen Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası Çin'in başkenti Pekin'e sanayi ve ticareti geliştirme amaçlı bir inceleme gezisi düzenleyerek temaslarda bulunmuşlardır [599]. Ayrıca tekstil sektörünün alt grubu ev tekstili sektöründe 25-27 Ağustos 2009 tarihlerinde Çin'de düzenlenen 5. Intertextile Shanghai Hometextiles Uluslararası Ev Tekstili Ürünleri ve Aksesuarları Fuarı'na 16 Türk firma katılım sağlayarak perdeden yatak örtülerine, havlu bornozdan mutfak tekstiline kadar çok geniş bir ürün grubunu sergilemiş ve pazar payını arttırmaya çalışmıştır [600].

Bir diğer gelişme bankacılık sektöründe yaşanmış Türkiye ile Çin arasındaki ticareti desteklemek amacıyla Çin Eximbank'ı (The Export-Import Bank of China) Garanti Bankası ile 200 Milyon Dolar, Akbank ile 100 Milyon Dolar, İşbankası ile 100 Milyon Dolarlık çerçeve anlaşması imzalayarak ithalat ve ihracat işlemlerinde kısa, orta, uzun vadeli finansman seçenekleriyle dış ticareti arttırmayı hedeflemiştir [601]. Ayrıca Türk Telekom'a Çin Halk Cumhuriyeti İhracat-İthalat Bankası tarafından 500 Milyon Dolar'a kadar kredi kullandırılmasına ilişkin 25.06.2009 tarihinde anlaşma imzalanmıştır [602].

Bir diğer gelişmede plastik işleme makineleri sektöründe olmuş son yıllarda Çin'den yapılan plastik-kauçuk işleme makineleri ithalatının artmasıyla plastik işleme makineleri ve kalıp sektörünün olumsuz etkilendiğini ifade eden Plastik Sanayicileri Derneği (PAGDER) Dış Ticaret Müsteşarlığına başvurarak Çin menşeli makine ve kalıpların ithalatında referans fiyat uygulanmasını istemiştir [603].

3.1.3. 2010 yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2010 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 3 adet politik ve 38 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 9 adet haberdan yararlanılmıştır.

3.1.3.1. Politik Gelişmeler

2009 yılında Çin-Türkiye ilişkilerinde yakalanan ivme 2010 yılında geliştirilerek iki ülke arasında karşılıklı üst düzey çıkarmalar ve heyetlerarası görüşmelerle geliştirilerken Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye çıkarması ilişkilerin stratejik işbirliği düzeyine çıkarılmasını sağlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesiyle birlikte 2010 Nisan ayında Türkiye'yi ziyaret eden Çin Kültür Bakanı Cai Wu ile Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay arasında 16 Nisan 2010 tarihinde iki ülke arasında karşılıklı kültür merkezleri kurulması hakkında mutabakat muhtırası imzalanmış ve İstanbul'da bir Çin Kültür Merkezi ile Pekin'de bir Türk Kültür Merkezi kurulması kararlaştırılmıştır [604]. Ayrıca 2010 yılında ilerleme kaydeden Çin-Türkiye ilişkileri siyasilere karşılıklı temaslarına yansımış 2010 Haziran ayında yanındaki heyetle birlikte Çin'i ziyaret eden Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay Pekin temaslarında Çin Kültür Bakanı Cai Wu ile birlikte 2012 yılında Türkiye'de Çin Yılı, 2013'te de Çin'de Türkiye Yılı düzenlenmesine ilişkin anlaşma imzalayarak iki ülke arasındaki kültür ve turizmin gelişmesine katkı sağlamışlardır. 1 Mayıs 2010 yılında kapılarını ziyaretçilere açan Şanghay EXPO 2010 Dünya Fuarı'nda yer alan ve yoğun ilgi gösterilen Türkiye Pavilyonunun 20 Haziran 2010 tarihinde Milli Günü kutlamalarına Bakan Günay ve heyeti katılım sağlamış Günay, "EXPO ile biz, geleceği, geleneği ve tarihi Çin uygarlığına ve dünyaya tanıtmaya çalışıyoruz." ifadesini kullanmıştır [605]. Öte yandan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın davetlisi olarak 8 Ekim 2010 tarihinde 150 kişilik kalabalık bir heyetle Türkiye'yi ziyaret eden Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Wen Jiabao, Başbakan Erdoğan'la görüşmüş ve Ankara'da temaslarda bulunarak İstanbul'da iş çevreleriyle bir araya gelmiştir. Başbakan Wen Ciaboa ile Başbakan Erdoğan'ın heyetler arası görüşmesi sonrasında iki ülke ilişkileri stratejik işbirliği düzeyine yükseltilerek Türkiye ile Çin arasında sekiz anlaşma imzalanarak başta ekonomik ve ticari işbirliği olmak üzere birçok konuda ilişkilerin geliştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Başbakan Erdoğan Çin Başbakanı Jiabao görüşmesi sonrasında 17 Milyar Dolarlık ikili dış ticaret hacminin 2015 yılına kadar 50 Milyar Dolar'a 2020 yılına kadar 100 Milyar Dolar'a ulaşacağını ifade etmiştir [606]. Bu önemli gelişmeler sonrasında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu kalabalık bir heyetle Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Yang Jiechi'nin davetlisi olarak 28 Ekim-2 Kasım 2010 tarihleri arasında Çin'i ziyaret ederek stratejik işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmuştur. Pekin ve Kaşgar kentlerindeki temasları sonrası Davutoğlu'nun Şincan Uygur Özerk Bölgesi başkenti Urumçi'yi ziyareti Türkiye'den

Dışişleri Bakanı düzeyinde ilk ziyaret olması açısından önem arz etmiş, 31 Ekim 2010 tarihinde EXPO 2010 Şanghay fuarının kapanış törenine katılmıştır [607].

3.1.3.2. Ekonomik Gelişmeler

2010 Ocak ayı başında Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanı Chen Deming yanındaki heyetiyle beraber Türkiye'yi ziyaret ederek Ankara ve İstanbul'da temaslarda bulunmuş, Çinli firmalarla görüşerek Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Ticari, Ekonomik ve Yatırım İşbirliği Forumu'na katılmıştır. Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Çin Ticaret Bakanı Chen Deming ile Çin firmaları için Türkiye'de bir Çin yatırım, sanayi bölgesi oluşturulması konusunda mutabakat sağlandığını belirtmiştir [608]. Çin Ticaret Bakanı Chen Deming ile birlikte Türkiye ziyaretine katılan Çin'in 57 büyük şirketinden oluşan heyet Türk şirketleriyle birebir görüşmeler yaparak yatırım fırsatlarına odaklanmıştır [609]. 8 Ekim 2010 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden Çin Başbakanı Chen Deming temaslarıyla birlikte iki ülke ilişkileri stratejik işbirliği düzeyine yükseltilemlen imzalanan "İki ülke Hükümetlerarası İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi ve Derinleştirilmesine İlişkin Anlaşma, İkili Ticari ve Ekonomik İşbirliğine İlişkin Orta ve Uzun Dönem Gelişim Planı İçin Ortak Çalışma Başlatılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Üçüncü Ülkelerde Altyapı İnşası ve Teknik Danışmanlık Hizmetlerinde İşbirliğini Artırmaya İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Çin Ticaret Bakanlığı Arasında Yeni İpek Yolu Bağlantısı Hakkında Ortak Çalışma Grubu Oluşturulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" ile Türkiye-Çin ekonomik ve ticari işbirliği güçlendirilmiştir [606]. Öte yandan Başbakan Erdoğan'ın Çin Başbakanı Wen Jiabao ile görüşmesi sonrasında Türkiye ile Çin arasında ticaretin Türk Lirası ve Yuan ile yapılması kararlaştırılmıştır [610]. Çin Başbakanı Jiabao'nun Türkiye ziyaretinde gerçekleşen üst düzey temaslar ve atılan imzalarla Türkiye-Çin ilişkilerinde önemli bir eşik aşularak ekonomik ve ticari işbirliğinde muhim bir ilerleme kaydedilmiştir [611].

2010 yılında iki ülke arasındaki ticareti etkileyecek gelişme yaşanan sektörlerin başında hazır giyim sektörü gelmiş 25 Temmuz 2009 tarihli İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ ile dumping soruşturması başlatılması sonrasında tebliğ kapsamının geniş tutulması nedeniyle hazır giyim sektörünün kullandığı kumaşların gümrüğe takılması sektörü olumsuz etkilemiştir. Bu gelişme sonrasında sektör temsilcileri seslerini DTM'ye duyurmaya çalışmış MÜSİAD, DTM'den giyimlik kumaşların yeni tebliğ kapsamına alınmamasını talep etmiştir. MÜSİAD, DTM'nin Çin

Halk Cumhuriyeti Menşeli Suni veya Sentetik Liflerden Belirli Mensucat veya Tekstil Ürünü konulu tebliğinin değiştirilmesinin hazır giyim sektörü ihracatına ve iç pazar satışlarına olumlu yansımalarının olacağını bildirmiştir [612]. Öte yandan 2010 Kasım ayında Uludağ Tekstil İhracatçıları Birliği Çin ile momerandum imzalayarak fikri mülkiyet haklarının korunmasıyla Türk tekstil sektörünün taklit edilme endişesinden kurtularak Çinli firmalarla işbirliğinin önünü açarak ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır [613].

Bir diğer gelişme demir-çelik sektörde yaşanmış hurda demirin tonu 2010 Ocak ve Şubat ayında 800 Türk Lirasından satılırken Çin'in dünya piyasasında hurda demir talebini arttırması sonucunda iç piyasadaki demir fiyatları yükselerek demirin ton fiyatı 1260 ile 1300 Türk Lirasına yükselmiştir. Demir fiyatlarının yükselmesi sektördeki işlenmiş ürünlerin fiyatlarının da yükselmesine sebep olmuştur [614].

Diğer bir gelişme ilişkilerin ivme kazanmasıyla birlikte havacılık sektöründe yaşanmış 14 Nisan 2010 tarihinde Türkiye-Çin sivil havacılık müzakereleri gerçekleştirilerek iki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda uçuş nokta ve sefer sayıları arttırılmıştır [615]. Bu gelişme sonrasında 2010 Haziran ayı sonunda THY Türkiye ile Çin arasındaki turizmin gelişmesi için uçuş sayısını 14'ten 21'e çıkarmış ayrıca Pekin seferlerini yükseltirken 2011 Ocak ayında Guangzhou'ya uçuş başlatayacağını bildirmiştir [616].

İkili ilişkilerin ivme kazanmasıyla birlikte gelişme gösteren diğer bir sektör ulaştırma sektörü olmuştur. 2010 Ekim ayında Başbakan Erdoğan'ın davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Wen Jiabao'nun heyetinde yer alan Çin Demiryolları Bakanı Liu Zhijun ile Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ile görüşmüş ve 8 Ekim 2010 tarihinde iki ülke ulaştırma bakanlıkları arasında Ulaştırma Altyapısı ve Denizcilik Alanlarında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası ve Hükümetlerarası Demiryolu İşbirliği Anlaşmaları imzalanmış ve Ulaştırma Bakanlığı ile Çin Sanayi ve Bilgi Teknolojisi Bakanlığı Arasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri Alanlarında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırasına imza atılmıştır [617], [606].

2010 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik işbirliği düzeyine yükseltilmesi sonrasında Çin'de kurulacak 2 Milyon metrekarelik EKO City için mermer ve traverten alımı için Çin'den Denizli'ye giden Çin heyeti incelemelerde bulunarak görüşmeler gerçekleştirmiştir [618].

3.1.4. 2011 yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2011 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 1 adet politik ve 31 adet ekonomik haber elde edilmiştir.

3.1.4.1. Politik Gelişmeler

2010 yılında Türkiye-Çin ilişkilerinde yakalanan ivme 2011 yılında bakan ve üstü karşılıklı ziyaretlerin olmadığı daha durağan bir seyirde teknik ve sivil toplum kuruluşlarının temaslarıyla devam etmiştir. 2011 yılında iki ülke diplomatik ilişkilerinin kurulmasının 40. Yıl dönümü kutlanmıştır. 2011 yılı Haziran ayında Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti Vize Çalışma Grubu tarafından Türk işadamlarına Çin vize kolaylığı sağlamak amacıyla teknik çalışmaların başladığı bildirilmiştir [619].

3.1.4.2. Ekonomik Gelişmeler

2010 yılında Türkiye ile Çin arasında ticaretin Türk Lirası ve Yuan ile yapılması kararı sonrasında ticaretin yerel para birimleri üzerinden gerçekleştirilmesine dönük çalışmalarına başlayan Türk Bankaları 2011 yılındada çalışmalarına hız vermişlerdir [620]. Ayrıca ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte Türk Bankalarından bazıları para birimi yuan ile bankacılık işlemleri yapmaya başlamışlardır [621].

Türkiye'nin Çin'den yaptığı ithalatın yıllar itibariyle sürekli artmasıyla birlikte ihracatın yeterli düzeyde olmaması sebebiyle Çin kaynaklı dış ticaret açığına neden olurken ithalatlar Türkiye pazarında yer edinerek birçok sektörde olumsuz etkilemiştir. Nitekim ATO'nun Dış Ticaret Müsteşarlığı verileri ile OECD sınıflamasından yararlanarak hazırladığı Teknoloji Dış Ticareti çalışmasında "Türkiye'nin ithal ettiği ileri teknoloji ürünleri arasında, hava ve uzay taşıtları, bilgisayarlar, telefonlar, radyo ve televizyon vericileri, radyo ve televizyon alıcıları, ses ve görüntü kaydeden cihazlar, ilaçlar, optik aletler, fotoğrafçılık aletleri, saatler, otomatik kontrol ve ayar alet ve cihazların aksam ve parçaları, elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar yer alıyor" ifadesi kullanılarak 2010 yılında 21,1 Milyar Dolarlık yüksek teknoloji ithalatı gerçekleştiren Türkiye'nin yüksek teknoloji ürünlerinde ithalat ihracat farkından dolayı verdiği dış ticaret açığının sanayi ürünleri dış ticaret açığının % 44'ünün oluşturduğuna vurgu yapılarak Türkiye'nin Çin'den yüksek teknoloji ürün ithalatının son 10 yılda 10 kat artarak 4,4 Milyar Dolar'a yükseldiği ve toplam yüksek teknoloji ithalatının % 20,7'sinin Çin'den yapıldığına dikkat çekilerek Çin işgalini gözler önüne sermiştir [622]. 2011 yılı

Nisan ayında TOBB ev sahipliğinde yapılan Türk Ticaret Müşavirleri ile DEİK toplantısına katılan Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, DTM olarak Çin’inde yer aldığı 5 ülkeyi hedef pazar olarak belirlediklerini ifade etmiştir. Türkiye’nin Çin’i hedef pazar olarak belirlemesi stratejik işbirliğine yükseltilecek ilişkilerde Çin’e olan ticaretini önemseyerek ilerleyen dönemlerde arttıracak anlamını taşımaktadır [623]. 2011 yılı ilk çeyreği olan Ocak-Mart döneminde Türkiye 31 Milyar 468 Milyon Dolar ihracat yaparken 56 Milyar 63 Milyon Dolar Dolar ithalat gerçekleştirerek 24 Milyar 595 Milyon Dolar dış ticaret açığı vermiş dış ticaret açığının 4,5 Milyar Dolarlık kısmını Çin oluşturmuştur [624]. Öte yandan Türk Çin Sanayici İş Adamları Derneği - TÜÇSİAD tarafından Türkiye ve Çin yatırımcılarını ve işadamlarını bir araya getirmek amacıyla 2-3 Haziran 2011 tarihlerinde İstanbul’da Türk-Çin İş Formu toplanmıştır [625]. İki ülke arasındaki ekonomi ve ticari işbirliğinin artırılması ve teknik ziyaretlerle STK ziyaretleri ve girişimleri sonrasında 2011 yılının Ocak-Ekim döneminde 2010 yılına göre Çin’e ihracat % 5,7 artarak 1 Milyar 996 Milyon Dolar’a yükselmiş Çin’e ithalat ise % 31,6 artarak 18 Milyar 305 Milyon olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılının ilk on ayında Türkiye’nin toplam dış ticaret açığının % 18,1’i Çin’e verilmiş olup Çin kaynaklı dış ticaret açığı % 35,6 artarak 16,3 Milyar Dolar’a yükselerek Çin ticaretinde ithalat kaynaklı dış ticaret açığı sorun olmaya devam etmiştir [626]. Çin’e olan ithalatın belirgin şekilde artarak Türkiye toplam dış ticaret açığının % 18,1’ini Çin’in oluşturması ve Türk firmalarının Çin’e dönük ithalatları Alibaba.com’unda gözünden kaçmamış Alibaba.com Ocak-Eylül 2011 dönemi için Türkiye’ye özel hazırladığı e-ticaret eğilimimleri raporunda Türk KOBİ’lerin ilk ithalat tercihinin Çin olduğunu belirtmiştir [627].

Diğer bir gelişme turizm sektöründe yaşanmış Çin’in en büyük seyahat sitesi SOHU turizm pazarında en iyi tanıtım yapan ülkeler sıralamasında Türkiye’nde yer aldığı 30 ülkeyi kullanıcıların oyuna sunmuş Çinliler 2011 yılı Şubat ayında Türkiye’yi en iyi tanıtım yapan ikinci ülke olarak seçmişlerdir [628]. 2011 yılı Mayıs ayında Çin’in Ankara Büyükelçisi Şiaoşeng Pekin hükümetinin Türkiye’deki turizm tesisleri yatırımı için Antalya’da çalışma yaptığını ifade etmiştir [629].

Ankara Ticaret Odasının TÜİK verilerinden yararlanarak 2011 yılı Mart ayında yaptığı değerlendirmede Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamalarında ikinci sırada yer alan Çin, Ankara’nın ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında 2009 yılında 333 Milyon Dolar ve 2010 yılında 440 Milyon Dolar gerçekleşmeyle son iki yılda birinci sırada yer almıştır [630].

2011 yılında diğerk bir gelişme dizi sektöründe yaşanmış Çin'e format ihraç edilmiş ve Türk dizilerinden bazıları Çin pazarına girerek Çin'de yayınlanmaya başlamıştır [631].

Bir diğerk gelişme çimento sektöründe yaşanmış olup Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliğı - TÇMB, Çin Çimento Birliğı ile işbirliğinin geliştirilmesi adına işbirliğı belgesi imzalanmıştır. TÇMB tarafından 11-14 Ekim 2011 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenecek 11. Teknik Semineri'ne imzalanan anlaşma çerçevesinde Çin Çimento Birliğı katılım sağlayarak Çin firmaları stand açmışlardır [632].

Tekstil sektöründe ithalatı düşürmek ve olumsuz etkilenen yerli üreticiyi rahatlamak adına 2011 yılı Eylül ayında Bakanlar Kurulu kararıyla bazı tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ithalatına ek gümrük vergi uygulaması getirilmiştir [633]. Alınan bu kararın ilerleyen dönemlerde Türkiye'nin tekstil sektöründe Çin'den ithalatını düşürerek dış ticaret açığını azaltması ve iç piyasayı canlandırarak yerli üreticiyi rahatlatacağı beklenmiştir.

İlişkilerin stratejik işbirliğine yükseltilmesi sonrasında 2011 yılı Eylül ayında Çin'den ilk büyük doğrudan yatırım Çin'in Zhejeing eyaletinin devlet şirketi Zhejiang Enerji Grup ile Polat Madencilik Soma'da 1 Milyar Dolarlık yatırım konusunda anlaşarak protokol imzalamışlardır. İki aşamalı projede kömür ocağı işletmesi ve termik santral kurulması kararlaştırılmıştır [634].

3.1.5. 2012 yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye - Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2012 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 10 adet politik ve 62 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 7 adet haberdan yararlanılmıştır.

3.1.5.1. Politik Gelişmeler

2012 yılı Türkiye'de Çin yılı olarak ilan edilmiş olup Türkiye-Çin ilişkileri açısından 2011 yılına göre daha aktif bir yıl olarak göze çarpmıştır. İki ülke arasında üst düzey Bakan ve üstü ziyaretler ve temaslara iki ülke arasındaki ilişkilerde yakalanan işbirliğı yoğunlaştırılmaya çalışılmıştır. Çin'in gelecekteki devlet başkanlığı koltuğuna oturması beklenen Çin Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping, 20 Şubat 2012 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak yanındaki heyetiyle birlikte Türkiye'ye gelerek Ankara ve İstanbul'da temaslarda bulunmuş ve Türk-Çin İş Forumu'na

katılmıştır. Ankara temalarında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve TBMM Başkanı Cemil Çiçek tarafından kabul edilen Xi Jinping İstanbul'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la heyetler arası bir görüşme gerçekleştirmiş ve Türkiye'deki önemli projelerle Çin'in ilgilendiği ifade edilerek iki ülke arasındaki mevcut ekonomik işbirliğinin daha da güçlendirilmesi üzerinde durulduğu bilgisi verilmiştir [635]. Bu ziyaret sonrasında Xi Jinping'in davetlisi olarak 8-11 Nisan 2012 tarihlerinde yanında bakanlar, bürokratlar, iş adamları ile birlikte yaklaşık 320 kişilik bir heyetle Çin'e çıkarma yapan Başbakan Erdoğan, Suriye sorununda dahil siyasi ve ekonomik birçok konuda görüş alışverişinde bulunmuş ve imzaladığı stratejik anlaşmalarla iki ülke arasındaki ilişkilerin bir üst seviyeye taşınmasını sağlamıştır [636]. Çin medyası Başbakan Erdoğan'ın Çin'e 27 yıl aradan sonra Türkiye'den gelen ilk Başbakan olmasına vurgu yaparak yapılan işbirliği anlaşmalarının 27 senelik boşluğu doldurduğunu ifade etmiş ve ziyaretin iki ülke arasındaki ilişkilerde milad hükmünde olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Pekin ve Şanghai temasları öncesinde ziyaretine ilk Şincan Uygur Özer Bölgesi'nin başkenti Urumçi'yle başlayan Erdoğan Uygur Türkleri tarafından sevgi seliyle karşılanmış Urumçi'de yaptığı açıklamada "Soydaşlarımızı size emanet ediyorum" ifadesini kullanırken ekonomik ve siyasi işbirliğinin artmasını ve İpek Yolu'nun trenlerle canlandırılmasını istemiştir. Cumhurbaşkanı Gül ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu ziyaretleri sonrasında Başbakan Erdoğan'ın Çin ve Urumçi ziyaretleri ilişkilerin gelişimi ve yeni bir boyut kazanması açısından önem arz ederken Türkiye-Çin ilişkilerinde yeni bir aşamaya geçilmesi Uygur Türklerinin siyasi ve ekonomik koşullarının iyileşmesinde katkı sağlayacak bir nitelik taşıması açısından önem arz etmiştir [637]. Çin ziyaretinin üçüncü günü olan 10 Nisan 2012 tarihinde Pekin'de düzenlenen Türkiye-Çin Ekonomik ve Ticari İşbirliği Forumu'na katılan Erdoğan, "2011 yılındaki 24 Milyar Dolarlık dış ticaret hacminin sadece 2,5 Milyar Doları, yani yüzde 10'u Türkiye'den Çin'e yapılıyor. Bu dengesizliği hep birlikte acilen kapatmamız gerekiyor. Bu konuda işadamlarına önemli rol düşüyor" diyerek dış ticaret açığına vurgu yapmış ve Türkiye'ye yatırım yapacak Çin'li yatırımcılara kapılar ardına kadar açık olduğunun altını çizerek Türkiye'nin fırsatlarından istifade etmelerini beklediğini ifade etmiştir [638].

3.1.5.2. Ekonomik Gelişmeler

9-13 Ocak 2012 tarihleri arasında Çin'in Şanghai kentinde TÜÇSİAD'ın ev sahipliğinde Türk-Çin İş Forumu'nun ikincisi yapılırken Çinli firmalar yoğun ilgi göstermiştir. Forumda ayrıca Türkiye Çin Sanayici İşadamları Derneği Şanghai temsilciliği açılmıştır

[639]. İki ülke arasındaki yakınlaşma sonrasında Çinli yatırımcıların Türkiye yatırımları dikkat çekmeye başlamış olup 2012 Ocak ayında daha önce Japonya ile ortaklaşa yapılacağı bilinen 20 Milyar Dolar'a mal olacak nükleer santral için Çinli enerji şirketi China Guangdong Nükleer Holding'in (CGNPC) teklif vereceği ve resmi teklif için bir siyasi heyetin Türkiye'ye geleceği bildirilmiştir [640]. 2012 Şubat ayında açıklanan verilere göre Çin'e ihracat 2010 yılına göre % 8,7 artarak 2 Milyar 467,1 Milyon Dolar'a yükselmiş ithalat % 26,3 artarak 21 Milyar 692,9 Milyon Dolar'a çıkmış ayrıca Çin'e verilen açıkta % 28,9 artarak 19,2 Milyar Dolar olurken Türkiye'nin 2011 yılında 105.9 Milyar Dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açığının, % 18.2'si Çin kaynaklı gerçekleşmiştir. 2011 yılında olduğu gibi Çin'e yapılan ithalatın dengesiz artması dış ticaret açığını olumsuz etkilemiştir [641]. Başbakan Erdoğan'ın 8-11 Nisan 2012 tarihlerinde bakanlarında yer aldığı 320 kişilik işadamları heyetiyle Çin'i ziyaretinde enerji ve ulaşım sektörleri ön plana çıkarken Erdoğan, Çin ile olan ticarete ithalat ağırlıklı dengesizliğe atıfta bulunarak bunun acilen düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir [642]. Öte yandan 2012 yılı ilk çeyreği olan Ocak-Mart döneminde 2011 yılına göre Çin'e verilen dış ticaret açığı % 1,1 oranında azalarak 4 Milyar 491 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir [643]. Başbakan Erdoğan'ın Çin ziyaretinde Çin'li yatırımcıların Türkiye fırsatlarından istifade etmesini istemesi sonrasında 16 Temmuz 2012 tarihinde Çinli yatırımcılardan oluşan 130 kişilik heyet Türkiye'ye gelerek Türk üretici ve ihracatçı firmalarla ikili işbirliği görüşmeleri yapmıştır. Türkiye İhracatçılar Meclisi ile Guangzhou Dış Ticareti Geliştirme Kurumu heyeti Çin-Türkiye Ortak Çalışma Grubu'nu oluşturarak iki ülke arasındaki ticari işbirliği ve yatırım imkanlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır [644]. 2012 yılı Eylül ayında Urumçi'de ikincisi düzenlenen Çin-Avrasya EXPO Fuarı'na katılmak üzere Urumçi'ye giden Başbakan Yardımcısı Ali Babacan Çin Başbakanı Wen Jiabao ile görüşmüştür. Ayrıca fuarın açılışında konuşan Babacan, "Türkiye-Çin ticaret hacmini 2015'te 50 Milyar Dolar, 2020 yılında da 100 Milyar Dolar'a çıkarmayı hedefliyoruz" diyerek daha önce 2010 yılında Başbakan Erdoğan'ın mevkidaşı Jiabao görüşmesinde dile getirdiği hedefleri yinelemiştir [645]. TÜSİAD International ve DEİK Türk-Çin İş Konseyi tarafından 11 Eylül 2012 tarihinde İstanbul'da "Çin'i Anlamak & Çin ile İş Yapmak" başlıklı düzenlenen konferansa Türk ve Çin iş dünyasından temsilciler katılım sağlamıştır [646]. Ayrıca 2012 Eylül ayında Çinli yatırımcıların Türkiye yatırımları devam etmiş Cenhan Madencilik, Malatya'nın

Arguvan ilçesine bağlı Akören köyünde bakır rezervi bulunan 250 dönümlük arazinin 10 yıllık işletme hakkını satın alarak bakır çıkarmayı amaçlamıştır [647].

2012 yılında bir diğer gelişme bankacılık sektöründe olmuş olup Türkiye İhracatçılar Meclisi tarafından düzenlenen "Türkiye Çin Ekonomik ve Ticari İşbirliği Forumu"nda Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan ile katılan Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artması açısından "Çin bankalarının Türkiye'de daha fazla iş yapması, daha fazla şube açması ve Türk bankalarının da Çin'de şube açmasını arzu ediyoruz" şeklinde konuşarak Çin'de Türk bankası isteğini dile getirmiştir [648]. 2012 Eylül ayı sonlarında Akbank Bank of China işbirliği ile bir "Çin Masası" kurarak Türkiye'ye ilgisi artmakta olan Çin firmalarına her türlü bankacılık ürün ve hizmetlerini sunmayı amaçlamıştır [649].

Çin'e yapılan ihracatta önemli bir paya sahip olan madencilik sektörü 2011 yılında Çin'e yapılan 2 Milyar 506 Milyon Dolarlık ihracatın 1 Milyar 506 Milyon Dolarla % 62'lik kısmını oluşturmuş Türk doğaltaş sektöründe 640 Milyon Dolarla önemli bir yer tutmuştur [650]. Türk doğaltaş sektörü temsilcilerinden Ege Maden İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Erdinç, "2023 yılında Türk doğaltaş sektörünün Çin'e yapacağı ihracatın 3 Milyar Doları geçmesini, sektörün toplam ihracatının ise 7 Milyar Doları bulmasını bekliyoruz" ifadesini kullanarak sektörün Çin'e olan ihracatının artacağını vurgulamıştır [651]. 2012 yılında madencilik sektörü ihracatı % 8,2 artarak 4 Milyar 182 Milyon Dolar olmuş, en çok dış ticaret açığı verilen Çin'e ihracat ise % 21 artarak 1,8 Milyar Dolar'a yükselmiştir [652].

Bir diğer gelişme halı sektöründe yaşanmış olup 27-29 Mart 2012 tarihinde düzenlenen Domotex Asia/Chinafloor Fuarı'na ihracatlarını arttırmak ve Çin pazarına katılmak için 11 Türk firması katılım sağlamıştır [653].

2011 yılında ihracatta önemli bir artış kaydeden Türk kuru incir sektörü Çin'e 785.985 kilogram kuru incir ihraç ederek 2 Milyon 421 bin Dolar ihracat rakamına ulaşmıştır [654].

Diğer bir gelişme turizm sektöründe olmuş Mardin ve Bodrum'un tanıtım haberleri Çin'de yayımlanan iki dergide geniş yer alarak Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesine katkıda bulunmuştur [655]. Ayrıca 2012 yılının Çin Kültür Yılı ilan edilmesi sonrasında Türkiye'de çeşitli etkinlikler düzenlemiş ve karşılıklı ziyaretler yapılmıştır. Çin'den

Türkiye'yi ziyaret eden Çinli turist sayısı 2011 yılında 96.701 iken ilişkilerdeki yakınlaşma, 2012 yılının Çin Kültür Yılı olması ve çeşitli etkinlikler düzenlenmesi sonrasında 2012 yılında 114 bine yükselmiştir [656]. Ayrıca genelde karma sergilere Terra Cotta askerini karma sergilere göndermeyen Çin iki ülke ilişkilerinde yaşanan yakınlaşmanın etkisiyle Türkiye'ye özel bir düzenleme yaparak 20 Kasım 2012 tarihinde İstanbul Topkapı Sarayı'nda düzenlenecek sergiye yer altı ordusu Terra Cotta askerleri ve Çin'in Hazinelelerini göndermiştir [657].

2012 yılında diğer bir gelişme deri sektöründe yaşanmış olup Türkiye Deri Konfeksiyoncuları Derneği Çin'in en önemli sanayi kenti Haining'de, yılda 5 Milyon kişi tarafından ziyaret edilen China Leather City AVM'nin bir katını kiralayarak Çin pazarında pazar paylarını arttırarak ihracatlarını yükseltmeyi hedeflemişlerdir [658].

2012 yılında fındık sektöründede gelişme yaşanmış olup fındık sezonunda Çin'e ihracat 2011 yılına göre % 232 artarak 508 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta son dönemde iki ülke arasındaki yakınlaşmasının etkisi olduğu düşünülmüştür [659].

Diğer bir gelişme gösteren sektör 2012 yılında otomotiv sektörü olmuştur. Pazar çeşitliliğini sağlayabilmek için arayışlara başlayan Türkiye otomotiv sektörü gözünü Çin'e dikip hedef pazar seçerken Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği Çin Çalıştayı düzenleyerek üreticilerle işbirliğini masaya yatırmıştır. Çalıştaya katılan Çin'in İstanbul Başkonsolosluğu Ticaret Ataşesi Li Jiang, "Türkiye otomotiv sektörü kalitesini kanıtladı. Çin'in otomotiv endüstrisinin tedarik ihtiyacının Türkiye'den karşılamasını amaçlıyoruz" diyerek sektörel işbirliğine yeşil ışık yakmıştır [660].

3.1.6. 2013 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2013 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 4 adet politik ve 46 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 7 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.6.1. Politik Gelişmeler

2013 yılında Türkiye-Çin ilişkileri 2012 yılına göre üst düzey ziyaretler bağlamında daha sönük geçerken diğer alanlarda verimli geçmiştir. 9 Eylül 2013 tarihinde Çin'e giderek Çin'in Dalian şehrinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) "Yaz Davos'u" olarak adlandırılan toplantılarına katılan Başbakan Yardımcısı Ali Babacan programı

çerçevesinde Çin Başbakanı Li Keqiang ile bir araya gelerek bölgesel konular ve Türkiye-Çin arasındaki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler üzerine görüşmüştür [661]. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sağlayan bu görüşmeden sonra 26 Eylül 2013 tarihinde Başbakan Tayyip Erdoğan başkanlığında Savunma Sanayii İcra Komitesi Toplantısı yapılmış uzun menzilli hava ve füze savunma sistemi projesi ihalesinin Çinli CPMIEC şirketinin kazandığı açıklanmıştır [662]. Bu karar sonrasında NATO ve Batılı ülkeler eleştiri oklarını Türkiye'ye çevirmiştir. Füze savunma savunma sistemini Çinli firmaya verilmesi Türkiye ve uluslararası alanda tartışılmaya devam ederken Ekim ayının sonlarında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasi Bürosu Üyesi ve Merkezi Propaganda Bakanı Liu Qibao ve beraberindeki heyet Türkiye'ye gelerek Ankara ve İstanbul'da temaslarda bulunmuştur. Ankara'da Bekir Bozdağ ile görüşmesi sonrasında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile görüşmüş ve Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping'in Türkiye-Çin ilişkileriyle ilgili mektubunu Gül'e takdim etmiştir. Liu görüşme'de Türkiye'ninde dahil olduğu Tarihi İpek Yolu güzergahındaki ülkelerle birçok alanda bağları güçlendirme noktasında (ilerleyen yıllarda Bir Kuşak Bir Yol olarak anılacak olan) İpek Yolu Ekonomik Kemerinin oluşturulması konusuna dikkat çekmiş ve iki ülkenin işbirliğini genişletmesi çağrısında bulunmuştur. Gül'de Çin ile el ele vererek İpek Yolu medeniyetinde yeni bir sayfa açılması noktasında ortak çaba harcamaya hazır olduğunu ifade etmiştir [663].

3.1.6.2. Ekonomik Gelişmeler

9 Eylül 2013 tarihinde Başbakan Yardımcısı Ali Babacan'ın Dünya Ekonomik Forumu'nun Yaz Davosu olarak adlandırılan toplantıları için Çin'e giden Babacan program çerçevesinde Çin Başbakanı Li Keqiang ile bir araya gelerek Türkiye-Çin ticari ilişkilerinin geliştirilmesi noktasında verimli bir toplantı gerçekleştirmiştir [661]. Öte yandan Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan Çin Uluslararası Ticareti Geliştirme Konseyi (CCPIT) Türk-Çin Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜÇSİAD) ile Guangdong Türk İşadamları Derneği'nin (GUTİAD) destek verdiği Türkiye Çin Ticaret ve Yatırım Forumu'nda yaptığı konuşmada Türkiye ve Çin arasındaki ticaret rakamlarına değinerek iki ülke arasındaki ticaret potansiyelinin yüksek olduğunu ifade ederek bunun rakamlarada yansiyebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Çin kaynaklı dış ticaret açığında değinerek Çin'in Türkiye'den ithalat yetersizliğinin altını çizmiş ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır [664]. Çin kaynaklı dış ticaret açığı Türkiye'nin toplam dış ticaret açığında yüksek rakamlara ulaşırken kasım ayında açıklanan

Türkiye'nin 2013 yılı Ocak-Eylül dönemi dış ticaret rakamlarında Türkiye 75 Milyar 130 Milyon 227 bin Dolar dış ticaret açığı vermiştir. Çin 15 Milyar 813 Milyon 62 bin Dolarla dış ticaret açığı verilen ülkeler arasında birinci sırada yer almıştır [665].

2013 yılının Ocak ayında Çin'in deri sektörü kenti olarak ifade edilen Haining'den gelen 18 kişilik heyet Ege Deri ve Deri Mamulleri İhracatçıları Birliği'ni ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunmuş ve İzmir Serbest Bölgesindeki Türk dericilerini ziyaret etmişlerdir [666].

2013 yılında mobilya sektörüyle alakalı 18-21 Mart 2013 tarihleri arasında Çin'de düzenlenen CİFF 2013 Uluslararası Çin Mobilya Fuarı'na Türk firmaları ve İstanbul İhracatçı Birlikleri ile Türkiye Mobilya Sanayicileri Derneği temsilcileri katılım sağlamıştır. Fuara katılan sektör temsilcileri mobilya ihracatını arttırmak için Türkiye'den navlun desteği istemişlerdir [667].

2013 yılının Çin'de Türk Kültür Yılı olarak kutlanması dolayısıyla iki ülke arasındaki kültürel ilişkiler zirve yapmıştır. Çin'in başkenti Pekin'de 21 Mart 2013 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik'inde katıldığı görkemli bir törenle Türk Kültür Yılı açılışı yapılmıştır [668]. 2013 yılı içinde Çin'in değişik şehirlerinde çeşitli etkinlikler düzenlenerek Türk Kültürü ve Türkiye tanıtılmıştır. Öte yandan 2013 Türk Kültür Yılı etkinlikleri kapsamında Uluslararası Pekin Film Festivali'nde Türk dizi ve sinema sektörünün yapımları tanıtılmış ayrıca 21 Mart'ta Pekin'de düzenlenen galada Türk filmleri görücüye çıkmıştır [669].

2013 yılında iki ülke arasındaki ilişkilerdeki gelişme turizm sektörüne yaramış 2013 yılı Şubat ayında Çin'den Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı 2012 yılı Şubat ayına göre % 83,79 bir oranla rekor seviyede artmıştır [670].

İki ülke arasındaki ilişkilerde alınan yolla birlikte maden sektöründe Çin'e olan ihracatında gelişme göstermiş 2013 yılı Ocak-Mart döneminde 2012 yılının Ocak-Mart dönemine göre % 101,5'lik bir oranla belirgin seviyede artarak 604 Milyon 633 bin Dolar'a yükselmiştir [671].

Diğer bir gelişme otomotiv sektöründe yaşanmış olup Türk otomotiv endüstrisi temsilcileri 2013 Eylül ayında 22 firma ve 60 kişilik bir heyetle Pekin'de düzenlenen 7'inci Çin Halk Cumhuriyeti Uluslararası Otomotiv Parçaları Geliştirme Forumu'na çıkarma yapmış ve temaslarda bulunmuştur [672].

İki ülke arasındaki ilişkilerin ivme kazanması sonrasında diğer bir gelişme savunma sanayii sektöründe olmuş 2019 Eylül ayında Türkiye'nin açmış olduğu uzun menzilli hava ve füze savunma sistemi projesi ihalesini Çinli CPMIEC şirketinin kazandığı açıklanmıştır [662].

2013 yılında zeytin ve zeytinyağı sekründede gelişmeler olmuş olup sektör temsilcileri 13-15 Kasım 2013 tarihinde Çin'de düzenlenen "Food Hospitality China (FHC 2013) Fuarı"na katılım sağlayarak Türk zeytin ve zeytinyağını tanıtmışlardır. Sektör temsilcileri Çin'in hedef pazar olduğunu ifade ederek yapılan çalışmalar neticesinde Çin'in son yıllardaki zeytinyağı talebinde ciddi oranda arttığını ifade etmiştir [673].

2013 yılının sonlarına doğru Çin'den gelen alüminyum folya için yerli üreticilerin haksız rekabete yol açtığı gerekçesiyle Ekonomi Bakanlığı'na yaptıkları başvuru kabul edilmiş ve 21 Aralıkta Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğle dumping soruşturması başlatılmıştır. Sektör temsilcileri Çin'den folyo ithalatı nedeniyle yerli üreticinin olumsuz etkilendiğini ve pazar payının daraldığını belirtmişlerdir. 2013 yılının ilk dokuz ayında Çin'de 7.281 ton karşılığı 24,1 Milyon Dolarlık alüminyum folya ithalatı yapılmıştır [674].

3.1.7. 2014 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2014 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 3 adet politik ve 74 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 2 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.7.1. Politik Gelişmeler

2014 yılında Türkiye-Çin ilişkileri diğer yıllara göre daha durağan bir yıl olarak göze çarpmıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in daveti üzerine 15-21 Mayıs tarihleri arasında planladığı ve iki ülke arasındaki ilişkilerde son dönemde yakalanan ivmenin ilerletilmesi açısından büyük önem verilen Çin ziyareti Manisa ilinin Soma ilçesinde gerçekleşen maden kazası nedeniyle iptal edilmiştir [675]. Cumhurbaşkanı Gül'ün Çin ziyareti kapsamında katılmayı planladığı 20-21 Mayıs 2014 tarihlerinde Çin'in Şanghay kentinde düzenlenen Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA) 4. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne Çin ziyaretinin iptal olması sonrasında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu katılarak Türkiye'nin dönem başkanlığını Çin Halk Cumhuriyeti'ne devretmiştir [676].

Öte yandan NATO'nun sistemleriyle uyumlu çalışmayacağını belirttiği ve baskı yaptığı füze savunma sistemleri 2014 yılındada gündemdeki yerini korumuş ve medyada tartışılmaya devam etmiştir. 2014 yılı Eylül ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan belirli uyuşmazlık nedeniyle füze savunma sistemi alımının Çinli firmadan temini konusunun yeniden değerlendirileceğini ifade etmiştir. Bu açıklamanın ardından Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hua Chunying, füze savunma sistemi ihalesinin askeri alanda olağan bir ticari işbirliği olduğunun altını çizerek Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda karar alacağını ifade etmiştir [677].

3.1.7.2. Ekonomik Gelişmeler

2014 Mayıs ayı sonlarında TÜSİAD heyeti Çin'e çıkarma yaparak Avrupa Birliği Çin Ticaret Odası (EUCCC) ve Çin Uluslararası Ticareti Destekleme Konseyi (CCPIT) yetkilileriyle temaslarda bulunmuş ve iki ülke arasındaki ticari işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır [678]. 2014 Ağustos ayında Çin'in liman ve ticaret kenti Xiamen'den Türkiye ile Çin arasındaki ticaret hacminin geliştirmek için bir ticaret heyeti İzmir'i ziyaret ederek temaslarda bulunmuştur [679]. Xiamen Ticaret Heyetinin İzmir çıkarmasında görüşmeler gerçekleştirdiği Ege İhracatçı Birlikleri 8-11 Eylül 2014 tarihlerinde Çin'in Xiamen kentinde düzenlenen Çin Doğrudan Yatırım ve Ticaret Fuarı'na katılım sağlayarak Çin'in büyük ithalatçılarıyla ikili görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerde Çinli ithalatçıların en çok kuru meyve ve zeytinyağı sektörlerine talep gösterdiği ifade edilmiştir [680]. 2014 Ekim ayında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendiren Çin'in Ankara Büyükelçisi Yu Hongyang, 2014 yılının ilk altı ayında Çin'in Türkiye'deki yatırımlarının % 47 artmasına rağmen iki ülke arasındaki ticaretin gerçek potansiyelin altında olduğunu ifade etmiştir [681].

2014 yılında medikal sektöründe Çin'den ithal edilen kalitesiz tıbbi malzemelerin kullanılmaya başlanması büyük sıkıntılar yaratmaya başlamış sektör temsilcileri sağlık sektöründe ihtiyacın % 85-90'ının ithalatla karşılandığını yerli ürünlere talebin az olduğunu ifade ederek Kamu Hastaneler Birliği'nin tek merkezden yapılan ihalelerinde kalite yerine ucuz gözetmesi nedeniyle kalitesiz malların tedarik edilerek sorunlar yaşandığını ifade etmişlerdir [682].

Çin'e ihraç edilen ürünlerde önemli bir yer tutan doğaltaş sektöründe Türkiye 6-9 Mart 2014 tarihleri arasında düzenlenen Xiamen Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı'na 67 firma ile çıkarma yaparak Türk doğaltaşını sergilemiş ve ihracatlarını arttırmak için yeni

bağlantılar kurmuşlardır [683]. Türkiye'den Çin'e yapılan doğaltaş ihracatı 7 yılda 8 kattan fazla artarak 112 Milyon Dolar'dan 2013 yılında 982 Milyon Dolar'a çıkmıştır. Çinli ithalatçılar 26-29 Mart 2014 tarihlerinde İzmir Marble Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı'na katılarak temaslarda bulunmuştur [684]. Türkiye'nin 67 firma ile çıkarma yaptığı Xiamen Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı kısa bir süre sonra meyvelerini vermeye başlamış Çin Türkiye ile yapılan 150 Milyon Dolarlık doğaltaş anlaşması kapsamında Tianjin kentine kurduğu 500 Bin kişilik uydu şehir için Türk doğaltaşının kullanılmasına karar kılmıştır [685]. Madencilik sektöründe Ocak-Mart 2014 döneminde Çin'e 423 Milyon 742 Bin Dolarlık ihracat yapılmış olup bu ihracatın 169 Milyon 469 Bin Dolarını doğaltaşlar, 227 Milyon 692 Bin Dolarını metalik cevherler, 24 Milyon 12 Bin Dolarını mineraller oluşturmuştur [686]. 2014 Ekim ayında Çin'de düzenlenen Yunfu Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı'na 57 Türk firması çıkarma yaparak yoğun iş görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir [687].

2014 yılında diğer bir gelişme çelik boru sektöründe olmuş Elazığ Belediyesi içme suyu projesinde DSİ'nin şartnamede düktil boru şartı getirmesi sonrasında hem pahalı hemde yerli boru yerine Çin'den ithal edilecek düktil boruların kullanılacak olmasına sektör temsilcilerinin tepki göstermesi sonrasında Elazığ İçme Suyu Projesi ihalesi iptal edilmiştir [688]. Ayrıca Çin'in arz fazlası çelik ürünlerini Türkiye pazarında ucuz fiyattan satması çelik sektörü temsilcileri tarafından eleştirilerek sektörün olumsuz etkilendiği ifade edilmiş ve Çin'e karşı yerli üreticiyi koruyan önlemler alınması istenmiştir [689]. 2014 yılının Ocak-Ekim döneminde Çin'den çelik ithalatının % 55 artarak 457,1 Milyon Dolar'a ulaşması sektör temsilcilerinin endişelenmesine sebep olmuştur [690].

Mobilya sektörü Çin'in Guangzhou kentinde 18-22 Mart 2014 tarihlerinde düzenlenen CIFF 2014 Çin Uluslararası Mobilya Fuarı'na 23 firma ile çıkarma yaparak ürünlerini sergilemiş ve nokta atışlarında bulunarak önemli işbirlikleri gerçekleştirmişlerdir [691].

Su ürünleri sektöründe 2014 yılında olumlu gelişmeler yaşanmış Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Çin Halk Cumhuriyeti Sertifikasyon ve Akreditasyon İdaresi arasında su ürünleri ihracatıyla alakalı yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye'den 31 balıkçılık ürünleri işletmesine Çin'e ihracat izni verilmiş olup iki ülke arasındaki ihracat potansiyeline katkıda bulunacağı bildirilmiştir [692].

İki ülke arasında yakalanan ivme 2014 yılında otomotiv sektöründede kendini göstermiş Çin'den Shenyang Belediye Başkanı Gu Chunming ve beraberindeki heyet Türkiye'yi

ziyaret ederek Taşıt Araçları Yan Sanayicileri Derneği (TAYSAD) üyeleriyle bir araya gelmişlerdir. Karşılıklı yatırımlara davetlerin yapıldığı görüşmede TAYSAD ve Shenyang Eyaleti temsilcileri arasında iyi niyet anlaşması imzalanarak uzun vadeli işbirliğinin adımları atılmıştır [693]. 2014 Ağustos ayında TAYSAD, büyük otomotiv markalarının üretim yaptığı CEDZ Sanayi Bölgesi'ni ziyaret ederek temaslarda bulunmuş ve işbirliği anlaşması yapmıştır [694].

Çin kuru meyve ve mamülleri sektöründe kuru incir talebini son 5 yılda 10 kat arttırarak 2013-2014 sezonunda 2 Bin 829 tonluk alımla Türkiye'nin ihracatında en büyük 5 pazarı arasına girmiş ve sektörün kuru incirde tüm zamanların ihracat rekorunu kırmaya katkıda bulunmuştur [695]. Kuru Meyve Tanıtım Grubu Çin'in Şanghay, Pekin ve Xiamen kentlerinde tanıtım çalışmaları yürüterek olumlu sonuçlar almış olup kuru meyve ihracatında Çin hedef pazarında büyümek istediklerini ifade etmişlerdir [696].

4-6 Kasım 2014 tarihleri arasında İstanbul'da ilk kez düzenlenen Texworld İstanbul Hazır Giyim Kumaşları ve Aksesuarları Fuarı'na 45 Çin firması katılım sağlamış Türk firmalarının fuara ilgisizliği eleştirilirken Türk tekstil sektörünün rekabet gücünün zayıflığı dile getirilmiştir [697].

Çin'de fuarlara katılan Türk firmalarının temaları meyvesini vermiş zeytinyağı ihracatı her yıl katlanarak yükselmiştir. 2013-2014 sezonunda Çin'e zeytinyağı ihracatı % 21 artarak 4 Milyon 986 bin Dolar'a yükselmiştir. 12-14 Kasım 2014 tarihlerinde Çin'in Şanghay kentinde düzenlenen FHC Fuarı'na katılarak Türk zeytin ve zeytinyağının tanıtımını yapan Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği Zeytin ve Zeytinyağı Tanıtım Komitesi hedef Pazar olarak belirlenen Çin'de sektörün konumunu güçlendirmek istediğini ifade etmiştir [698].

Çin'den ithal edilen ürünler arasında yer alan ithal ayakkabılar Türkiye pazarındaki yerini alırken yıllar itibariyle ithalatında artışlar göze çarpmış, bu artışlar yurtiçi üreticileri olumsuz etkilemiştir. 2014 yılının ilk 9 ayında 800,2 Milyon Dolar ayakkabı ithalatında Çin, 418,3 Milyon Dolarla Türkiye'nin ithalatında birinci sırada yerini almıştır. Türkiye, 10 Ağustos 2014 tarihinde ayakkabı ithalatında ilave gümrük vergi uygulanmasını öngören İthalat Rejimi Kararına Ek Karar alarak ithalat sorunun önüne geçmeye çalışmıştır. Öte yandan yurtiçi piyasalarda yer alan ithal ayakkabılarda özellikle Çin malı ayakkabılarda kanserojen maddelerin bulunması tartışmalara yol açmıştır [699].

3.1.8. 2015 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2015 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 12 adet politik ve 77 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 14 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.8.1. Politik Gelişmeler

2015 yılında Türkiye-Çin ilişkilerinde Türkiye'nin Suriye politikası sorun oluşturmaya devam etmiş ve Doğu Türkistan protestoları nedeniyle ilişkiler bir müddet gerilmiş, iki ülke liderlerinin görüşmesi sonrası bu durum aşılmıştır. 2015 yılının başında Çin'in Şanghai kentinde terör şüphelisi olarak nitelenen Uygur Türklerinden bazılarının sahte pasaport temin etmekte suçlanan 10 Türk vatandaşı gözaltına alınmıştır [700]. Ayrıca 2015 yılında Türk kamuoyunda Doğu Türkistan-Şincan Uygur Özerk Bölgesinde Uygur Türklerine yönelik baskı yapıldığı ve Ramazan ayında oruç tutmalarının ve diğer ibadetlerinin engellendiğine dair haberlerin yer alması sonrasında Türkiye'de 2015 Haziran ve Temmuz aylarında yoğun protesto gösterileri düzenlenmiş ve iki ülke arasında gerilime neden olmuştur [701]. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 30 Haziran 2015 tarihinde konu hakkında açıklama yaparak üzüntülerini dile getirmiş ve haberlerden duyulan derin kaygının Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisine'de iletildiği açıklaması yapılmıştır [702]. Çin bu gelişmeler sonrasında Türkiye'ye seyahat edecek vatandaşlarını protestolara karşı uyarmıştır [703]. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan büyükelçilere verdiği iftarda yaptığı konuşmada medyada yer alan Doğu Türkistan'daki Müslümanlara zulüm haberlerinin gerçeği yansıtmadığını ifade ederek Çin ziyareti öncesinde yaşanan gelişmelerin manidar olduğunun altını çizmiştir [704]. 28 Temmuz 2015 tarihinde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Feridun Bilgin, Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ve Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi ile birlikte Çin'e giden Cumhurbaşkanı Erdoğan Çin Ulusal Halk Konseyi Başkanı Zhang Deijang ile temasları sonrasında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile heyetler arası bir görüşme gerçekleştirmiştir. Xi Jinping ile görüşmesinde Uygur Türkleri konusu görüşmeye damgasını vururken ekonomik ilişkiler, füze savunma sistemi, kültürel işbirliği görüşülmüş ve İpek Yolu Ekonomi Kuşağı projesi ele alınmıştır. Görüşmede Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Çin ile ilişkilerimize stratejik açıdan bakıyoruz" derken Çin

Devlet Başkanı Xi Jinping'te iki ülkenin stratejik işbirliğinin önemine değinerek ikili ilişkilerin geliştirilmesini vurgulamıştır [705]. 15-16 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşen ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'inde bulunduğu Antalya'daki G20 Zirvesi sırasında Türkiye'nin Batılı devletlerin ve Nato'nun tepki gösterdiği füze alımı ihalesini iptal ettiğini duyurması Çin tarafında hayal kırıklığına neden olurken karara ilişkin gerekçe Türkiye'nin milli füze üretim projesini başlatacak olması gösterilmiştir [706].

3.1.8.2. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye-Çin ticari ilişkilerinin yıllar itibariyle gelişme göstermesi Türk firmalarının Çin'e olan ilgisini arttırırken kimi Türk firmaları Çin'le fuarlar yoluyla iş bağlantıları kurarken kimi doğrudan yatırımı tercih etmiştir. 28 Temmuz-1 Ağustos tarihleri arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ekonomi odaklı Çin ziyaretine eşlik eden çeşitli sektörlerden 100'den fazla DEİK üyesi işadama iki ülke arasındaki ticareti ve yatırımları geliştirmeye yönelik temaslarda bulunmuştur [707]. Çin ziyareti kapsamında Türkiye-Çin İş Forumu'na katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Çin'in Türkiye'de yapacağı yatırımların iki ülke arasında dış ticaret açığını kapatma açısından büyük önem arz ettiğini ifade ederek kolaylaştırıcı her türlü adımın atılacağını vurgulamıştır [708]. İki ülke arasında gelişen işbirliği borsada da kendini göstermiş 23 Ekim 2015 tarihinde Borsa İstanbul ile Çin'in Dalian Emtia Borsası (DCE) arasında bilgi paylaşımı, ürün tanıtımı ve personel değişim programını kapsayan mutabakat zaptı imzalanmıştır [709]. 15-16 Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleşen G20 Zirvesi için heyetiyle birlikte Antalya'ya gelen Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın huzurunda 14 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-Çin arasında Edirne-Kars YHT projesinide kapsayan 7 anlaşma imzalanmıştır [710]. Öte yandan iki ülke arasında büyüyen ticaret hacminin bir sonucu olarak Çin ve Türkiye, aralarındaki swap anlaşmasını 3 yıl süreyle yenileyerek tutarını 12 Milyar yuana yükseltmiştir [711].

Son yıllarda Türkiye'nin Çin'den yaptığı çelik ithalatı yıllar itibariyle artarken iç piyasayı olumsuz etkilemiştir. 2015 yılının Ocak-Mart döneminde tüketimde % 9'luk artışa karşın ham çelik üretimi 2014 yılının Ocak-Mart dönemine göre % 8,8 azalarak 7,73 tona gerilerken 2015 yılının ilk çeyreğinde 2014 yılının ilk çeyreğine göre demir-çelik ithalatı yaklaşık 4 kat artarak 566,7 tona yükselmiştir. Ocak-Mart döneminde Türkiye'nin ihracatıda % 18 azalarak 3,2 Milyar Dolar'a düşerken ihracatın ithalatı karşılama oranı % 137 den % 103 düşüş yaşamış olup sektör temsilcileri olumsuz tablolarla sektörün Çin

tehdidi altında olduğunu ifade ederek dışa bağımlı olunmaması gerektiğini vurgulayarak sanayinin kullandığı girdilerin yurtiçinden karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir [712]. Sektörde yaşanan son dönemdeki daralma sonrasında alternatif teknolojileri devreye sokarak daralmayı aşmaya çalışan sektör 25 Temmuz-1 Ağustos 2015 tarihleri arasında Çelik İhracatçıları Birliği başkanlığındaki Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TÜBİTAK yetkililerinden oluşan heyet Çin'i ziyaret ederek Çin'in modern entegre çelik tesislerini gezerek Çin'in çelik sektöründe kullandığı Ar-Ge, yenilik, teknoloji ve mühendislik çalışmaları hakkında bilgi alışverişinde bulunmuştur [713]. Sektördeki daralmaya rağmen Çin'den demir-çelik ithalatı hız kesmemiş 2015 yılının Ocak-Temmuz döneminde Çin'den yapılan demir-çelik ithalatı 2014 yılının Ocak-Temmuz dönemine göre ton bazında 3 kat artarak 1 Milyon 52 bin tona yükselirken tutar bazında % 52 artışla 970 Milyon Dolar'a çıkmıştır [714].

Ayakkabı sektöründe 2015 yılında olumlu gelişmeler yaşanmış olup, 2014 yılının Ağustos ayında ayakkabı ithalatına ek gümrük vergi getirilmesi ve ithalat ayakkabılarda özellikle Çin malı ayakkabılarda kanserojen maddelerinin tespit edilmesi sonrasında 2015 yılının ilk çeyreğinde 2014 yılının ilk çeyreğine göre Çin'den ayakkabı ithalatı % 28 düşerek 170 Milyon Dolar'dan 122,4 Milyon Dolar'a gerilerken toplam ayakkabı ithalatıda % 20 azalarak 244 Milyon Dolar'a düşmüştür [715]. Çin iç tüketimini arttırmak ve mallarına uygulanan yüksek gümrük vergilerini yumuşatabilmek amacıyla belli ürünlerde kendi gümrük vergilerini 1 Haziran 2015 tarihi itibarıyla düşürmüştür. Ayakkabıda % 23 olan gümrük vergisinin % 12'ye düşürülmesi sonrasında ayakkabı üreticilerinden 25 firmanın yer aldığı heyet Çin'e çıkarma ikili görüşmeler gerçekleştirmiş ve Çin'in en büyük toptancılarından biriyle sadece Türk ürünlerinin pazarlanması için protokol imzalamışlardır [716]. Bu olumlu gelişmelerin ayakkabı sektörünün Çin'e olan ihracatını arttıracığı tahmin edilmiştir.

2015 yılında bankacılık sektöründe önemli bir gelişme yaşanmış olup son yıllarda Türkiye-Çin arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğinin gelişmesi ve Çin için Türkiye'nin önemli bir pazar konumuna gelmesi sonrasında Çinli Industrial and Commercial Bank of China Limited (ICBC) Tekstil Bankası A.Ş.'nin (Tekstilbank) çoğunluk hisselerini GSD Holding'ten devralarak Türkiye'de faaliyete geçen ilk Çin bankası olmuştur [717]. Konu hakkında değerlendirmede bulunan Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, ICBC'nin Türkiye'deki yatırımının çok önemli olduğunu ifade ederek sonraki adımın bir Türk bankasının Çin'de lisans alıp faaliyete başlaması olduğuna dikkat çekerek Çin'le ilgilenen

birkaç Türk bankasının olduğunun altını çizmiştir [718]. 2015 Ağustos ayında Akbank Çin İhracat Sigorta Kurumu Sinasure ile İstanbul'da işbirliği anlaşma imzalayarak Sinasure tarafından Çin merkezli firmaların yer alacağı projelerde sigorta desteği vererek Türkiye'ye yapılacak yatırımların desteklenmesini öngörmüştür [719]. 2015 Kasım ayında DenizBank'ta Sinasure ile Türkiye'de yapılacak yatırımlar için 500 Milyon Dolarlık iş birliği anlaşması yapmıştır [720].

Türkiye tanıtım programlarıyla Çin'den gelen turist sayısının son üç yılda her yıl % 50 artması turizm sektörünü memnun ederken 2015 yılındada % 50 artarak 300 binlere ulaşması beklenmiştir [721]. Nitekim bu beklenti 2015 yılında yaşanan terör saldırıları, Doğu Türkistan protestolarına rağmen aşılarak 2015 yılında 313 bin Çinli turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir [722].

2015 yılında deri sektörü temsilcileri 31 Ağustos-2 Eylül 2015 tarihleri arasında Çin'in Şanghai kentinde düzenlenen 18th ACLE All China Leather Exhibition Fuarı'na 24 firma ile çıkarma yaparak ürünlerini sergilemiş ve yeni ticari bağlantıları gerçekleştirmiştir [723].

2015 yılında yaş meyve sektöründede olumlu gelişmeler yaşanmış olup G20 Zirvesi öncesi 14 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-Çin arasında Antalya'da imzalanan 7 anlaşmadan biri olan "Türk Kirazlarının Çin'e İhraç Edilmesine Yönelik Bitki Sağlığı Gereklilikleri Protokolü" ile Türk kirazının Çin'e ihraç edilmesindeki engeller kalkarak önü açılmıştır. Böylelikle ilerleyen dönemlerde Çin'e kiraz ihracatında önemli rakamlara ulaşılacağı öngörülmüştür [724].

2015 yılında diğer bir gelişme fındık sektöründe yaşanmış Türkiye'den Fındık Tanıtım Grubu 20-24 Kasım 2015 tarihleri arasında Çin'in başkenti Pekin'de düzenlenen "Sweets-Snacks China 2015" fuarına katılarak Türk fındığını tanıtmışlardır [725].

3.1.9. 2016 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2016 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 8 adet politik ve 48 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 9 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.9.1. Politik Gelişmeler

2015 yılında bir müddet gerilen ilişkilerin tekrardan eskiye dönerek ivme kazanmasıyla birlikte G20 Zirvesi öncesinde iki ülke arasında 7 anlaşma imzalanmıştır. 2016 yılında üst düzey ziyaretlerle ilişkilerde yakalanan ivmenin geliştirilmesine çalışılırken yaşanan darbe girişimi sonrası Çin'in Türkiye'ye desteği iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Kurulan Hükümetler Arası İşbirliği Komitesinin Türk heyeti eş başkanlığına 2016 Şubat ayında Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek getirilirken Şimşek, 26-27 Şubat 2016 tarihlerinde Şanghay'da düzenlenen G20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Toplantısı için Çin'i ziyaret etmiş 28 Şubat 2016 tarihinde Pekin'de Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang ile görüşerek iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur [726]. Ayrıca Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 27-28 Nisan 2016 tarihlerinde düzenlenecek AİGK/CICA Dışişleri Bakanları Toplantısı vesilesi ile Pekin'i ziyaret etmiş ve Çin Dışişleri Bakanı Wany Yi ve ve Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang ile görüşerek iki ülke arasındaki ilişkiler ele alınmıştır [727]. Ardından 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ'nün kalkıştığı darbe girişimi sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakan Yardımcısı Zhang Ming, darbe girişimine karşı Çin'in Türkiye'yi desteğini göstermek üzere 3-6 Ağustos 2016 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret ederek Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak ile görüşmüştür [728]. Çin hükümetinin darbeye karşı Türk hükümetine verdiği bu destek iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlarken Ming'in Bakan Albayrak ile görüşmesi sonrasında 9 Nisan 2012 tarihinde Çin'in başkenti Pekin'de imzalanan "Nükleer Enerjinin Barışçıl Amaçlarla Kullanımına Dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İşbirliği Anlaşması"nın onaylanmasının uygun bulunduğu dair 6738 sayılı Kanun Resmi Gazete'nin 25 Ağustos 2016 tarihindeki sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir [729]. 4-5 Eylül 2016 tarihlerinde Çin'in Hangzhou kentinde düzenlenen 2016 G20 Hangzhou Zirvesi için Çin'e giden Cumhurbaşkanı Erdoğan 3 Eylül 2016 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşerek ikili ilişkiler ve G20 gündemi masaya yatırılmıştır. Görüşmede Xi Jinping, 15 Temmuz darbe girişimini kınadıklarını vurgularken Cumhurbaşkanı ve Türk hükümetine desteklerini ifade etmiş ve FETÖ ile mücadele konusunda Çin'in Türkiye'nin yanında olduğunun altını çizerek küresel bir sorun olan terörle mücadele konusunda işbirliği ve koordinasyonun önemini ifade etmiştir [730]. 4 Kasım 2016 tarihinde gerçekleşen Çin-Türkiye Hükümetler Arası İş Birliği

Komitesi 1. Toplantısı, görüşülen konular yapılan anlaşmalar itibariyle iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin gelişimine katkı sağlarken toplantıda Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang, "Çin ve Türkiye'nin ortak çıkarları artıyor, karşılıklı ihtiyaçları da artıyor." diyerek iki ülke arasındaki üst düzey ziyaretlerin devam edeceğine dikkat çekmiş iki ülke arasındaki ticaretin dengeli bir şekilde büyümesi için çalışacaklarını vurgulamıştır [731]. İki ülke arasındaki ilişkileri değerlendiren Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2015 yılından bu yana üç kez görüştüğüne dikkat çekerek görüşmelerin Çin-Türkiye stratejik işbirliğinin gelişmesini hızlandırdığını ifade etmiş, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" inisiyatifinde Türkiye'nin önemli bir yerinin olduğuna dikkat çekerek terörle mücadele konusuna değinmiş ve iki ülke arasındaki işbirliğinin önemli mesafeler katettiğini ifade ederek "Her iki taraf, kendi ülkesinde karşı tarafın ulusal güvenliği ve istikrarını zedeleyecek faaliyetlerin meydana gelmesine müsaade etmiyor. Bu konuda herhangi bir kuruluş veya kişiye tolerans göstermeyeceğiz. Çin, Türkiye'nin kara gün dostudur." şeklinde konuşmuştur. Wang Yi'nin ifadeleri anlaşılacağı üzere Türkiye-Çin ilişkilerinde yakalanan yüksek seviyeyi ve stratejik işbirliğinin geldiği noktayı göstermektedir [732].

3.1.9.2. Ekonomik Gelişmeler

2015 ve 2016 yıllarında iki ülke liderlerinin yaptığı 3 görüşmeyle ivme kazanan ve liderlerin vardığı mutabakat neticesinde 2016 Kasım ayında Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek ve Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang eş başkanlığında ilki düzenlenen Türkiye-Çin Hükümetlerarası İşbirliği Komitesi Toplantısıyla iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin gelişimi hızlanmıştır. Başbakan Yardımcısı Şimşek, "Türkiye ile Çin arasındaki mevcut 28 Milyar Dolarlık ticaret hacminin mevcut potansiyeli yansıtmadığı, bu rakamın daha yüksek hedeflere ulaşması gerektiği hususunda görüş birliğine varıldı." ifadesini kullanarak iki ülke arasındaki ticaret hacminin yükseltilmesi için çalışılacağına sinyallerini vermiştir [733].

15 Şubat 2016 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Çin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize başvurularını zorlaştırarak, şahsi turistik vize başvuruları kaldırılmış, ticari vize başvurularında Çin'in resmi kurumlarına ait "Belediye Davetiyesi" zorunluluğu getirilmiştir [734]. Çin tarafından vize başvurularının zorlaştırılması işadamlarının Çin seyahatlerini etkileyeceği gibi iki ülke arasındaki ticaretinde dolaylıda olsa bu durumdan etkilenmesi olasılıklar dahilinde olmuştur.

Rusya krizi ve Ortadoğu'da yaşanan sorunlardan etkilenen hazır giyim ve konfeksiyon sektörü ile ev tekstili sektörü 2016 yılında Çin'inde aralarında bulunduğu alternatif pazarlara yönelerek sektörün yaşadığı daralmayı aşmaya çalışmışlardır [735].

2015 yılında yaşanan Suruç ve Ankara terör saldırıları sonrasında 22 Aralık 2015 tarihinde Çin'in Ankara Büyükelçiliği internet sitesinde Türkiye'ye seyahat uyarısı yapmış 2016 yılının Ocak ayında Alman turist kafilesinin hedef alındığı Sultanahmet'teki bombalı saldırılar Çinli turistlerin ürkerek rezervasyonlarını iptal ettirmesine neden olmuştur. Dünyanın en çok para harcayan turisti olarak bilinen Çinlilerin Türkiye'ye gelmemesi turizm sektörüne büyük darbe vurmuştur [734].

Yıllardır Çin'e ihracatta önemli bir yer tutan doğaltaş sektörü 6-9 Mart 2016 tarihinde 16. Xiamen Doğaltaş ve Teknolojileri Fuarı'na 160 firma ile çıkartma yaparak Çin'e ihracatlarını arttırmaya çalışmışlardır [736].

2016 yılında diğer bir gelişme enerji sektöründe yaşanmış olup Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak 22-25 Mart 2016 tarihlerinde Çin'i ziyaret ederek Pekin, Weihai ve Şanghay şehirlerinde temaslarda bulunmuş ve Çin Halk Cumhuriyeti İdaresi Direktörü Nur Bekri ile görüşerek iki ülkenin enerji alanında işbirliği ve yatırım imkanları masaya yatırılmıştır [737]. Ayrıca 26 Haziran 2016 tarihinde G20 Enerji Bakanları Toplantısı için Çin'in başkenti Pekin'i ziyaret eden Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak Çin Ulusal Enerji İdaresi Direktörü Nur Bekri ile iki ülke arasındaki nükleer teknolojiler ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla iki ülke arasında nükleer enerji alanında iş birliğine dair mutabakat zaptı imzalamıştır [738].

Geleneksel ihracat pazarlarında yaşanan sıkıntılar deri sektöründe ihracatçıların yeni pazar arayışlarına girmesine neden olurken deri ihracatçıları için Çin pazarının önemi dahada artmıştır. Sektör temsilcileri Çin'deki pazar payını arttırmak amacıyla 16-18 Mart 2016 tarihleri arasında Şanghay'da düzenlenen CHIC Fuarı'na 15 firma çıkarma yapmışlardır [739].

Rusya ile yaşanan uçak krizi sonrasında zor günler geçiren yaş meyve ve sebze sektöründe Çin pazarı önem kazanırken 2016 Mayıs ayında yılda 5 Milyar Dolarlık meyve, sebze ve gıda ithalatı yapan Çinli firmalar Türkiye'den alım yapmak için İstanbul, Ankara, Nevşehir ve Antalya'da temaslarda bulunmuştur [740].

İki ülke arasındaki ticari işbirliğinin gelişme göstermesi sonrasında 2016 yılında fındık sektöründe gelişmelerin olumlu yansımaları olmuş 1 Eylül 2015-31 Ağustos 2016 sezonunda Türkiye Çin'e 4.866.658 ton fındık ihracatı gerçekleştirirken 50.468.150 Dolar gelir elde etmiştir [741].

Son yıllarda demir-çelik sektöründe Çin ithalatının artması sektörü olumsuz etkilerken Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları A.Ş. tarafından Ekonomi Bakanlığı'na yapılan başvuruya istinaden 2016 Aralık ayında Çin menşeli sıcak haddelenmiş rulo halinde olmayan yassı çelik ithalatında dumping soruşturması açılmıştır. Yapılan incelemede Çin menşeli kalın levha ithalatının hem Türkiye tüketimine göre nispi olarak hem de mutlak olarak ciddi oranda arttığı tespit edilmiştir [742].

2016 yılını sarsan ve peşpeşe yaşanan terör saldırıları nedeniyle Çinli turistlerin güvenlik kaygısından dolayı Türkiye'yi ziyaretlerinde azalma yaşanmış, 2016 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Çinli turist sayısı 167 bine gerilemiştir [743].

3.1.10. 2017 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2017 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 10 adet politik ve 101 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 4 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.10.1. Politik Gelişmeler

İki ülke arasındaki ilişkilerde yakalanan ivme üst düzey ziyaretlerle 2017 yılındada devam ettirmeye çalışılmış Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in görüşmesiyle ilişkiler zirve yapmıştır. 2017 Nisan ayında Çin Halk Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Liu Yandong Türkiye'yi ziyaret ederek Ankara'da temaslarda bulunmuş ve Başbakan Yardımcısı Tuğrul Türkeş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüştür. Görüşmelerde Türkeş, Bir Kuşak Bir Yol projesiyle tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması konusunda iki ülkenin örtüşen perspektiflere sahip olduklarının altı çizerek önemine değinmiş ve iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin geliştirilmesi noktasında ortak bir iradenin mevcut olduğuna vurgu yapmıştır [744]. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Xi Jinping'in "Çin'in Yönetimi" kitabının Türkçe ilk baskısının lansmanı töreni Çin Halk Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Liu Yandong, Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek ve Hazine Müsteşarı Osman Çelik'in

katılımıyla gerçekleşmiş, törende yaptığı konuşmada Liu Yandong, tarihi İpek Yolunun iki medeniyeti birbirine bağladığını ifade ederek "Şu an Çin ve Türkiye yükselen ekonomi ve G20 grubunun iki önemli üyesi. Her iki ülkenin çok uzun bir dostluk tarihi bulunuyor ve aynı zamanda iki millette kendi dirilişini gerçekleştirmek üzere tarihi fırsatlarla karşılaşıyor." şeklinde konuşmuş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin ortak çabayla daha da ileriye taşınacağına dikkat çekmiştir [745]. 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası İşbirliği İçin Kuşak ve Yol Forumu'na katılmak üzere Bakanlardan oluşan Heyetle Çin'in başkenti Pekin'e giden Cumhurbaşkanı Erdoğan 13 Mayıs 2017 tarihinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile heyetlerinde yer aldığı bir görüşme gerçekleştirerek ekonomik ilişkiler masaya yatırılmış, Türkiye'de üçüncü nükleer santralin yapımı konusu ele alınmış, terörle mücadele, FETÖ ve Suriye konuları görüşülmüştür. Xi Jinping FETÖ konusunda "Türkiye'ye tehdit oluşturan hiçbir unsura ve yapılanmaya izin vermeyeceğiz, bu konuda Türkiye ile iş birliği içerisinde olacağız." diyerek Türkiye'nin FETÖ konusundaki hassasiyetlerini gözetmiştir. Ayrıca görüşme kapsamında "Suçluların Karşılıklı İadesi Anlaşması", "Uluslararası Karayolları Üzerinde Taşımacılık Anlaşması" ve "Çin Halk Cumhuriyeti ile Karşılıklı Kültür Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma"ları imzalanmıştır [746]. İki ülke liderleri arasında dördüncüsü gerçekleşen görüşme diğer görüşmelere nazaran daha olumlu bir havada gerçekleşmiş ve iki ülke arasındaki stratejik işbirliğine önemli katkılar yapmıştır. Öte yandan 2015 yılında Antalya'da gerçekleşen G20 Zirvesi öncesinde iki ülke arasında imzalanan 7 anlaşmadan biri olan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping görüşmesi sonrasında 2017/10379 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak 7 Haziran 2017 tarihinde 30089 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış Türkiye-Çin arasındaki işbirliğini geliştirerek ilerleyen dönemlerde işbirliğinin kolaylaştırılmasına ve kazan-kazan yaklaşımına destek vermiştir [747]. Ayrıca Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı ve Türkiye-Çin Hükümetler Arası İşbirliği Komitesi'nin Eş Başkanı Mehmet Şimşek 2017 Aralık ayında Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang'ın daveti üzerine gittiği Çin'de Çin Başbakan Yardımcısı Wang Yang ile heyetler arası görüşme gerçekleştirerek "Türkiye, Çin'i en önemli stratejik ortaklarından biri olarak görüyor" diyerek Çin'in Türkiye için önemini belirtmiş ayrıca Çin'deki diğer temaslarında da olumlu seyreden iki ülke arasındaki ekonomik, ticari iş birliğinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır [748].

3.1.10.2. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye-Çin ekonomik işbirliği iki ülke üst düzey temaslarıyla pekişmiş Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mayıs ayında Çin ziyaretinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile olan görüşmesinde masaya yatırılmış ve işbirliğine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca iki liderin görüşmesi sonrasında tarihi İpek Yolunun canlandırılması projesi için 2015 yılında imzalanan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu ile Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptının onaylanması iki ülke arasındaki işbirliğini geliştirerek ticarete katkı sunacaktır. Ayrıca Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek'in 2017 Aralık ayında Çin ziyaretindeki temasları iki ülkenin ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde önemli bir yer tutmuştur [749].

2017 yılı Nisan ayında TİM Akademi tarafından Hedef Ülke Çin temasıyla düzenlenen toplantıda Türkiye-Çin arasındaki ticari ilişkiler masaya yatırılırken toplantıya katılan Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekci Çin pazarının önemine değinirken iki ülke arasındaki ithalat ihracat arasındaki ticaretteki dengesizliğe dikkat çekmiş ve Çin'in Türk işadamlarına yönelik olarak uyguladığı vize sorununda değinerek "Vize ile bizi sıkıştırırlarsa biz de başka yere gideriz demek istemiyorum ama buna karşı taraf da dikkat etmeli" ifadeleriyle Çin tarafına alternatiflerin olduğunu hissettirerek aba altından sopa göstermiştir [750].

2017 yılında Türkiye-Çin ticari ilişkilerinde maden sektörü önemli bir yer tutmuş son yıllarda Çin'e ihracatını geliştirmiştir. 2017 yılı Ocak-Mart döneminde sektör 2016 yılı Ocak-Mart dönemine göre % 36,77 artarak 1,02 Milyar Dolarlık ihracat yaparken doğaltaş sektöründe en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülke 149,8 Milyon Dolarla Çin olmuştur [751]. Sektörün ihracattaki artışı devam etmiş 2017 Ocak-Temmuz döneminde doğaltaş ihracatı 2016 Ocak-Temmuz dönemine göre % 39 artarak 525 Milyon Dolar'a yükselmiştir [752].

2017 yılında bir diğer gelişme ulaşım sektöründe olmuş İzmir metro hattı için daha önce anlaşılan Çinli CRRC şirketi tarafından 95 metro vagonu 2017 Mayıs ayında İzmir'e teslim edilmiştir [753]. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Çin ziyaretinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşmesinde tarihi İpek Yolunun canlandırılması amacıyla Bir Kuşak Bir Yol Projesine Edirne ve Kars arasında hızlı tren hattı ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü üzerindeki raylı sistem bağlantılarının önemli katkılar sunabileceği dilledirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Çin ziyaretine eşlik eden heyetin içinde yer

alan ve Pekin temaslarında bulunan Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan iki ülke arasındaki projelere ilişkin yaptığı değerlendirmede Bir Kuşak Bir Yol Projesine değinerek Kuşak ve Yol'un deniz ayağında Türkiye'nin yer alması gerektiğini belirterek Avrupa'ya açılma noktası olacağını altını çizmiştir [754]. Bununla beraber Bir Kuşak Bir Yol Projesine Çin 79 Milyar Dolar yatırım yapmayı vadederken projenin önemli kısmının lojistikle ilgili oluşu lojistik sektörünü hareketlendirmiş Cumhurbaşkanı Erdoğan 2017 Mayıs ayındaki Çin ziyaretinde Türkiye ile Çin arasında Uluslararası Taşımacılık Anlaşması imzalanarak Türkiye Asya-Avrupa arasındaki ticarete transit merkezi olma şansını yakalayarak önemli bir fırsat elde etmiştir [755].

2017 yılında bir diğer gelişme yaş meyve ve sebze sektöründe yaşanmıştır. 2015 Kasım ayında Antalya'da gerçekleşen G20 Zirvesi öncesinde Türkiye-Çin arasında imzalanan anlaşmayla Çin'e kiraz ihracını önünde engeller kalkmıştır. Bu gelişme sonrasında Türkiye'den sektör temsilcileri Çin'e çıkarma yaparak kiraz ihracatı için temaslarda bulunmuşlardır. 2017 yılında Batı Akdeniz İhracatçılar Birliği 8 firma temsilcisi ile Şanghay'a çıkarma yaparak Türk kirazını tanıtarak Çin'e ihracatı için görüşmeler yapmış ve Çin'e ihracatın başlamasıyla birlikte kiraz ihracatının ciddi oranlarda yükseleceğini ifade etmişlerdir [756]. 2017 yılında deneme amaçlı 6 ton kiraz Çin'e ihraç edilmiştir.

2017 yılında diğer bir gelişme yaşayan sektör makarna sektörü olmuş, dünyanın en büyük ikinci makarna ihracatçısı konumunda olan Türkiye 2017 yılı Ocak-Nisan döneminde makarna ihracatı 2016 yılı Ocak-Nisan dönemine göre % 22 oranında artarak 320 bin tona ulaşarak yaklaşık 170 Milyon Dolarlık ihracat yapılmıştır. Sektörün hedef ülke olarak belirlediği Çin'e ihracatta toplam ihracattaki artıştan payını alarak 2016 yılının Ocak-Nisan dönemine göre % 43 artmıştır [757].

2017 yılında diğer bir gelişme bankacılık sektöründe olmuş ihracatın gelişimine katkı sağlayan ve ihracatçıya destek sunan Türk Eximbank China Development Bank'tan 200 Milyon Dolarlık 3 yıl vadeli kredi sağlamıştır [758]. 2017 Aralık ayında Ziraat Bankası, China Development Bank ile toplam 600 Milyon Dolar değerinde üç yıl vadeli kredi sağlamıştır [759].

Turizm sektöründede 2017 yılında gelişme yaşanmış terör saldırı ve güvenlik kaygıları nedeniyle 2016 yılında 160 Bin'e gerileyen Çinli turist sayısı sonrasında iki ülke arasında kurulan yakın dostluğun turizme olumlu yansımaları için 2017 yılı Ağustos ayında Çin'de

2018 yılı Türkiye Turizm Yılı ilan edilmiştir. Ayrıca 2017 yılında sektörün yaptığı çalışmalar neticesinde Türkiye'yi ziyaret eden turist sayısı 247 Bin 277'e yükselmiştir [760].

2017 yılında tekstil sektöründede gelişmeler yaşanmış sektör temsilcileri 23-26 Ağustos tarihlerinde Şanghay'da düzenlenen Intertextile Shanghai Fuarına 18 ev tekstili firmasına çıkarma yaparak yeni ve kaliteli tasarımlarını tanıtmışlardır. Son 10 yılda sektörün Çin'e ihracatının 3'e katlanarak 15 Milyon Dolar'a yükseldiğine dikkat çekilerek Çin'e ev tekstili ihracatının 2016 yılında 2,7 Milyar olarak gerçekleştiği ifade edilmiştir [761].

3.1.11. 2018 Yılı Analizi

Çin analizi için Türkiye-Çin ilişkileriyle alakalı elde edilen 682 adet veri 2018 yılı analizi için tekrardan ayıklanarak 9 adet politik ve 65 adet ekonomik haber elde edilmiş ayrıca farklı kaynaklardan analizi daha anlaşılır kılmak için araştırmamızla alakalı 9 adet haberden yararlanılmıştır.

3.1.11.1. Politik Gelişmeler

2018 yılı Türkiye-Çin ilişkilerinde oldukça hareketli bir yıl olarak göze çarparken yıl boyunca üst düzey karşılıklı ziyaretler ve telefon görüşmeleriyle ilişkilerde yakalanan ivme sürdürülmeye çalışılmıştır. 2018 Yılı'nın Çin'de Türkiye Turizm Yılı olarak ilan edilerek tanıtımlar, etkinlikler ve sergilerle turizmin gelişimine katkıda bulunulmuştur.

Önceki yıllarda Türk vatandaşlarına vize uygulamasını zorlaştıran Çin hükümeti 2018 Ocak ayında vize uygulamasını yumuşatmaya başlamıştır. Türkiye'nin Pekin Büyükelçisi Abdulkadir Emin Önen, "Türkiye vatandaşlarının Çin vizesi başvurularında internet üzerinden randevu sistemine geçiliyor, iş ve ticari amaçlı seyahatlerde Çin'in resmi makamlarından davetiye alma zorunluluğu kalkıyor" diyerek müjdeyi vermiş olup Çin'in bu kararı almasında iki ülke arasındaki ilişkilerinin geliştirildiği bir zamana denk gelmesi ve zaman zaman Çin temaslarında Türk siyasetçilerinin etkili olduğu tahmin edilmiştir [762].

17 Nisan 2018 tarihinde 2018 Çin'de Türkiye Turizm Yılı'nın açılış galasına katılan dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş, "2018 yılında Çin'de Türkiye'nin tanıtılması için önemli bir faaliyet dönemi haline getirdik" diyerek turizm yılı vesilesiyle iki ülke ilişkilerinin dahada gelişeceğini vurgulayarak Çinli turistleri Türkiye'ye davet

etmiştir [763]. Öte yandan 19 Nisan 2018 tarihinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile Cumhurbaşkanı Erdoğan telefonda görüşerek Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Türkiye'deki yatırımlar ve Suriye sorununu ele almıştır [764].

2018 Mayıs ayında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak Çin'in başkenti Pekin'e giderek Çin Ulusal Enerji İdaresi Direktörü Nur Bekri ile görüşmüş ve iki ülke arasındaki enerji alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi masaya yatırılmıştır. Albayrak ayrıca Çin Elektrik Yatırım Şirketi'ni (SPIC) ve Çin Nükleer Teknik Şirketi (SNPTC) Başkanlarıyla temasta bulunarak Türkiye'de yapılması öngörülen üçüncü nükleer santral projesi görüşülmüştür. Albayrak'ın diğer temasları Çin Atom Enerjileri İdaresi (CAEA), Çin'in State Grid şirketi ve China Industrial and Commercial Bank of China (ICBC) olmuştur [765].

14-15 Haziran 2018 tarihlerinde Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi'nin davetlisi olarak Çin'i ziyaret eden Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Pekin'de temaslarda bulunarak mevkidaşı Wang Yi ile görüşmüş olumlu seyreden iki ülke ilişkilerinin ve ticaretinin geliştirilmesi masaya yatırılmıştır. Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ayrıca Çin Devlet Başkan Yardımcısı Wang Qishan ile görüşerek iki ülke arasındaki ilişkilerin her alanda güçlendirmesi iradesi vurgulanmıştır. 24 Haziran 2018 Türkiye Genel Seçimleri sonrasında başarısından dolayı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a tebrik mesajı gönderen Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Çin-Türkiye ilişkilerinin gelişmesine verdiği önemi şu ifadelerle özetlemiştir. "Son yıllarda sizinle yakın temaslarda sürdürdük ve ülkelerimiz arasında her alandaki iş birliğinde olumlu sonuçlar elde edilmesini teşvik ettik. Çin-Türkiye stratejik ortaklığının ülkelerimizin ve halklarımızın yararına olacak şekilde daha da gelişmesi için sizinle birlikte çalışmayı arzu ediyorum. Her şeyin gönlünüzce olmasını temenni eder, sağlığınız ve saygıdeğer ülkenizin refahı ve Türk halkının mutluluğu ve esenliği için en iyi dileklerimi sunarım." [766].

25-27 Temmuz 2018 tarihlerinde Güney Afrikan'ın Johannesburg kentinde düzenlenen BRİCS Zirvesine İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi Dönem Başkanı olarak özel davetle katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan zirve sırasında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşerek iki ülke arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesini istediğini ifade ederken Xi'de işbirliği ilişkisine yeni bir dinamizm kazandırmaya hazır olduklarını ifade ederek Kuşak ve Yol inşaatında doğal ortak olduklarına dikkat çekmiştir. Öte yandan Erdoğan zirvede

Türkiye'nin BRICS'e girme isteğini dile getirerek BRICST önerisini dile getirmiş ve Çin'in platformun genişlemesinden yana olduğuna vurgu yapmıştır [767].

2018 Ağustos ayında ABD ile yaşanan krizde Türkiye ekonomisindeki dalgalanmalar sonrasında Çin'in Türkiye'ye desteğini ifade eden açıklamaları iki ülke arasındaki gelişen ilişkilerin ve stratejik işbirliğinin önemini göstermiştir [768].

3.1.11.2. Ekonomik Gelişmeler

2018 yılı Türkiye-Çin ilişkilerinde hareketli bir yıl olarak geçerken üst düzey karşılıklı ziyaretler ve görüşmelerle iki ülke arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesine çalışılmıştır. 2018 yılı başında Çin'in önceki yıllarda zorlaştırdığı vize başvurularını kolaylaştırması ve davet şartını kaldırması sektörler tarafından olumlu karşılanırken Çin pazarına yönelmelerinde etkili olmuştur. Şubat ayında Çin'e giden Gümrük ve Ticaret Bakanı Bülent Tüfenkci Çin Genel Gümrük İdaresi Bakanı Yu Guangzhou ile görüşerek Türkiye ile Çin arasındaki ticarete Türkiye'nin aleyhine olan dengesizliğe değinerek Çin'e ihracatı arttırmak ve Türkiye'ye daha fazla yatırımcı çekmek için işbirliği yapmışlardır [768]. Çin menşeli bazı ürünlerin ürünlerin ithalatında yurtiçi piyasayı kırmasından sonra yurtiçi üreticilerin başvuruları üzerine 2018 yılında bazı ürünlerde dumping soruşturmaları açılmış ve önlemler alınmıştır. Ekonomi Bakanlığı 2018 yılı Mart ayında Çin'inde dahil olduğu dört ülkeden akrilik veya modakrilik filament ithalatına yönelik dumping soruşturması başlatıldığını açıklamıştır [769]. Öte yandan Mayıs ayında Ekonomi Bakanlığı'nın Çin menşeli granit ithalatına yönelik başlattığı nihai gözden geçirme soruşturması tamamlanmış dumpinge önlem olarak ton başına 174 Dolar fiyatın uygulanmaya devam edileceğinin bilgisi paylaşılmıştır [770]. 3 Ağustos 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıkladığı 100 günlük eylem planında yer alan dış borçlanmada Çin piyasasına yönelinecek olunması ve bu doğrultuda ilk kez Çin yuani cinsinden tahvil ihracı yapılacak olması iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinde önemli yer tutmuştur [771]. Bu kapsamda Çin yuani üzerinden tahvil ihracı için Bank of China Turkey AŞ görevlendirilmiştir [772]. Bununla beraber Erdoğan'ın 100 günlük eylem planında Ticaret Bakanlığının hedeflerinde belirlenen ülkelerde Çin'e ihracatın öncelikli konular arasında yer alması ve Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan'ında ihracat atağı, özel pazarlara özel stratejiler ve ihracatla büyüme stratejisi kapsamında made in Turkey yazısını belirlenen coğrafyalarda yaygınlaştırmak için çalışılacağına dair söylemleri Çin

pazarının öneminin artmasını sağlamış ayrıca Çin'e olan ihracatın ilerleyen dönemlerde artacağına dair beklentilerin artmasına neden olmuştur [773].

Çin'de 2018 Türkiye Yılı olarak ilan edilmesi turizm sektörünü hareketlendirirken yıl boyunca yapılan tanıtımlar, etkinlikler ve sergilerle Türkiye turizmine katkıda bulunulmaya çalışılmıştır. Çin'de 2018 Türkiye Turizm Yılı çerçevesinde Nisan ayında Çin'e giden dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Numan Kurtulmuş Çin'de temaslarda bulunarak sektörün gelişmesine katkı sağlarken 2018 Mayıs ayında 1 Milyon Çinli turist sayısına ulaşılabilmesi hedefiyle Çin'den Türkiye'ye uçuşların artırılması amacıyla sektör temsilcileride bir heyetle Çin'e giderek temaslarda bulunmuşlardır. Nitekim sektör temsilcilerinin temaları meyvesini vermiş Eylül ayında Çin'in en büyük havayolu şirketi China Southern 20 Aralık 2018 tarihinde Türkiye'ye tekrardan uçuşların başlayacağını duyurmuştur [774].

2018 yılı Mayıs ayında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Berat Albayrak Çin'in başkenti Pekin'de temaslarda bulunurken 26 Temmuz 2018 tarihinde enerji sektöründe gelişmeler yaşanmış olup Türkiye'nin yıllık doğalgaz tüketiminin % 20'sini depolayabilecek Silivri ve Tuz Gölü Doğalgaz Depolama tesislerinin kapasite artışları için BOTAŞ ve Çin Endüstri ve Ticaret Bankası (ICBC) arasında imzalanan mutabakat zaptı ile 15 yıl vadeli 1,2 Milyar Dolarlık proje kredisi sağlanmıştır [775].

2018 Ağustos ayında ABD ile yaşanan krizde Türkiye ekonomisinde yaşanan dalgalanma sonrasında Çin Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada Türkiye'nin geçici ekonomik güçlüklerin üstesinden geleceği açıklaması yapılarak Türkiye'ye destek vermiştir [776]. Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkiye ekonomisinde yaşanan dalgalanmalarla alakalı yaptığı konuşmada "En büyük ticaret hacmine sahip olduğumuz Çin, Rusya, İran, Ukrayna gibi ülkelerle ticaretimizi milli para birimlerimiz üzerinden yürütmeye hazırlanıyoruz. Şayet Avrupa ülkeleri de Dolar cenderesinden çıkmak istiyorlarsa onlarla da benzer bir sistemi kurmaya hazırız." ifadelerini kullanarak Türkiye'nin ticaretinde milli para döneminin başlayacağını sinyallerini vermiştir [777]. Erdoğan'ın bu çıkışına Eylül ayında Türkiye'yi ziyaret eden ve Ankara'da temaslarda bulunan Çin Hükümeti Temsilcisi ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Le Yucheng'ten destek gelerek "Çin, Türk tarafı ile birlikte ödemelerin milli para birimleri ile yapılması için ikili ticaret ve yatırımın kolaylaştırılmasını hızlandırmaya hazırdır." ifadelerini kullanmıştır [778]. Çin'in Türkiye desteği iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin önemini gösterirken iki ülke arasındaki

ticarete yerli para birimi cinsinden yapılacak olması Dolar'a olan bağımlılığı azaltarak Dolar'daki dalgalanmadan etkilenmemeyi amaçlarken ticareti daha avantajlı hale getirmesi öngörülmüştür.

3.2. TÜRKİYE'NİN ÇİN İLE OLAN DIŞ TİCARETİNİN ANALİZİ

Tablo 14: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İhracatı (Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat	Toplam İhracat İçindeki Pay (%)	Önceki Yıla Göre Değişim (%)
2008	1 437 204	1,1	38,3
2009	1 600 296	1,6	11,3
2010	2 269 175	2,0	41,8
2011	2 466 316	1,8	8,7
2012	2 833 255	1,9	14,9
2013	3 600 865	2,4	27,1
2014	2 861 052	1,8	-20,5
2015	2 414 790	1,7	-15,6
2016	2 328 044	1,6	-3,6
2017	2 936 262	1,9	26,1
2018	2 912 539	1,7	-0,8

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 27.04.2019).

Tablo 15: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki İthalatı (Bin ABD \$)

Yıllar	İthalat	Toplam İthalat İçindeki Pay (%)	Önceki Yıla Göre Değişim (%)
2008	15 658 210	7,8	18,3
2009	12 676 573	9,0	-19,0
2010	17 180 806	9,3	35,5
2011	21 693 336	9,0	26,3
2012	21 295 242	9,0	-1,8
2013	24 685 885	9,8	15,9
2014	24 918 224	10,3	0,9
2015	24 873 457	12,0	-0,2
2016	25 441 433	12,8	2,3
2017	23 370 620	10,0	-8,1
2018	20 719 063	9,3	-11,3

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 27.04.2019).

**Tablo 16: Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 yılları arasındaki Dış Ticareti
(Bin ABD \$)**

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
2008	1 437 204	15 658 210	- 14 221 007	17 095 414
2009	1 600 296	12 676 573	- 11 076 277	14 276 869
2010	2 269 175	17 180 806	- 14 911 631	19 449 982
2011	2 466 316	21 693 336	- 19 227 019	24 159 652
2012	2 833 255	21 295 242	- 18 461 987	24 128 497
2013	3 600 865	24 685 885	- 21 085 020	28 286 751
2014	2 861 052	24 918 224	- 22 057 171	27 779 276
2015	2 414 790	24 873 457	- 22 458 666	27 288 247
2016	2 328 044	25 441 433	- 23 113 389	27 769 477
2017	2 936 262	23 370 620	- 20 434 358	26 306 881
2018	2 912 539	20 719 063	- 17 806 524	23 631 602

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, TÜİK verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (E.T. 30.04.2019).

Yukarıdaki haber analizleri ve Tablo 14, Tablo 15 ve Tablo 16 'daki veriler ışığında Türkiye'nin Çin ile olan 2008-2018 dönemi arasındaki uluslararası ticareti yorumlanmıştır.

2008 yılında karşılıklı ziyaretlerle olumlu seyreden Türkiye-Çin arasındaki ilişkilere ivme kazandırılmaya çalışılırken Türkiye'nin temaslarında ticaret en önemli konu olmuştur. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın Çin stratejisi ticaret ve ekonomik işbirliği ekseninde fuar ve ticari gezilerle ihracatın artırılarak ithalatın ve dış ticaret açığının makul seviyelere çekilmesine dönük olmuştur. Bu amaçla yapılan çalışmalar ihracatın gelişimine katkı yaparken ithalatın yükselişini durduramamıştır. 2008 yılında Çin'e yapılan ihracat 2007 yılına % 38,3 artarak 1.437.204.000 Dolar'a yükselirken Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 1,1 olmuştur. Çin'den yapılan ithalat ise 2007 yılına göre % 18,3 artarak 15.658.210.000 Dolar'a yükselirken Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 7,8 olarak gerçekleşmiştir. İthalatta devam eden yükselme dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının 14.221.007.000 Dolar'a yükselmesine neden olurken dış ticaret hacmide ithalat ve ihracattaki yükselmelerle 17.095.414.000 Dolar'a çıkmıştır.

2009 yılında Cumhurbaşkanı Gül'ün Çin'e ziyareti yavaş seyreden Türkiye – Çin ilişkilerine ivme kazandırması açısından önem arz ederken ziyaretin ardından Urimçi'de

yaşanan olaylar iki ülke arasındaki ilişkileri gererek kritik bir süreçten geçmesine neden olmuştur. Ancak karşılıklı temaslarla gerilim kısa sürede aşılarak Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişimine odaklanılmıştır. Türkiye'nin temaslarında ana gündem konularından biri ticaret olurken iki ülke arasında karşılıklı düzenlenen Türkiye-Çin iş forumları iki ülke arasındaki ticaretin gelişimine katkıda bulunmuştur. Küresel ölçekte yaşanan krize rağmen Türkiye'nin Çin temasları ve ticaretin gelişimine yönelik çalışmalarla Türkiye'nin Çin'e ihracatı 2008 yılına göre % 11,3 artarak 1.600.296.000 Dolar'a yükselirken Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payıda % 1,6'ya çıkmıştır. Çin'den yapılan ithalat ise ithalatı ve dolayısıyla dış ticaret açığını düşürmeye dönük uygulanan çalışmalar ve özellikle küresel krizin etkisiyle 2008 yılına göre % 19 düşürerek 2008-2018 dönemi aralığındaki en düşük seviye olan 12.676.573.000 Dolar'a gerilemiş Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payıysa 2009 yılında % 9'a çıkmıştır. İhracatın artıp ithalatın düşmesi dış ticaret dengesine olumlu etki yaparak dış ticaret açığı 2008-2018 dönemi aralığında 11.076.277.000 Dolarla en düşük seviyesini görürken dış ticaret hacmidе aynı şekilde 14.276.869.000 Dolarla 2008-2018 dönemi aralığındaki en düşük seviyesine gerilemiştir.

2010 yılında iki ülke arasında karşılıklı üst düzey çıkarmalar ve heyetlerarası görüşmelerle gelişen Türkiye-Çin ilişkileri Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Türkiye çıkarmasıyla stratejik işbirliği düzeyine çıkarılmış ve Türkiye-Çin ilişkilerinde önemli bir eşik aşılarak ekonomik ve ticari işbirliğinde muhim bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu minvalde Türkiye'nin Çin'e ihracatı 2009 yılına göre % 41,8 artarak 2.269.175.000 Dolar'a yükselirken toplam ihracat içindeki payı % 2'ye çıkmıştır. Çin'den yapılan ithalat ise 2009 yılına göre % 35,5 artarak 17.180.806.000 Dolar'a yükselmiştir. Ayrıca Çin'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payıda artarak % 9,3'e çıkmıştır. İhracat ve ithalatta yaşanan yükselişlerle birlikte ithalatta yaşanan yükselişin neredeyse ihracatın iki katı olması dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek dış ticaret açığının 14.911.631.000 Dolar'a yükselmesine neden olmuştur. 2010 yılında ithalat ve ihracatta yaşanan yükselişlerle dış ticaret hacmi artarak 19.449.982.000 Dolar'a ulaşmıştır.

2011 yılında Türkiye-Çin ilişkileri bakan ve üstü karşılıklı ziyaretlerin olmadığı geçmiş yıllara nazaran daha durağan bir seyirde geçerken sektör temsilcilerinin ve sivil toplum kuruluşlarının temasları dikkat çekmiş iş ve ticaret forumlarıyla iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Çin'e yapılan ihracat 2010 yılına göre % 8,7'lik bir yükselmeye 2.466.316.000 Dolar'a çıkmış Çin'e

ihracatın toplam ihracat içindeki payı ise % 1,8'e gerilemiştir. Çin'den yapılan ithalatta 2010 yılına göre % 26,3 artarak 21.693.336.000 Dolar'a yükselirken Çin'den ithalatın toplam ithalat içinde payı % 9'a gerilemiştir. İthalattaki yükseliş sorun olmaya devam ederken ihracattaki yükselişin beklenen düzeyde olmamasıyla birlikte dış ticaret açığı artarak 19.227.019.000 Dolar'a çıkmış, dış ticaret hacmide ithalat ve ihracattaki yükselmeye birlikte artarak 24.159.652.000 Dolar'a yükselmiştir.

2012 yılı Türkiye'de Çin Yılı olarak ilan edilirken iki ülke arasında üst düzey Bakan ve üstü ziyaretler ve temaslarla iki ülke arasındaki ilişkilerde yakalanan işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştır. Çin Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping'in Türkiye çıkarması iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli yer tutarken Başbakan Erdoğan'ın kalabalık heyetle Çin çıkarması Türkiye-Çin ilişkilerinin miladı olarak yorumlanırken imzalanan anlaşmalar Türkiye-Çin ticari ve ekonomik işbirliğine önemli katkılar sunmuştur. Başbakan Erdoğan'ın iki ülke arasındaki ticarete ithalat kaynaklı dış ticaretteki dengesizliğe vurgu yaparak Çin'li yatırımcıları Türkiye'ye davet etmesi dikkat çekerken yıl içinde sektör temsilcilerinin temasları ve gerçekleştirilen forumlar ticaretin gelişimine olumlu katkıda bulunmuştur. Bu gelişmelerle birlikte 2012 yılında ihracat 2011 yılına göre % 14,9 artarak 2.833.255.000 Dolar'a yükselirken Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 1,9'a çıkmıştır. Çin'den yapılan ithalat ise 2011 yılına göre % 1,8 düşerek 21.295.242.000 Dolar'a gerilemiş Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payıysa yine % 9 olmuştur. İhracatın artıp ithalatın düşmesi dış ticaret dengesine olumlu katkı yaparak dış ticaret açığının 18.461.987.000 Dolar'a düşmesini sağlarken dış ticaret hacmide 24.128.497.000 Dolar'a gerilemiştir.

2013 yılında üst düzey ziyaretler bağlamında Türkiye-Çin ilişkileri 2012 yılına göre daha sönük geçerken Çin Merkezi Propaganda Bakanı Liu Qibao'nun Türkiye ziyareti iki ülke ilişkilerinin derinleşmesine katkıda bulunmuş gündeme getirilen İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın iki ülke arasındaki ticari işbirliğinin gelişimine önemli katkılar sunacağı öngörülmüştür. Ayrıca yıl içinde sektör temsilcilerinin Çin'deki fuarlara çıkarmaları devam ederek yeni iş bağlantıları ve mevcut bağlantılarının güçlendirilmesiyle iki ülke arasındaki ticarete katkıda bulunulmuştur. Çin'e yapılan ihracat 2012 yılına göre % 27,1 artarak 3.600.865.000 Dolar'a yükselmiş Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payıda artarak % 2,4'e çıkmıştır. Çin'den yapılan ithalat ise 2012 yılına göre % 15,2 oranında artarak 24.685.885.000 Dolar'a yükselmiş, Çin'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payıda % 9,8'e ulaşmıştır. İhracat ve ithalatın artması iki ülke arasındaki dış

ticaret hacmini arttırarak 28.286.751.000 Dolarla 2008-2018 döneminin en yüksek hacmine ulaşmasını sağlarken ithalattaki yükselişin ihracattaki yükselişin çok üstünde olması nedeniyle dış ticaret açığı 21.085.020.000 Dolar'a yükselmiştir.

2014 yılı diğer yıllara göre Türkiye-Çin ilişkilerinde daha durağan bir yıl olarak göze çarparken 2013 yılında Çinli firmanın kazandığı füze savunma sistemi ihalesi 2014 yılındada gündemi meşgul etmeye devam etmiştir. Sektör temsilcilerinin karşılıklı temasları ve Türk şirketlerin Çin'de düzenlenen yaptıkları çıkarmalarda iki ülke arasındaki ticaret geliştirilmeye çalışılsada başarılı olunamamıştır. 2014 yılında Çin'e yapılan ihracat 2013 yılına göre % 20,5 düşerek 2.861.052.000 Dolar'a gerilerken Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 1,8'e düşmüştür. Çin'den yapılan ithalatta 2013 yılına göre % 0,9 artarak 24.918.224.000 Dolar'a çıkarken Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payı % 10,3 olmuştur. İhracatın düşerek ithalatın yükselmesi dış ticaret açığınının artarak 22.057.171.000 Dolar'a çıkmasına neden olurken dış ticaret hacmide ihracattaki düşüşten etkilenerek 27.779.276.000 Dolar'a gerilemiştir.

2015 yılı Türkiye-Çin ilişkilerinde hareketli bir yıl olarak göze çarparken Doğu Türkistan protestolarıyla gerilen Türkiye-Çin ilişkileri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bakan ve iş adamlarından oluşan heyetle birlikte yaptığı Çin çıkarmasıyla yumuşayarak iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin gelişimine katkıda bulunmuş ayrıca heyette yer alan işadamlarının iki ülke arasındaki ticareti geliştirmeye yönelik temasları önem arz etmiştir. Kasım ayında G20 Zirvesi için Türkiye ziyaretinde bulunan Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'le yapılan iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik işbirliğinin gelişimine dönük anlaşmalarda dikkat çekmiştir. Bu gelişmeler ışığında 2015 yılında iki ülke ticaretinde artış beklenirken yaşanan global durgunluk Çin'e olan ihracatı olumsuz etkileyerek 2014 yılına göre % 15,6 düşerek 2.414.790.000 Dolar'a gerilemesine sebep olmuş Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payı düşerek % 1,7 olmuştur. Çin'den yapılan ithalatta enerji ve hammadde fiyatlarındaki düşüşten etkilenerek 2014 yılına göre % 0,2 oranında düşerek 24.873.457.000 Dolar'a gerilerken Çin'den yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı yükselerek % 12 olmuştur. İhracatta yaşanan düşüşün ithalatta yaşanan düşüşten fazla olması nedeniyle dış ticaret açığı artarak 22.458.666.000 Dolar'a yükselmiş iki ülke arasındaki ticaret hacmi ise ihracat ve ithalatta yaşanan düşüşlerden dolayı 27.288.247.000 Dolar'a gerilemiştir.

2016 yılında üst düzey ziyaretlerle Türkiye-Çin ilişkilerinde yakalanan ivme geliştirilmeye çalışılırken yaşanan darbe girişimi sonrası Çin'in Türkiye'ye desteği ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ile görüşmesi Türkiye-Çin ilişkilerinin gelişiminde önemli yer tutmuştur. Ayrıca gerçekleştirilen Türkiye-Çin Hükümetlerarası İşbirliği Komitesi Toplantısıyla iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin gelişimi hızlanmış sektör temsilcilerinin Çin'de gerçekleştirilen fuarlara katılımları devam etmiştir. Ancak bu gelişmelerin ihracata olumlu etkide bulunması beklenirken 2016 yılında yaşanan önemli ihracat pazarlarında yaşanan global durgunluğun devam etmesi, jeopolitik ve siyasi gerilimler Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilemiş Türkiye'nin Çin'e olan ihracatıda yaşanan olumsuzluklardan etkilenerek 2015 yılına göre % 3,6 düşüp 2.328.044.000 Dolar'a gerilemiş Çin'e yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payıda % 1,6'ya gerilemiştir. Türkiye'nin ithalatı gerilerken Çin'den ithalat ise yaşanan olumsuzluklara rağmen 2015 yılına göre % 2,3 artarak 2008-2018 döneminin en yüksek ithalat rakamı olan 25.441.433.000 Dolar'a yükselmiş Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payıda 2008-2018 döneminin en yüksek oranı olan % 12,8'e yükselmiştir. Çin'e ihracat azalırken Çin'den ithalatın artması dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek Çin'den olan dış ticaret açığının 23.113.389.000 Dolar'a yükselmesine sebep olmuş iki ülke arasındaki ticaret hacmi ise ithalattaki yükselmeye birlikte 27.769.477.000 Dolar'a yükselmiştir.

2017 yılında karşılıklı üst düzey ziyaretlerle Türkiye-Çin ilişkilerinde yakalanan ivme devam ettirilirken Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in görüşmesiyle ilişkiler zirve yapmıştır. İki liderin görüşmesi ve yıl içindeki diğer temaslar iki ülkenin ekonomik ve ticari işbirliğinin gelişimine önemli katkılar sunarken Türk firmalarının Çin'de gerçekleşen fuarlara çıkarmaları devam ederek ticaretin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu gelişmelerle Çin'e ihracat 2016 yılına göre % 26,1 artarak 2.936.262.000 Dolar'a yükselmiş Çin'den ihracatın toplam ihracat içindeki payıda % 1,9'a çıkmıştır. Çin'den ithalat ise 2016 yılına göre % 8,1 gerileyerek 23.370.620.000 Dolar'a düşerken Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payıda azalarak % 10 olmuştur. İhracatın yükselip ithalatın düşmesi dış ticaret dengesini olumlu etkileyerek dış ticaret açığının 20.434.358.000 Dolar'a gerilemesini sağlamış dış ticaret hacmiyse ithalattaki düşmeden etkilenerek 26.306.881.000 Dolar'a gerilemiştir.

2018 yılı Türkiye-Çin ilişkilerinde hareketli bir yıl olarak göze çarparken üst düzey karşılıklı ziyaretler ve görüşmelerle iki ülke arasındaki işbirliğinin derinleştirilmesine

çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye ekonomisindeki yaşanan dalgalanmalar sonrasında Çin'in Türkiye'ye verdiği destek ve iki ülke ticaretinde yerli para döneminin başlaması dikkat çekmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Çin'e ticaret ekonomide yaşanan dalgalanmaların yanında yaşanan ABD-Çin ticaret savaşının Çin'in ticaretini etkilemesiyle Çin'e ihracat 2017 yılına göre % 0,8 düşerek 2.912.539.000 Dolar'a gerilemiş Çin'e ihracatın toplam ihracat içindeki payı da azalarak % 1,7 olmuştur. Çin'den ithalat ise 2017 yılına göre % 11,3'lük belirgin bir düşüşle 20.719.063.000 Dolar'a gerilemiş Çin'den ithalatın toplam ithalat içindeki payı da % 9,3'e düşmüştür. İthalatta yaşanan belirgin düşüşle ve ihracattaki düşüşle birlikte dış ticaret açığı 17.806.524.000 Dolar'a gerilerken iki ülke arasındaki ticaret hacmi de 23.631.602.000 Dolar'a düşmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2008-2018 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmamız sonucunda Türkiye'nin Almanya ve Çin ticaretinin son on yıl içinde yıllar itibariyle dalgalanmalar olsada gelişme gösterdiği söylenebilir.

Türkiye'nin Almanya ile olan ticareti incelendiğinde 2012 ve 2016 yılı dışında tüm ülkelerle olan ihracatındaki değişimine paralel bir trend izlediği farkedilmiş, ithalatta da 2012, 2016 ve 2017 yılları dışında Türkiye'nin genel ithalatına paralel bir seyir izlediği farkedilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin Almanya özelinde iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin gerilimli alanları olmakla birlikte, bu gerilimin ekonomik ilişkileri her zaman doğrudan etkilemediği görülmüştür. 2013-2017 yılları arasındaki gerilimlere rağmen 2015 yılı dışında Almanya ihracatının yükseliş trendinde olduğu ve dış ticaret açığının düştüğü farkedilmiştir. 2015 yılını yaşanan global durgunlukla beraber değerlendirdiğimizde Türkiye'nin genel ihracatının düşmesine paralel Almanya'ya ihracatının düştüğü farkedilmiştir. Ayrıca en çok gerilim yaşanan 2016-2017 yılları arasındaki süreç, ekonomik açıdan ihracatın artarak dış ticaret açığının düştüğü ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin geliştiği yıllar olarak önem arz etmektedir. Almanya ve Türkiye'nin karşılıklı olarak önemli miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının olması ilişkilerde yaşanan dalganın frekansını daraltmaktadır.

Bu minvalde Almanya ile siyasi ilişkilerde 2013 yılı öncesine göre eski tempo yakalanamamış ayrıca iki ülke arasında gerilimlerin tırmandığı yıllarda seçimlerin olması dikkat çekmiştir. Bununla beraber gerilimin tırmandığı yıllar incelendiğinde Alman tarafında Alman siyasiler için yapılan Hitler ve Nazi yakıştırmalarının infial yarattığı ve Türk-Alman ilişkilerini en fazla geren konuların başında geldiği aynı şekilde Türk tarafındada özellikle Almanya'nın Ermeni olaylarını soykırım olarak tanınması, 15 Temmuz darbesi sonrasında FETÖ'nün kaçış için tercih ettiği ülkelerin başında Almanya'nın gelmesi ve Almanya'nın FETÖ üyelerinin iltica başvurularını kabul etmesinin gerilimi en çok tırmandıran konuların başında geldiği ve ilişkilerinin seyrini derinden etkilediği anlaşılmıştır.

Türkiye'nin Çin özelinde ticareti incelendiğinde Çin'in Türkiye'nin genel ihracatından bağımsız bir ihracat seyri izlediği 2009 ve 2013 yılında Türkiye'nin genel ihracatı düşerken Çin'e ihracatın arttığı 2014 ve 2018 yıllarında ise Türkiye'nin toplam ihracatı

artarken tersine Çin'e ihracatın düştüğü farkedilmiştir. İthalatta ise 2014 ve 2016 yılları dışında Türkiye'nin genel ithalatına paralel bir seyir izlediği farkedilmiştir. Türkiye'nin Çin ihracatında 2008-2013 yılları arasında bir yükselen trend yakaladığı sonraki yıllarda ihracatında düşüş yaşasada 2017-2018 yılları arasında tekrardan yükselme trendine girdiği ve son on yıl içinde ihracatını arttırdığı görülmektedir.

Bununla beraber Çin'den ithalat 2010 yılı itibariyle yakaladığı yükselme trendini 2017 yılı itibariyle düşüş trendine çevirsede Çin'den ithalatın Çin'e ihracatın 2018 rakamlarına göre 7 katını aşan bir fazlalıkta olması iki ülke arasındaki ticaret dengesizliğine işaret ederken dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır.

Ancak Çin'in tüketim ekonomisine dönüşmeye başladığı düşünüldüğünde Türkiye'nin girişimlerine rağmen ihracat hala istenilen düzeyi yakalayamamıştır. Çin'in dünya ticatindeki geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda Çin pastasından daha fazla pay alabilmek için öncelikle Çin'e ihracat noktasında bir eylem planı belirlenerek ortaya konulması gerekmektedir. Bu noktada da Çin'in ithalatı detaylı bir şekilde incelenerek Çin'in ithalatını arttırdığı ve Türkiye'nin ihracatında önemli bir payı olup yüksek ihracat potansiyeli taşıyan ürünlerin bulunduğu sektörlerle yoğunlaşılmalı, Türkiye'nin ihracatının düşük olduğu ürünlerin bulunduğu sektörlerde ise pazara giriş çalışmaları yapılmalıdır. Çin'in ticarete ABD ile süren geriliminde ihracatını geliştirmek ve hammadde tedarikini güvence altına almak maksadıyla birçok üründe gümrük vergilerini düşürmesi Türk şirketleri tarafından birçok sektörde hedef pazar olarak belirlenen Çin pazarına giriş için bir fırsattır. Çin'in dünyanın en kalabalık ülkesi olduğu düşünüldüğünde gıda ve tarım sektörü ihracatçıları içinde fırsatları barındırmaktadır. Çin'in bazı gıda ve tarım ürünlerine karantina uygulamaları kapsamında ihracatının yapılamamasıyla alakalı olarak Türkiye'nin bir takım girişimleri olmuş ve bu sorun aşılmaya başlanmış olup tarım ürünlerinde kirazın ve su ürünlerinde balığın Çin'e ihracat yolu açılmıştır. Aynı şekilde teknik incelemesi süren nar, süt ve süt ürünlerinde olumlu sonuç alındığı takdirde Çin'e ihracatının başlamasıyla bu ürünlerde önemli rakamlara ulaşacağı öngörülmektedir. Bununla beraber yaklaşık 26 Milyon Müslümanın yaşadığı Çin'de olumlu Türk malı imajının doğru bir pazarlamayla helal ürünler bağlamında sonuca ulaştıracağı öngörülmektedir. Ayrıca Çin'in dünya ülkelerinden en fazla ithalat yaptığı ürünlerin başında gelen elektrikli makina ve cihazlar, mineral yakıtlar ve yağlar, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, optik alet ve cihazlar, plastikler ve mamüllerinde Türkiye, Çin'e ihracat yaparken ihracat yaptığı rakamlarının çok üstünde

Çin'den ithalatını yapmaktadır. Bu noktada da Türkiye'nin Çin'den ihracatının çok üstünde gerçekleşen ithalatıyla alakalı olarak sektör veya ürün bazlı yasaklar, kotalar, birer seçenek olarak düşünülmelidir. Özellikle Çin malı ürünlerinin bazı sektörlerde iç piyasaya zarar vermesini önlemek amacıyla sektöre girişi kısıtlayıcı önlemler koyulabilir.

Öte yandan son on yıl içinde gelişme gösteren ekonomik ilişkilerin ileride Bir Kuşak Bir Yol Projesiyle birlikte ekonomik ilişkileri daha da güçlendirmesi beklenmektedir. Buna mukabil, siyasi alanda ki ilişkilerin geliştirilme hızı, ekonomik ilişkilere görece daha yavaş bir seyir izlemektedir. Ayrıca siyasi ilişkilerin geliştirilmesinde Doğu Türkistan-Sincan Uygur Özerk Bölgesi konusu hala çözülememiş bir mesele olarak bulunmakta olup Çin'in Doğu Türkistan politikası ileride ilişkileri sekteye uğratabilecek niteliği barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] ÇOBAN, Yasin (2014), Türkiye Ekonomisi, 4. Baskı, İstanbul, İkinci Sayfa Yayınevi, s.29.
- [2] EROĞLU, Nadir (2007), Atatürk Dönemi İktisat Politikaları, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c. 23, S. 2, s. 64.
- [3] ALKİN, Erdoğan (2010), Kurumlarla Yakın Ekonomi Tarihi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2010. S. 54
- [4] EROĞLU, Nadir (2007), “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi”, C.23, S.2 s.66
- [5] ŞAHİN, Hüseyin (2009), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2009, s. 70
- [6] ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl (2011), Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim, Adana, Karahan Kitabevi, s.41
- [7] EROĞLU, Nadir (2007), a.g.e., s.69
- [8] COŞKUN, Ali (2003), Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi, Atatürkçü Düşünce Dergisi, S. 4, s. 76.
- [9] EREN, Aslan (2010), Türkiye ekonomisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2010, s. 204
- [10] BORATOV, Korkut (2007), Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005, Ankara: İmge Yay., s. 81
- [11] BULUT, Cihan (2006), Ekonomik Yapı ve Politika Analizi, İstanbul, Der Yayınları, s. 178
- [12] ŞAHİN, Hüseyin (2007), Türkiye Ekonomisi, Ezgi Yayınevi, s. 91-92
- [13] ALKİN, Erdoğan (2004). “Türkiye’de Dış Ticaret ve Kambiyo Rejiminin Kısa Bir Tarihçesi”, GGülten Kazgan’a Armagan Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 120
- [14] BORATOV, Korkut (2007), a.g.e., s. 94
- [15] TEZEL, Yahya S (1994), CCumhuriyet Döneminin iktisadi Tarihi, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.184
- [16] TAKIM, Abdullah (2012), “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.67, N.2, s.174
- [17] KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan (2007), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, s. 124-125
- [18] ŞAHİN, Hüseyin (2007), a.g.e., .s. 136
- [19] AY, Ahmet (2007), Türkiye’de Dış Ticaret ve Kur Politikaları Uygulamaları, Çizgi Kitapevi, Konya, s. 136
- [20] KEPENEK, YAKUP ve YENTÜRK, Nurhan (1994), Türkiye Ekonomisi, Remzi Yayınevi, s.134.

- [21] ÇOBAN, Yasin (2014), a.g.e., s. 79-80.
- [22] BULUŞ, Abdulkadir (2015), Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri, Konya: Çizgi Yay., s.126.
- [23] KEPENEK, YAKUP ve YENTÜRK, Nurhan (1994), a.g.e., s.138
- [24] ERİK, Nazan Yalçın ve KOŞAROĞLU, Şerife Merve (2016), C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, s. 119-143
- [25] ALKİN, Erdoğan (2010),a.g.e., s.99
- [26]TCMB (2002), Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Ankara, Türkiye, Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, s. 5
- [27] YELDAN, Erinç (2005), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, , s. 38
- [28] HEPAKTAN, C. E (2008), Türkiye'nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları. DEÜ İİBF İktisat Bölümü 2. Ulusal İktisat Kongresi (20-22 Şubat), İzmir, s. 1-22, s.3
- [29] KARLUK, S. Rıdvan (2005), Cumhuriyet'in ilanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm, 10. Baskı, istanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, s.497
- [30] TCMB (1981). 1980 Yıllık Faaliyet Raporu, Ankara, s.31
- [31] KARABIÇAK, Mevlüt (2003), Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C.5, S.2, , ss, 49-65, s.56
- [32] HEPAKTAN, C. E (2008), a.g.e., s.3
- [33] PARASIZ, İlker (2003), Türkiye Ekonomisi, Bursa: Ezgi Yayınevi, s.338
- [34] AKTAŞ, Cengiz (2000), 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Programı Öncesi ve Sonrası İthalat Fonksiyonu Katsayılarının Değişip Değişmediğinin Belirlenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c. 5, S. 2, s. 17.
- [35] ÖZGÜVEN, Ali (2001). "İktisadi Krizler", Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt:1, Yıl:7, Sayı: 41, s. 56 - 63
- [36] BAYRAKTAR, Fulya (2001). , " Türkiye Tarafından Kaydedilen Gelişmeler ve Avrupa Birliği ile Mali İlişkiler" , GA/01-06-11, Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. – Genel Araştırmalar, s. 1-40
- http://www.kalkinma.com.tr/userfiles/pagefiles/genel-arastirmalar/GA-01-06-11_ABye_Uyelik_Surecinde_Turkiye.pdf (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2019)
- [37] ÇETİN, Emine ve SAVRUL, Mesut (2016), "Türkiye'de 1980 Sonrası Liberalleşme Sürecinde Dış Ticaretteki Gelişmelerin Türkiye'nin Cari Açığına Etkisi", Yönetim Bilimler Dergisi, C.14, S.28, ss. 511-532.
- [38] HEPAKTAN, C. E (2008), a.g.e., s.7

[39] GÜLOĞLU, Bülent ve ALTUNOĞLU, Ender (2002), ‘‘Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri’’, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 27, ss. 107-134

[40] HEPAKTAN, C. E (2008), a.g.e., s. 8

[41] ÇETİN, Emine ve SAVRUL, Mesut (2016), a.g.e., s.522

[42] HEPAKTAN, C. E (2008), a.g.e., s.8

[43] ACAR, Fatih (2013), Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001 – 2013), ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, ss. 15-32, s.17

[44] TCEB - Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2002), 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı, 2002: 1-76 s.5

Rezmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120613-31-1.pdf> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2019)

[45] ENGİN Cem ve GÖLLÜCE Esra (2016), 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ss. 27-40, s.35

[46] ERTUĞRUL Cemil, İPEK Evren ve ÇOLAK Olcay (2010), ‘‘ Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri’’, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt8, S.13, 2010, ss.59 – 72, s.66

[47] SUNGUR, Onur (2015), ‘‘ 2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler’’, Cilt 9, Sayı 19, ss. 243 – 270, s.256

[48] KAYA, Mehmet (2016). ‘‘Türkiye’de cari açık sorunu ve nedenleri’’ Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.6, S.10, ss. 51- 75, s. 57

[49] TOBB- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (2017), ‘‘Ekonomik Rapor 2017’’ s.23, <https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf> (Erişim Tarihi: 23 Şubat 2018)

[50] TÜSİAD, 2018, ‘‘2018 Yılına Girerken Türkiye ve Dünya Ekonomisi’’ Ekonomik Araştırmalar Bölümü, 1-27, s.12-13

[51] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/2018de-ekonomide-neler-yasandi-haberi-435069> (Erişim Tarihi: 26 Şubat 2019)

[52]Yenişafak Gazetesi, (2008), <https://www.yenisafak.com/politika/erdogan-imtiyazli-ortaklik-bizim-kitabimizda-yok-98933> (Erişim Tarihi:13 Haziran 2018)

[53] Hürriyet Gazetesi (2008), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/almanya-da-korkunc-yangin-9-turk-oldu-8162652> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2018)

Amerika’nın Sesi (VOA), (2008), <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2008-02-05-voa15-88102667/862969.html> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2018)

[54] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/babacan-almanya039ya-inceleme-heyeti-gonderebiliriz-haberi-39963> (Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2018).

- [55] Deutsche Welle (DW), (2008), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-ludwigshafena-ziyaret/a-3113502> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018).
- [56] Dünya Gazetesi (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/1000ludwigshafen-devlet-bakani-mustafa-said-yazicioglu-haberi-40171> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2018).
- [57] Deutsche Welle (DW), (2008), <https://www.dw.com/tr/ludwigshafen-yang%C4%B1n%C4%B1-raporu-a%C3%A7%C4%B1kland%C4%B1/a-3167384> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2018)
- [58] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya039da-bir-yangin-daha-haberi-40849> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2018)
- [59]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-yanginda-2-turk-cocuk-oldu-haberi-52791> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [60]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-turklerin-bulundugu-bir-bina-kundaklandi-haberi-54298> (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2018)
- [61]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-turk-dernegine-molotoflu-saldiri-haberi-60640> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [62] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-thy-burosuna-saldiri-haberi-63017> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [63] Milliyet Gazetesi, (2008), <http://www.milliyet.com.tr/deniz-feneri-davasi-nda-mehmet-gurhan-a-6-yil-hapis-talebi-gundem-991834/> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2018)
- [64]Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/savcilar-dosyayi-almanya039dan-talep-edecektir-haberi-55420> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [65]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/savcilik-almanya039dan-dosya-istedi-haberi-56374> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [66]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039daki-dosyayi- getirtecegim-haberi-56612> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [67]Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-deniz-feneri-dosyasini-almanya039dan-resmen-istedi-haberi-58210> (Erişim Tarihi: 5 Haziran 2018)
- [69] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/quotdagicilarin-serbest-birakilmalari-icin-her-turlu-cabayi-haberi-48823> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [70] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-pkk039nin-internet-sitesini-kapatti-haberi-55517> (Erişim Tarihi:5 Haziran 2018)
- [71] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/ic-lojistik-fuari-cemat-27-mayis039da-almanya039da-haberi-40017> (Erişim Tarihi:7 Haziran 2018)
- [72] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/ostim-sanayicisine-almanya039dan-cevre-dostu-enerji-destegi-haberi-29250> (Erişim Tarihi:7 Haziran 2018)
- [73] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/beko039nun-039kanguru-supurgesi039ne-almanya039dan-tasarim-haberi-35956> (Erişim Tarihi:7 Haziran 2018)

- [74] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/ekonomik-acidan-dunyayla-entegre-olmus-bir-ulkeyiz-haberi-54072> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [75] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/dresdner-bank039tan-turkler-icin-ozel-toplanti-haberi-60644> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [76] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/turk-filmleri-6-gun-boyunca-almanya039da-gosterimde-olacak-haberi-55461> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [77] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-20-bin-turk-issizlik-korkusu-yasiyor-haberi-58906> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [78] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-gul039den-almanya039ya-taziye-mesaji-haberi-71650> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [79] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/guvenlik-deklarasyonu039nu-aciklayacagiz-haberi-73923> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [80] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-abd039nin-turkiye039yi-ikna-etmesini-umuyor-haberi-73969> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [81] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/davutoglu-yurtdisi-gezisine-cikiyor-haberi-80706> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [82] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/celik-almanya039da-sivil-toplum-temsilcileriyle-gorusecek-haberi-82045> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [83] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/org-basbug-org-schneiderhan-ile-gorustu-haberi-89440> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [84] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/org-basbug-almanya039dan-ayrildi-haberi-89638> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [85] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-dusseldorf039taki-turk-konsolosluguna-molotof-kokteyl-atildi-haberi-67694> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [86] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-turk-ailenin-evinde-yangin-1-olu-haberi-67633> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [87] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/kamuoyuna-cakma-dosya-sunuldu-haberi-69531> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [88] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/039deniz-feneri039-evraki-sonunda-adalet-bakanligi039na-geldi-haberi-76070> (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2018)
- [89] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-adli-yardim-talebi-haberi-76659> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [90] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/quotalmanya039daki-deniz-fenerinden-haberim-yok-haberi-77391> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [91] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkler-icin-vizesiz-girisi-arastiriyor-haberi-74580> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)

- [92] Haber 7 Sitesi, (2009), <http://www.haber7.com/guncel/haber/409318-almanyaya-vizesiz-giris-bugun-basladi> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [93] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039ya-vizesiz-giris-uygulamasi-komplike-haberi-80560> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [94] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-gocmenler-oy-hakki-istiyor-haberi-76480> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [95] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye-ile-imtiyazli-ortakliga-evet-ab-uyeligine-hayir-haberi-77648> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [96] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/ab-uyesi-ulkelerin-cogundan-fazla-muktesebatimizi-yerine-haberi-78087> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [97] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/turk-alman-dostluk-heyeti-almanya039da-haberi-79354> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2018)
- [98] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-fdp039nin-turkiye039ye-destegi-suruyor-haberi-91302> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [99] Dünya Gazetesi, 2009, <https://www.dunya.com/dunya/ab039nin-muhtemel-baskani-turkiye-karsiti-rompuy-haberi-97161> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [100] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-ab-ve-abd039ye-turkiye-tavsiyesi-haberi-99616> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [101] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-dhkp-c-davasinda-olay-cikti-haberi-79222> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [102] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039daki-terorist-acar039a-3-yil-9-ay-hapis-haberi-85331> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [103] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-pkk039liyi-4-yil-hapse-mahkum-etti-haberi-86532> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [104] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-firmalari-organik-gidalariyla-almanya039da-haberi-69454> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/sunexpress039in-almanya-seferleri-basliyor-haberi-70722> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [105] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya039da-039expo-turkey-2009039-fuari-aciliyor-haberi-69443> (Erişim Tarihi: 13 Haziran 2018)
- [106] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/itf-turkiye039nin-donem-baskanligiyla-almanya039da-yapilacak-haberi-73660> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [107] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/ulastirma-bakani-yildirim-almanya039da-haberi-79220> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [108] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/turk-ve-alman-sirketleri-yeni-projelere-imza-atacak-haberi-99071> (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2018)

- [109] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/musiad-heyeti-almanya039ya-gidecek-haberi-79305> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [110] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-ile-almanya-denizalti-yapimi-icin-sozlesme-imzalayacak-haberi-82494> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [111] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/tobb9-heyeti-almanya039ya-gidecek-haberi-98193> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [112] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/tobb-eyalet-bazinda-calisacak-haberi-98558> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [113] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turk-sirketlerini-cagiriyor-haberi-100730> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- [114] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/039merkel-erdogan039i-cetin-ceviz-olarak-goruyor039-haberi-109399> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [115] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-erdogan039in-fikirlerini-benimsemiyorum-haberi-109497> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [116] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-turkiye039ye-geliyor-haberi-109610> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [117] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/almanca-bilmek-sartiyla-turk-okullari-acilabilir-haberi-109681> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [118] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039daki-ilk-turk-kokenli-bakan-haberi-111716> (Erişim tarihi: 20 Haziran 2018)
- [119] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/basbakan-erdogan039dan-ab-ricasi-haberi-127857> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)
- [120] Yenişafak Gazetesi, (2010), <https://www.yenisafak.com/politika/onyargilari-kiralim-283998> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [121] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/40-bin-turk-almanya039dankesin-donus-yapti-haberi-131804> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [122] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/deniz-feneri-dosyalari-almanya-buyukelciligine-teslim-edildi-haberi-109858> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)
- [123] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/deniz-feneri-savcilari-almanya-yolunda-haberi-134680> (Erişim tarihi: 23 Haziran 2018)
- [124] NTV Sitesi, (2010), https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-merkele-vizeler-kalksindedi,_TO7xxlWy06F51jCaFRUEQ (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [125] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-disisleri-bakani-ankara039da-haberi-101862> (Erişim Tarihi: 17 Haziran 2018)
- Hürriyet Gazetesi, (2010), <http://www.hurriyet.com.tr:5100/dunya/sakin-turkiye-ile-gizli-anlasmalar-yapma-13417584> (Erişim Tarihi: 20 Eylül 2018)

[126] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-dogal-muttefik-haberi-109812> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[127] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/ayricalikli-ortaklik-ancak-almanya-ile-olur-haberi-112799> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)

[128] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/terorle-mucadelede-almanya039dan-is-birligi-bekliyoruz-haberi-121570> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)

[129] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/ab-turkiye039ye-adil-davranmali-haberi-127353> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018).

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/quotcozume-herkesin-yardimci-olmasi-gerekirquot-haberi-128731> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[130] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/terorle-mucadelede-almanya039dan-is-birligi-bekliyoruz-haberi-121570> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[131] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-ile-ortak-komite-olusturacagiz-haberi-126446> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2018)

[132] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-039ucan-kale039-icin-bastiriyor-haberi-103453> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/039ucan-kale039-gorusmeleri-4-subat039ta-devam-edecek-haberi-104355> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[133] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/moda-merkezinden-ibirligi-cagrisi-haberi-104944> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[134] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-turkiye039ye-hizli-tren-haberi-107859> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[135] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-dogal-muttefik-haberi-109812> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[136] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-yapacagimiz-cok-is-var-haberi-10981> (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2018)

[137] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/cifte-vergilendirme-tekrar-yururluge-girecek-haberi-117964> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[138] Dünya Gazetesi, (2010), <https://t24.com.tr/haber/almanyadan-vize-sozu,100734> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[139] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turkcell-2011039de-almanya039da-da-hizmet-verecek-haberi-127760> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[140] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress-almanya039ya-aktarmasiz-ucuracak-haberi-125069> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress-samsung039dan-almanya039ya-ucacak-haberi-127008> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/kayseri039den-almanya039ya-karsilikli-sefer-haberi-127426> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress-gaziantep039ten-almanya039ya-direkt-ucacak-haberi-127712> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress039in-yeni-rotasi-adana039dan-almanya-haberi-127790> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress-ankara039dan-almanya039ya-direkt-ucacak-haberi-129901> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/sunexpress-elazig-almanya-dogrundan-ucuslarına-basladi-haberi-133735> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[141] CNN TÜRK Sitesi, (2011), <https://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/11/merkel.kibris.sorununda.sucluyu.buldu/602793.0/index.html> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[142] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/quotmerkel-konustugunu-dan-unutuyorquot-haberi-135502> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[143] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-politikani-duzelt-haberi-139261> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[144] Deutsche Welle (DW), (2011), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-alman-h%C3%BCmetine-uyum-ele%C5%9Ftiris/a-15504797> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

[145] Deutsche Welle (DW), (2011), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan-vize-muafiyeti-istedi/a-14879919> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[146] Haber7.com Sitesi, (2011), <http://www.haber7.com/guncel/haber/717555-alman-siyasetcilerde-erdogan-rahatsizligi> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

Son Dakika.com Haber, (2011), <https://www.sondakika.com/haber/haber-ek-bilgilerle-basbakan-erdogan-dusseldorf-ta-2562827/> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[147] Deutsche Welle (DW), (2011), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan-ele%C5%9Ftirik-oklar%C4%B1n%C4%B1n-hedefinde/a-14879801> (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2018)

[148] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039da-5-turk-meclis039e-girdi-haberi-154434> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

[149] Hürriyet Gazetesi, (2011), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/doner-ci-cinayetleri-neo-nazi-isiyimis-19222115> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

Haberler.com, (2011), <https://www.haberler.com/doner-ci-turkleri-neo-naziler-oldurmus-3119187-haberi/> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

[150] Türkiye Gazetesi, (2011), <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/327.aspx> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

[151] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039ya-bir-turk-bakan-daha-haberi-159878> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

- [152] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/dunya/pkk-almanya039da-6-Milyar-euro-topladi-haberi-157962> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)
- [153] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-turkiye039ye-40-Milyon-euroluk-kredi-haberi-137604> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [154] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/gozlerini-cukurova039ya-dikteler-haberi-139240> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [155] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/dis-ticaret-aciginin-yuzde-62039si-5-ulkeden-haberi-144188> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [156] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/bu-yaz-daha-cok-ucuracak-haberi-137820> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [157] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/thy-izmir039den-almanya039ya-direkt-ucuracak-haberi-147343> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [158] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-sarar039a-odul-haberi-147353> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [159] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/mayis039ta-en-cok-rusya039dan-turist-agirladik-haberi-148602> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turist-sayisi-13-Milyonu-asti-haberi-151263> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [160] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turk-telekom-gurbetciyi-ucuza-konusturacak-haberi-151268> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [161] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkcell-almanya039da-buyuyor-haberi-152593> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [162] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/yaslanan-almanya-isci-bekliyor-haberi-154310> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [163] Almanya'nın Türkiye'deki Dış Temsilcilikleri Sitesi, (2011), <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/themen/wirtschaft/-/1807442> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/gurbetci-emekliye-vergi-mujdesi-haberi-154369> (Erişim tarihi:28 Haziran 2018)
- [164] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turk-ve-alman-ceo039lar-almanya039da-bulusuyor-haberi-157691> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Hürriyet Gazetesi, (2011), <http://avrupa.hurriyet.com.tr/haberler/gundem/1042101/turk-alman-ceo-forumu-duzenlendi> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Ha-ber.com Sitesi, (2011), <http://www.ha-ber.com/berlin/1-turk-alman-ceo-forumu-duzenlendi-h15113.html> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [165] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039de-yatirimi-en-fazla-almanlar-seviyor-haberi-158219> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

- [166] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039nin-554-Milyar-Dolari-5-ulkeye-akti-haberi-160358> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [167] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-pkk-uyelerine-dava-haberi-172076> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [168] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039da-teror-orgutu-pkknin-2007-2010-yillari-arasinda-haberi-172679> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [169] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-quotkurt-festivaliquote-olayli-gecti-haberi-184590> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [170] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-turkiye039de-aclik-grevi-yok-haberi-189511> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- TRT Haber Sitesi, (2012), <https://www.trthaber.com/haber/gundem/basbakan-aclik-grevi-yok-tamamen-sov-61499.html> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Son Dakika.com Sitesi, (2012), <https://www.sondakika.com/haber/haber-basbakan-erdogan-in-almanya-ziyaretine-medya-4055653/> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [171] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-vizesini-artik-ozel-sektor-verecek-haberi-183832> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [172] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/ab-turkiye-icin-vizeyi-henuz-kaldirmaz-haberi-192014> (Erişim tarihi:28 Haziran 2018)
- [173] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/5-bakanin-telefon-mesaisi-haberi-182299> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [174] Milliyet Gazetesi, (2012), <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-suriye-ucagini-esenboga-ya-jetler-esliginde-indirdi-gundem-1609775/> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-turkiye039ye-destek-haberi-188262> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- NTV Sitesi, (2012), https://www.ntv.com.tr/turkiye/akcakaleye-yine-top-mermisi-5-olu,VkJ4mOJWY0WOJGpaOzA0_Q (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [175] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan039a-almanya039da-soguk-dus-haberi-189476> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [176] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/patriot-basvurusu-kriterlere-uygun-haberi-191660> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [177] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye039ye-patriot-baskisi-yapiyor-iddiasi-haberi-192206> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [178] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/039patriot039lar-almanya-ve-hollanda039dan-gelecek-haberi-192762> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)
- [179] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-onayladi-haberi-193266> (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

BBC Sitesi, (2012),

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121206_germany_patriot.shtml (Erişim Tarihi: 28 Haziran 2018)

[180] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-maras039a-hollanda-adana039ya-abd-antep039e-haberi-195221> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[181] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-finanse-etti-ciftciler-039organik039e-dondu-haberi-183674> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[182] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/su-urunlerinde-almanya039ya-ihracat-artti-haberi-166076> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[183] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/irak-almanya039nin-ardindan-geliyor-haberi-169018> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[184] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/5-ayda-en-cok-almanya039ya-ihracat-yaptik-haberi-176682> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[185] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/dokuz-sektorde-almanya-dort-sektorde-irak-bir-numara-haberi-183170> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[186] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/almanya-2013039te-turkiye039ye-ihracatini-yuzde-30-artiracak-haberi-184602> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[187] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/findik-bizde-borsasi-almanya039da-haberi-187491> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[188] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/elektrik-borsasi-geliyor-haberi-191065> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[189] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/turist-sayisi-30-Milyonu-asti-haberi-195476> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[190] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/karabacak-adina-bremen039de-resepsiyon-haberi-199611> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018).

[191] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-polislik-icinturk-gencleri-ariyor-haberi-200079> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[192] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/escinsel-ailelere-verilen-turk-cocuklara-tbmm-el-atti-haberi-202062> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[193] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/kilit-konularda-gorus-ayriliklari-giderilmedi-haberi-202404> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

[194] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-ilk-turk-bakan-haberi-230886> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[195] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-gaziantep039e-geldi-haberi-202212> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/merkel039den-umut-yok-haberi-202353> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)

- [196] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/dini-liderlerle-bir-araya-geldi-haberi-202358> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [197] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/lufthansa-ercan-havalimani039na-seferler-duzenlesin-haberi-202500> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [198] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-quotgeziquot-aciklamasi-haberi-214541> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [199] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/ft-almanya-turkiye-ab-iliskisinin-tabutuna-civi-cakabilir-haberi-215141> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [200] Deutsche Welle (DW), (2013), <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-%C3%BCy%C3%BCk%C3%A7-%C4%B1-%C5%9F-%C5%9F-%C3%A7-%C4%9F-%C4%B1/a-16898086> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [201] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039den-almanya039yamisilleme-haberi-215160> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [202] Haber 7.com Sitesi, (2013), <http://www.haber7.com/dis-politika/haber/1041909-gezi-parki-olaylarinin-dis-tetikcilerine-mercek> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [203] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/merkel039den-turkiye039yeyesil-isik-haberi-224617> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [204] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/quotab039ye-girmemiz-icin-diz-coceklerquot-haberi-226349> (Erişim tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [205] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/quotab-icin-turkiye039ye-rica-etmemiz-gerekiyorquot-haberi-229128> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [206] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/039avrupa-istanbul-bogazi039nda-bitiyor039-haberi-230152> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [207] Haber 7.com Sitesi, (2013), <http://www.haber7.com/dunya/haber/999984-almanyada-turklerin-oldugu-apartmanda-yangin-8-olu> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039da-turk-aile-yanarak-oldu-haberi-203806> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [208] Euronews Sitesi, (2013), <https://tr.euronews.com/2013/03/22/abdullah-ocalan-in-mektubunun-tam-metni> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/ocalan039a-almanya039dan-destek-haberi-205277> (Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2018)
- [209] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/en-cok-almanya-ve-izmir039e-uculdu-haberi-196681> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [210] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/sirketler/mercedes039te-039direksiyon039a-hema-gecti-haberi-196819> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)
- [211] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/ilk-kez-farbe-fuari039na-katildilar-haberi-204623> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[212] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-vize-vermedi-turkiye039ye-geldi-haberi-225372> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[213] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/039almanya039da-turklere-ait-120-bin-isletme-olacak039-haberi-207762> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[214] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039nin-makine-ussu-turk-yatirimcileri-bekliyor-haberi-211638> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[215] Milliyet Emlak Sitesi, <https://www.milliyetemlak.com/dergi/mutekabiliyet-yasasi-tam-metni/> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/sectorler/emlak/emlak-ilanlari-en-cok-almanya039nin-takibinde-haberi-212577> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[216] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/kisa-donemli-olaylar-sirketlerin-yatirim-kararini-etkilemez-haberi-214689> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[217] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/turk-modacilar-almanya039ya-aciliyor-haberi-216563> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[218] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/hazir-giyimde-en-fazla-ihracat-almanya039ya-haberi-220167> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ihracat/ab-ile-dis-ticaret-yuzde-55-artti-haberi-230303> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[219] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/televizyonlari-en-fazla-almanya039ya-sattik-haberi-235189> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[220] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/gecen-yil-en-cok-turist-almanya-ve-rusya039dan-haberi-236401> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[221] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/almanya039yi-tatil-icin-tercih-edenler-artiyor-haberi-249316> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)

[222] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-almanya039ya-gidiyor-haberi-236539> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[223] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-itici-guc-olacak-haberi-236720> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[224] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/quotfaiz-artirimina-karsi-bir-basbakanimquot-haberi-236830> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-yeni-fasillarin-acilmasini-istiyor-haberi-236860> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[225] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-cumhurbaskani-sorulari-siraladi-haberi-245166> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[226] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-kurtlere-askeri-tehizat-haberi-254411> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/dinleme-iddialarini-yalanlamadi-haberi-255460> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[227] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-ikby039yeyardim-karari-haberi-256121> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[228] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-pesmerge039ye-egitim-vermeye-basladi-haberi-258614> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[229] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/039pkk-teror-orgutudur039haberi-259809> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[230] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-pkk039ya-silah-yardimi-haberi-260145> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[231] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/steinmeier-pkk039ya-silah-yardimina-karsi-haberi-260216> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[232] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/turk-vatandaslari-icin-opsiyon-kalkiyor-mu-haberi-236743> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[233] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-cifte-vatandaslik-tasarisi-gorusuluyor-haberi-248531> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[234] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye-buyuleyici-bir-ulke039haberi-238467> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[235] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/basbakan-merkel039den-erdogan039a-039itidal039-cagrisi-haberi-247240> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/039sakin-gecmesini-umut-ediyorum039haberi-247183> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[236] T24 Sitesi, (2014), <https://t24.com.tr/haber/asimilasyona-hayir,259275> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[237] Deutsche Welle (DW), (2014), <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan%C4%B1n-konu%C5%9Fmas%C4%B1-alman-bas%C4%B1n%C4%B1nda/a-17661102> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[238] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/039almanya039daki-turkler-hakkında-gercekler039haberi-258598> (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-pkk039ya-silah-gondermeyecek-haberi-260242> (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2018)

[239] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/oecd039den-istihdamda-ayrimcilik-haritasi-haberi-264925> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[240] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/039muslumanlar-almanya039ya-aittir039haberi-266753> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[241] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/spor/almanya039daki-turkler-tedirgin-haberi-267059> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[242] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/joachim-gauck-itiraf-ediyorum-bu-gelismeler-beni-korkutuyor-haberi-245226> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi, (2014), https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2014/04/140428-Rede-METU-Ankara-Tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[243] Hürriyet Gazetesi, (2014), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/davutoglu-gaucka-viyadan-yanit-verdi-26370552> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[244] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-bir-cami-saldirisi-daha-haberi-256542> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[245] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-turklere-ait-3-otomobil-kundaklandi-haberi-257053> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[246] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039daki-turklerin-sayisi-azaldi-haberi-274068> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[247] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye039ye-ifade-ozgurlugu-uyarisi-haberi-243081> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

Deutsche Welle (DW), (2014), <https://www.dw.com/tr/twitter%20C4%20B1-yasaklayan-ikinci-%20C3%20BCIke-t%20C3%20BCrkiye/a-17512187> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[248] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/039kendini-hala-rahip-saniyor039-haberi-245261> (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2018)

[249] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-disisleri-bakani-ile-gorusecek-haberi-254852> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

Radikal Gazetesi, (2014), <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/almanya-turkiyeyi-neden-mi-dinlesin-1207504/> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

Haberler.com Sitesi, (2014), <https://www.haberler.com/davutoglu-alman-yetkililerden-izahat-bekliyoruz-6390495-haberi/> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[250] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-merkel039le-gorustu-haberi-256600> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[251] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039da-3-turk-casusluktan-tutuklandi-haberi-266156> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[252] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/almanya-ile-ticaret-10-yilda-yuzde-80-artti-haberi-236822> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[253] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/ihracatta-tarihi-zirve-haberi-265005> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)

[254] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/is-dunyasi/tusiad-almanya-hedefine-039kursu039den-ulasacak-haberi-236843> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2018)

[255] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/yurttan-haberler/corum039da-turk-alman-ekonomi-gunu-haberi-247074> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)

- [256] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/otomotiv/otomotiv-en-fazla-ihracati-almanyaya-yapti-haberi-237462> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [257] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-isadami-almanya039yavizesiz-girecek-haberi-243078> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [258] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/7-uluslararası-gunes-enerjisi-fuari-basladi-haberi-243607> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [259] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/turizmi-misir039la-almanya-vurdu-haberi-246987> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [260] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/turob-quotimex-uluslararası-turizm-fuariquotna-katilacak-haberi-246739> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [261] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/almanya-2014039te-turkiye039den-638-bin-turist-agirladi-haberi-279708> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [262] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye039ye-teknoloji-ihracatina-kisiltama-getiriyor-haberi-247019> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [263] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/kuru-meyve-ihracati-yilin-ilk-ceyreginde-artti-haberi-247182> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [264] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/tekstil/hazir-giyimden-191-ulkeye-622-Milyar-Dolarlik-ihracat-haberi-247423> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [265] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/ab039ye-yarim-Milyon-Dolarlik-039kot039-ihrac-ettik-haberi-251208> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [266] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/italyanlar-turk-findigini-sevdi-haberi-268615> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [267] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sirketler/roket-san039in-cirit039i-almanya-yolunda-haberi-247289> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [268] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/kimya-ihracatinda-en-buyuk-pazar-almanya-oldu-haberi-253584> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [269] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/guneydogu039nun-almanya039ya-ihracati-artti-haberi-252941> (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018)
- [270] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye039yi-kizdiracak-aciklama-haberi-274279> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [271] Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sitesi, (2015), https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2015/04/150423-Gedenken-Armenier-tuerkisch.pdf?__blob=publicationFile (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [272] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri039nden-iki-aciklamaya-tepki-haberi-277925> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- Wikipedia İnternet Ansiklopedisi, https://tr.wikipedia.org/wiki/2015_Suru%C3%A7_sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1 (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/suruca-teror-saldirisi/0/9509> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[273] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/liderlerden-davutoglu039nataziye-telefonu-haberi-286575> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-vatandaslarina-039turkiye039ye-seyahat039-haberi-286576> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[274] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-turkiye039ye-destek-haberi-286944> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

BBC Sitesi, (2015), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151010_ankara_saldiri_genel (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

Hürriyet Gazetesi, (2015), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyenin-en-kanli-teror-saldirisi-30282825> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

Haberler.com Sitesi, (2015), <https://www.haberler.com/ankara-tabip-odasi-kayiplarimiz-106-kisi-7778072-haberi/> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[275] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan039nataziye-mesajlari-haberi-294507> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[276] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/pkk-almanya039dan-ozur-diledi-haberi-276445> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[277] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-pkk039ya-ozur-cevabi-haberi-276508> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[278- Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-savunma-bakani-turkiye039yi-elistirdi-haberi-287069> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[279] Dünya Gazetesi, 2015, <https://www.dunya.com/dunya/039bagimsiz-kurt-devletinden-yana-degiliz039-haberi-287458> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[280] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/steinmeier039den-turkiye039ye-uyari-haberi-288491> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[281] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-turkiye039ye-arka-cikti-haberi-290794> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[282] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-turkiye039yi-takdir-ediyoruz-haberi-291511> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[283] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye-siginmaci-krizinde-kilit-ulke039-haberi-294137> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[284] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye039nin-ab039ye-tam-uyeligine-karsiym039-haberi-294171> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[285] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye-ile-isbirligi-yapmak-zorundayiz039-haberi-294207> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

- [286] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-merkel-ile-039fasillar039-ve-039multecileri039-haberi-295222> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [287] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-turkiye039ye-ihhtiyacimiz-var-haberi-296068> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [288] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039multeci-politikasi-icin-1-kasim-onemli-tarih039-haberi-296296> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [289] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye-ile-anlasmaya-ihhtiyacimiz-var039-haberi-298908> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [290] NTV Sitesi, (2015), https://www.ntv.com.tr/turkiye/rus-savas-ucagi-siniri-ihhlal-etti-turk-f-16lar-dusurdu,_mP74HrTmEe3cc8qXBIqrA (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/039her-ulkenin-topraklarini-koruma-hakki-vardir039-haberi-299386> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [291] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye-ve-urdun-ile-gorusuyor-haberi-299785> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [292] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye-almanya039nin-partneridir039-haberi-299931> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [293] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye-ile-iyi-bir-gorusme-yurutuyoruz039-haberi-300330> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [294] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye039yi-bir-kez-daha-savunacagim039-haberi-301808> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [295] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye039ye-daha-cok-asker-gonderecek-haberi-302727> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [296] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-039guvenli-ulkeler039-listesinde-yer-almali-haberi-295138> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [297] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye039nin-yukunu-azaltmaliyiz039-haberi-299836> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [298] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-patriotlari-geri-cekiliyor-haberi-289145> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [299] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-nato039dan-patriot-savunma-sistemlerini-tutmasini-istiyor-haberi-294280> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [300] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-turk-donerciye-bicakli-saldiri-haberi-267364> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [301] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/tekstil/antepli-firmalar-almanya039da-haberi-268818> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)
- [302] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/teknoloji/bilisim-sektoru-cebit039te-bulustu-haberi-274550> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[303] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-222-firma-ile-bu-fuarda-haberi-276744> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[304] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sirketler/havelsan039dan-almanya039ya-ihracat-haberi-271195> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[305] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039nin-300-cesit-ekmegi-turkleri-cezbediyor-haberi-280819> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/turk-turistler-almanya039da-ortalamanin-uzerine-cikti-haberi-282418> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[306] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ekonomi/tuccarlar-almanya039ya-tek-bir-belge-ile-gidebilecek-haberi-285543> (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2018)

[307] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/9-ulke-vatandaslarini-uyardi-turizmci-onlem-istedi-haberi-286666> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[308] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039dan-039turkiye039ye-seyahat039-uyarisi-haberi-294530> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Bursa SKAL : Turizm Profesyonelleri Derneği Sitesi, (2015), <http://www.skalbursa.org/Sayfa.aspx?goruntule=129> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[309] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-ile-turkiye-arasindaki-ticaret-hacmi-buyudu-haberi-309507> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[310] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyanin-ankara-buyukelcisi-disislerine-cagrildi-haberi-340864> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

NTV Sitesi, (2016), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ayse-nur-bahcekapili-alikonuldu-almanya-buyukelcisi-disisleri-bakanligina-cagir,MMNMKaB9nUip6uLu6kxQbw> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[311] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-bekletilen-kafileyile-iligili-aciklama-haberi-341218> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[312] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya039ya-vizesiz-seyahat-yolda-haberi-305079> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[313] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/quotturkiye-cok-az-uluslararası-yardim-aldiquot-haberi-304640> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[314] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-unicef-turkiye039ye-25-Milyon-euro-yardim-haberi-305648> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[315] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-turkiye039den-gelenlere-oncelik-taniyacagiz-haberi-305938> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[316] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-basbakani-merkel-turkiye039de-haberi-306822> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039siz-de-yazabiliyor-musunuz039-haberi-306905> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

- [317] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039ab-turkiye-anlasmasi-adim-adim-uygulanacak039-haberi-307390> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [318] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039ortak-eylem-plani039na-oncelik-taninmali039-haberi-308035> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [319] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ve-almanya-arasinda-isbirligi-anlasmasi-haberi-308546> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [320] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/quotturkiye-bir-cok-ab-ulkesinden-daha-avrupaliquot-haberi-308669> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [321] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/davutoglu-merkel-ve-rutte-ile-gorustu-haberi-309843> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [322] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039zamana-ihtiyacimiz-var039-haberi-309932> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- Haberturk Sitesi, (2016), <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1208597-turkiyenin-abye-sundugu-paketin-detaylari> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Başbakan Yardımcılığı ve Dışışleri Bakanlığı Sitesi, (2016), <https://mfa.gov.ct.tr/tr/davutoglu-turk-vatandaslarinin-vizesiz-seyahatin-en-gec-haziran-sonunda-baslamasini-talep-ettilik/> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [323] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039zamana-ihtiyacimiz-var039-haberi-309932> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- Sözcü Gazetesi, (2016), <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/turkiyeye-vizesiz-giris-avrupayi-karistirdi-1130257/> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [324] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel039den-039turkiye039-aciklamasi-haberi-309978> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [325] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039hedefimiz-somut-kararlara-ulasmak039-haberi-310102> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [326] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye-ile-muzakereler-ilerletilmeli-haberi-310329> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [327] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039vize-icin-ab039nin-kosullari-degisemez039-haberi-310757> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [328] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039vize039yle-ilgili-iki-onemli-aciklama-haberi-310765> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [329] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye-ile-varilan-anlasma-dogru039-haberi-313089> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- [330] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/merkel039den-kritik-turkiye-ziyareti-haberi-314530> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)
- Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/davutoglu-ve-merkel-suriyeli-siginmacilarla-bulusacak-haberi-314616> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Haber 7 Sitesi, (2016), <http://www.haber7.com/guncel/haber/1912346-merkel-tusk-ve-timmermans-gaziantep> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[331] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel039den-039vizesiz-seyahat039-aciklamasi-haberi-315875> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[332] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya039dan-turkiye039ye-idam-uyarisi-haberi-323101> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[333] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039turkiye-10-20-yil-ab039ye-uyey-olamaz039-haberi-325115> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[334] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/turkiyenin-avrupayla-baglikalmasina-ihdiyacimiz-var-haberi-337425> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[335] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/steinmeierden-ab-ile-muzakere-aciklamasi-haberi-337997> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[336] Hürriyet Gazetesi, (2016), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/avrupa-parlamentosu-turkiye-ile-muzakereleri-40287154> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/oylama-oncesi-merkelden-turkiye-cikisi-haberi-339091> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[337] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-8-alman-vatandasi-oldu-haberi-304259> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

BBC Sitesi, (2016), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160112_sultanahmet_patlama (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[338] Sabah Gazetesi, (2016), <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/13/icisleri-bakani-efkan-ala-bir-kisi-gozaltina-alindi> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039ya-huzun-konvoyuyla-ugurlandilar-haberi-304644> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/alman-bakan-turkiye039de-haberi-304297> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[339] Hürriyet Gazetesi, (2016), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-islamci-gruplarin-eylem-platformu-40196909> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Hürriyet Gazetesi, (2016), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/almanya-icisleri-bakani-turkiyede-durum-cok-daha-karmasik-40204591> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/alman-bakan-turkiye-raporunu-savundu-haberi-326656> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[340] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039turkiye-alman-yetkilinin-incirlik-ziyaretini-engelliyor039-haberi-320724> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[341] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/alman-bakan-incirlik039e-geliyor-haberi-321513> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

T24 Sitesi, (2016), <https://t24.com.tr/haber/alman-savunma-bakani-incirlik-ussunu-ziyaret-etti,348198> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[342] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/yurttan-haberler/erdogan-merkel-ve-cameron039la-gorustu-haberi-322255> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel039den-039incirlik039-aciklamasi-haberi-322355> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[343] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanlar-incirlike-yatirim-yapacak-haberi-328611> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[344] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/alman-basinindan-incirlik-iddiasi-haberi-328983> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-almanya-beklentimizi-karsiladi-haberi-329032> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[345] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyeye-ek-asker-gonderiyor-haberi-333305> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[346] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/incirlik-ussu-olmadan-deasla-mucadelede-basarisiz-oluruz-haberi-335332> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[347] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanya039da-quot1915-olaylariquot-onergesi-geri-cekildi-haberi-308802> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[348] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-039soykirim039-iddialarina-onay-haberi-318598> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[349] BBC Sitesi, (2016), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160602_almanya_soykirim_oylama (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/tasariya-turkiye039den-ilk-tepkiler-haberi-318608> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

NTV Sitesi, (2016), https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiye-almanya-buyukelcisini-ankaraya-cagirdi,N_GaQ3_6Z0CpvayhOGxmQ (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[350] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039gorus-farkliligimiz-var-ama039-haberi-318620> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[351] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/merkel039den-agir-elestiri-haberi-317605> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Deutsche Welle (DW), (2016), <https://www.dw.com/tr/merkel-ile-erdo% C4% 9Fan-aras% C4% B1ndaki-5-tart% C4% B1% C5% 9Fmal% C4% B1-konu/a-19279188> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[352] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-feto-denetimi-istegini-reddetti-haberi-324172> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[353] T24 Sitesi, (2016), <https://t24.com.tr/haber/kolnde-darbeye-karsi-demokrasi-mitingiyle-ayni-dakikalarda-karsit-yuruyus-de-yapiliyor,352744> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/alman-bakan039dan-039yuruyus039-aciklamasi-haberi-324274> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/quotalmanya039daki-mitinge-yonelik-engelleme-kabul-edilemezquot-haberi-324336> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[354] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/bozdog039dan-almanya039ya-tepki-haberi-324382> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[355] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/alman-maslahatguzari-bakanliga-cagrildi-haberi-324420> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[356] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/039darbeyi-kinamamiz-dogru-ve-onemli039-haberi-327386> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[357] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-gulene-boykot-cagrisi-yapanlara-sorusturma-haberi-327909> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[358] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/turkiyeden-almanyaya-ikinci-nota-haberi-331067> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[359] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/35-turk-almanyadan-siginma-talep-etti-haberi-334962> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[360] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-can-dundara-pasaport-verdi-haberi-336420> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[361] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-almanya-terore-canak-tutuyor-haberi-336465> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[362] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-ust-duzey-bilgi-talep-etti-haberi-336609> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[363] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiyedeki-muhalliflere-iltica-sinyali-haberi-337017> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[364] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/teroristlerin-almanyayi-secmesi-tesaduf-degil-haberi-337026> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[365] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/turkiyeden-almanyaya-ilticalar-uc-kat-artti-haberi-343102> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[366] BBC Sitesi, (2016), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160101_hitler_aciklama (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan039dan-baskanlik-sistemi-aciklamasi-haberi-303667> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[367] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye-almanya039ya-nota-verdi-haberi-313298> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[368] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-turkiye039nin-sorusturma-talebini-kabul-etti-haberi-313784> (Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2018)

[369] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-cifte-vatandaslik-tartismasi-buyuyor-haberi-326801> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[370] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/merkel039in-turklere-sadakat-mesajina-tepki-haberi-327039> (Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2018)

[371] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyain-cifte-vatandaslik-kararina-tbmmden-tepki-haberi-341236> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[372] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya039dan-turkiye039ye-seyahat-uyarisi-haberi-310530> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/039alman-turistler-kaldiklari-otellerden-cikmasin039-haberi-311017> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/iki-ulke-turkiye039ye-seyahat-uyarisi-yapti-haberi-319022> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiyeye-seyahat-uyarisi-haberi-339391> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-uyarisini-guncelledi-otellerinizde-kalin-haberi-341267> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[373] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/bakan-avci-almanya039da-tur-operatorleriyle-gorustu-haberi-325677> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[374] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/yurttan-haberler/expo-2016-antalya039ya-almanya039da-katilacak-haberi-311374> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[375] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/makinede-almanya-pazari-tartismasi-haberi-315091> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[376] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/teknoloji/endustri-40da-turkiyenin-potansiyeli-almanyadan-iyi-haberi-341634> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[377] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/is-dunyasi/cuhaci-quotalmanyainin-faturasi-agir-olurquot-haberi-319259> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[378] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sirketler/tusas-almanya039da-sirket-kurdu-haberi-322425> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sirketler/tusas-almanya039da-havacilik-sirketi-satin-aldi-haberi-322848> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[379] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/turk-otomotiv-sanayisi-vites-buyuttu-haberi-329529> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/yurttan-haberler/turk-firmalar-almanyada-76-ulke-ile-bulustu-haberi-330198> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[380] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/yan-sanayiciler-3-ulkeye-lojistik-merkez-kuracak-haberi-342714> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[381] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/surdurulebilir-dunya/kuresel-enerji-donusumu-energiwende-veya-gunes-ve-ruzgar-fatura-gondermiyor-haberi-333035> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[382] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/yurttan-haberler/antalyanin-hedef-pazari-almanya-olmali-haberi-336585> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[383] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-ile-isbirliginin-devaminda-mutabik-kalindi-haberi-350544> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[384] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-turkiye-aciklamasi-haberi-366588> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[385] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-almanya-cumhurbaskani-ile-gorustu-haberi-392644> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-merkelle-gorustu-haberi-392805> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[386] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-395580> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[387] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/finans/haberler/ab-turkiyeye-yardimda-kesintiye-gidecek-haberi-378229> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Bianet Sitesi, (2018), <https://bianet.org/bianet/kriz/197730-ab-turkiye-ye-mali-yardimda-kesintiye-gidiyor> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[388] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-ile-isbirliginin-devaminda-mutabik-kalindi-haberi-350544> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[389] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/isik-almanya-darbeci-subaylari-iade-etmeli-haberi-347670> (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2018)

[390] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/schulz-merkel-turkiyedeki-ihlalleri-dile-getirmeli-haberi-348361> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-basbakani-merkel-ankaraya-geldi-haberi-348364> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-ve-yildirimdan-basintoplantisi-haberi-348445> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-ile-kilicdaroglu-gorustu-haberi-348463> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[391] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-iade-konusuna-olumlu-bakmiyor-haberi-348576> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[392] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-pkky-tavrini-sertlestiriyor-iddiasi-haberi-353278> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[393] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/disislerinden-almanyaya-kinama-haberi-354375> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[394] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/turkiyeden-almanyaya-15-temmuz-tepkisi-haberi-354774> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Al Jazeera Türk Sitesi, (2017), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/almanyenin-fetoye-korumaci-zihniyeti-ifsa-oldu> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[395] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-turkiye-aciklamasi-haberi-360952> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[396] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-bazi-askerlerin-iltica-basvurularini-kabul-etti-haberi-361768> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[397] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/basbakandan-almanyaya-cagri-haberi-362956> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[398] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-364625> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/gabriel-pkk-bizde-de-yasak-olan-bir-orgut-haberi-365976> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

TRT Haber Sitesi, (2017), https://www.trthaber.com/m/?news=alman-bakandan-fetoculerin-iadesiyle-ilgili-aciklama&news_id=318048&category_id=4 (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[399] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-14-bin-pkk-yandasivar-haberi-370955> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[400] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-pkk-yoneticisine-3-yil-3-ay-hapis-haberi-372526> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[401] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiyenin-feto-talebine-ret-haberi-380080> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[402] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/tufenkci-almanyenin-kararini-kinadi-haberi-382138> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[403] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-pkk-yandaslari-polisle-catisti-haberi-389539> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[404] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyenin-istegini-reddetti-haberi-348163> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[405] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/incirlik-icin-sekiz-alternatif-haberi-355915> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[406] A Haber Sitesi, (2017), <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2017/05/15/turkiyeden-alman-vekillere-incirlik-vetosu> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/alman-milletvekillerine-incirlik-vetosu-haberi-362777> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/incirlik-yeniden-gundemde-haberi-362799> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[407] BBC Sitesi, (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39960451> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[408] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-incirlikten-cekilebilir-haberi-363168> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[409] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-yeni-incirlik-hamlesi-haberi-363472> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[410] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-incirlik-aciklamasi-haberi-364430> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-merkel-ile-gorustu-haberi-364460> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[411] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-o-turkiye-geride-kaldi-haberi-365213> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[412] Hürriyet Gazetesi, (2017). <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/alman-bild-gazetesi-gabriel-merkeli-bilgilendirecek-oylamaya-sunulacak-40480571> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Deutsche Welle (DW), (2017), <https://www.dw.com/tr/gabriel-incirlik-i-%C3%A7in-t%C3%BCrkiyede/a-39115613> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Takvim Gazetesi, (2017), <https://www.takvim.com.tr/guncel/2017/06/05/alman-medyasi-gabriel-eli-bos-donuyor> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[413] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-incirlik-kararini-verdi-haberi-366525> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[414] En Son Haber Sitesi, (2017), <https://www.ensonhaber.com/turkiyeden-alman-vekillere-konya-yasagi.html> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

BBC Sitesi, (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40609597> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-konya-aciklamasi-haberi-372999> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[415] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-konya-ussu-aciklamasi-haberi-373143> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/nato-turkiye-almanya-arasinda-arabuluculuk-yapti-haberi-376926> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

[416] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/nato-turkiye-almanya-arasinda-arabuluculuk-yapti-haberi-376926> (Erişim Tarihi: 9 Eylöl 2018)

Sputnik Sitesi, (2017), <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201709091030065822-konya-nato-us-alman-vekil-aciklama/> (Erişim Tarihi: 8 Eylöl 2018)

[417] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-demirtasa-davet-haberi-349114> (Erişim Tarihi: 8 Eylöl 2018)

[418] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-ditib-gorevlilerinin-evine-baskin-haberi-350134> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[419] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiyeyi-casuslukla-sucladi-haberi-355759> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[420] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-bozdogin-katilacagi-etkinlik-engellendi-haberi-352154> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

CNN TÜRK Sitesi, (2017), <https://www.cnnturk.com/turkiye/bakan-zeybekcinin-almanyadaki-etkinligi-iptal-edildi> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[421] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-almanyaya-seslendi-haberi-352221> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[422] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/kilicdaroglundan-almanyaya-tepki-haberi-352239> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/baydemirden-almanya-elestirisi-haberi-352257> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[423] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-yanit-geldi-haberi-352270> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-bozdog-aciklamasi-haberi-352318> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[424] CNN TÜRK Sitesi, (2017), <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/erdogandan-almanyaya-bunlari-rezil-edecegiz> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[425] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-352587> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[426] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri-bakani-almanyaya-gidiyor-haberi-352737> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Sözcü Gazetesi, (2017), <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/cavusoglu-hamburgdaki-turk-baskonsoloslugunda-miting-yapti-1720065/> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Milliyet Gazetesi, (2017), <http://www.milliyet.com.tr/cavusoglu-hamburg-da-konustu-siyaset-2409295/> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[427] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/tbmm-almanyayi-kinadi-haberi-352772> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[428] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-provokasyon-suclamasi-haberi-352885> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[429] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-turkiye-aciklamasi-haberi-353043> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[430] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-tavrini-sertlestirdi-haberi-353499> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[431] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/soylemlerinin-tonunu-dusurmek-turkiyeye-bagli-haberi-354553> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Milli Gazete, (2017), <https://www.milligazete.com.tr/haber/908311/merkelden-erdogana-nazi-tepkisi> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[432] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-turkiye-ile-gerilim-istemiyor-haberi-355053> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[433] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-almanya-intihar-ediyor-haberi-371098> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[434] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-erdogana-hitap-cagrisi-haberi-370810> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[435] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-almanya-nota-verdi-haberi-370945> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[436] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-merkel-gorusmesinin-detaylari-haberi-371396> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[437] Sabah Gazetesi, (2017), <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/02/27/deniz-yucel-tutuklandi> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

BBC Sitesi, (2017), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39118283> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Deutsche Welle (DW), (2017), <https://www.dw.com/tr/gazeteci-deniz-y%C3%BCcel-tutukland%C4%B1/a-37740232> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[438] Deutsche Welle (DW), (2017), <https://www.dw.com/tr/alman-bakandan-mevkida%C5%9F%C4%B1-bozda%C4%9Fa-mektup/a-37800937> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/bozdogdan-almanya-mektup-haberi-354033> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[439] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-abd-karsiti-strateji-yok-haberi-369700> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[440] Sözcü Gazetesi, (2017), <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/buyukadada-gozaltinalinan-insan-haklari-savunucularina-tutuklama-talebi-1936361/> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-turkiyeye-sert-tepki-haberi-373416> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-protesto-haberi-373511> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[441] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/disislerinden-almanya-sert-yanit-haberi-373625> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[442] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiye-politikamizi-degistirebiliriz-haberi-373691> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[443] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/turkiyeden-almanyaya-yanit-haberi-373714> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri-almanyaya-gereken-tepki-gosterilecek-haberi-373762> (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2018)

[444] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-icislerimize-karismaya-yetkileri-yok-haberi-374089> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[445] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-turkiye-ile-gumruk-birligi-anlasmasini-guncellemeyecegiz-haberi-377929> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[446] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelin-gumruk-cikisina-yanit-haberi-378250> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogandan-almanyadaki-turk-vatandaslarina-cagri-haberi-378243> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/hukumetten-merkele-yanit-haberi-378041> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/zeybekci-merkelin-yetkisinin-olmasi-lazim-haberi-378227> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[447] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-erdogana-cevap-haberi-378302> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/musamaha-gostermeyecegiz-haberi-378322> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[448] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/bozdag-aciklamalar-saygisizca-haberi-378321> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[449] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-turkiyeye-ekonomik-baskiyi-artirmak-istiyor-haberi-380165> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/kalindan-almanyaya-sert-tepki-haberi-380180> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[450] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/merkelden-bir-turkiye-aciklamasi-daha-haberi-380293> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[451] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/schaefer-turkiye-fazlasiyla-onemli-bir-ulke-haberi-360363> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018)

[452] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-cifte-vatandasliga-destek-haberi-360474> (Erişim Tarihi: 8 Eylül 2018).

[453] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/gabriel-turkiye-abye-uye-olamaz-haberi-379155> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[454] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiye-politikasina-destek-bulamadi-haberi-379441> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[455] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-380863> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[456] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/ab-turkiye-ile-uyelik-muzakerelerini-durdurmali-haberi-381851> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[457] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-ab-zirvesinden-turkiye-hakkinda-somut-karar-beklemiyor-haberi-386242> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[458] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-ankara-ile-diyalog-kurulmasindan-yana-haberi-387178> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[459] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-disisleri-bakani-brexit-turkiye-icin-model-olabilir-haberi-395942> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[460] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-turkiyeye-silah-ihracatini-durdurdu-haberi-381265> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[461] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/celikten-gabriele-yanit-turkiyeye-zarar-vermez-haberi-381367> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-hicbir-zaman-caresiz-degildir-haberi-381399> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[462] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-turkiyeye-silah-satisina-iliskin-aciklama-haberi-381405> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-381537> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[463] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turklerden-almanyaya-50-Milyar-euro-katki-haberi-357565> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[464] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/deik-ve-dihk-arasinda-ekonomik-ismbirliği-haberi-361719> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-ile-ticaret-canlandirilmak-istiyor-haberi-361794> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[465] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/bursanin-ihracatta-en-yakin-partneri-pizzacılar-oldu-haberi-370686> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[466] NTV Sitesi, (2017), <https://www.ntv.com.tr/dunya/alman-disisleri-bakani-turkiye-politikamiza-yeni-bir-yon-vermemiz-gerekıyor,D3f8H2VUrKOsDK4A4LtvCA> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[467] Hürriyet Gazetesi, (2017), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/zypris-alman-sirketlerin-turkiyede-yatirim-yapmasi-cok-zor-40526121> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[468] Hürriyet Gazetesi, (2017), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-mehmet-simsekten-almanya-tweeti-40526075> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Türkiye Gazetesi, (2017), <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/490760.aspx> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/basbakandan-almanyaya-cagri-haberi-373929> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[469] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiye-listeyi-geri-cektileri-haberi-374308> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[470] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/soylu-alman-mevkidasi-ile-gorustu-haberi-374347> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[471] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/ab-ulkelerinin-turkiyeye-yatirimlari-artti-haberi-378829> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[472] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyedeki-alman-firmalarinin-kredi-garantilerini-sinirlendirdi-haberi-382772> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[473] Milliyet Gazetesi, (2017), <http://www.milliyet.com.tr/mete-dunya-nin-en-buyuk-gida-fuarina-istanbul-yerelhaber-1814310/> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya-gida/cnr-food-almanyaya-rakip-oluyor-haberi-348198> (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2018)

[474] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/turk-gida-firmalari-almanyada-urunlerini-sergileyecek-haberi-382710> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/bursali-gida-ureticileri-almanyaya-cikarma-yapti-haberi-385036> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[475] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-ile-diplomatik-gerilim-ihracata-yansimadi-haberi-397091> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[476] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/6-ayda-3-bin-213-yabanci-sirket-faaliyete-gecti-haberi-403167> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[477] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ihracat/egeli-ihracatcinin-en-buyuk-pazari-almanya-haberi-351586> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-turkiyenin-ihracat-birincisi-oldu-haberi-376537> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[478] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/diplomatik-mesajlar-ihracati-etkilemedi-haberi-381138> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[479] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turizm/turizmci-almanlar-kin-tutmaz-diyor-haberi-352648> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[480] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turizm/turizmci-almanyadan-bursaya-odul-haberi-352974> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turizm/turizmci-berlinden-umutsuz-dondu-haberi-353528> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[481] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turizm/turizmci-berlinden-umutsuz-dondu-haberi-353595> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[482] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-cifte-vatandaslari-uyardi-haberi-362771> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Deutsche Welle (DW), (2017), <https://www.dw.com/tr/alman-d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Flerinden-vatanda%C5%9Flar%C4%B1na-t%C3%BCrkiye-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-39667290> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/alman-turistlere-gozalti-uyarisi-haberi-380423> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri-bakanligindan-almanya-uyarisi-haberi-380953> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[483] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/kurtulmustan-almanya-icin-turizm-tavsiyesi-haberi-374502> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[484] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/alman-turist-turkiyeye-geri-donuyor-haberi-387534> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[485] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/almanyadan-turkiyeye-tatil-talebinden-artis-haberi-395802> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[486] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiyeden-almanyadaki-fuara-140-firmayla-cikarma-haberi-353688> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[487] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/bakiel-sektorunden-almanya-cikarmasi-haberi-356443> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[488] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyeye-silah-satisini-reddetti-haberi-354829> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyeye-tank-savunma-sistemleri-satisini-engelledi-haberi-355094> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[489] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiye-ortak-denizalti-uretecek-haberi-360869> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018).

Takvim Gazetesi, (2017), <https://www.takvim.com.tr/ekonomi/2017/05/12/endonezya-denizaltilarinda-turkiye-imzasi> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[490] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-turkiyeye-silah-satisina-iliskin-aciklama-haberi-381405> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-381537> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[491] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/rheinmetall-gerilim-projelerimizi-aksatiyor-haberi-388780> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[492] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanlarin-turkiyeyi-sepet-disi-birakmasi-endise-yaratti-haberi-383018> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/otomotivciler-almanya-ile-siyasi-gerilimden-rahatsiz-haberi-383193> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-ile-bozulan-iliskiler-otomotiv-sektorunu-etkiliyor-haberi-384967> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[493] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/fayat-birkac-alman-sirketi-ziyaretini-iptal-etti-haberi-374563> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[494] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/turk-hazir-giyim-ihracatcilarialmanya-yolcusu-haberi-380037> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/turk-hazir-giyimcilerin-almanya-cikarmasi-haberi-381641> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[495] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-tekstilde-turkiye-bagimlilikini-kirma-hazirliginda-haberi-390023> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[496] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/findigi-en-cok-almanyaya-satiyoruz-haberi-381944> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[497] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/93-ulkenin-tercihi-turk-cayi-oldu-haberi-385679> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[498] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/almanyainin-hedefinde-turk-akim-var-haberi-379658> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2018)

[499] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-almanya-adim-atarsa-turkiye-de-atar-haberi-396660> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[500] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-almanyaya-gidiyor-haberi-396933> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-gorus-ayriliklarimizi-diyalogla-asacagiz-haberi-397366> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[501] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/turk-alman-diyalogu-yeniden-basliyor-haberi-398970> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[502] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-turkiye-aciklamasi-haberi-399018> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[503] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-almanyainin-normal-hayata-donme-vakti-geldi-haberi-403482> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-gorusmelerimiz-yogun-bir-sekilde-surmeli-haberi-403502> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[504] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/turk-alman-iliskileri-normallesiyor-haberi-403718> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[505] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/gabriel-turkiye-ile-iliskiler-her-sartta-devam-edecek-haberi-403729> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[506] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-disisleri-bakani-turkiyeye-geliyor-haberi-426654> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/maas-turkiye-buyuk-bir-komsumuzdan-daha-fazlasi-haberi-426769> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[507] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-almanyada-haberi-428669> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/ziyaretin-onemli-bir-donum-noktasi-olacagini-dusunuyoruz-haberi-428722> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-steinmeierle-bir-araya-geldi-haberi-428750> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-kritik-bir-donemde-basarili-bir-ziyaret-yaptik-haberi-428841> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[508] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-afrin-aciklamasi-haberi-399380> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[509] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-muzakereler-catismalarla-durdurulmamali-haberi-400233> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[510] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-pydpkk-yandaslari-spd-binasini-basti-haberi-402987> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[511] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-pkk-gosterileri-yasaklandi-haberi-403345> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[512] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye-terorle-mucadelede-cok-onemli-bir-partner-haberi-403758> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[513] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-almanyadan-salih-muslumun-iadesini-istedi-haberi-405879> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[514] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-alman-mevkidasıyla-muslumun-iadesini-gorusecek-haberi-406085> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[515] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/bakan-celikten-almanyaya-sert-tepki-haberi-417198> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[516] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-ypgnin-pkknin-uzantisi-oldugunu-kabul-etti-haberi-421439> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

[517] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/turkiyeye-verilen-tanklarin-modernizasyonu-durduruldu-haberi-400200> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[518] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglundan-tank-aciklamasi-haberi-400218> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[519] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-iki-ayri-afrin-raporu-hukuki-sorun-yok-haberi-403216> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[520] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadanin-turkiyeye-silah-satisi-suruyor-haberi-407372> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[521] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-afrin-cikisi-olanlar-kabul-edilemez-haberi-408269> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/disislerinden-merkele-afrin-tepkisi-haberi-408329> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[522] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-koalisyon-anlasmasinda-turkiye-iddiasi-haberi-402004> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanyada-koalisyon-taslaginda-vize-serbestisi-vurgusu-haberi-402158> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[523] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/yildirim-almanya-ile-sikintilar-giderilmis-gibi-gozukuyor-haberi-403624> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[524] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanya-disisleri-bakanindan-deniz-yucel-aciklamasi-haberi-403670> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[525] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/turkiyeden-almanyadaki-cami-saldirilarina-tepki-haberi-406808> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/bozdag-saldirilardan-dolayi-almanyaya-nota-verildi-haberi-406975> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[526] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/alman-polisi-turklere-olasi-saldirilara-karsi-tetikte-haberi-407018> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[527] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/spor/ozil-alman-milli-takimini-birakti-haberi-423184> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/spor/almanya-futbol-federasyonundan-mesut-ozil-aciklamasi-haberi-423272> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/merkel-turkler-ulkeyi-zenginlestiriyor-haberi-423551> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

[528] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/diplomatik-ve-hizmet-pasaportlu-1058-kisiden-almanyaya-iltica-talebi-haberi-409740> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[529] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/adil-oksuz-berlinde-saklaniyor-iddiasi-haberi-419154> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusogludan-adil-oksuz-aciklamasi-haberi-419163> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-adil-oksuz-aciklamasi-haberi-419207> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

[530] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-buyukelcisi-vize-serbestisine-ohal-engel-haberi-410258> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[531] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/alman-bakan-ab-turkiyeye-kapiyi-kapatmamali-haberi-412072> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[532] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-turkiyeye-24-haziran-cagrisi1-haberi-414625> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[533] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/merkelden-turkiyeye-ovgu-haberi-420720> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/steinmeier-ve-merkelden-erdogana-kutlama-haberi-420423> (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2018)

[534] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-secim-kampanyalarina-izin-vermeyecek-haberi-412864> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[535] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyada-ilk-oy-4-haziranda-kullanilacak-haberi-417110> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[536] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/disislerinden-almanyaya-miting-tepkisi-haberi-417188> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

T24 Sitesi, (2018), <https://t24.com.tr/haber/disisleri-bakanligi-almanyadan-hdp-mitingine-izin-vermesinin-aciklanabilir-yani-yok,637263> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyadan-hdpnin-mitingiyle-ilgili-aciklama-haberi-417400> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

[537] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sirketler/liberty-sigorta-almanlara-satildi-haberi-399854> (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2018).

[538] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/musiad-avrupadaki-gelecek-stratejisini-belirledi-haberi-403768> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[539] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/finans/haberler/almanyadan-turkiyeye-destek-mesajlari-haberi-425139> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turk-ekonomisinin-istikrari-bizim-de-cikarimiza-haberi-425115> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[540] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanyadan-abdye-turkiye-tepkisi-haberi-426038> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[541] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanya-turkiyeye-finansal-destek-verebilir-iddiasi-haberi-426139> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-turkiyeye-mali-yardim-konusu-gundemimizde-degil-haberi-426158> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[542] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/merkel-turk-ekonomisinin-gelismesi-bizim-cikarimiza-haberi-426892> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[543] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/hisarciklioglu-bugun-turkiyeye-yatirim-yapanlar-yarinin-kazananlari-olacak-haberi-427668> (Erişim Tarihi: 30 Eylül)

[544] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/ekonomi-yonetimi-almanyada-yeni-bir-surecin-baslangici-haberi-428233> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[545] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-almanya-ile-turkiye-ticaret-savaslarina-karsi-birlik-olmali-haberi-428626> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-almanyada-haberi-428669> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-ve-merkel-yarin-ekonomi-konusacak-haberi-428757> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

[546] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglundan-almanyaya-seyahat-uyarisi-elestirisi-haberi-406118> (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/almanya-buyukelcisi-vize-serbestisine-ohal-engel-haberi-410258> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[547] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/turist-sayisinda-ilk-uc-ayda-rekor-artist-haberi-413711> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/turizm-gelirinde-yuzde-31-artist-haberi-413668> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[548] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/bakiel-sektoru-almanyada-pazar-payini-artirmak-istiyor-haberi-406021> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[549] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/dunya/almanyandin-turkiyeye-silah-satisi-suruyor-haberi-407372> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[550] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiyeden-dort-ulkeye-damping-sorusturmasi-haberi-408231> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[551] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-makineciler-almanya-ve-rusyaya-cikarma-yapti-haberi-416931> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

Su ve Çevre Teknolojileri Dergisi Sitesi, (2018), http://www.suvecevre.com/yayin/796/ifat-2018-1-bolum_23646.html#.XLSujegzaUk (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[552] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sectorler/tekstil/tekstil-ve-hazir-giyimden-almanyaya-cikarma-haberi-417343> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[553] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sectorler/turk-hazir-giyimin-almanya-hedefi-10-Milyar-Dolar-haberi-427653> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği Sitesi, <http://www.ithib.org.tr/tr/basin-haberler-ithibden-haberler-ithib-ten-munich-fabric-start-fuarina-milli-katilim-organizasyonu.html> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[554] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/siemens-almanya-ve-turkiye-arasinda-henuz-anlasma-yok-haberi-427262> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[555] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sectorler/otomotiv/otomotiv-yan-sanayi-firmalari-urunlerini-automechanikada-sergiledi-haberi-427734> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[556] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/almanyaya-otomotiv-ihracinda-hedef-5-Milyar-Dolar-haberi-428472> (Erişim Tarihi: 30 Eylül 2018)

[557] TimeTürk Haber Sitesi, (2008), <https://www.timeturk.com/tr/2008/04/06/tbmm-baskani-toptan-cin-de.html> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

Milliyet Gazetesi, (2008), <http://www.milliyet.com.tr/--siyaset-514174/> (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2018)

TBMM- Meclis Haber Sitesi, (2008), https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=49573 (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

TBMM- Meclis Haber Sitesi, (2008), https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=49583 (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

TBMM – Meclis Haber Sitesi, (2008), https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=49662 (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

[558] Haberler.com Sitesi, (2008), <https://www.haberler.com/bakan-kursad-tuzmen-cin-de-haberi> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

[559] Haberler.com Sitesi, (2008), <https://www.haberler.com/tbmm-cin-in-halk-kongresi-komisyonu-baskan-haberi/> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/cin039le-beraber-hareket-etmemiz-lazim-haberi-59934> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/gundem/cin-parlamento-heyeti-tbmm039de-haberi-59958> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[560] Milliyet Gazetesi, (2008), <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/SonDakika.aspx?aType=SonDakikaArsiv&ArticleID=1030101&Kategori=dunya&b=> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

[561] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-mallari-tehdidi-yerini-quotyuanquota-birakti-haberi-39712> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[562] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-stratejisinde-039ekonomik-ismbirligi039-donemi-turkiye-gozunu-haberi-36945> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[563] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/1400quotturkiye-cin039e-en-yakin-avrupa-ulkesiquote-semineri-haberi-33836> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[564] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/rusya-ve-cin-ile-ticarette-makas-aleyhte-aciliyor-haberi-37457> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[565] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-ihracatcisina-cin039den-bedava-stant-haberi-38926> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[566] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-cin-is-konseyi-baskanligi039na-ozyegin-secildi-haberi-55896> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

[567] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/tusiad-international-cin039de-haberi-60553> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

[568] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/039ithalat-cenneti-oluyoruz-cin039deki-fuar-icin-ucaklar-3-ay-haberi-35429> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[569] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039in-ucuz-otosu-vergilere-carpti-haberi-40050> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/egod-cin-otomobillerinin-kalitesi-endiselendiriyor-haberi-41293> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[570] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/avrupa039ya-ihrac-edilecek-cin-otomobili-turkiye039de-uretilecek-haberi-38662> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[571] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/ithalattaki-artistin-tek-nedeni-degerli-ytl-degil-cin-dengeleri-haberi-41961> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[572] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/yalcindag-krize-karsi-cin039le-ısbirligini-artirmaliyiz-haberi-36196> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[573] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/dogaltas-ihracatciları-cin039den-blok-mermer-siparisleriyle-haberi-36171> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[574] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/mazot-stoku-yapan-cin-fiyatları-yukseltiyor-haberi-34487> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[575] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039den-mantar-ithalatıyla-sektörde-kapanmalar-da-basladi-haberi-29720> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[576] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-gelinlik-sektorune-de-el-atti-haberi-29882> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[577] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/oyuncaga-cin-ve-petrol-darbese-haberi-48860> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[578] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/oyuncak-ithalatında-cin-ilk-sırada-haberi-39427> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[579] Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-malları-tekstile-kan-kaybettirdi-haberi-38223> (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2018)

[580] İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği Sitesi, (2008), <https://www.itkib.org.tr/tr/bulten-2008-163.html> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2008), <https://www.dunya.com/ekonomi/ev-tekstilcileri-cin039deki-fuara-hazir-haberi-51945> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

[581] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/portekiz-cumhurbaskani-ve-cin-basbakani-turkiye039ye-gelecek-haberi-75955> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

[582] <http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48014/cumhurbaskani-gul-cin-halk-cumhuriyetine-hareket-etti.html> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2019)

<http://www.abdullahgul.gen.tr/haberler/170/48021/cumhurbaskani-gul-turkiye-ile-cin-arasında-yeni-bir-sayfa-acildi.html> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2019)

<http://www.abdullahgul.gen.tr/mulakatlar/360/56276/cin-ulusal-radyosu.html> (Erişim Tarihi: 12 Mart 2019)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/cumhurbaskani-gul-pekini039de-haberi-81726> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/cin039de-devlet-baskani-bile-ceo-gibi-haberi-81871> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

[583] Al Jazeera Türk Sitesi, (2014), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sincandaki-bilanco-50-olu> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/cin-maslahatguzari-disislerine-cagirildi-haberi-82999> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2018)

Radikal Gazetesi, (2009), <http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-adeta-soykirim-dedi-944592/> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2009), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/basbakan-cinde-olanlar-adeta-soykirim-12046635> (Erişim Tarihi: 20 Mart 2019)

[584] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/tbmm-sincan039a-inceleme-heyeti-gonderecek-haberi-84795> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[585] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/cin-disisleri-bakanligi039ndan-turkiye039deki-cinlilere-haberi-85474> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[586] TBMM – Meclis Haber Sitesi, (2009), https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=93084 (Erişim Tarihi: 20 Mart 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2009), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/toptan-ozel-temsilci-songu-kabul-etti-12063856> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2019)

[587] Haberler.com Sitesi, (2009), <https://www.haberler.com/cin-basbakani-wen-bakan-caglayan-i-kabul-etti-2-haberi/> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2009), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/caglayan-da-cin-acilimi-yapti-urumci-olaylarinin-yarasini-pekini-de-saracak-12376041> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2019)

[588] Hürriyet Gazetesi, (2009), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/maliye-bakani-simsek-cine-gitti-12481715> (Erişim Tarihi: 21 Mart 2019)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/bakan-simsek-xuren-ile-bir-araya-geldi-haberi-90256> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[589] Akşehir Ticaret ve Sanayi Odası, ‘Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu’, (<http://aksehirtso.org.tr/ckfinder/files/%C3%87%C4%B0N%20HALK%20CUMHUR%C4%B0YET%C4%B0%20RAPOR.pdf>) (Erişim Tarihi: 21 Mart 2019)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-cin-kek-protokolunu-imzato-reni-iptal-edildi-haberi-91038> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[590] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/cin-heyeti-tbmm039de-haberi-99485> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)

[591] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/otomotivde-cin-turkiye-ortakligi-yolda-haberi-82050> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[592] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039in-3-buyuk-otomotiv-ureticisi-dfm-turkiye039de-uretime-haberi-88723> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[593] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/turk-girisimciler-cin039de-yeni-ufuklar-acti-haberi-82097> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[594] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-cin-dis-ticaret-hacminde-buyuk-dengesizlik-mevcut-haberi-82972> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[595] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/cin-ve-hindistan039a-turk-yatirimci-cikartmasi-haberi-87044> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[596] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/quotcin-isbirligi-yapilacak-ekonomik-entegrasyon-saglanacak-bir-haberi-90851> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[597] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039in-csr-cekerleri-izmirli039i-tasiyacak-haberi-94847> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/izmir-cin-yapimi-trenleri-2012039de-teslim-alacak-haberi-95154> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[598] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-menseli-039tugla039-ithalatinda-vergi-kisitlamasi-haberi-75428> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[599] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/dunya/turk-tekstilciler-cin-ile-baglari-guclendirmek-istiyor-haberi-80619> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[600] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/quotturkish-deco-teamquot-cin039deki-fuara-hazirlaniyor-haberi-87260> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

<http://www.patronlardunyasi.com/haber/Ev-tekstilciler-Cin-Seddi-ni-asti/69051> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[601] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/garanti-cin-eximbank039la-anlasma-imzaladi-haberi-81785> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-eximbank039tan-akbank039a-100-Milyon-Dolar-kredi-haberi-81843> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/gundem/is-bankasi039na-cin-eximbank039tan-kredi-haberi-81869> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[602] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/telekom039a-500-Milyon-Dolar-kredi-imbani-haberi-81842> (Erişim Tarihi: 21 Ekim 2018)

[603] Dünya Gazetesi, (2009), <https://www.dunya.com/ekonomi/pagder-cin-urun-ithalatinda-referans-fiyat-uygulamasi-istedi-haberi-85364> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[604] Resmi Gazete, (2010), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101008-3.htm> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2019)

[605] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039de-cin-cin039de-turkiye-yili-kutlanacak-haberi-117520> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Sitesi, (2010), <http://tr.china-embassy.org/tur/ztgx/t687396.htm> (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019)

<http://www.silkroutes.net/ShanghaiExpo2010/Expo2010News.htm> (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019)

<https://www.turizminsesi.com/haber/turkiye-expoda-ziyaretçilerin-gozdesi-7482.htm> (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019)

[606] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/cin-basbakani-ciabao-turkiye039de-haberi-127750> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Hürriyet Gazetesi, (2010), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cin-basbakani-turkiyede-15990277> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Yeni Asır Gazetesi, (2010), https://www.yeniasir.com.tr/dishaberler/2010/10/09/turkiye_ile_cinden_stratejik_ortaklik (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

Amerika'nın Sesi (VOA), (2010), <https://www.amerikaninsesi.com/a/cin-turkiye-sekiz-anlasma-imzalandi-104567099/887998.html> (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/cinliler-turkiye039nin-demiryollarini-yenileyecek-haberi-127722> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[607] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/davutoglu-cin039e-gidiyor-haberi-129481> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

TCDB- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, (2010), http://www.mfa.gov.tr/no_-236_-27-ekim-2010_-disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-cin-halk-cumhuriyetine-yapacaklari-resmi-ziyaret-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi 3 Nisan 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2010), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/davutoglunun-cin-ziyareti-suruyor-16164532> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[608] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039de-cin-yatirim-bolgesi-kuruluyor-haberi-102063> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[609] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/cin039in-turkiye-cikartmasi-ve-ekonomik-iliskiler-haberi-103178> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[610] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/cin039le-ticarette-yeni-donem-haberi-127792> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[611] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turk-cin-ekonomik-iliskileri-039vin039ladi-haberi-129629> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[612] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/dtm039nin-karari-hazir-giyim-sektorune-olumlu-yansiyacaktır-haberi-109008> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)

[613] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/tekstil-ciddi-cinli-partnerlerle-buyuyecek-haberi-131195> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

- [614] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/dunya/demir-fiyatlarina-cin-zammi-haberi-109350> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)
- [615] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-ile-cin-arasinda-ucus-seferleri-artirildi-haberi-111455> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)
- [616] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/thy-cin039e-haftada-21-ucus-yapacak-haberi-118709> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)
- Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/thy-cin039e-haftada-7-kez-ucacak-haberi-131757> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)
- [618] Dünya Gazetesi, (2010), <https://www.dunya.com/gundem/cin-denizli039den-mermer-ve-traverten-alacak-haberi-132063> (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2018)
- [619] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/cin039e-gidecek-is-adamlarina-vize-kolayligi-yolda-haberi-146998> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [620] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/hsbc-yuan-calismalarına-hiz-verdi-haberi-135487> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/is-bankasi039ndan-yuan-doviz-tevdiat-hesabi-haberi-136313> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [621] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/garanti039de-yuan-donemi-basladi-haberi-149807> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [622] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/cekik-gozlerini-turkiye039ye-dikti-haberi-137482> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [623] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/ticaret-musavirleri-ozel-sektorun-eli-kolu-olacak-haberi-143563> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [624] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/dis-ticaret-aciginin-yuzde-62039si-5-ulkeden-haberi-144188> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [625] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turk-cin-is-formu-toplaniyor-haberi-146029> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [626] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye039nin-554-Milyar-Dolari-5-ulkeye-akti-haberi-160358> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [627] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/kobi039ler-ticarette-hiz-kesmedi-haberi-161662> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [628] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-cin039de-en-iyi-tanitim-yapan-ikinci-ulke-haberi-137702> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [629] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/antalya039ya-cin-yatirimi-haberi-144079> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)
- [630] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/ankara-en-cok-ihracati-cin039e-yapti-haberi-139530> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[631] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/kanuni-cin039i-fethedecek-haberi-140717> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[632] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/dunya/cimentocular-dan-cin039le-isbirliği-haberi-146767> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[633] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/cin-mali-kiyafetlere-vergi-haberi-154245> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[634] Dünya Gazetesi, (2011), <https://www.dunya.com/gundem/ilk-buyuk-cin-yatirimi-yolda-haberi-155118> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[635] Haber Türk Sitesi, (2012), <https://www.haberturk.com/dunya/haber/717963-gelecegin-kuresel-lideri-ankarada#> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-cinping-ile-gorustu-haberi-166563> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

[636] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/suriye-ocelikli-konularimizdan-biri-haberi-170556> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

Habeler.com Sitesi, (2012), <https://www.haberler.com/basbakan-erdogan-in-cin-ziyareti-3524977-haberi/> (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cine-giden-320-isadami-iki-sektore-odaklanacak-haberi-170603> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[637] Sabah Gazetesi, (2012), <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/04/09/uygur-halki-basbakan-erdogani-bagrina-basti> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2019)

Al Jazeera Türk Sitesi, (2012), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/urumciye-ilk-basbakan-ziyareti> (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/erdogan039in-ziyareti-milat-olacak-haberi-170646> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/27-yil-sonra-ilk-kez-cin039de-haberi-170695> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[638] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-ile-ticaretimiz-dengesiz-duzeltmeliyiz-haberi-170733> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[639] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/turk-cin-is-forumu-sanghai039da-basladi-haberi-163211> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

Haberler.com Sitesi, (2012), <https://www.haberler.com/turk-cin-is-forumu-sanghai-da-basladi-3250573-haberi/> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019)

[640] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/nukleer-santrale-cin-de-talip-oldu-haberi-164561> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[641] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/dis-ticaret-aciginin-beste-biri-cin039den-haberi-165810> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[642] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cine-giden-320-isadami-iki-sektore-odaklanacak-haberi-170603> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-ile-ticaretimiz-dengesiz-duzeltmeliyiz-haberi-170733> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[643] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/dis-ticaret-aciginin-yuzde-45039i-rusya-ve-cin039den-haberi-174572> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[644] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/saglik/medical-park-cin039in-en-buyuk-ilac-firmasi-ile-isbirliigi-haberi-179612> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[645] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/babacan-cin-basbakani-ile-gorustu-haberi-183865> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Sitesi, (2012), <http://tr.china-embassy.org/tur/4321dcba/t967739.htm> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019)

[646] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/tusiad-ve-deik-cin-ile-is-yapma-konusunu-ele-alacak-haberi-184637> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[647] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039liler-malatya039da-bakir-cikaracak-haberi-185400> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[648] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/cin039de-banka-istiyoruz-haberi-166623> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[649] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/finans/haberler/akbank-ile-bank-of-china-isbirligine-gitti-haberi-186283> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[650] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ihracat/madencilik-sektorunde-cin039e-ihracat-gururu-haberi-171724> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[651] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/turk-dogaltasinin-cin-hedefi-buyuk-haberi-168155> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[652] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/madenciler-gecen-yil-42-Milyar-Dolarlik-ihracat-yapti-haberi-196679> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)

[653] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/sectorler/tekstil/turk-halisi-cin039de-gorucuye-cikacak-haberi-168558> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[654] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/turk-kuru-inciri-cin-pazarini-fethetti-haberi-180255> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[655] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/kultur-sanat/cin-basininin-gozu-turkiye039de-haberi-182060> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018)

[656] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/dunya/cinliler-kesfe-cikti-dunya-turizmi-canlandi-haberi-183267> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018).

<https://www.turizmgunlugu.com/2018/05/07/turob-1-Milyon-cinli-turist-icin-yakin-temasta/> (Erişim Tarihi: 17 Kasım 2018).

[657] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/gundem/cin039in-gizemli-ordusu-quotterra-cottaquot-turkiye039ye-haberi-191081> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018).

[658] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/dericiler-cin039de-avm-kapatti-haberi-186696> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[659] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039e-findik-ihracati-artti-haberi-188326> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[660] Dünya Gazetesi, (2012), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin-otomotiv-sektorunun-tercihi-turkiye-olacak-haberi-195782> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[661] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/babacan-quotyaz-davos039uquot-icin-yarin-cin039e-gidecek-haberi-221362> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

Haberler.com Sitesi, (2013). <https://www.haberler.com/basbakan-yardimcisi-babacan-cin-de-5045071-haberi/> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[662] Hürriyet Gazetesi, (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/uzun-menzilli-savunma-sistemleri-ihalesi-cinin-24796868> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[663] İhlas Haber Ajansı, (2013), <https://www.ihha.com.tr/haber-cinli-bakandan-kritik-ziyaretler-307716/> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cin-den-tanitim-atagi-24990281> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)

Aydınlık Gazete, (2013), <http://www.aydinligazete.com/dunya/cinli-bakandan-kritik-ziyaret-h26939.html> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)

[664] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/quotis-gucu-maliyeti-cin039den-dusuk-bolgemiz-varquot-haberi-221664> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[665] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ihracat/dis-ticaret-aciginin-yuzde-91039i-10-ulkeye-verildi-haberi-228117> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[666] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/cinli-dericiler-izmir039de-haberi-198113> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[667] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/039navlun-destegi-ile-mobilya-ihracati-hizla-ikiye-katlanir039-haberi-205484> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

[668] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/cin039de-bu-yil-turkiye-ruzgari-esecek-haberi-204030> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/039cin039de-turk-yili-kutlanacak039-haberi-204152> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, (2013), <http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR-50818/kultur-ve-turizm-bakani-omer-celik-cinde--21032013.html> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)

[669] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/yerli-yapimlar-cin-yolcusu-haberi-205018> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)

- [670] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/dunya/cin039den-gelen-turist-sayisi-yukseliste-haberi-206504> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)
- [671] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ekonomi/quotmaden-ihracati-ilk-3-ayda-yuzde-40-arttiquot-haberi-207081> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2018)
- [672] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/gundem/turk-otomotivcilerden-cin-cikarmasi-haberi-221951> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [673] Dünya Gazetesi, (2013), <https://www.dunya.com/ihracat/zeytin-ve-zeytinyagi-cin-pazarina-cikiyor-haberi-227122> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [674] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/cinin-foleyo-istilasina-ab-gibi-onlem-alalim-haberi-233218> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)
- [675] Sabah Gazetesi, (2014), <https://www.sabah.com.tr/gundem/2014/05/12/abdullah-gul-cine-gidiyor> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019)
- Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/gul-ve-erdogan-programlarini-iptal-etti-haberi-246549> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [676] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/disisleri-bakani-davutoglu-cin039e-gidiyor-haberi-246976> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- Al Jazeera Türk Sitesi, (2014), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/en-buyuk-asya-zirvesi-basladi> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [677] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/turkiye-kendi-cikarlarina-gore-karar-verir-haberi-256896> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [678] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/is-dunyasi/15-Milyar-nufuslu-pazarin-ortasindaki-turkiye-iyi-bir-partner-haberi-247527> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [679] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/turk-ihracatcisi-cin-pazarina-xiamenden-girecek-haberi-253605> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [680] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/gida-ihracatcileri-cin-pazarinda-haberi-257151> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [681] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/cinden-gelen-yatirim-yuzde-47-artti-haberi-259360> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [682] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/039cin-isi039-ameliyat-alar-mi-haberi-238453> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [683] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/dogaltasta-cin-seferberligi-haberi-239750> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [684] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/cin039e-dogaltas-ihracati-7-yilda-8-kat-artti-haberi-240722> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)
- [685] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/cin039de-turk-dogaltasi-ile-yeni-sehir-insa-edilecek-haberi-241412> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[686] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/madencilik-sektoru-ihracati-1-Milyar-Dolari-asti-haberi-243917> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[687] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/cin039de-turk-dogaltasina-yogun-ilgi-haberi-260395> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[688] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/dsi039de-cin039in-borusu-ottu-haberi-237480> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/elazig-icme-suyu-projesi039nin-ihalesi-iptal-haberi-241316> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[689] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/cin039den-gelen-celige-yerli-isyani-haberi-259996> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[690] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/dunya/celik-ureticilerinin-cin-endisesi-haberi-265469> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[691] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/mobilyacilarin-cin-cikarmasi-haberi-241823> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sirketler/cilek-cin-uzerinden-yeni-pazarlara-acildi-haberi-242952> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[692] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/cin039e-daha-fazla-balik-ihrac-edilecek-haberi-242973> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[693] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/otomotiv/otomotivde-turk-cin-is-birligi-haberi-246852> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[694] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/sectorler/otomotiv/taysad039dan-cin-ile-is-birligi-anlasmasi-haberi-255422> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[695] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/cinli-inciri-sevdi-ihracatta-rekor-geldi-haberi-251482> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[696] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/kuru-meyve-sektoru-cin-pazarina-odaklandi-haberi-259222> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[697] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/texworld-istanbul-fuarina-uzakdogulu-kumasci-039akini039-haberi-262663> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[698] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ihracat/zeytinde-hedef-pazar-cin-haberi-263005> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[699] Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/ekonomi/ayakkabi-ithalatinin-yarisi-cin039den-haberi-264068> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

Dünya Gazetesi, (2014), <https://www.dunya.com/gundem/bakan-acikladi-o-ayakkabilarin-hepsi-cin-mali-haberi-265250> (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2018)

[700] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/cin039de-10-turk039e-039teror039-goaltisi-haberi-268383> (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2018)

[701] Hürriyet Gazetesi, (2015), <http://www.hurriyet.com.tr/dogu-turkistan-daki-zulme-lanet-yagdi-37135571> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2019)

Takvim Gazetesi, (2015), <https://www.takvim.com.tr/guncel/2015/07/06/cine-isyan-var> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/cin-konoloslugu-onunde-039urumci039-protestosu-haberi-285243> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[702] TCDB- Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı, (2015), http://www.mfa.gov.tr/no_-192_-30-haziran-2015_-sincan-uygur-ozerk-bolgei_nde-oruç-yasagi-iddialari-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

T24 Sitesi, (2015), <https://t24.com.tr/haber/disisleri-bakanligi-uygur-turkleri-ile-ilgili-kaygilarimizi-buyukelcilige-iletтик,301334> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[703] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/cin039den-turkiye-uyarisi-haberi-285234> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[704] T24 Sitesi, (2015), <https://t24.com.tr/haber/erdogan-basinda-yer-alan-cin-haberlerinin-buyuk-bir-kismi-yalan-ya-da-istismar,302399> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[705] TCDB- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2015), http://www.mfa.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-cin_de.tr.mfa (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

BBC Sitesi, (2015), https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150728_erdogan_cin_ziyaret (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

Radikal Gazetesi, (2015), <http://www.radikal.com.tr/dunya/erdoganin-cin-ziyaretinde-gundem-uygurlar-1406037/> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

Deutsche Welle (DW), (2015), <https://www.dw.com/tr/erdo% C4% 9Fan% C4% B1n-% C3% A7in-ziyaretinde-g% C3% BCndem-uygurlar/a-18617068> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

Anadolu Ajansı, (2015), <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cin-ile-iliskilerimiz-stratejik/21732> (Erişim Tarihi:27 Nisan 2019)

[706] NTV Sitesi, (2015), <https://www.ntv.com.tr/dunya/turkiye-cin-fuze-ihalesini-iptal-etti,cy4Mkmgf0mpNMAzRG95xw> (Erişim Tarihi:27 Nisan 2019)

Oda Tv Sitesi, (2015), <https://odatv.com/cin-fuzeleri-neden-iptal-edildi-1611151200.html> (Erişim Tarihi:27 Nisan 2019)

Yenişafak Gazetesi, (2015), <https://www.yenisafak.com/dunya/fuze-ihalesinin-iptali-cin-basininda-2341403> (Erişim Tarihi:27 Nisan 2019)

Hürriyet Gazetesi, (2015), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkiye-cin-fuzesinden-vazgecti-milli-fuze-projesi-baslatilacak-40014297> (Erişim Tarihi:27 Nisan 2019)

[707] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/deik-100-isadamiyla-cin-ve-endonezyaya-cikarma-yapacak-haberi-286788> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[708] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-her-turlu-adimi-atmaya-haziriz-haberi-287505> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

- [709] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/finans/haberler/borsada-cin039le-ismirligi-haberi-295832> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [710] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-ile-cin-7-anlasma-imzaladi-haberi-298204> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [711] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/cin-ve-turkiye-039swap039-anlasmagini-yeniledi-haberi-298326> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [712] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/demir-celik-ithalatinda-cin-tehdidi-buyuyor-haberi-279404> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [713] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/cecik-sektoru-cin039e-cikarmayapacak-haberi-286720> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [714] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/cin039den-demir-celik-ithalati-hiz-kesmiyor-haberi-291999> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [715] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/cin039den-ayakkabi-ithalati-azaldi-haberi-280706> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [716] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ihracat/cin-gumruk-vergisini-indirdi-turk-markalar-harekete-gecti-haberi-281988> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [717] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/finans/haberler/turkiye039deki-ilk-cinli-banka-oldu-haberi-280835> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [718] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/finans/haberler/039cin039le-ilgilenen-birkac-banka-var039-haberi-280922> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [719] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/finans/haberler/akbank-cin-ihracat-sigorta-kurumu-ile-anlasti-haberi-289892> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [720] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/dunya/cin-ve-turkiye-039swap039-anlasmagini-yeniledi-haberi-298326> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [721] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/cin039den-turkiye039ye-turist-akini-haberi-285817> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [722] Çin Nabzı Sitesi, (2018), <https://cinnabzi.com/turkiyeye-ne-kadar-cinli-turist-geliyor/> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)
- [723] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/gundem/deri-sektoru-cin-pazarinda-haberi-292776> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [724] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/ekonomi/cinliler-turk-kirazini-2016039da-yiyecek-haberi-298715> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [725] Dünya Gazetesi, (2015), <https://www.dunya.com/sectorler/tarim/turk-findigi-cin039de-tanitildi-haberi-299537> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)
- [726] NTV Sitesi, (2016), https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkiye-cin-iliskilerinde-yeni-donem,Z_NaGtM0kUGNqImxp8l3eQ (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)

[727] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-cin039e-gidiyor-haberi-314867> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)

[728] TCDB- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2016), http://www.mfa.gov.tr/no_-176_-3-agustos-2016_-chc-disisleri-bakan-yardimcisi-zhang-ming_in-ulkemize-destek-ziyareti-hk_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)

TCDB- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2016), http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-cin-halk-cumhuriyeti-disisleri-bakan-yardimcisi-zhang-ming_i-kabulu-hakinda-arka-pl.tr.mfa (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)

CNN Türk Sitesi, (2016), <https://www.cnnturk.com/dunya/mevlut-cavusoglu-cin-disisleri-bakan-yardimcisi-ile-gorustu> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)

[729] Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı - T.B.M.M, (2016). <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6738.html> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/turkiye-cin-nukleer-anlasmasi-resmi-gazete039de-haberi-327016> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2018)

[730] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-cinde-haberi-328104> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/gundem/cinden-feto-ile-mucadelede-turkiyeye-destek-haberi-328247> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[731] Haberler.com Sitesi, (2016), <https://www.haberler.com/turkiye-cin-isbirligi-komitesi-1-toplantisi-8928485-haberi/> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Time Türk Sitesi, (2016), <https://www.timeturk.com/turkiye-cin-isbirligi-komitesi-1-toplantisi/haber-361497> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[732] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/cin-turkiyenin-kara-gun-dostudur-haberi-337786> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[733] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiye-ile-cin-arasindaki-ticaret-hacmi-arttirilacak-haberi-336648> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[734] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/dunya/cin-turklere-vizeleri-zorlastirdi-haberi-306504> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[735] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/hazir-giyimciler-rotayi-alternatif-pazarlara-cevirdi-haberi-305179> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/tekstil/ev-tekstilciler-alternatif-pazarlara-yoneldi-haberi-307144> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[736] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/dogaltas-ihracatcileri-cin039e-cikartma-yapacak-haberi-309596> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[737] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/enerji-bakani-albayrak-cine-cikarma-yapacak-haberi-311237> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Sputnik Sitesi, (2016), <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201603211021636291-enerji-bakan-albayrak/> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/quotcin-ile-isbirligini-onemsiyoruzquot-haberi-311395> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[738] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/sectorler/enerji/cin-ile-nukleer-isbirligi-haberi-321419> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[739] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/turk-dericisi-cin039de-kalitesini-gosterecek-haberi-311659> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[740] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ihracat/rusya-darbese-yiyen-ihracatciya-cin-morali-haberi-316884> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[741] Karadeniz İhracatçı Birliği Genel Sekreterliği, (2016), <http://www.kib.org.tr/files/downloads/20152016.pdf> (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/findik-ihracatcilarinda-cin-sevinci-haberi-320782> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[742] Dünya Gazetesi, (2016), <https://www.dunya.com/ekonomi/erdemir-basvurdu-damping-sorusturmasi-acildi-haberi-342595> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[743] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/sectorler/turizm/turk-turizminin-cin-hedefi-1-Milyon-turist-haberi-375972> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[744] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/cumhurbaskani-cine-gidecek-haberi-358806> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[745] Haberler.com Sitesi, (2017), <https://www.haberler.com/cin-basbakan-yardimcisi-liu-yandong-9512729-haberi/> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[746] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-cin-devlet-baskani-cinping-ile-gorustu-haberi-362540> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-ve-si-ucuncu-nukleer-santrali-gorustu-haberi-362547> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[747] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/kusak-ve-yol-resmi-gazetede-haberi-366496> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Resmi Gazete, (2017), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170607.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

[748] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/finans/haberler/simsek-cinde-yatirimcilarla-bir-araya-gelecek-haberi-394469> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018). (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

Sputnik Sitesi, (2017), <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201712151031421001-mehmet-simsek-cin/> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

Bloomberg Sitesi, (2017), <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2079165-basbakan-yardimcisi-simsek-cin-de> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[749] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/basbakan-yardimcisi-simsekin-cin-temaslari-suruyor-haberi-394602> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[750] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/zeybekci-cin-ile-ticari-iliskimiz-bu-oranlarla-surdurulemez-duzelmeli-haberi-359142> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[751] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/zeybekci-cin-ile-ticari-iliskimiz-bu-oranlarla-surdurulemez-duzelmeli-haberi-359142> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/maden-sektoru-ihracati-yuzde-36-artti-haberi-358755> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[752] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/dogaltas-ihracati-2-Milyar-Dolar'a-kosuyor-haberi-380194> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[753] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/izmirin-yeni-metrolari-cinden-geldi-haberi-362685> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[754] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/ekonomi/ipek-yoluna-kervan-projesi-hazirligi-haberi-362746> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[755] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/lojistik/lojistikciler-cin-pastasi-icin-duble-demiryolu-istiyor-haberi-363301> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[756] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/tarim/bati-akdenizden-cine-kiraz-ihrac-edilecek-haberi-364054> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/tarim/cinliler-turk-kirazini-tadacak-haberi-365894> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[757] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/makarna-ihracatina-cin-ve-hindistan-dopingi-haberi-366753> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[758] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/finans/haberler/cinden-turk-eximbanka-200-Milyon-Dolar-kredi-haberi-374664> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/finans/haberler/turk-eximbank-ile-cin-arasinda-imzalar-atilacak-haberi-377218> (Erişim Tarihi: 8 Aralık 2018)

[759] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/finans/haberler/ziraat-bankasina-cinden-600-Milyon-Dolar-kredi-haberi-394472> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[760] Haberler.com Sitesi, (2019), <https://www.haberler.com/cinli-turist-sayisi-yuzde-59-38-artti-11753577-haberi/> (Erişim Tarihi: 19 Mart 2019)

Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/turizm/cin-2018i-turkiye-turizm-yili-ilan-etti-haberi-376623> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[761] Dünya Gazetesi, (2017), <https://www.dunya.com/seykorler/tekstilde-cine-ihracat-3e-katlandi-haberi-379520> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[762] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cinden-turk-vatandaslarina-vize-kolayligi-haberi-396955> (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018)

[763] Haberler.com Sitesi, (2018), <https://www.haberler.com/cin-de-turkiye-turizm-yili-nin-galasi-yapildi-10765698-haberi/> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[764] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-cin-devlet-baskani-ile-gorustu-haberi-412351> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-si-gorusmesi-cin-medyasinda-haberi-412408> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[765] Sabah Gazetesi, (2018), <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/05/03/enerji-ve-tabii-kaynaklar-bakani-albayrak-cinde> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2019)

TCDB- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, (2018), <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-mevlut-cavusoglu-nun-cin-ziyareti-14-06-18.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

[766] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cin-devlet-baskani-siden-erdogana-secim-tebrigi-haberi-420883> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[767]China.com Sitesi, (2018), <http://turkish.china.com/news/china/543/20180727/1341986.html> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

Sabah Gazetesi, (2018). <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/oguz/2018/07/29/bricste-olumlu-bakiyorlar> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

[768] Takvim Gazetesi, (2018), <https://www.takvim.com.tr/guncel/2018/08/17/son-dakika-cinden-turkiyeye-destek> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

Sabah Gazetesi, (2018). <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/08/18/cinden-turkiyeye-destek-mesaji> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/tufenkci-turkiyenin-cinde-olmasi-gerekliyor-haberi-402738> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[769] Bloomberg Sitesi, (2018), <https://businessht.bloomberght.com/piyasalar/haber/1883223-akrilik-ithalatinda-sorusturma> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/turkiyeden-dort-ulkeye-damping-sorusturmasi-haberi-408231> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[770] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/granitte-dampinge-karsi-onlem-surecek-haberi-416858> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[771] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/erdogan-100-gunluk-eylem-planini-acikladi-haberi-424304> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[772] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/finans/haberler/panda-piyasasina-tahvil-ihraci-icin-geri-sayim-haberi-424786> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[773] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/pekcan-yeni-donemin-yol-haritasini-duyurdu-haberi-424406> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/ihracatta-yeni-rota-28-trilyon-dolarlik-pazar-haberi-425107> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[774] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/ekonomi/500-bin-cinli-turist-bekleniyor-haberi-411969> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sektorler/turizm/turizmcilerden-cine-yakin-markaj-haberi-414775> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/sirketler/cinin-en-buyuk-havayolu-sirketi-yeniden-turkiyede-haberi-426765> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[775] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/finans/haberler/turkiyenin-gazdepolarina-cin-finansmani-haberi-423669> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[776] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/cavusoglu-cin-ile-is-birligimizi-surdurecegiz-haberi-419347> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[777] Dünya Gazetesi, (2018), <https://www.dunya.com/gundem/ticaretimizi-milli-para-birimlerimiz-uzerinden-yurutmeye-hazirlaniyoruz-haberi-424999> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

[778] Anadolu Ajans, (2018), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinden-turkiyenin-milli-para-teklifine-buyuk-destek/1255351> (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2018)

Haberler.com Sitesi, (2016), <https://www.haberler.com/cin-den-turkiye-nin-milli-para-teklifine-buyuk-11235743-haberi/> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019)

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında İstanbul'da doğan İlkay KARAOSMANOĞLU ortaöğretimini Yedikule Anadolu Lisesinde tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Ekonometri bölümünde lisans eğitimini tamamlamıştır. Kendisi bankacılık sektöründe iş hayatına devam ederken aynı zamanda Sakarya Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.